

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2012

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2012

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
MAGYARORSZÁGON
2012

ARCHAEOLOGICAL
INVESTIGATIONS IN HUNGARY
2012

Régészeti kutatások Magyarországon 2012
Archaeological Investigations in Hungary 2012

Budapest 2019

Az első borítón:
Gyékényes, Szénégető. Figurális díszítésű (Mercurius és Minerva) római kori gemma.
(Fotó: Balla Krisztián)

Front cover:
Gyékényes, Szénégető. Engraved roman gem with Mercury and Minerva.
(Photo: Krisztián Balla)

A hátsó borítón:
A Régészeti Kutatások Magyarországon című periodika eddig megjelent kötetei.

Back cover:
Published volumes of Archaeological Investigations in Hungary

Szerkesztők: Kvassay Judit és Kreiter Attila
Edited by Judit Kvassay and Attila Kreiter

Nyomdai előkészítés: Vári Ágnes
Copy-editing: Ágnes Vári

Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum
1088 Budapest, Múzeum krt. 14–16.
Publisher: Hungarian National Museum
H-1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16

Felelős kiadó: Varga Benedek főigazgató
Editor in chief: Benedek Varga director general

© Magyar Nemzeti Múzeum 2019
© Hungarian National Museum 2019

ISSN 2630-8983

Készült a Miniszterelnökség támogatásával
Supported by the Prime Minister's Office

MINISZTERELNÖKSÉG

RÖVID JELENTÉSEK
SHORT REPORTS

**A jelentésekben előforduló korszakok jelkulcsai:
Keys to the periods appearing in the reports:**

Ő	Őskor	<i>Prehistory</i>
Pa	Őskőkör	<i>Paleolithic</i>
U	Újkőkör	<i>Neolithic</i>
R	Rézskör	<i>Copper Age</i>
B	Bronzskör	<i>Bronze Age</i>
V	Vaskör	<i>Iron Age</i>
Szk	Szkíta kör	<i>Scythian Period</i>
LT	La Tène-kör	<i>La Tène Period</i>
Ró	Római kör	<i>Roman Age</i>
Sza	Római kori barbár	<i>Sarmathian</i>
Hu	Hun kör	<i>Hun Period</i>
N	Népvándorláskör	<i>Migration Period</i>
Ge	Germán kör	<i>German</i>
A	Avar kör	<i>Avar Age</i>
Ka	Karoling-kör	<i>Carolingian Age</i>
H	Honfoglaláskör	<i>Hungarian Conquest Period (10th C. A. D.)</i>
Kö	Középkör	<i>Middle Age</i>
Á	Árpád-kör	<i>Árpáadian Age</i>
Kk	Késő középkör	<i>Late Middle Age</i>
Tö	Török kör	<i>Ottoman Period</i>
Kú	Kora újkör	<i>Early Modern Age</i>
Ú	Újkör	<i>Modern Age</i>
I	smeretlen kör	<i>Unknown Period</i>

1. Aba, Rác-völgyi-dűlő I.

(KÖH: 37480)

(Fejér megye) U, B, LT

2012. október 15. és december 13. között a Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága megelőző feltárást végzett a lelőhely területén. A munkálatokat a 62-es út Seregélyest elkerülő szakaszának építése indokolta. Összesen 22 626 m²-nyi terület lett feltárva, 414 régészeti jelenség került elő. Az ásatásvezető régész Hable Tibor volt.

A lelőhelyet É-ről a Székesfehérvár–Pusztaszabolcs vasútvonal, D-ről a Dinnyés–Kajtori csatorna határolta, a terület a vízfolyástól a vasút irányába folyamatosan emelkedett. A vasútvonal közvetlen közelében a késő bronzkori, urnamezős kultúrába keltezhető urnatemető 18 sírját tártuk fel, a vízfolyás felé középső neolitik, zselizi kultúrához tartozó gödrök jelentkeztek, a vízfolyás közelében pedig a halomsíros kultúra telepobjektumai és egy késő vaskori, a LT C periódusra keltezhető kelta telep 3 háza és telepjelenségei kerültek elő.

A leletanyag legimpozánsabb részét az urnatemető edényei alkotják. A sírokban jellemzően 3-4 edény volt. Az urnául szolgáló edény minden esetben közepes méretű, kannelurázott vállú volt, szája turbántekercses peremű állal volt lefedve, mellette 1-2 kisebb méretű tál volt a sírba helyezve. Érdekes, hogy a legprecízebb bontómunka és gépi humuszolás során sem sikerült az urnák beásási feltartását megfigyelni. A sírokból az edényeken kívül kevés bronztárgy, karperec-töredékek, egy ár és egy bronzborotva került elő.

Munkatársak: Savanyú Bálint és Pozsgai Helga régészek, Major Tibor, Kovács Dömötör és Varjaskéri Máté Balázs régész-technikusok.

SAVANYÚ BÁLINT – POZSGAI HELGA

2. Abaújkér, Gibárt, Tűzsa-dűlő II. lelőhely

(KÖH 86465)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2012 októberében terepbejárást végeztünk Gibárt község É-i határában. A településtől kb. 1 km-re É–ÉK-i irányban egy, a környezetéből jól kiemelkedő domb tetején középső bronzkori leletanyagot találtunk. Nagyjából 40×30 m-es területen nagyon sok kerámiatöredék gyűjthető.

GALKÓ JÓZSEF

3. Adony, Daja-pusztá

(KÖH 21543)

(Fejér megye) Tő? I?

Dajapuszta várát korábbi irodalom nem említi. Barna Zsolt (Kiskunsági Nemzeti Park) ismerte fel. Adonytól D-re 5 km-re, az egykori Daja-pusztá felett D-re, a fennsík É-i nyúlványán van a vár. Alakja háromszög, szögei gömbölyűek, pereme jól követhető. A sík, bolygatatlan terület átmérője 45, illetve 41 m. 7–9 m széles árok veszi körbe. A magas fűben régészeti leletet nem találtunk. A 18. századtól a legutóbbi időkig kereszt állt a vár területén, jelenleg nem áll. Felmerült a török kori keltezés lehetősége is.

Jakab József és Szabó Tibor közreműködésével mértem fel.¹

NOVÁKI GYULA

¹ Nováki Gyula: Dajapuszta vára. *Castrum* 15 (2012) 61–63.

4. Alsónemesapáti, Kastélyhely

(KÖH 39051)

(Zala megye) Á, Kk

2011. május 30-án az MNM NÖK munkatársai a 76-os sz. főút 14. szakaszán, a 44+570–44+630 kmsz. közt, az út jobb oldala mellett, a földmunkák szakfelügyelete során észlelték a régészeti lelőhely objektumait. A kivitelezőnek a további földmunkát megtiltották, az előkerült jelenségek feltartását körbeszalagozták és visszatemetették.

A jogszabályi változás következtében a feltárást a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága vált jogosulttá. 2012. május 2–17. közt az ásatás során 68 stratigráfiai egység (SE) számot, illetve 2 integrált stratigráfiai egység (ISE) számot osztottunk ki. A 68 SE típusonkénti megoszlása: 24 gödör, 5 cölöplyuk, 31 sír, 1 recens jelenség, 1 lemosódott kultúrréteg (6 SE a feltárást során nem bizonyult régészeti jelenségnek). A gödrök és a cölöplyukak a feltárási terület Ny-i oldalán kerültek elő, a korábbi terepbejárási adatokból már ismert késő középkori település részeként. Leletanyaguk viszonylag szegényes, egy méhkas alakú tárológödörben került elő csupán nagyobb mennyiségű kerámia.

Az ásatási terület K-i felén előkerült egy kora Árpád-kori soros köznépi temetőrészlet is, mely sírjainak egy részét a későbbi telepobjektumok megbolygatták. Összesen 30 sír került feltárást, egy váz pedig egy gödör alján feküdt, melynek a temetőhöz tartozása kérdéses. A temető Ny-i szélé esett a kisajátítási területre, a sírsorok elhelyezkedése alapján a temetkezések a nyomvonalon kívül is folytatódhatnak, sőt néhány a 76-os út alapozása alá is benyúlhat. A sírok ÉNy–DK-i, illetve Ny–K-i tájolásúak voltak, a sűrűn egymás közelében fekvő vázak egyik, vagy olykor mindkét alkarja a medencén nyugodott. Sírfoltok egy-két esettől eltekintve nem voltak megfigyelhetőek, 2 sírban deszkakoporsó elszenesedett maradványait sikerült megfigyelni. A feltárást, majd a csontok mosása során 9 sírből került elő obulusként mellékelt ezüst pénzérme. Az érmék közt I. István, Orseolo Péter, I. András, I. Béla és Salamon dénárokat találunk. Az ékszerek közt bronzgyűrűk, bronz és ezüst S-végű hajkarikák, valamint gyöngyök vannak.

STRAUB PÉTER

5. Apagy határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, V, A, I

A magyar–román gázvezeték Nyírgyulaj–Nyíregyháza szakasz rekonstrukciójához kapcsolódóan a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága által 2012. augusztus 13.–október 11. között végzett régészeti feltárások és megfigyelések részletes ismertetését lásd a Nyíregyháza határa részben.

Farkas-sűrű-dűlő, magyar–román gázvezeték 12. lh. (KÖH 91405): Feltárt terület 391 m², 12 kérdéses korú objektum.

Zsombékos főfolyástól K-re, magyar–román gázvezeték 10. lh. (KÖH 91359): Feltárt terület 1095 m², 41 bronzkori, kora vaskori és avar kori objektum.

ISTVÁNOVITS ESZTER

6. Apátfalva határa

(Csongrád megye) Sza, Á, Kú, I

A Makó–Csanádpalota között épülő M43-as gyorsforgalmi út építése kapcsán a település határában az alábbi lelőhelyek feltárást folytattunk.

Belez (KÖH 52750): Makótól K-re, mintegy 9 km távolságra, a Makó–Csanádpalota közötti műút két oldalán, a tervezett M43 autópálya 44+200–44+600 kilométerszelvénye között található. Az M43 45. lelőhely² 2011-ben végzett megelőző feltárása során a Makó és Csanádpalota között húzódó műútból D-re található kisebb szelvényszakasz feltárását, a terület megközelítésének nehézsége következtében nem végeztük el. A 2012-es év folyamán megtörtént a területet borító növényzet eltávolítása, illetve a száraz időjárás eredményeként a Belezi-ér medre is jóval lejjebb húzódott a korábbi évekhez képest, ami következtében lehetőség nyílt a terület megkutatására, november 12–20. között. A 766 m² felületen összesen 25 objektumot és 35 stratigráfiai egységet különítettünk el. A régészeti korú jelenségek a szelvény területén közepes intenzitásban fordultak elő. A humusztakaró vékony volt, a terület legtöbb részén alig érte el a 20 cm-t.

A lelőhelyen előforduló jelenségek közül a legkorábbi időszakot egy a római császárkorból származó gödör képviselte, amelynek felső részét egy 18. századi épület földbe mélyített része bolygatta.

A 2011-es ásatáshoz hasonlóan a lelőhelyen előforduló jelenségek többsége az Árpád-korból származott. A kisebb-nagyobb árokszakaszokból, valamint tárológödörökkel viszonylag kis mennyiségű leletanyag látott napvilágot. Említésre méltó két méhkas alakú gödör, amelyeknek oldalát és alját vékonyan kikapasztották.

A lelőhely K-i részén, közvetlenül a Belezi-ér medrének Ny-i oldalán több nagyobb alapterületű, szögletes jelenséget dokumentáltunk, amelyek közül egyet teljes egészében feltártunk. A nagy méretű épületből kora újkori (18. századi) edénytöredékek, állatsontok, valamint tégladarabok mellett több tárgy és egy bronzsúly látott napvilágot. Az épület D-i részén több kemence foltját figyeltünk meg, amelyek egymásra voltak ásva. Az egyszerű agyagtapasztással kialakított kemencékből szintén újkori leletanyag került elő. A kemencék két újabb, nagyobb, szögletes alapterületű foltba voltak beásva, amelyeket csak foltban dokumentáltunk.

Munkatársak: Gábor László, Gyürösi Tímea, Nagy Norbert, Olgyay János, Pópity Dániel, Takács Gábor.

VARGA SÁNDOR

Nagyút-dűlő (KÖH 52749): 2010. október 26. és november 2. között próbafeltárást,³ majd 2011. május 18. és 2012. október 26. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal 44. lelőhelyének területén. A 2005-ben zajló régészeti terepbejárás kapcsán őskori, szarmata, Árpád-kori és újkori jellegű kerámia-töredékeket találtak a szóban forgó lelőhely területén. A várakozások ellenére a területen csak Árpád-kori beásások nyomait figyeltük meg.

A lelőhely feltárással érintett területe mindösszesen 18 448 m² volt. A 40–90 cm között váltakozó humusztakaró alatt, állatjáratokkal erősen átjárt, sárgásbarna agyagos altalajon 163 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 102 objektum-számot rendelünk. Ezek közül 4 épületnek, 1 füstölőnek, 1 darab három kemencéből álló kemencebokornak, 5 szabadtéri

kemencének, 60 árok részletnek, 57 gödörnek és 6 cölöphelynek bizonyult. Korszak meghatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült, melyeket az Árpád-korhoz köthetünk.

A lelőhelyen 4, közel négyzet alakú, félig földbe mélyített épület (41, 87, 111, 113 SNR) került elő. Mindegyiket bevájt kemencével látták el, melyeknek a sütőfelületét, a 111 SNR kivételével, kerámiával rakták ki. Ebben az esetben a kemence sütőfelületét csak agyaggal kikapasztották, kiégették, majd a szájnnyílását téglával erősítették meg. A 87 és a 113 SNR házban nem találtuk cölöphely nyomát, a másik kettő esetében a ház rövidebbik oldalában, annak is a középső tengelyében 1-1 cölöphely került elő. Tapasztás vagy lesározás nyomát csak kisebb felületeken észleltünk.

Öt szabadtéri kemence került elő a lelőhely területéről. Mindegyik kemencét kerámiával tapasztották ki. Egy esetben, a 121 SNR kemencénél két réteget használtak. Ezt a kemencét a 18 SNR árokba ásták bele. Szájnnyílásukat szinte kivétel nélkül téglával erősítették meg. Boltozatuk a szántás következtében megsemmisült.

Lelőhelyünkön az objektumok jelentős részét az árkok alkották. A feltárás során 60 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Legnagyobb részük kerítőárok, karám és vízvezető árok. A területen 57 kisebb-nagyobb hulladékártató és vízüleptető gödört tártunk fel, melyek alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 10 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, 8 meredekfalú és 2 az ún. méhkas alakú gödörket képviselte.

A lelőhely D-i végében 1 nagy méretű füstölő került elő (135 SNR). Hossza közel 14 m, ebből csak a kürtő 6,8 m hosszú. A kürtőt két oldalról ásták ki, Ny-i oldala lapított, míg a K-i kerek átmetszetű. A kürtőből kerámia (cserépbogrács), téglá, állatsont került elő. A kürtő elbontása során átiszapoltuk a földet, amelyben magvakat figyeltünk meg. Valószínűleg hosszú ideig használhatták a füstölőt, erre utal a tüzelőtér hamusgödöréből előkerült nagy mennyiségű hamu és a kürtő falának vastag átégése. Az objektumokból nagy mennyiségű Árpád-kori téglá (közel 400 darab), kerámia (cserépbogrács, fazék, palack) és állatsont került elő.

A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Móra Ferenc Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai Pópity Richárd és Gera Róbert régésztechnikusok voltak.

BENEDEK ANDRÁS

7. Arnót határa (ERD)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Ő, U, Sza, Á**

Az „M30 gyorsforgalmi út–26-os sz. főút Miskolc északi elkerülő útberuházás II. üteme (Projekt kód: K380.01) (finanszírozási azonosító: KÖZOP 3.4.0-09-2009-0022)” elnevezésű projekt kapcsán készített a beruházás nyomvonalára vonatkozóan előzetes régészeti dokumentációt a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából. A tervezett beruházás a Sajó-folyótól a BOSCH út Csorba-tói bal ívéig tartó 4500 m hosszú és 200 m széles vápa, valamint a Kis-Sajó hidjától a 3-as sz. főút M30 gyorsforgalmi út alatti körforgalomig tartó 3-as sz. főút áthelyezése nyomvonalának (1300 m) kialakítását jelenti. A terepbejárásokat 2012. október 4-én végeztük.

Arnóti-oldal dél (KÖH 84845): A Kis-Sajótól 50 m-re Ny-ra, Miskolc és Arnót közigazgatási határától 160 m-re K-re helyez-

2 A próbafeltárásról szóló jelentést lásd RKM 2010, 164.; a 2011-ben végzett munkákról: RKM 2011, 7–8.

3 A próbafeltárásról szóló jelentést lásd RKM 2010, 164.; A 2011-ben végzett munkákról: RKM 2011, 9–10.

kedik el a lelőhely. Egy amorf alakú, ÉK–DNy-i irányú kisebb dombon található, kiterjedése kb. 310×210 m. A terepbejárás során neolitikus és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk a szántott felszínről.

Arnóti-oldal észak (KÖH 84843): Arnóttól kb. 1200 m-re, Ny-i irányban, Arnót és Miskolc közigazgatási határától 80 m-re, K-i irányban helyezkedik el a 400×230 m nagyságú, amorf alakú lelőhely, a környezetéből kissé kiemelkedő dombon. Itt középső neolitikus kerámiát gyűjtöttünk a friss szántásban.

Kis-Sajótól nyugatra (KÖH 84847): A Kis-Sajótól 30 m-re Ny-ra, az Arnót–Felsőzsolca–Miskolc hármastól ÉK-re 110 m-re helyezkedik el a lelőhely. D-i fele csekély mértékben Felsőzsolca közigazgatási területére nyúlik át. Az ÉK–DNy-i irányú lelőhely kiterjedése 270×150 m. A területen jellegtelen őskori, császárkori és késő Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk a friss szántásban.

Nagy-Bugyiktól nyugatra (KÖH 84841): Az Arnót–Sajópál-fala–Szirmabesenyő hármastól DNy-ra, attól 680 m-re, egy É–D-i irányú magaslaton található a lelőhely. É-i felén a terepbejárás időpontjában sarjadó növényzet volt, D-i felét letört kukorica borította. A mintegy 240×100 m kiterjedésű területen csekély mennyiségű, jellegtelen őskori és késő Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú Melinda, Nagy Zoltán, Nagy S. József, Szolyák Péter és Szörényi Gábor András.

MISKOLCZI MELINDA

8. Arnót határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

Pusztai Imre önkéntes gyűjtőmunkájának köszönhetően 2011–2012-ben több új lelőhelyet ismerhettünk meg a megyében. Segítő munkáját ezúton is köszönjük.

Arnóti-oldal észak (KÖH 84843): A lelőhely a település határától Ny-ra, a Kis-Sajó jobb partjától mintegy 330 m-re, egy 100×60 m-es területen található kis domb. Az előkerült telep a középső neolitikum időszakára tehető. Kiterjedése pontosan nem adható meg.

Nagy-Bugyik (KÖH 85193⁴): A lelőhely a település határától ÉNy-ra, a Kis-Sajó bal partjától mintegy 70 m-re, egy 2–4 ha területű dombon található. Az előkerült telep a középső neolitikum (bükki kultúra) időszakára tehető. Kiterjedése pontosan nem adható meg.

HAJDÚ MELINDA

9. Árpádhalom határa (Csongrád megye) I

2012. június 28-án az Árpádhalom melletti Hét-halom nevű halomcsoportnál végeztem helyszíni szemlést, hogy felmérjem a korábban itt létesített homokbánya aktuális kiterjedését és ellenőrizsem az itt található halmok állapotát.

A helyszínen az volt tapasztalható, hogy a homokbánya területe jelentősen megnyúlt É felé hosszirányban, szélességében azonban nem terjeszkedett tovább K felé. Két halmot már

gyakorlatilag elnyelt a kitermelés (*Hét-halom III., KÖH 57987; Hét-halom IV., 57988*). 2006-ban még mindkét halmot viszonylag eredeti állapotában láttam; ekkor 0,2 m magasságúak voltak, alakjuk azonban a folyamatos szántóföldi művelés miatt már alig volt felismerhető.

A további létező halmok (*Hét-halom (I.), II., V., Árpádhalom II.; KÖH 57985, 57986, 57989, 17569*) a homokbánya területén kívül esnek, így ezek állapotát a földkitermelés nem befolyásolta. A fentiekrol a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal is tájékoztattuk.

BEDE ÁDÁM

10. Ásotthalom, Kurta-domb (KÖH 1872)

(Csongrád megye) Sza, Ú, I

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal megbízásából a Móra Ferenc Múzeum 2012. május 22–31. között próba, majd 2012. június 13. és július 17. között megelőző feltárást végzett az Ásotthalom, valamint a Bački Vinograd között tervezett határátkelő építése kapcsán, a lelőhely ÉK-i részén. A próbafeltárást során mindösszesen 4 kutatóárok kialakítására került sor a határra tartó műtárral párhuzamosan, attól DNy-ra. Csaknem minden kutatóárkban római kori szarmata jelenségekre bukkantunk, így a lelőhely beruházással érintett területén megelőző feltárást elvégzése vált indokolttá. Kezdetben az út DNy-i oldalát tártuk fel. Az itt tapasztalt objektumszóródás alapján vált indokolttá az úttól ÉK-re eső terület feltárása. A feltárást területének 70–80%-a szántóföldi környezetben fektet. Csupán a szelvény ÉK-i harmadát fedte bokros, erdős rész, ahol csak annak eltávolítása után kezdődhetett meg a feltárásmunka. Mindösszesen 8019 m² nagyságú területen végeztünk kutatást. A munkák két különálló területen zajlottak. A lelőhelyen ÉNy–DK-i irányban keresztülhaladó műtárról DK-re, a korábban kialakított kutatószondák összenyitásával egy közel 3400 m² alapterületű szelvényben, valamint az úttól ÉK-re egy közel 4600 m² nagyságú területen kutattunk. A gépi humuszeltávolítás nyomán, a 0,6–0,8 m vastag, sötétbarna homokból álló humusztakaró alatt mindösszesen 285 jelenség folyt rajzolódott ki. Ebből, az előkerült leletanyag alapján, 132 objektum a római kori szarmaták hagyatékának bizonyult. 38 objektum leletanyag hiányában ismeretlen korú maradt, 60 beásás pedig már néprajzi anyaggal jellemezhető múlt századi tanyamaradvány volt.

A feltárássra került objektumok 78 %-át képviselő szarmata objektumok típusmegoszlására jellemző, hogy utóbbiak közül 5 épületmaradványnak, 2 füstölőnek, 1 kemencének, 108 gödörnek, 16 pedig különféle árokszakasznak bizonyult. A területen történő hosszabb idejű megtelepedésre utaltak azok a 10–13 m² alapterületű, négyzetes és téglalap alaprajzú épületmaradványok, amelyek zöme a műtárról D-re, a határsávhoz közeli területen koncentráálódtak. A legtöbb közepén megtaláltuk a tetőszerkezetet tartó cölöp helyét. Egy épületben padlót, egyben padkás lejárót, egyben pedig sarokba telepített szabad tűzhely nyomát tártuk fel. Az 5 épület méretben és szerkezetben igen hasonló volt egymáshoz. Az egykorú, vagy közel egykorú, egymáshoz közel álló épületek egykor különféle funkciókat láthattak el. A házaktól 50 m re ÉNy-ra, egy-egy füstölögödört is találtunk. A telepen zajló korabeli élelmiszertartósításra utaló objektumok tájolása egységes, ÉK–DNy volt. Alapvetően 3 tagból álltak, ahol a tűző-, vagy munkagödört valamint a füstölőteret egy-egy, közel 2 m hosszú kürtő kötötte össze.

4 A 2014. március 7. és 10-én végzett terepbejárás és geofizikai felmérés eredményeként az eddig pontosan nyilvántartott Arnót, Nagy-Bugyik (KÖH 85193) régészeti lelőhelyről bebizonyosodott, hogy a nagy méretű, összefüggő Arnót, Arnót-oldal I. (Nagy-Bugyik) (KÖH 84915) lelőhely része.

A kürtőkben és a munkagödörökben tapasztalt erősen kormos, átégett talaj a füstölők intenzív használatára utalt. A feltárt településrésztelen csupán egyetlen kisebb kemencére bukkantunk, amely mérete és a benne előkerült salakmaradványok alapján feltehetően ipari céllal létesülhetett. A helyi fémfeldolgozás gyanúját a telep egyik gödréből előkerült vasbuca és számos fémsalakrög is alátámasztja. A szarmata telep gyakori objektumtípusai voltak azok az árkok, amelyek kisebb szakaszai már a próbafeltárás során előkerültek. Valódi rendszert azonban csak a nagyobb felületnyitás után mutattak. Az árkok között legalább 2 nagyobb, négyszögletes kerítőárok került elő. Alapterületük 10×10 és 25×25 m körüli volt. A feltárt szarmata objektumok 82 %-a hengeres, méhkas alakú, vagy hordó átmetzetű gödörnek bizonyult. Jellemző volt ezek elhelyezkedésére, hogy gyakran sűrűn egymás mellé ásták őket, a terep magasabb részein. Az ilyen „gödörbokrok” 8–12, vagy akár több darab, egymástól 30–50 cm re megásott, közel azonos méretű gödörből álltak. Legalább 4 ilyen gödör csoportot találtunk a 2 szelvény szakaszban.

A telepanyag zöme kézzel és korongon formált kerámiák töredékei voltak, amelyek aránya az első vizsgálat alapján közel azonosnak látszik. Állatsontok (szarvasmarha, sertés, kutya) és néhány vas- és bronztárgy (lemezek, karika), örlőkő színesítette a leletanyagot. A kerámiák között római készítésű, provinciális eredetű *terra sigillata* tálak és *amforák* töredékei is akadtak. Ezek telepen való jelenléte, valamint a helyi készítésű szarmata edények formavilága alapján a telep egységesen a 2. századra keltezhető. Utóbbi kelteztést a telep egyik gödréből előkerült zöld üvegből készült ikergyöngy is megerősíti.

A feltárás során kiderült, hogy az Ásotthalom és Bački Vinograd között tervezett határátkelő környékét érintő régészeti lelőhely jóval nagyobb a korábban feltételezetténél. A feltárás területén csupán a lelőhely ÉNy-i szélét sikerült megtalálni. Más irányokban a település további objektumait rejtheti a föld. A humuszvastagság, valamint a csekély leletintenzitás miatt ezek felszíni nyomaival alig számolhatunk. A jelek alapján a lelőhely az államhatár szerb oldalán is folytatódik.

A leletanyag és a feltárás dokumentációja a szegedi Móra Ferenc Múzeumban került végleges elhelyezésre.

A feltárás munkatársai: Benedek András, Pópity Richárd, Nagy Norbert, Takács Gábor, Gera Róbert, Gyürösi Tímea, Gábor László, Kujáni Yvett, Olgyai János, Bóka Péter, Szeverényi Vajk, Priskin Anna, Németh Dániel, Szabó Dénes, Czukor Péter, Kóteles Péter, Susits Diana.

PÓPITY DÁNIEL

11. Bakonszeg határa (Hajdú-Bihar megye) Ő, U, B, Sza, A

A „Berettyó védtöltések fejlesztése a Kis-sárréti és a berettyóújfalui ártéri öblözetekben” tárgyú beruházás által érintett területeken régészeti próbafeltárásokat folytatott a Déri Múzeum. A Berettyó jobb és bal partján összesen 37 kutatószonda kijelölése történt meg a Csökmő és Berettyóújfalú közötti szakasról készült régészeti hatástanulmány alapján.

Kórógy (KÖH 69413): A lelőhely Bakonszegtől D-re, a Berettyó bal partján, a gátórháztól Ny-ra helyezkedik el, egy DNY–ÉK-i háton. A felső 100–120 cm-es humuszréteg eltávolítását követően egy középső bronzkori településhez tartozó 4 gödör, valamint egy kora avar kori temetkezés került elő. Utóbbi sekély, DK–ÉNy-i tájolású, négyszögletes alakú aknasír

volt, mely bolygatatlan állapotban maradt meg. Mellékletei főként az elhunyt övéhez kapcsolódnak: vascsat, kovadarab, vaskés. A lábnál elhelyezett kézzel formált fazék alatt emlőstől származó bordacsontok voltak.

V/4. Gátórház (KÖH 69415): A lelőhely Bakonszeg D-i részén, a Berettyó híd mellett, attól Ny-ra található, a folyó bal partján húzódó ÉNy–DK-i gerincen. Egy kora neolitik (Körös-kultúra) település 2 gödre került feltárássra, illetve további 6 gödör, 4 árok és 1 cölöphely, melyeket a belőlük előkerült gyér mennyiségű leletanyag miatt csak feltételelesen lehet kötni ehhez a korszakhoz.

Város földje Ny 1. (KÖH 69417): A lelőhely Bakonszeg D-i részén, a Berettyó bal partján húzódó ÉNy–DK-i irányú háton található. Itt egy késő bronzkori település 2 gödre került feltárássra, valamint az ezekbe beásott római császárkorból származó leleteket tartalmazó gödör. Egy további gödör és 2 árok kelteztése bizonytalan, de utóbbiak vágták az egyik bronzkori objektumot, így a későbbi periódushoz való tartozásuk valószínűbb.

Város földje Ny 2. (KÖH 69419): A lelőhelyen a szonda K-i felében egy K–Ny irányú árok húzódott, mely valószínűleg őskori, azonban a rendelkezésre álló leletanyag pontosabb meghatározására nem alkalmas.

Munkatársak: Faur Zoltán, Papp Enikő, Tóthné Andrea régész-technikusok.

HULLÁM DÉNES

12. Balatonendréd, Magyar tenger Tsz. 3. (KÖH 81089)

(Somogy megye) A

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (ma Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum) munkatársai 2010–2012-ben szakfelügyeletet végeztek a Balatonendréd–Lulla összekötőt építési munkálatainál. 2012. április 2-án az út melletti vízelvezető árkok ásása közben csontok kerültek elő a Balatonendréd–Lulla összekötő út 13. lelőhelyen. Mivel több sírfoltot láttunk, a munkát leállítottuk a területen. Az avar lelőhely az út alá is húzódott, sajnos – mivel töltést építettek és csak igen sekély humuszolás történt – az utépítéskor végzett szakfelügyelet során a sírfoltok nem voltak észlelhetőek.

A kivitelezővel egyeztetve megkezdtük a sírok bontását, közben a tovább ásott árkokban is újabb sírokat találtunk. Sajnos legalább 5–6 temetkezés megsemmisülhetett, míg több részlegesen lett bolygatva. Az úttól DNY-ra lévő áteresz falában 6 sírfolt látszott. Ezek az árkok 4–5 m-es mélységük és a rajtuk lévő 2 m-es feltöltés-réteg miatt, nem voltak kibonthatóak. Az árkok mellett, a még el nem készült rézsűk helyén, nagyjából 3 m-es szélességben humuszolást végeztünk, így sok sértetlen temetkezést is találtunk.

Összesen 60 sírt bontottunk ki. Egy több száz, esetleg több ezer síros temetővel számolhatunk, amelynek kiterjedése nehezen megállapítható. A temető É-i, ÉNy-i végébe áshattunk bele. Az árkokban egy idő után elfogytak a sírfoltok, kissé rendszertelenebbé is váltak itt a temetkezések. Ebben az irányban inkább csak kis mértékben folytatódhat a temető. DNY-ra és K-re nem tudjuk meddig tart a lelőhely, D-re, DK-re csak egy darabig voltak követhetőek a foltok az árkokban, mivel a meredeken mélyülő domboldalra hordott nagy méretű töltésben az árok egy idő után nem éri el a sírok mélységét. Ebben az irányban a feltárt részen túl legalább 50 m-re terjedhet még a temető.

Az ÉNy–DK-i tájolású sírok sorokat alkottak, néhány kivételtől eltekintve, rablottak voltak, de így is értékes leletanyagot tartalmaztak. A női sírokból számos fülbevalót, gyöngysorokat, több gyűrűt és karperecet, a férfi sírokban övvereteket találtunk. A fegyverzet maradványai közé 2 lándzsacsúcs, 1 íj csontmezevítő és 1 nyilcsúcs tartoznak. Számos csont tűtartó, vaskés, vaskarika, vascsat mellett vödrök fémöntvényeit, egy vaskanalat és egy agyagfazekat is találtunk. Két sirba felszerszámozott lovat temettek.

Már a leletanyag feldolgozása előtt is kijelenthetjük, hogy a temető hosszú ideig volt használatban. A korábbi időszakra utalhatnak a – közeli Zamárdi, Réti földek lelőhelyét idéző – fonatos díszű ezüst övveretek, míg a későbbi időszakát öntött, indás övgarnitúrák jelzik.

Munkatársak: Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Varga Máté, Stunya Péter.

MOLNÁR ISTVÁN

13. Balatonszemes, Barát-dűlő, Pálos kolostor (KÖH 19784)

(Somogy megye) Kő

2012. augusztus 2-án régészeti szakfelügyeletet végeztünk a Balatonszemes községhez tartozó Barát-dűlőben lévő pálos kolostor romjainál. Az egykori pálos kolostor mellett, az erdőben egy kegyhely kialakítását tervezték. Az előzetes tervek alapján egy keresztet, információs táblát, asztalt és padokat állítottak volna fel. A tervek alapján a felállított tárgyak nem bolygatták volna a kolostor romjait, de mivel a kolostor elhelyezkedéséről nincsenek pontos adataink, így szükségesnek éreztük az építkezés közbeni megfigyelést. Először a padoknak és az asztaloknak ásták ki a nagyjából 30 cm átmérőjű és 50 cm mély cölöplyukakat, melyek a kolostortól K-i irányban helyezkednek el. Ezekben mindössze bontási törmelék (tégla, kő, habarcs) lehetett találni, valószínű, hogy a kolostor pusztulási-planírozási rétege lehet. A kidobott földben mindössze egy kicsi, jellegtelen késő középkori kerámiatöredéket találtunk. Ezután a kereszt helyét kezdték el ásni, ami a padoktól Ny-ra lett felállítva, azaz a kolostorhoz közelebb. Ebben már több törmelék lehetett megfigyelni, és az egyik részen úgy tűnt, mintha egy téglafalba ástak volna bele. Ezért úgy döntöttünk, hogy erre a részre nyitunk egy szondát, hogy megvizsgálhassuk, hogy tényleg egy falat találtunk-e. Nagyjából egy 1×1 m-es szondát ástunk ki, amelyben K–Ny-i irányban egymás mellé helyezve 3 szabálytalan alakú, nagyobb méretű homokkővet találtunk. Valószínűleg egy falalapozás lehetett. Ettől D-i irányban egy valószínűleg kidőlt téglafal nyomait találtuk meg, habarcsos kötéssel. Miután kibontottuk, kitisztítottuk, és dokumentáltuk a feltárt részt, ezt is visszatettük, és a DK-i sarkába elkészítették a kereszt alapozását.

Munkatárs: Aradi Csilla régész.

VARGA MÁTÉ

14. Balmazújváros, Ipartelep, Újvilágosi temető 2. (KÖH 54141)

(Hajdú-Bihar megye) Szk, Á

A Balmazújváros Nagy-Szik-Magdolna-pusztai rehabilitációjával kapcsolatos földmunkákra előírt régészeti szakfelügyelet során 2012. augusztus 3-án a területre kiszálló Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Déri Múzeum munkatársai

régészeti objektumokat és leleteket találtak. A településtől K-re, a Debrecenbe menő úttól D-re, a Magdolna-ér Ny-i partján, az ún. kubikgödrök területén, a tómeder kialakítása során 10–80 cm fedőtalanréteget hordtak el a területéről, ettől É-ra pedig tereprendezési munkákat végeztek.

2012. augusztus 6-án a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Iroda (Debrecen) munkatársai helyszíni szemlét tartottak, melynek során megállapításra került, hogy a földmunkákkal érintett területeken közvetlenül a gyepező alatt jelentkeznek a régészeti objektumok, ezért a további munkálatokhoz, illetve a tómeder kialakításához régészeti megelőző feltárás elvégzése szükséges. A beruházó jelezte, hogy a régészeti megelőző feltárás költségeit nem tudja vállalni, ezért döntés született az eddig megbolygatott területeken jelentkező régészeti objektumok régészeti szakfelügyelet mellett történő elfedéséről legalább 20 cm-es vastagságban. Az elfedést megelőzően a jelentkező régészeti objektumok dokumentálásáról és a terület geodéziai beméréséről állapotok meg a szakhatóság és a Déri Múzeum munkatársai régészeti szakfelügyelet keretében.

2012. augusztus 17–21. között került sor a régészeti objektumok és jelenségek felmérésére, ennek során a tómeder területén 117 objektumot regisztráltunk. A felszínen talált kerámiák alapján 12 jelenség a vaskorra (szkíta), 4 pedig az Árpád-korra volt keltezhető.

Munkatársak: Bajkai Rozália, Szolnoki László régészek, Szabó Nóra, Volosinovszky György régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

15. Barbacs, Lanszai-dűlő (KÖH 70377)⁵

(Győr-Moson-Sopron megye) U, R, B, Á, Ú, I

A lelőhelynek az M85 gyorsforgalmi út építése kapcsán a nyomvonalba eső szakasza került feltárássra 2011–2012-ben. A 2011-ben a feltárt terület nagysága 12 057 m², melyen a kibontott objektumok száma 243. A 2012-ben feltárt terület nagysága 5550 m², melyen a kibontott objektumok száma 120.

2011. szeptember 14–30. között végeztük el az objektumok bontását, melyek nagy része őskori (késő neolitikum, kora rézkor) település (gödrök, árkok, cölöplyukak), valamint van jó néhány kérdéses korú objektum és 3 újkori, mélyebb gödör is. A feltárást a lelőhely DNY-i felében, a 85-ös út mellett lévő tanyától DNY-i, Ny-i irányba kezdtük el és folytattuk a ház mögötti, attól K-re eső részén. A lelőhely nyomvonalba eső teljes szakaszát nem tudtuk feltárni, csak a fent említett részt, mivel a tanya és az ahhoz tartozó melléképületek elbontása még nem történt meg. Az utóbbi területen a feltárás még a későbbiek folyamán folytatódni fog. Jelentősebb objektumok: a 23. és a 24. gödör (festett kerámia, lengyeli kultúra), a 68. gödör (2 agyag kocsikerék, orsó-gombtöredék, ill. sok kerámia és állatsont) és a 192. gödör (kis csupor). A 159. gödör/amorf „paca” humuszolása során sok, nagy méretű kovakő nyersanyag került elő, melyből a különböző kőeszközöket készítették, viszont műhelyre utaló jelenséget nem találtunk a közelében és távolabb sem (a lelőhelyen általában nem sok kovamagkő,

⁵ A közhiteles nyilvántartásban jelenleg Dör, Hegy-dűlő (KÖH 24124) lelőhely részeként szerepel.

ill. -pattinték került elő). A 218. gödörben 2 emberi csontváz volt egymás alatt, ellentétes irányban, zsugorított helyzetben elhelyezve.

A 2012. szeptember 17. és november 10. között feltárt objektumok közt 68 őskori és ismeretlen korú telepjelenség és 52 darab 10–11. századi csontvázas temetkezés volt. Az őskori/bronzkori telepjelenségeket 38 gödör képviseli. Az ásatáson előkerült még 30 ismeretlen korú objektum (4 árok, 1 árokszerű gödör, 4 cölöphely, 21 gödör) is.

A dombtetőre felérve az addigi átlagosan 30–50 cm-es humusz már csak mintegy 10 cm-es vastagságban fedte a homokos altalajt. Az építési törmelékes, fagyókeres felső réteg eltávolítása után elkezdett feltárás során a dombhát É-i oldalán a 10–11. századi temetkezésektől elkülönülten őskori/késő bronzkori, egyszerű gödrökből álló telepjelenségek láttak napvilágot. A domb D-i, DNy-i részén az első sírok igen magasan, a törmelékes, fekete legfelső rétegben jelentek meg. A tanyaépület alapozásán belül 7 sír került elő, melyeket – 3 sír kivételével – az épület alapárkának ásásakor, főleg a lábknál, megbolygattak, elpusztítottak. Az egykori tanyaépülettől Ny-ra, a legfelső szürke, barnásszürke, tömör, recens réteg eltávolítása után a szürkésbarna, világosbarna humuszban újabb temetkezések kerültek elő. Alattuk őskori/bronzkori jelenségeket tártunk fel. A háton fekvő, nyújtott helyzetű csontvázas temetkezések mellékletben igen szegény, köznépi temetkezések, jórészt DNy–ÉK irányú tájolásúak. Többségüket kisállatok járatai bolygatták meg. A sírokban összesen 6 bronz karikagyűrűt, 5 nyitott végű bronz hajkarikát, 1 S-végű hajkarikát, vas tűzcsiholót, 2 nyílhegyet és 2 vaskést találtunk. A temető rész a 10–11. századra keltezhető. A sírok jelentős része nem a dombháton, hanem a lenti, mélyebben fekvő részen jelentkezett. Ez a tény egy szárazabb, mocsaras területekben szegényebb időszakra enged következtetni.

Az őskori objektumok közül a 321. és 358. ovális, erősen humuszos betöltésű gödrök érdemelnek külön említést. A 321. objektumban *in situ* egész edényeket találtunk, a 358. objektumból kocsikerékmodell, seprű- és ráldliszes edénytöredékek, tűzkő került elő.

Munkatársak: Herbály Róbert régész, Gera Ágnes, Koncz Dániel, Nagy Gábor, Szalai Gábor, Szöllösi Géza, Telekes Katalin Eszter technikusok.

NAGY ANDREA – PESTI KRISZTINA

16. Bácsalmás határa (anyaggyerőhelyek) (Bács-Kiskun megye) Ő, B, Sza, Á, Kú

2012. április 19-én kezdtük el a Mátételke–Kígyós-csatornánál a Mátételke-belvíztározó építéséhez szükséges anyaggyerőhelyek kialakításához kapcsolódó szondázást. Mivel a kivitelező célja az volt, hogy a kisajátított területen belül találjon régészeti nem érintett, ugyanakkor a gátépítéshez felhasználható mennyiségű anyagot tartalmazó területet, ezért a célterületeket már ismert régészeti lelőhelyek közelében tűzték ki.

Bácsalmás, Kígyós-csatorna K, 9. lelőhely (KÖH 69591, szarmata és Árpád-kori telep) és Bácsalmás, Kígyós csatorna K, 12. lelőhely (KÖH 69597, őskori, szarmata, Árpád-kori és kora újkori települések) közelében, a mintegy 270 m hosszú és 70 m széles I. célterületen 2 hosszanti és 9 keresztirányú szondaárkot húztunk. A szondaárkok nagyobbik részében változó sűrűséggel régészeti korú objektumok foltjait figyeltük meg.

Bácsalmás, Kígyós-csatorna Ny, 4. lelőhelyet (KÖH 69581, bronzkori, szarmata telep) érintette a VI. célterület, ahol 4 É–D irányú hosszanti szondát húztunk, majd az I. és a II. szondát kötöttük össze 10 keresztiszondával. A hosszanti szondák É-i végében sűrűn jelentek meg az objektumok, majd következett egy objektum-mentes sáv, utána ritkán ugyan, de újra megfigyelhetők voltak az objektumfoltok. Ezt a megfigyelést erősítették meg a keresztiszondák is. A lelőhelyet érintette a VII. célterület is, ahol 4, változó hosszúságú, ÉK–DNy-i irányú szondaárkot húztunk, mindegyikben régészeti objektumot, árkokat, gödröket lehetett megfigyelni.

Bácsalmás, Kígyós-csatorna Ny, 8. lelőhelytől (KÖH 69589, szarmata telep) Ny-ra, a kisajátítási határon belül került sor az V. célterület kitűzésére. Három Ny–K-i irányú szondát húztunk és mindháromban jelentek meg régészeti objektumok: árkok, kisebb méretű gödrök, házfolt és kemence.

Miután a szondázásokat befejeztük, megállapítható volt, hogy a földkitermeléshez szükséges nagyobb, összefüggő terület a kisajátítási határon belül nem áll rendelkezésre. A kutatóárkokat GPS-szel bemértük, a kutatóárkokról fotókat készítettünk. A szondaárkokból előkerült edénytöredékeket elcsomagoltuk.

Munkatárs: Guttyán Attiláné régésztechnikus.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

17. Bácsalmás határa (völgyzáró gát) (Bács-Kiskun megye) Ő, Á, Kú

2012. május 29. és június 12. között került sor a Kígyós-csatornánál tervezett völgyzáró gát alapozásánál a megelőző feltárárra. A feltárás csupán a gát földbe mélyedő alapjának a területére terjedt ki a csatorna Ny-i és K-i oldalán. Az előzetesen elvégzett terepbejárások alapján 2 lelőhely volt érintett: a Bácsalmás, Kígyós-csatorna K, 13. és a Ny, 6. lelőhely. Három m-es szélességben összesen 440 m² feltárással került sor.

Kígyós-csatorna K, 13. lelőhely (KÖH 69599): Először a csatorna K-i oldalán alakítottunk ki egy szelvényt, amelyhez a gépi munkát a beruházó biztosította. A szelvényrel csak részben tudtuk a csatornát megközelíteni, mivel a mélyebben fekvő részeket feltört a talajvíz. Az előzetes terepbejárások során összegyűjtött leletanyag alapján őskori lelőhely előkerülését vártuk. A kialakított szelvényben 31 objektum: gödrök, árkok, és nagyobb méretű építmények részletének a feltárással került sor. Az előkerült gyér leletanyag alapján megállapítható volt, hogy egy Árpád-kori település részletét tártuk fel.

Kígyós-csatorna Ny, 6. lelőhely (KÖH 69585): A csatorna Ny-i oldalán húzott mintegy 100 m²-es szelvényben 12 objektum: árkok, gödrök és két nagyobb méretű építmény részlete került elő. Az előzetes terepbejárások során összegyűjtött leletanyag alapján őskori és Árpád-kori lelőhely előkerülését vártuk. Az objektumok nagyon kevés leletanyagot tartalmaztak, csupán néhány közelebről nem meghatározható őskori, valamint 17–18. századi edénytöredék került elő.

A feltárást 2012. július 31-től Wilhelm Gábor folytatta.

Munkatárs: Guttyán Attiláné régésztechnikus.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

18. Bátorterenye, Hársashegy (KÖH 40364)

(Nógrád megye) B

A 19. század eleje óta ismert, gazdag bronzkori, késő bronzkori lelőhellyel a szakirodalom gyakran foglalkozik. Az erődítésének lehetőségét többen felvetették, de mivel ennek a felszínen nincs nyoma, egyelőre védett fekvésű, magaslati őskori telepnek határozható meg.

Kisterenye K-i vége felett, a Nemti felé vezető úttól K-re 300 m-re emelkedik az önálló hegyet képező Hárs- vagy Arany-hegy, meredek oldalakkal körülvéve. Egyes térképek Nagy Drót-hegy felirattal jelölik.⁶ A hegytető K–Ny irányban hosszan elnyúlik, hossza 246, szélessége 60–70 m. Korábban az egész területét művelték, jelenleg erdő takarja. Sok kisebb-nagyobb gödör jelzi a bolygatásokat. A hegytető pereme többnyire jól körbe követhető, erődítésnek nincs nyoma. Felszínén sok őskori cserép és őrlőkö tőredéke található.

Guba Szilvia és Zandler Krisztián közreműködésével mértem fel.

NOVÁKI GYULA

19. Beloianisz, Göböljáráspuszta-Bolondvár (KÖH 32234)

(Fejér megye) B

A tervezett Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasútvonal korszerűsítésének engedélyeztetési eljárásához készülő Örökségvédelmi hatástanulmányhoz kapott KÖH adatszolgáltatásban szereplő lelőhely.⁷ A 2012. évi terepbejárása és helyszíni szemléje során a nyomvonal a 398–399+50 hm szelvény között egy nyilvántartott, fokozottan védett régészeti lelőhelyet azonosítottunk. A lelőhely azonosítása közben az alábbi megfigyeléseket tettük: A jelzett helyszínen egy nagy kiterjedésű bronzkori földvár található, melynek korát a Vátya-kultúrára tehetjük. A vár a vasút által átvágott fennsík D-i szélén található. A vár hossza közel 170 m, szélessége 100–125 m körül van. Az egykori sáncok ma is érzékelhetők, pl. az É-i végét egy kb. 8 m mély árok védi, amelynek a földvár felé eső oldala meredek. A vár területén régészeti ásatás még nem történt. Rablógödörök nyomát észleltük a vár területén. A vár mintegy 20 m-rel magasodik a tőle K-re található, egykor vízjárta területek fölé.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ – SZALONTAI CSABA

20. Berekböszörmény határa (Hajdú-Bihar megye) U, B, V, I

A terület bejárására 2012 nyarán, míg régészeti próbafeltárására 2012. október 10–18. között, a MOL Nyrt. megbízásából, a Biharkeresztes 4-es kút termelésbe állítása során került sor. A feltárást megelőzően az új törvényi szabályozásoknak megfelelően, az előzetes régészeti dokumentáció (ERD) keretében az Archaeodata 1998 Bt. geofizikai felmérést végzett a beruházás által érintett teljes területen, összesen 1100 m hosszan, átlagosan 14 m szélességben.

Csik-tó Nyugat (KÖH 79095): A lelőhely Berekböszörménytől É-ra, a biharkeresztes műtől K-re fekszik, egy háromszög

alakú telepített erdő É-i és K-i részén, illetve a Csik-tótól D-re levő magasabb részeken. A mérések alapján 27 kutatószondát tűztek ki, melyekből 7 esett a lelőhely terepbejárás alapján prognosztizált területére. Összesen 578 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 357 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett feltárt területnek. A munkák során 33 objektumot tártunk fel.

A próbafeltárással egy neolitik és egy vaskori település részlete került napvilágra. A neolitik településnek 2 gödrét és talán egy árkát tártunk fel, míg a vaskori településnek több gödrét, árkát és kútját is megtaláltuk. Sokszor a felszínen jelentkező cserepek nem kötődtek objektumhoz, vegyesen jelentkeztek – ezt azzal magyarázhatjuk, hogy időszakosan vízjárta területről lehet szó, ahol a leletanyag kimosódik az objektumokból. A vaskori leletanyag részben jó minőségű korongolt szürke, ill. vörös színű, részben kézzel formált vörösesbarna színű díszítetlen kerámia-tőredékekből tevődött össze. A 3/4 sz. gödörből egy behúzott peremű, ívelt vállú, vállán ferde sikozással díszített, ill. bütyökkel tagolt tál tőredékei kerültek elő; hasonló edény a 23/27 gödörből is bukkant elő. A 28/32 gödör aljából és magasabban fekvő omladékából trapéz alakú, hasáb formájú, átfűrt agyag-nehezékek tőredékei kerültek elő. A 9/10 kútnak a lejáróját is sikerült megfogni, továbbá Ny-i fala mellett közvetlenül 1,6 m mélységben egy S-profilú, bikónikus testű, redukált égetésű tál összenyomott tőredékeit találtuk meg. A 20/24 gödörből ezüstszürke színű, grafitos kerámia peremtőredéke látott napvilágot. Néhány gödör korát keltező értékű kerámiaanyag hiányában nem sikerült meghatározni.

A geofizikai mérések kiértékelését Márkus Gábor végezte. A feltárás eredményét összevetve a geofizikával a következő eredményeket és tanulságokat fogalmazhatjuk meg. A felszín közeli recens szemetet jórészt már a méréskor sikerült beazonosítani, azonban ezek előzetes eltávolítása jobb lenne. A viszonylag egyenetlen, magas vas és mangán tartalmú talaj és szemetes felszín miatti háttérzaj nehezítette az objektumok lokalizációját, ami visszaköszön a két adatsor összehasonlításakor. Mindezek ellenére rendkívül pontosan jelzett előre a geofizika egy paticcsal erősen betöltődött kis méretű kerek vaskori gödröt (3/4), valamint kutat (9/10) is. A lelőhelyen egy leletanyagot is tartalmazó árok (30/35) nem mutatott semmilyen mágneses anomáliát, ez csak az ásatás során került elő. Végeredményben a geofizikai felmérés utóbbi esetet kivéve hatékonyan jelezte előre a régészeti objektumokat.

Csik-tó Nyugat 2. (KÖH 79097): A lelőhely Berekböszörménytől É-ra, a biharkeresztes műtől K-re fekszik, a Csik-tótól K-re eső részen. A mérések alapján 27 kutatószondát tűztek ki, melyekből 11 esett a lelőhely terepbejárás alapján prognosztizált területére. Összesen 326 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 59 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett feltárt területnek. A munkák során 5 objektumot tártunk fel.

A próbafeltárással neolitik és bronzkori települések részlete került napvilágra. A neolitikumból 1 gödröt, míg a bronzkorból 1 árkot és 1 gödröt sikerült azonosítanunk. Két objektum korát keltező értékű leletanyag hiányában nem sikerült meghatározni. A lelőhely 9. szondájában rendkívül sok recens hulladék mágneses anomáliáját mérték. A geofizikai felmérés továbbá a terepbejárás során két lelőhelynek vett Berekböszörmény–17 Csik-tó Nyugat és Berekböszörmény–18 Csik-tó Nyugat 2. lelőhelyeket egynek láttatta, a két lelőhely a mágneses anomáliák alapján nem különül el egymástól. A feltárás során azonban

⁶ Harmadik katonai felmérés 4863/2. A hegyet „Nadruth” felirattal jelölték, ennek elferdített változata a „Nagy Drót-hegy”.

⁷ Nováki Gyula felmérését ld. RKM 2008, 149.

a terepbejárás adatait látszik visszaigazolni: két lelőhelyről van szó, a feltárt objektumok nem érnek össze. Teljes biztonsággal azonban nem zárhatjuk ki, hogy a meglehetősen ritkás és kevés leletanyagot tartalmazó Berekböszörmény–18 Csík-tó Nyugat 2. lelőhely a Berekböszörmény–17 Csík-tó Nyugat lelőhelyen azonosított településeknek a széle.

Munkatársak: Hága Tamara, Kolozsi Barbara régészek; Jurás Ákos, Tóth Mihályné Simon Andrea régésztechnikusok.
BAJKAI ROZÁLIA

21. Beremend, Csípőtelek (KÖH 20105)

(Baranya megye) Á

2011–2012-ben, május, december, és január hónapokban, a csípőteleki tehenészet átalakítása során régészeti megfigyelést végeztünk a kivitelezés ütemezéséhez igazodva. A telep É-i részén a lelőhely középkori rétegével összefüggő gödrök (3 darab) és sütökemence került elő. A paticsos-hamus betöltésű gödrök kerámiaanyaga alapján a 13. századra keltezhető jelenségek kerültek elő a kivitelezés földmunkái során.

KOVALICZKY GERGELY

22. Berettyóújfalu-Berettyószentmárton határa (Hajdú-Bihar megye) U, B, Á, I

A „Berettyó védőtöltések fejlesztése a Kis-sárréti és a berettyóújfaluí ártéri öblözetekben” tárgyú beruházás által érintett területeken régészeti próbafeltárásokat folytatott a Déri Múzeum. A Berettyó jobb és bal partján összesen 37 kutatószonda kijelölése történt meg a Csökmő és Berettyóújfalu közötti szakaszról készült régészeti hatástanulmány alapján.

Nyár-Tó-dűlő 1. (KÖH 69445): A lelőhely Berettyószentmártontól Ny-ra, a Berettyó bal partján, a Nyár-Tó-dűlőn található. A régészeti ásatások alatt 3 gödör került feltárássra, melyek a középső neolitikumra (AVK, esztári csoport) keltezhetőek.

Nyár-Tó-dűlő 2. (KÖH 83525): A lelőhely Berettyószentmártontól K-re, a Nyár-Tó-dűlőn, a Berettyó bal partján húzódó K–Ny-i irányú gerincen található. A feltárások során 2 gödör és 1 árok dokumentálására került sor, melyek egy település részét képezték, de ennek korát – datáló leletanyag hiányában – nem lehetett meghatározni.

Nyár-Tó-dűlő 7. (KÖH 83529): A projekt kapcsán folytatott újabb terepbejárások során azonosításra került egy lelőhely, mely Berettyószentmártontól Ny-ra a mai Berettyó medertől D-re mintegy 500 m-re, a Nyár-Tó-dűlő nevű határrészen húzódó É–D-i irányú gerincen helyezkedik el. A középső neolitikumból, bronzkorból és Árpád-korból származó kerámiatöredékek kerültek felgyűjtésre.

Munkatársak: Faur Zoltán, Papp Enikő, Tóthné Andrea régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

23. Berettyóújfalu, Kis-tanya (KÖH 62336)

(Hajdú-Bihar megye) Sza

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2012. szeptember 12-én régészeti próbafeltárást végzett Berettyóújfalu, Kis-tanya 0199/3 hrsz.-ú ingatlanon, az ER-DE Kft. telephelyén tervezett gépjárműszerviz-épület beruházás terü-

letén. A régészeti próbafeltárás során kutatószondát nyitottunk, melyben 20–30 cm-es mélységben régészeti objektumok kerültek elő egymástól mindössze 2,5–4 m távolságra. A helyszínre kikerkező Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Örökségvédelmi Irodájának munkatársa jelenlétében megállapodás született arról, hogy a lelőhelyrészlet megfelelő szakmai színvonalú dokumentálásának érdekében a beruházással érintett szervizépület teljes területén régészeti megelőző feltárás szükséges.

A humuszolást követően 12 régészeti objektum feltárását dokumentáltuk. 2012. október 11-éig összesen 13 db, 4–5. századi objektumot tártunk fel, melyek az ún. késő szarmata időszak egyik települését jelölik. A leletanyagot jó minőségű, gyors korongon készült kerámiák jellemzik, közülük is kiemelkednek a római *terra sigillata* töredékek. Több gödör alján és betöltésében is faszenes foltokat sikerült megfigyelni, de kiemelkedik a 10/10-es jelű objektum, melynek alján faszenes-paticsos réteg volt. A gödör K-i falában egy keskeny fülkét alakítottak ki, melyből nagy mennyiségű állatcsont került elő. A fenti jelenségek túlmutatnak a tárológödrök általános funkcióján, de értelmezésükhöz további vizsgálatok szükségesek.

Munkatársak: Bajkai Rozália, Laczi Orsolya régész; Jurás Ákos, Koroknai Zsolt, Volosinovszky György régésztechnikusok.
HULLÁM DÉNES

24. Bernecebaráti, Somos (KÖH 94339)

(Pest megye) I

A kősort Bezeczy Árpád (Duna-Ipoly Nemzeti Park) ismerte fel. A Varjasi pihenőtől induló sánc ÉK-i végétől, a Tótok újtól É-ra 120–130 m-re kezdődően meg-megszakadó kősrövelhető É irányába a Somos-völgy meredek Ny-i oldala feletti peremen. A Nagy-völgy irányába tart lefelé, de kb. 1300 m után végleg eltűnik. Ez nem sánc, nem védelmi mű, talán az egykori erdei legeltetés területét zárta le a kősrö, sövény, egyszerű kerítés formájában, amely teljesen szétomlott, elkorhadt.

A kősrö maradványát Szádeczky-Kardoss Géza közreműködésével mértük fel.⁸

NOVÁKI GYULA

25. Budapest, I. Budai Vár-barlang (KÖH 23886)

Kő, Tő, Kú

2012. január 12. és március 26. között végeztünk régészeti megfigyeléseket a Bécsi kapu tér alatti barlangpince-rendszerben (hrsz. 6563), ahol a Budapest Főváros I. Kerületi Önkormányzat megbízásából a több éve megkezdett, ám félbe maradt veszélyelhárítási munkákat végezték.

A barlangrendszerben az eddig ismerteken kívül újabb épített elemeket tudtunk megfigyelni és dokumentálni. A Nyugati III. vágatban pincefalak kerültek elő, valamint a K felé vezető átjáró téglalbozata. Ezt a két járatot valamikor ajtóval választhatták el, ennek nyomát találtuk a falazat kialakításában.

⁸ Szádeczky-Kardoss Géza: Börzsönyi vártúrák. A Börzsönyi várai. [Budapest] 2014, 18–20.

Az eredeti sziklafalakat több helyen is megerősítették, pl. a Nyugati III. vágat és a IV. terem között, a IV. teremben és a IV. terem és Nyugati II. vágat között. Ezek kő-tégla vegyes falazattal vagy tisztán téglából készültek. A IV. terem közepén a főtét téglapillérrel támasztották alá. Az V. teremből D felé egy újabb járat indul, amelyet már az újkorban, feltehetően a 18. század elején falaztak el kő-tégla vegyes falazattal. Ennek a járatnak a kibontására nem került sor. A megerősítési munkák során az el-falazott felületeken a geológiai ablakok mellett olyan ablakokat is hagytak, amelyek lehetővé teszik a korábban előkerült újkori feliratok, valamint a középkorból vagy a török hódoltság korából származó héber feliratok tanulmányozását. Mivel az V. teremből nyíló járaton kívül még két helyen lehetett megfigyelni, hogy további feltöltött szakasz lehet, ott ajtókat hagytak, hogy a feltárásokat később el lehessen végezni.

KOVÁCS ESZTER

26. Budapest, I. Budai Várnegyed, középkori Buda városa (Margaréta terasz) (KÖH 32379)

Kő

2012. március–április folyamán a Hilton szállótól K-re található Margaréta teraszon (hrsz. 6533) felújították a díszkutat, kicserélték a díszburkolatot. A régészeti megfigyelés során a közművekkel, a szálló szellőzőalagútjaival bolygatott területen 2 középkori faltörödéket tudtunk megfigyelni és dokumentálni.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

27. Budapest, I. Budavári palota (Déli zártkert) (KÖH 39588)

Kő, Kk, Tő, Kú, Ú

A Budapesti Történeti Múzeum 2012. október 24. és november 29. között, az I. kerület Budavári Önkormányzat megbízásából régészeti próbafeltárást végzett a Budapesti Történeti Múzeum ún. Déli zártkertjében. Az ásátás a Várkert Bazár helyreállításának KÖZOP-os keretében zajlott, s célja az volt, hogy kiderítse, az adott helyre – részben a föld felszíne alá – tervezett liftakna megvalósítható-e. A régészeti és műemlékileg védett palotaegyüttesnek ez az udvarrésze ugyanis mindeddig teljesen kutatatlan volt, így nem volt kizárható olyan régészeti objektum előkerülése, amely az építkezést lehetetlenné teszi.

A szonda helyének kijelölését a KÖZTI által rendelkezésre bocsátott tervek alapján végeztük. (Megjegyzendő, hogy a munkák kezdetekor még csak előzetes tervek álltak rendelkezésre, amelyen a tervezett liftakna még kerek alaprajzzal szerepelt, s csak a kezdést követő harmadik napon kaptuk meg a „végleges” tervet, immár négyszögletes alaprajzú lifttel. Az első rajz méretezés nélküli, a második már kottázott volt – mindkettő digitális formában, de egyik sem hivatalos kitűzési rajzként. Mivel a műtárgy építési technológiájára nem állt rendelkezésre adat, így olyan méretű – kb. 6,5×6,5 m-es – munka-, és egyben szondagödörrel számoltunk, amelybe a nagyjából 2,5×2,5 m-es liftakna kívülről szerelhetően, ill. zsaluzhatóan elfér, másrészt még a helyszín régészeti összefüggései is értelmezhetővé válnak. (Döntésünk helyességét utólag néhány egyéb körülmény is igazolta.) Az ásátási szonda, ill. szelvény két széle, az É-i és a K-i oldalon adott volt: az Öntőház udvar D-i zárófalanak (másként: D-i cortina) Ny-i folytatása (I SE 1001-el jelölve)

és a kertrész K-ről határoló várfalszakasz (SE 1002-vel jelölve). A két fal egymáshoz képest megközelítőleg derékszögben helyezkedik el.

A tényleges régészeti feltárást 4 munkanapnyi terep-előkészítő munka előzte meg. Először ki kellett vágni a falsarokban álló, több évtizedes fügefát, majd vésőgéppel le kellett bontani az azt körülölelő „gyepmedence” kb. 60 cm magas, 25 cm vastag falát. Ezután elhordtuk az ebben lévő termőföldet, majd a medence környékén felbontottuk a kőburkolatot és feltörtük az alatta lévő, 20–25 cm vastag ágyazóbetont. (A kikerült törmelék, s később az ásátásból származó földanyagot a feltáráshelyétől több mint 50 m-re lévő „Újvilágkert”-be kellett kitalicskázni, ahonnan az folyamatosan, 8 m³-es konténerekkel lett elszállítva.)

A betonburkolat felbontása után a teljes felületen 30–60 cm vastag, erősen kevert, többszörösen bolygatott modern feltöltést kellett eltávolítani, amelybe azonban már török és középkori leletanyag is keveredett szórványként. A kevert betöltésből azonban két objektum kezdettől, csaknem közvetlenül a betonburkolat szintje alatt kiemelkedett: egy, nyilvánvalóan modern téglafalazat, egy D-re induló hevederív csonkja (SE 1003) az ÉK-i sarokban, azaz az SE 1001–1002-es falak csatlakozásánál, és egy, egészen más jellegű, L alakú falazat (SE 1004) a szelvény D-i oldalán. Az utóbbi, erősen meszes habarcsú kőfal (v: 1 m körül) „szárai” (h: 1,80–2 m körül) kezdetben csonkoltak tűntek É-i és Ny-i végükön, mintegy azt sugallva, hogy itt valamilyen építmény DK-i sarkáról van szó. Tovább mélyítve azonban ezekről egyértelműen kiderült, hogy mindkét irányban, ha elnagyoltan is, de intakt formában záródnak. A fal durván rakott oldalfelületeiben 20 cm körüli szélességű pallók lenyomatai maradtak fenn, bizonyítva, hogy itt alapozásról van szó. A pallólenyomatok jelenléte végül teljesen indokoltnak bizonyult, mivel a több, mint 4 m mélységig lenyúló alapozás egykori lerakása az igen változatos szerkezetű talajban ilyesfajta dúcolat nélkül nehezen lett volna megoldható. Az L alakú SE 1004 falazat rendeltetését végül is nem sikerült tisztáznunk, mivel a fal összefüggése nyilvánvalóan a szelvényünkől D-re eső területen keresendő. Annyit mindenesetre sikerült megállapítani, hogy vagy késő török kori, vagy valamilyen korai barokk építményhez tartozhatott, mivel több, török kori réteget már átvágtott.

A fentiek mellett még egy további, modern kori építmény falazatát (SE 1005) azonosítottuk a szelvény D-i oldalán, az 1002-es K-i várfal és az előbb említett 1004-es falazat között. A vörös téglából rakott, K–Ny-i irányú fal közvetlenül a szelvényhatáron húzódik. Összefüggéséből itt is keveset sikerült megállapítani, leszámítva, hogy É-i oldalából itt is téglalív indul, amely egykor nyilvánvalóan az 1003-as ívindítással alkotott egységet. Az alapozás jellegű faltest a betonburkolat alatt indul, egészen a szelvényünk legmélyéig, azaz több mint -5,5 m-ig követhető volt. A téglanyag és a falazati forma alapján itt egy Hauszmann-kori falazatról van szó, de pontos rendeltetésének meghatározása még további vizsgálatot igényelne a korabeli helyszínrajzok, esetleg fotók alapján.

A felső kevert, modern feltöltés alatt a szelvény nagyobb részén már zárt, régészeti rétegeket találtunk. Az eredeti felületet, illetve rétegeket az É-i oldalon és a DK-i sarokban vágta át bolygatás. Az előbbi az 1001-es fal alapozási árka volt, amely – felül mintegy 1 m szélességgel indulva, lefelé egyre szűkülve – az altalajig hatolt le. A másik, ismeretlen célú, nagyjából 2×2 m-es gödör -2,20 m-ig volt követhető, és annak ellenére, hogy

a belőle származó leletanyag alapvetően közép-, török és újkori volt, a legaljáról két, a Hauszmann-féle falból származó téglát is találtunk.

A feltárt, intakt rétegsor általában enyhe Ny–K-i irányú lejtést mutatott, kivéve legalul, ahol a feltöltés a meredeken letörő márgás altalaj vonalát követte. A szelvény DNy-i sarkában egy nagy méretű, valószínűleg kerekded alaprajzú, személgödör egy cikkelyét sikerült feltárni. A gödörből, amelyet az 1004-es falazat vágott el K-ről, nagy mennyiségű, közte különösen értékes, ritkaságszámba menő középkori leletanyag került napvilágra. Többek között olyan kályhacsempe- és majolika töredékek, amelyek a palota 1950-es évekbeli ásatásán, a közelben talált leletekhez illeszthetők.

Az ásatás során fontos információkat szereztünk az SE 1001 és 1002 falak földalatti részéről. Az 1001-es falról bebizonyosodott, hogy az, mint ahogy azt már korábban is sejteni lehetett, valóban újkori eredetű. Az először a barokk helyszínrajzokon feltűnő fal a Keleti falszoros (másként Öntőház udvar) D-i zárófalának Ny-i meghosszabbításában épült ki, s egykor keresztülvágta a palota teljes D-i kertrészét. (Beleértve itt a ma már helyreállítva látható, gótikus nagycsarnok épületét is. Ny-i folytatását a háború utáni helyreállítások során bontották le, és ebben az irányban most csorbázott csonk formájában záródik le.) A rendkívül masszív fal már a koronaszinten is 3,80 m vastag, de felülről lefelé, a mai felszínig lépcsősen szélesedik, és itt több mint 5,10 m-t ér el. A feltárás során kiderült azonban, hogy még a felszín alatt is tovább vastagszik. A terepszinttől -60–70 cm-re, egy megközelítőleg vízszintes, kb. 40 cm széles padka fut végig, majd a vastagodás – immár folyamatosan – folytatódik még további 2–2,50 m mélységig, ahol összesen már több mint 5,90(!) m-t ér el. Innen kezdve az alapozás viszont szűkülni kezd. A fal felülete még az alapozási padka síkja alatt is egyenesen rakott, több, másodlagosan felhasznált középkori kvádert tartalmaz, kivéve a legelső, szűkülő szakaszon, ahol durva törtköves, beöntött formát mutat. Úgy tűnik, hogy az alapozás követi a márga altalaj Ny–K-i lejtését, illetve lépcsős letörését. Igaz, a falazatot Ny felé csupán az altalaj jelentkezéséig követték le, míg a K-i végében részben alá is bontottunk.

A kertrészt K-ről lezáró várfalat (SE 1002) a szakma eddig úgy tartotta nyilván, mint amelyet valószínűleg teljesen újjáépítettek. A fal a mai koronája szintjén (egyben a falon végigfutó járószint) csak mintegy 1,50 m vastag, a külső oldalon kialakított rézsű miatt azonban az itteni terepszintet már 2,70 m körüli vastagsággal éri el. A szelvény mélyítése során, meglepetésünkre, az derült ki, hogy közvetlenül a modern belső terepszint alatt a fal még vékonyabb is, mint 1,50 m. Itt ugyanis az eddig ismert belső falsík alatt, arra merőlegesen, egymástól 30–35 cm-re elhelyezett kőhasábok tüntek elő. Ezekre a láthatólag új- és modernkori építészeti faragványokból, másodlagosan készült hasábokra, mint konzolokra ültették rá a fal felmenő síkját. A konzolok alatt a belső falsík mintegy 40 cm-rel keletebbre mutatkozott, azaz a falvastagság itt csak 1,10 m körül van. Ez az „eredeti” falsík egyenesen – részben másodlagosan használt középkori kvaderekből álló – falfelületet mutatott, de ebben a formában csak mintegy -50 cm-ig volt követhető. Alatta ugyanis – egy, csaknem vízszintes vonallal elválasztva – már egyenesen, törtköves felület, jellegzetes alapozás mutatkozott. Az alapozási felület É-ről D-felé enyhén szélesedett, de ez is csak újabb -0,8–1,10 m szélességben volt megfogható. Alatta, újabb meglepetésünkre, szépen rakott, törtköves falfelület bukkant ki, amelyet ezután már a szelvény teljes szélességé-

ben és mélységében követni tudtunk. Az egyenesen rakott, 1–1,10 m-enként falegyenekkel tagolt, de ettől eltekintve teljesen homogén falazatban, a D-i részen két gerendafészket is kibontottunk, amelyek egymáshoz képest átlósan, kb. 1,3 m-re helyezkedtek el, közvetlenül „ráültetve” a falegyenek vonalára. Mindebből kitűnik, hogy itt egy teljes egészében belülről (is) épített felmenő falazatról van szó, még akkor is, ha mögötte a meredeken letörő altalaj kvázi alapozási árkot képez. A fal belső oldalán elért legmélyebb pont egyébként 141,39 m volt Af, ami durván 70 cm-rel van magasabban a fal külső oldalán ma használatos járószintnél. Azaz a fal legalját, alapozási szintjét nem értük el. Fontos még megjegyeznünk, hogy a most leírt belső falsíknak az 1001-es fal alapozását már nekiépítették.

A fentiekből világosan kiderül, hogy az 1002-vel jelzett várfalszakasz több fázisban épült fel, amelyek közül itt három volt biztosan megfogható. Először megépült a törtköves várfal, amelynek vastagságát a mai ismeretek alapján mindössze 1,10–1,20 m-re becsülhetjük (bár tény, hogy hiteles külső síkját a ráépült rézsűs köpenyezés miatt nem ismerjük!). E falnak a felső részével (a jelenlegi belső szinttől kb. -1,50–1,70 m-re) „valami történt”, ami miatt azt teljesen újjá kellett építeni. A belső szint akkor már olyan magasan volt (a mai szinttől -60–70 cm-re), hogy a javítás egy része már földberakott alapozás formájában történt. (Az előlotti falazatba másodlagos középkori köveket is felhasználtak.) Végül, ezen újabb fal fölé/mellé modern ráfalazás vagy köpenyezés került. Kérdés most már csak az eredeti, törtköves fal kora lenne. A középkori falazástechnika sajátosságait magánviselő fal (amelyben sem másodlagos kőfaragvány, sem téglá nem mutatkozik!) keltezése meglehetősen egyszerűnek látszik. Ezt támasztaná alá, hogy már a felmenő részén mutatkozó javítás, illetve annak alapozása is zártnak tűnő török és késő középkori rétegeket vágott át. Csak-hogy, a fal mögötti legmélyebb részen, a márgaaltalajban mutatkozó „alapozási árokban” is török kori kerámia-töredékek és ágyúgolyók töredékei bukkantak elő. Mivel a középkori jellegű falfelületen semmiféle javítás nyomát nem tudtuk felfedezni, a fal mögötti török bolygatás elég nehezen magyarázható. (Vö. még az előlotti, zártnak tűnő rétegekkel!)

A beépítésre ismeretünk szerint kijelölt helyszínen a feltárást az altalajig elvégeztük. A szelvényben olyan jelenséget vagy objektumot nem találtunk, amely a tervezett liftakna megvalósítását meggátolná. Az akna útjába eső, SE 1004 jelű falazat összefüggésének tisztázása, ill. az SE 1020-as jelű, középkori leleteket tartalmazó személgödör teljes feltárása ugyan roppantul kívánatos volna, ez azonban csak további, a jelenlegi projekt-, ill. munkaterületen kívül folytatandó ásatásokkal lenne megvalósítható.

MAGYAR KÁROLY

28. Budapest, I. Csikós udvar (KÖH 52397)

Kő, Tő

2012. június 5. és 29. között megelőző feltárást végeztünk a budavári Palota Csikós udvarán a Várgondnokság Nonprofit Kft. megbízásából, a területen épülő mélygarázshoz D felől kapcsolódó lépcsőház, valamint a szintén az építmény ellátására szolgáló távhővezeték leendő nyomvonal területén.

A munkagödör legnagyobb részében a rétegbontás során megtartandó régészeti jelenség nem került elő. Egyetlen helyen, a terület ÉK-i részén került elő megőrzendő objektum.

A Palota Nyugati falszorosában épült török védmű már Dr. Magyar Károly korábbi feltárásaiból ismert volt, melynek ÉNy-i része még éppen a mostani munkaterületünkbe esett. Ettől Ny-ra, a még bolygatatlan részen a korábbi ásatások alapján is várt, kövekkel megerősített árok maradványa, valamint egy nagy kövekből szárazon rakott támfal részlete került elő. Az ÉK-i sarokban a partoldalt a védmű vonaláig átvágtuk egy kb. 70 cm széles sávban. Ennek során középkori kerámiával keltezett rétegeket bontottunk el. A szondában elértük a márga altalajt, s egy altalajba vágott középkori gödör részletét is kibontottuk.

TÓTH ANIKÓ

29. Budapest, I. Mátyás-templom (Szentháromság tér 4.)

(KÖH 52374)

Kő

2012. február–június közt a templom helyreállítási munkáihoz igazodóan, elsősorban az épület belsejében folytattunk megfigyeléseket. A Mátyás torony 1. szintjén dokumentáltuk a DK-i sarokfalpillért és a középkori boltozatot. A templomhajóban a szentély felé eső 2 pillér K-i oldalának alapozását sikerült megfigyelnünk. A szentély korlátnál 2, K–Ny-i irányú árkot ástak. A D-i szonda K-i végében a D-i falban egy mintegy 10–13 cm vastag habarcsos rész alatt, durván faragott kemény mészkövekből álló, feltehetően középkori falrészletet bontottunk ki. A fal É-i oldalától egy a külső felén másodlagosan megégett, vonaldíszes, fehér kerámia (fazék) oldaltöredéke került elő. Az É-i szondában egy szórvány medencelapát, egy festett faragott kő (töredék) és egy feltehetően a sziklába vajt, K–Ny-i tájolású váz jobb alkarjának, néhány bordájának, bal combfélének és a bal medencelapát egy részének kibontására került sor. A Mária kaputól és a Béla toronytól K-re létesített szondákban a részben visszatöltött rétegeket dokumentáltuk. A loretói kápolna D-i falánál húzott árokban erősen bolygatott vázokat tártunk fel.

Munkatársak: Végh András, Szilágyi Gábor, Kiss Virág, Németh Katalin.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

30. Budapest, I. Öntőház udvar (KÖH 52385)

Kő, Kk, Kú, Tő, Ú, I

2012. március 5. és június 26. között, az ÉPKÖ Kft. megbízásából a jelzett fal állagvédelmi munkáihoz kapcsolódó megfigyelést végeztünk a budai várpalota ún. 12-es várfalánál. A megfigyelés a „12-es várfal” történeti vonatkozásainak (fal szerkezet, falelválás, másodlagosan beépített régészeti/művészettörténeti értékű kőanyag stb.) vizsgálatára irányult, és végig szoros együttműködésben zajlott az építész-tervezővel, Deák Zoltánnal, aki az elemzéshez szükséges részletes ortofotó sorozattal segítette a munkát. A megfigyelés az állványozás, a falazatok letakarítása, illetve a fugák kivitelező által történt kibontása után zajlott le. (Nem foglalkoztunk a kőanyagok részletes azonosításával, illetve a rekonstrukcióhoz szükséges anyagok, technológiák meghatározásával, mert ez restaurátori kompetenciába tartozott, és erre külön szakembert kértek fel.) A fontosabb észrevételeket, javaslatokat a tervezővel közösen rendszeresen megtettük a generálkivitelezői építési naplóban.

A megfigyelés tárgyának „12-es várfal”-ként történő megjelölése tulajdonképpen helytelen, ugyanis itt két egymás mellett lévő, de teljesen eltérő jellegű és korú védelmi létesítményről van szó: az Öntőház udvar (amely a régészeti irodalomban Keleti falszorosként szerepel) D-i zárófáláról, valamint a közvetlenül mellette D-re, párhuzamosan húzódó, ún. „Vízfordó” folyosóról. Az előbbi egy magas, tömör várfal, amely jelen ismeretünk szerint Zsigmond-kori (1387–1437) eredetű, míg utóbbi egy annál jóval alacsonyabb kazamata folyosó, melyet Szapolyai János uralkodása alatt (1526–1540), pontosabban valamikor 1530 és 1540 között építettek ki. Külső oldalán széles szárazárkot alakítottak ki. A D-i zárófal már az 1493-as kiadású Schedel-féle Világkrónika Buda ábrázolásán szerepel, míg a kazamata csak az 1541-es Schön-féle metszeten tűnik fel először. Mindkettő jól kivehető mind a török, mind a barokk kori ábrázolásokon. A török kori látképekről az is kiderül, hogy a két védmű K-i végén egy nagy méretű kerek bástya, a Vízi rondella állt, s hogy az ehhez csatlakozó szakaszon mindkettő erős sérüléseket szenvedett az ostromok során. A bástyát egyébként csak a 18–19. század fordulóján bontották le, s helyét részben a palotát ellátó új vízmű foglalta el. A barokk helyreállítások után a két védmű gyakorlatilag változatlan formában maradt fenn egészen az Ybl-féle Várkertbazar kiegészítéséig. A D-i zárófal tetején ekkor sűrű pihenőkkel tagolt lépcsősort alakítottak ki, amelyet két oldalt balusztrádos korlát kísért végig. A lépcsősor alul az ún. Északi pavilontól indult (ez utóbbi maga is lépcsőházként szolgált a rakpart és a lépcsősor, illetve az Öntőház udvar között), és fent – közvetlenül a zárófal pengeként felmagasodó szakasza alatt – egy kisebb, toronyszerű épületben zárult. A második világháború pusztítását követő helyreállítási munkák során a falkorona balusztrádjait és a felső tornyocskát teljesen lebontották, míg az Északi pavilonnak csak a hátsó (Ny-i) íves részét. (Ezzel utóbbi összekötő-lépcsőház szerepe megszűnt.) A falkorona tetején futó, újjáépített lépcsőt ekkor két sima mellvéd fal közé fogták. Az 50–60-as években helyreállított lépcsősort – annak teljes visszabontása után – az 1980-as években a Mélyépitő Vállalat ismét megújította.

A falazatok részletes történeti vizsgálatára, falkutatásra a háború utáni helyreállítások során nem volt mód, azonban a nyílások és a fő felületeket rögzítő, viszonylag pontos felmérésük már ekkor megtörtént Gerevich László régész és Gerő László építész vezetésével. Sajnos mindamelllett – mint azt tapasztalunk kellett – a rekonstrukció során számos részlet véglegesen eltakarásra került.

Mivel a falkorona tetején lévő lépcső a fentiek szerint többször teljesen újjáépült, így itt – egyetlen kivételtől eltekintve – érdemi megfigyelésre nem volt szükség. A kivételt a lépcsősor legtetejénél lévő – de tulajdonképp már azon túl/mellett – lévő pihenő egyetlen lépcsőfoka jelentette. A nagy méretű, édesvízi mészkőtömbből álló lépcsőfok itt erősen sérült (repedezett) és kopott formát mutatott. A felületén látható barnás elszíneződés erős égésre utal. A kőanyag, a forma és a megmunkálás alapján ezt középkorinak tartjuk. Bár felmerült a lépcsőfok kicserélésének lehetősége, ebben az esetben – mivel a falkoronán ez ma az egyetlen középkorinak mondható részlet – javasoltuk a helyben hagyását, azzal, hogy a repedéseket valamilyen tömítéssel lenne célszerű a csapadék további beszívargásától elzárni.

A részletes vizsgálatot a kazamatánál kezdtük. Az egykor kétszintes kazamata külső, D-i oldalán, kb. fél magasságban profilált, jellegében barokk korinak tűnő puhamész kő övpárkány futott egykor végig, amelynek egyes hosszabb-rövidebb

szakaszai a munkák kezdetekor hiányoztak. Az „eredeti” falazatoknál a hiány részben a kiromlásból származott, másol, általában az újabb falfelületeknél viszont a helyreállítások valamilyen okból láthatólag szándékosan kihagyták ezeket. Itt helyenként megfigyelhető volt, hogy éppen a párkány vonalában történt váltás a régi és az újabb szerkezet között. A kazamata K-i vége felé az övpárkányt lefaragták – ez talán az itt állt 19. századi vízmű épület miatt történhetett. Ugyanitt a párkány legvége az addigi egyenletes lejtés után vízszintesbe fordul át. Az övpárkány alatti részen lőréses futnak végig. A Ny-i részen 4 darab kettős tölcéses kiképzésű (a legnyugatabbi részben takarva), K-re 3 darab különleges formájú: belülről 3 löcsatorna indul, amely kifelé egy, tölcésesen szélesedő szájba fut össze. (A két lőréstípus közötti falfelületet a világháború előtt még egy kapu törte át, amelynek eredete ismeretlen. A helyreállítások során befalazták, ma már feltöltött is nehéz kivenni.) A lőréses külső téglakeretezése – a Ny-ról számított másodikikat leszámítva – ma már mindenütt modern pótlásnak látszik. Közvetlenül az övpárkány feletti részen pár barokk kori szellőző még látható, de ezek egy részét a helyreállítás során már elfalazták. Feljebb néhány további, kettős tölcéses lőrés maradt fenn.

A kazamata külső falát nagy felületeken új- és modern kori téglaköpeny takarja, pedig a falazat eredetileg nagyrészt kőből épült. A megfigyelt eredeti kőanyagban feltűnően sok a vöröses, a barnás és a lilás árnyalatú homokkő, valamint a vulkáni tufa. (Ez a fajta építőanyag, eddigi ismereteink szerint, Budán a 15. század végén, 16. században terjed el, ami ez esetben jól egybe látszik vágni a védmű 1530–40 közötti keltezésével.) A kazamata falának egy, a középső háromágú lőréstől K-re eső szakasza egészen az egykori párkányig, sőt mélyebben kiromlott. (A kiromlás vonalát jól jelzi az itt kialakított didaktikai csík, és itt a párkányt sem helyezték vissza.) A kiromlást a modern rekonstrukció során tört kőanyaggal pótolták.) Ettől K-re, a fal vízszintesre váltó szakasza több, másodlagosan beépített követ tartalmaz a fal (íves keretkő töredékek, középkori pillérváz(?) hengertagos töredéke stb.), ami a többi részen kevésbé jellemző.

A jóval korábbi D-i zárófal külső, D-i felülete természetesen csak a kazamata feletti részen volt vizsgálható, míg a belső, É-i teljes magasságban. E két hatalmas falfelületen eredeti, középkori törtköves, vagy elnagyolt faragású, kváderszerű falstruktúra csak nyomokban volt felfedezhető. Viszonylag nagyobb felületben csak az É-i oldal K-i felének alján tűnt elő (részben vakolt formában) a korábban itt végzett ásások során – ez azonban a most végzett helyreállítási munkák területén kívül esett. Ugyanitt viszont közvetlenül mellette/felette már egy egészen más, kváderes falazat látható. A különböző korú és formájú átépítéseknek, javításoknak, köpenyezéseknek, illetve az azokat alkotó kő- és téglanyagoknak viszont rendkívüli gazdagsága mutatkozott mindenütt. (Ezek pontos rögzítése csak speciális fotogrammetrikus vagy lézeres felméréssel lett volna lehetséges, mert az egyébként jó minőségű ortofotó sem tűnik megfelelő felbontásúnak e célra.) Viszonylag jól, „rendszeresen” csak a modern javítások követhetők. A fal koronáját például, mint említettük, a lépcsősor építéskor, illetve annak háború utáni átépítéskor nagymértékben megbolygatták. Az É-i oldalon ez akár 2–3–4 m-es „mélységet” is elért, amit az itt kialakított didaktikai téglacsík hosszú szakaszon pontosan kijelöl, K felé ez azonban „elvész”. A modern javítás azonban ettől függetlenül mind itt, mind másol viszonylag jól kiszűrhető, mert a középkori törtköves falazatot imitáló struktúrában

számos barokk, vagy újabb kori kőfaragvány látható. (Köztük túlsúlyban vannak az egyszerű, stokkolt darabok töredékei.)

A zárófal belső „magját” mindössze egyetlen ponton, a D-i oldal egy felhasadott újkori téglaköpenyének lebontásakor volt mód szemrevételezni. Itt a jellegzetes, középkori szerkezet mutatkozott: kisebb és közepes méretű törtkövek, meszes, kavicsos habarcsba keverve.

Érdekességként megemlítendő még, hogy a falköpenyben mind a D-i, mind az É-i oldalon különböző korú feliratos köveket is azonosítani tudtunk. Ezeket és más megfigyelt faragványokat igyekeztünk rögzíteni az ortofotón, ennek további feldolgozása azonban még hosszabb időt igényel.

MAGYAR KÁROLY

2012. szeptember hónapban a Budapest I. kerületi Önkormányzat megbízásából, szondázó régészeti próbafeltárást végeztünk a Várkert Bazár, volt Ifjúsági park (hrsz. 6452/2) területén.

1. szonda: Ny-i részén terméskövekből épült, mintegy 70 cm széles, habarcsos kötőanyagú, K felé bekanyarodó, már korábbi időben elbontott falcsont legalsó sorát tártuk fel, benne nagy méretű vas ágyúgolyó töredékével. Dokumentálás után a falat elbontottuk. A szonda K-i felében további beásásokat bontottunk ki, belőlük kevés, késő középkori – hódoltságkori kerámia-töredék került elő. A márgás altalaj a szondát É felől határoló, K–Ny-i irányú fal tetejétől számított, mintegy -2,70 m mélységben jelentkezett, erősen lejtve K felé. A szonda K-i végén – a mások által már korábban megnyitott s általunk a K–Ny-i irányú fal alja megkeresésének céljából géppel tovább mélyített szondaszakaszban –, a fal alját annak tetejétől számított mintegy -5,70 m mélységben találtuk meg. Összességében megfigyelhető volt, hogy a falat É felől ásták ki, hiszen a D-i oldalon jelentős mélységben bele kellett bontani az altalajba, hogy az alját megtalálhassuk.

2. szonda: a meredeken K felé lejtő talajban egy mély és nagy méretű árok egy szakaszát sikerült megfigyelni. Iránya megközelítően Ny–K-i. Egyik szélét a szonda D-i felében sikerült megfigyelni, másik széle már benyúlik a szonda É-i metszetszára alá, így méretét, kiterjedését nem sikerült meghatározni. A szonda É-i felében egy K–Ny-i tájolású töredékes csontváz került elő, melléklete nem volt, a sír beásását nem sikerült megfigyelni. Az árok betöltéséből vélhetően török kori réztál és szerszámok, mélyebben középkori és hódoltságkori kerámia-töredékek, leletek kerültek elő. A K-i oldalon az ott lévő aszfaltút felszínétől számított mintegy -1,50–1,70 m mélységig bontottunk.

3. szonda: Ny-i kétharmad részében -2 m mélységig bontottunk, a természetes altalaj, márgás felszín, már közvetlenül a talajtakaró alatt jelentkezett. A K-i, mintegy, 1,20–0,8 m széles sávban az egykor itt állt épület újkori, épülettörmelék felöltését bontottuk ki, -1,20 m-ig. Így megfigyelhető volt, hogy az Orvostörténeti Múzeum szondánk alá eső pinceszakaszát nem érintettük, itt nincs kivezetése, nem innen ásták be. Feltehetően az egykor itt lévő épületszakasz az udvari részébe áshattunk bele, a szonda K-i felében viszont már az elbontott épület törmeléke jelentkezett, ami vélhetően K felé (az Orvostörténeti Múzeum felé) folytatódik. Mélységét, kiterjedését nem tudjuk pontosan, mert nem bonthattunk rá.

4. szonda: az Orvostörténeti Múzeum délebbi, Ny felé, a hegyoldal alá nyúló pincéjének Ny-i elfalazása kibontása. Miután nyilvánvalóvá lett a pinceszakasz tervező általi felmérése

során, hogy ez a szakasz is a tervezett garázslehajtó alá esik, az említett falat kibontottuk. Mögötte egy kisebb, színültig modern szénporos, szemetes földdel feltöltött, Ny felé mintegy 1 m mélységű, az É-i pinceszakaszban már megfigyelt, ahhoz hasonlóan kiképzett, téglából falazott, boltozott kisebb pincefülkét találtunk. Ny-i falát valamikor megbontották, s mögötte már az altalaj látszik. É-i falán a tőle K-re eső pinceszakaszról induló bolthajtás mutatkozik. Ennek okát célszerű lenne tisztázni.

2012. november–december között a Várkert Bazár, volt Ifjúsági park (hrsz. 6452/2) területen a Várgondnokság Nonprofit Kft. Budapest I. kerület Budavári Önkormányzat megbízásából régészeti szakfelügyeletet és megfigyelést folytattunk, a gépi földmunkák ütemének megfelelően.

A terület D-i részén (gépi munkák I. ütem), annak K-i oldalán, a jelenlegi kerítés/támfal vonalában, attól Ny-ra, illetve részben alá futó nagy méretű, faragott kövekből álló É–D-i irányú, jó megtartású támfalat bontottunk ki, melyhez valószínűleg becsatlakozik a Magyar Károly által vezetett, 1999-ben végzett feltárás 4. szondájában kibontott, K–Ny-i irányú, hasonló szerkezetű fal. A most előkerült újkori támfal az Ybl-féle építkezést megelőző, a területen található korábbi épületekhez kapcsolódott, azok érdekében került kialakításra. Ettől D-re is feltártunk egy szintén több méter hosszan követhető, ugyanúgy az altalajba vágott, de rosszabb minőségű, törtekövekből álló eléfalazást/támfalat, mely szerkezete, kidolgozása alapján korábbinak tűnik.

A területet É-i és D-i területre kettéosztó modern kori kőfal és a jelenlegi, Ny-i oldalon lévő kerítésfal találkozásánál, a D felé eső sarokban a már 1999-ben a 3. szondában megfigyelt, török kori műhelytevékenység újabb nyomait sikerült feltárni. Kibontottunk egy törtekövekből épült kis falsarkot, melyet égett, kormos-faszenes omladék fedett. Innét vastöredékek, a fal D-i oldalán nagyobb mennyiségű állatcsont hulladék, valamint hódoltságkori kerámia került elő. Délebbre az égett, paticsos-faszenes felszín kibontásakor, többször megújított, égett omladékkal borított cölöplyukakat, gödröket bontottunk ki. Sajnos az építmény folytatása már a modern kerítésfal alá húzódik.

Az É-i területen a gépi földmunkák során K felé meredeken lejtő hamus sávot és egy árok szerűség részletét figyeltük meg, benne két nagyobb gödörrel (gerendafészek?). A hamus réteg üveglak-töredékeket, késő középkori, török kori kerámiát, állatcsontot tartalmazott. Itt a jelenségek tisztázására további kutatás lenne szükséges. A területen a földelhordás után továbbá célszerű lenne megvizsgálni, hogy a D-i részen megfigyelt jelenségek itt folytatódnak-e.

B. NYÉKHELYI DOROTTYA

31. Budapest, I. Pala utca 8. (KÖH 80581)

Kő, Kú, Ú, I

2012. április 2–6. között leletmentést végeztünk a ház középkori építésű pincéjében. A házat felújítják és ennek keretén belül talajvíz mentesítő szivárgót létesítenek a pince Ny-i fala mellett, valamint az utcai homlokzat mellett alapmegerősítést fognak végezni. Az árkokat ezért a Ny-i és az É-i fal mellett húztuk. A DK-i sarokban talált alapfeltárási gödör széléit letisztáztuk és a pince régi lépcsőlejárójának keskeny helyiségében is mélyítettünk. Itt egy nagy méretű, újkori téglával boltozott tetejű csatorna és két keskeny, kőlapokkal fedett csatorna került elő.

A kőlapos csatornák V-alakban futottak össze és a nagy csatornába vezették a talajvizet. A DK-i sarokban a bolygatás alatt egy kerek gödör (kút vagy talajvízgyűjtő gödör) került elő. Betöltésében 18. századi kerámia volt. 160 cm mélyen betört a talajvíz, így nem mélyítettük tovább. A Ny-i fal mellett a D-i részen nagy méretű, hasított márga lapok voltak letéve. Valószínűleg járófelületként, mivel csatorna aléptményre utaló nyom nem került elő. Újkori kerámiával datált. Az É-i részen és az É-i fal mellett nagy méretű, gömbölyded kövekből rakott járófelület került elő. Felette újkori kerámia volt, de lehetséges, hogy korábban készült. Az É-i fal melletti köfelületet megbontottuk, de alatta a sárga, bolygatatlan altalajt találtuk. Az É-i falfelületen található kőívvvel erősített nyílás alatt szárazon rakott kőfalacska találtunk igen roncsolt állapotban. Mögötte betöltési rétegek látszanak, ezért valószínűsíthető, hogy a nyílás valamikor az utca felé nyitott volt, szabadon állt. Az ív mélysége miatt nem valószínű, hogy lejáratként vagy pinceablakként használták, de lehet, hogy ledobónyílásnak készült. Ugyanilyen jellegű nyílás elfalazott keretére találtunk a Ny-i fal D-i részén. A pince középkori bejárata a D-i falból nyílt, ahol szépen megmunkált kövekből rakott félköríves nyílás található. Pinceajtóra utaló csapolásnyomokat nem találtunk. Az újkorban a pincét D felé, keskeny helyiséggel meghosszabbították, és itt építették meg a lépcsőlejárót. A pince mind a négy fala középkori építésű: tört mészke, kavicsos mészhabarccsal szilárdítva. Az újkorban az eredeti téglaboltozatot derékmagasságig visszabontották és nagyobb méretű téglákkal újrarakták. Ekkor került megújításra a kő hevederív is, melynek legalsó három sora eredeti helyén maradt, a fentebbi részeit újrarakták, és téglával kipótolták. Az ív így az eredetileg feltételezhetően félköríves formájából kosárvívesre változott. A középkori téglaboltozat néhány sora megmaradt és erre ültették rá az újkori boltozatot. A ház ÉNy-i sarkán, a leomlott vakolat alól kilátszik a középkori kvádorsor. Az épület emeletén, az utcai szoba D-i falában korábban középkori ajtókeretet tártak fel. A falfülkét ma tapétával borított gardrób szekrényként használják. Ezek szerint a középkori ház udvari homlokzata Ny-felé lehetett, nem K-felé, mint manapság. Az újkori ház pincesorának lépcsőlejárójától számított második helyiségében egy boltozatindítás miatt kifaragott sáv látható a K-i falban. Készítésének korát nem tudtuk megállapítani.

A Kivitelező által preferált injektálásos technológiát (Uretek) a műemlékfalak roncsolásmentes megőrzése szempontjából támogatjuk.

BENDA JUDIT

32. Budapest, I. Színház utca (KÖH 52317)

B, Kő

A Színház utcában és közben 2012. július 21. és szeptember 13. között távhővezeték rekonstrukció munkálatainál végeztünk régészeti szakfelügyeletet a FŐTÁV Zrt. megbízásából. A rekonstrukciót a csővezeték cseréjével végezték az eredeti betoncsatornában, azonban három helyen tágulási görbét (lírát) iktattak a nyomvonalba.

A Színház utcában az eredeti nyomvonal helyén (amely végig a középkori Szent János utca vonalán haladt) régészeti jelenséget nem találtunk, mivel a munkaárok keskenyebb volt, mint az eredeti, így a metsztfalakban csak a visszatöltés volt látható. Az I. ütem (Sándor palota DNy-i sarka és a Magyar Nemzeti Galéria közötti szakasz) területén kialakított líra

helyén a sziklafelszín a legnagyobb részen már nem sokkal a burkolat felbontása után jelentkezett, azonban a K-i oldalon egy – már korábban részben feltárt – középkori pince Ny-i lezárását találtuk meg. A IV. ütem (Színház utca 1–7 előtti szakasz) területén kialakított két líra helyén a bolygatások alatt apró köves, középkori útréteget, alatta bronzkori kultúrréteget tudtunk megfigyelni. A III. ütem (Színház köz) a középkori Szent János ferences kolostor É-i kerengőfolyosójának területén található. Ezen a helyszínen a távhővezeték megépítésekor nem végeztek megelőző feltárást, így a kerengőfolyosó D-i felét dokumentálás nélkül elpusztították. A rekonstrukció során kiderült, hogy a munkaárkot a helyben kitermelt földdel töltötték vissza, így abban, noha már bolygatva, de a helyszínről származó leletanyagot – építészeti elemeket (pl. párkány, nyíláskeret), középkori és török kori kerámiatöredékeket, embercsontot – találtunk. Előkerült a K-i kerengőfolyosó falainak csonkolt vége, valamint *in situ* egy tardosi vörös mészkőlap darabja (sírkő?), melyhez D felől téglapadló kapcsolódott.

KOVÁCS ESZTER – TÓTH ANIKÓ

33. Budapest, I. Üri utca 45.

(KÖH 52246)

Kk, Tö, Kú, Ú

2012. március 26–29. között 4 napos régészeti megfigyelést végeztem a „Nem önálló rendeltetési egységből álló rezidencia iroda és kiállítótér átalakítása, felújítása, korszerűsítése, bővítése” projekt keretében, az Üri utca 45. sz. épület (hrs. 6649) udvarán. Az udvar területén csatornarekonstrukciót terveztek, részben a meglévő csatorna cseréjét végezték el, részben új, az esővíz elvezetésére szolgáló csatornaárkot ástak. Ez utóbbi ásásakor az udvar D-i felében nagy méretű törtkövekből álló, 80–90 cm széles falra bukkanunk, majd az árok vonalában barokk téglalából épített pince boltozata került elő.

A K–Ny-i irányú kőfal egyik része habarcsos, másik fele inkább meszes kötésű volt. Láthatóan visszabontották a falat valamikor az udvar átalakításakor, vagy a pince átépítésekor. Amennyire a megfigyelés keretében lehetőségünk volt, tovább tisztítottuk a falat, valószínűleg folytatódott az udvar K-i, újkori kőfaláig. Elképzelhető, hogy a középkori telekhatár falát találtuk meg, azonban ennek tisztázásához további kutatásra lenne szükség.

Az újkori téglalából épített boltozat széleit megfigyeltük az udvar középső és É-i felén. Úgy tűnik, folytatódik a pince a K-i telekhatárfal alatt, tehát ez is átnyúlhat a jelenlegi telek mögötti telekrészre. Ez is arra utal, hogy az eredeti telekhatár nem a jelenlegi helyén volt, hanem tovább húzódott az Országház utca felé eső telek területére. Az udvar É-i felében, a boltozat Ny-i oldalán előkerült a pince nyílása, láthatóan laza, törmelékes betöltéssel. A pince fölötti és a fal feletti vegyes épülettörmelékes rétegből 17–18. századi kerámiák kerültek elő, ekkor egyengethették el az udvart visszabontva a korábbi falakat, esetleges kisebb építményeket. A pinceboltozat D-i végénél és a K–Ny-i fal K-i felénél újkori, barokk téglalából épített, négyzet alapú építményt figyeltünk meg az udvar DK-i sarkában. Ez is részben a korábbi falra, illetve azt visszabontva épült, betöltése tömör, sötét, agyagos, elszórtan újkori kerámiával.

A K–Ny-i törtköves fal mellett, a metszetfalakban sikerült megfigyelni egy sötét agyagos réteget, amelyből kissé korábbi török kori kerámia került elő, ez jelentheti az udvar egy korábbi használati fázisát is. Sajnálatos módon a megfigyelés keretében nem tudtunk 60–70 cm-nél mélyebbre ásni, így nem lehetett tisztázni az udvar korábbi periódusait.

KISS VIRÁG

34. Budapest, I. Víziváros

Clark Ádám tér és Corvin tér közé eső területe (Szent István városrész)

(KÖH 39684)

B, Ró, Á, Kö, Kk, Tö, Kú, Ú

2012. május 21. és július. 18. között építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk a Bp. I. kerület, Kapucinus utca 9. sz. alatti, műemlékileg védett ház felújításához kapcsolódó földmunkák során. A Megbízó kérésére az udvarban tervezett épületek (garázs, melléképület, pillérek), valamint a falazott kerítés nyomvonalában, az alapozások szélességében és mélységében végeztük el a feltárást. Ezen kívül az épület kiszolgálására tervezett gépészeti berendezések: talajvíz-elvezető szivárgó, szennyvízcsatorna, pincelégcsereelő csatorna vonalában, valamint a K-i pincében végeztünk szintsüllyesztési munkákat.

Az udvar szinte teljes területét kövezett burkolattal borították a 18. század folyamán. A lerakott kövek a hosszú ideig tartó használat során sima és gömbölyded felületűeké koptak. A kerítés és a légcsereelő csatorna nyomvonala régészetileg negatívnak bizonyult, mivel az árkok laza, sittes modern feltöltésben haladtak. Az udvar 18. századi járószintje ÉNy felé erősen lejt, amit a lerakott kövezeten lehet a legszembetűnőbb nyom követni. A garázs tervezett helyén egy korábbi (18. századi) épület falait és sittel-törmelékekkel feltöltött terét találtuk meg. Az épületben történt mintegy másfél m-es szintemelést követően egy újabb járószintet alakítottak ki. Ennek felülete sárga agyaggal volt leszigetelve, és ezen feküdt a párnafákra erősített deszkapadló. Az épületben keletkezett tűz a padlót megsemmisítette, az agyagot pedig vörösre színezte. A kerületi kapubejáró mellé tervezett melléképület helyén egy szintén a 18. században épült melléképület állt. A házat egy későbbi időpontban elbontották, és kisebb alapterületen újraépítették. É-i fala így délebbre került, míg K-i, Ny-i és D-i fala a korábbi alapozásra épült. A helyiséget sárga agyagtapasztású padló borította, amely egy tűz során vörösre színeződött.

A műemlék épület udvari homlokzata elé tervezett víz-elvezető dréncső árkában több korszakból származó falazatokat találtunk. Az árok közepe táján egy széles pincelépcsőt tártunk fel, amelynek a 19. században elfalazott nyílása a középső pincetérbe vezet. A lépcsőt építészeti jellegzetességei miatt (szélesség, enyhe lejtésszög, vastag pofafalak, lépcsőfokok téglalapozása) a 18. század során épültek tartjuk. A lépcső É-i fele alatt vastag feltöltési réteget találtunk, amely török kori leletanyagot tartalmazott. A lépcsőtől Ny-ra egy kerek alakú, Árpád-kori leleteket tartalmazó szemétdödör alsó részét ástuk ki. Felső fele a ház közműárkainak ásásakor semmisült meg. Ettől Ny-ra egy téglalap alakú, újkori leleteket tartalmazó mészsztóló gödör került elő. A kapubejáró melletti pincelejáró körüli föld régészetileg szintén negatívnak bizonyult, hiszen a ház szinte összes közműbekötése ezen a helyen található. A magasan fekvő márgás altalajba ásozott csövek beásási árkait tudtuk csak „feltárni”.

A lépcsőtől K-re egy kerek alakú kút falazata került elő. A kút felső két kősora (kávája) ívesre faragott sárga homokkőből készült, amely köveket a 18–19. századi megszüntetés-kor beledöntötték a kút terébe. A kút mélyítések kis méretű tört mészkőből és hasított márgából, szárazon rakott falazat húzódik lefelé. Az ásás során betöltéséből kevés, 19. századi kerámia került elő, amely a kút földdel való eltömedékelésének idejét adja meg. 6 m mélységig tudunk lemélyíteni, mert a feltörő talajvíz miatt lehetetlenné vált a további munka. 4,5 m-es mélységben egy 40 cm széles fatörzs került elő, amelynek közepét kivájták. Valószínűleg egy szivattyúszerkezet része lehetett. A törzs mélyen a kútba van ágyazva, ezért alját nem találtuk meg. Felső, ismeretlen hosszúságú részét egy korábbi időpontban kitörték. A fatörzsből egy 120 cm hosszúságú szakaszt fűrészsel levágtunk és kiemeltünk. A kút létesítésének pontos korát nem sikerült megállapítani, de kora a felhasznált hasított márgafalazata alapján a 16. századra feltételezhető.

Az árok K-i harmadában két középkori falat bontottunk ki. A meszes habarccsal szilárdított, tört mészkőből álló fal teteje a műemlék ház falának külső síkjának közelében sérült, visszabontott, de a fal É felé folytatódik. A K-i melléképület udvari (Ny-i) falsíkja mellett is ugyanez a fal folytatódik. A pincetér betöltéséből török kori kerámia került elő. Ezen fallal párhuzamosan a kút és a középső pincejáró között egy szinten É–D-i irányú falat találtunk. A részben elbontott fal koronáját vastag, török kori leleteket tartalmazó humuszréteg fedte.

Kapucinus utcai homlokzata elé tervezett dréncső árkában a modern útrétegek alatt két középkorra datálható útfelület került elő. A kavicsokból rakott útrétegeket a Ny-i pince Ny-i falába épített két kaverna épített, illetve beszakadt gödre semmisítette meg.

A ház Pala utcai homlokzata elé tervezett dréncső árkában két török kori szemétdödröt és egy 16. vagy 17. századi ostromkor keletkezett bombatölcsér betöltött földjét találtuk meg. A széles becsapódási gödörben egy gömb alakú bomba szét-tört darabjait, épületterméket és egy ló csontvázát bontottuk ki. A K-i pince ajtaja előtt egy valószínűleg faszervezetes épület ÉNy-i sarka alapozásának alsó kösorát ástuk ki. Az épület ÉK-i sarkát egy, a 18. században(?) készült keskeny csatorna ásásakor bontották el. A falon belül talált földréteg 15. századi leleteket tartalmazott. A sárga márgás altalajon vastag őskori (bronzkor) és római kori réteg húzódott igen kevés leletanyaggal. Az utca járószintjének lépcsőssé alakításakor – a 20. században – a középkori és török kori rétegek és utcaszintek sajnos megsemmisültek.

A műemlék ház K-i pincéjében végzett szintsüllyesztés során a szondaárokban megtaláltuk a sárga altalaj szintjét, amelyet három humuszréteg fedett: középkori, török kori és újkori. A szonda É-i szélén, a pincetér ÉNy-i sarkában és a pince közepén török kori beásásokat találtunk. A pincetér ÉNy-i sarkában lévő szemétdödr gazdag török kori leletanyagot tartalmazott. A másik két gödör feltérására nem volt mód. Külön Megrendelői kérésre megkutattuk a középső és a Ny-i pince járószintjét és mindkettőben egységes, padlótéglákból rakott újkori téglapadlót találtunk. A Ny-i pince D-i fala alatt feltételezett „kút”, modern korban kialakított talajvízgyűjtő zsonpnak bizonyult, amelybe műanyag csöveken vezették bele a vizet.

BENDA JUDIT

35. Budapest, I. Víziváros déli része (Szilágyi Dezső tér 6–8.)

(KÖH 39706)

Kö?, Ú

2012. november 19–21. között régészeti megfigyelést végeztünk a Bp., I. Szilágyi Dezső tér 6–8. előtti útszakaszon, a budai főgyűjtőcsatorna új, tehermentesítő szakaszának lefektetésekor. A megfigyelés a kivitelezők munkájával párhuzamosan zajlott. A 3 m-es szakaszonként mélyített árokban igen vastag, újkori rétegsor húzódott. Az árok K-i részén -360 cm mélységben (a kimarkolás teljes mélysége) még újkori réteget találtunk, az árok Ny-i részén -320 cm mélységben kezdődött egy középkori(?) réteg. A rétegsort több helyen keresztezte az újkori csatorna nyomvonala.

BENDA JUDIT

36. Budapest, II. Margit krt. 21–23., Ferences rendház és iskola

(KÖH 73651)

Á, Tő

A 2010-es próbafeltárás és a 2011-es megelőző feltárás⁹ után 2012-ben szeptember 3. és október 19. között folytattuk a régészeti munkát a Margit körút 19–21. (hrsz. 13374) területen. A megelőző feltárás a tornateremben, a tornateremtől É-ra található udvaron és a parkoló területén folytatódott. Az Árpád-korból egy 13. századi, nagy méretű kemencét tártunk fel, amelyet egy modern, kerámia szennyvízelvezető csatorna részben elvágott. Újabb 20 sír került elő a hódoltság korából származó temetőből.

Munkatársak: Szilágyi Gábor régész, Németh Katalin rajzoló, Viemann Zsolt geodéta.

BENCZE ZOLTÁN

37. Budapest, III. Aquincum katonaváros teljes területe („Hercules-villa” mögött)

(KÖH 45907)

Rő

A közműárok fő nyomvonala a Szel útca „Hercules-villa” mögötti szakaszától a Kórház utcai trafóházig húzódott (hrsz. 18531/4), folyóméterben meghaladta az egy km-t. A fő csapásirányról számos kisebb leágazás nyúlt a Szel utcát kísérő épületek felé, amelynek állománya a Raktár utcától É-ra döntően tizemeletes lakópanelekből és más szocialista realista stílusú középületekből, D-re fasiszta és népies stílusú építmények laza egyvelegéből tevődik össze. A fő nyomvonal mélysége egészen a Kórház utcáig ritkán haladta meg a járószinttől számított -1,30 m-t, amelyhez 60 cm-es szélesség tartozott. A Kórház utcában, ahol a régi csomópontra kapcsolódtak rá, a mélység -1,60 és -2,20 m között ingadozott. Jóllehet, az ilyen típusú beavatkozásokat „rekonstrukciónak” nevezik, és ez a szó talán a régi gázvezeték helyreállítását, esetleges cseréjét implikálja, valóban minden esetben vadonatúj nyomvonal kiásását jelenti, amelyet bizonyos átkötési pontokon összenyitnak a régi vezeték árkával. Talán a „rekonstrukció” szó lehet az oka, amiért a KÖH mérlegelés nélkül megfigyelést ír elő ezekre a munkákra, pedig az automatizmus időnként roppant kínos tud lenni.

⁹ RKM 2010, 189.; RKM 2011, 27.

A fő nyomvonal ebben az esetben is döntően természetes, több esetben régészeti korú rétegben haladt. Általánosságban igaz, hogy az úttest alapozása alatt már a természetes rétegsor jelentkezett, az egykori magasabb térszíneken mindez régészeti korú (római) szintet is jelentett egyúttal, de alapvetően nem ez volt a jellemző. Csak két helyen értük el biztosan a római szintet. Az árok a „Hercules-villa” mögött rossz megtartású, földbe rakott falakat vágott át, amelyeket római korúnak vélek annak ellenére is, hogy K–Ny-i tájolásuk lényegesen eltér a „villa” ÉK–DNy-i tengelyétől. Újkori kísérő lelet nem jellemezte a szóban forgó szakaszt, római kori emlékek (Drag 37 *terra sigillata* tál töredéke, sárga szalagfűl, pannoniai szürke, üveg) ugyanakkor figyelemre méltó mennyiségben akadtak az építőanyagokon kívül is. A másik, római kori leletanyagban gazdag szakasz a Szél és Szellő utca kereszteződésében volt, ahol korábban Nagy Tibor – vélhetően a szomszédos panelház építéséhez kapcsolódóan – egy késő római sírcsoportot tárt fel. Talán emiatt, talán a panelház építése, talán a közelben futó régi gázvezeték vagy akár mindhárom tényező miatt látszódtak csak áthalmozott rétegek a metszetekben. A betemetkezések emlékét azonban őrizték az áthalmozott rétegből származó embercsontok (koponyatető, gerinccsigolya, ujjperc), a viszonylag sok bélyeg nélküli *teguladarab* és némi kerámia (dörzstál, közép-galliai Drag 18/31 *terra sigillata* tányér pereme, nyers színű korsóalj, háromszatú szalagfűllet ellátott korsó peremtöredéke stb.).

A többi szakaszon a római szint elérése nem bizonyítható. A Raktár utcától D-re, a *legiotábor* területén, bár a metszetek tanúsága szerint természetes rétegben haladtak, még a római objektumok fölött elterülő katolikus temető sírhorizontja sem került felszínre. A mellékágak jellemzően sekélyebbek voltak, mélyebb kialakításúak csak a Raktár utcától É-ra elterülő panelházak között futottak. Ezekben a felső, áthalmozott réteg alatt rossz minőségű habarcsba rakott kő- és téglafalmaradványok kerültek elő, amelyeket stratigráfiai helyzetük, a kizárólag újkori kísérőleletek, illetve a kötőanyag milyensége alapján a panel-periódus előtt itt álló újkori épületek földben hagyott alapfalaiként határoztam meg.

BUDAI-BALOGH TIBOR

38. Budapest, III. Aquincum municipium keleti külvárosa (Záhony u. 7.) (KÖH 33262, 31237)

I

2012. november 28-án régészeti szakfelügyelet keretében megfigyeltem a volt Gázgyár területén egy 60×4 m-es ÉK–DNy irányú, mintegy 1,6–2 m mélységű közműárok kiásását. Az árok a 2009.02-es kutatóárkunkkal (Graphisoft Egyetem projekt)¹⁰ párhuzamosan, attól mintegy 4–5 m-re K-re húzódott. A terület nagy részén a modern bolygatás szinte a teljes mélységig, illetve a geológiai korú sárga homokos talajrétegekig húzódott. A kevert rétegekben némi bolygatott emberi csontmaradványt találtunk. Az árok ÉK-i oldalán, a Ny-i tanúfalból valószínűleg egy *in situ* csontváz néhány hosszúcsontja lóg ki, ennek kibontására nem volt módunk.

LASSÁNYI GÁBOR

39. Budapest, III. Aquincum municipium nyugati külvárosa (Óbudai Baseball Aréna) (KÖH 45778)

Ró, Kú

2012 tavaszán kezdődtek meg a Főváros első kiépített baseballpályájának előkészítő munkái Óbudán, a Keled utcában (Keled–Aranyos utca, hrsz. 19622/4). A terület mintegy 300 m-re Ny-ra húzódik Aquincum római kori polgárvárosának Ny-i falától, a településről a Solymár-völgy irányába kivezető K–Ny-i főútvonaltól, az úgynevezett „D utca” folytatásának D-i oldalán. 1975-ben Póczy Klára rövid feltárást végzett itt, amikor egy mintegy 30 m szélességű ipari vágányt vezettek át átlósan a területen. Az ásatások során kövezett főutat és az azt két oldalról kísérő, tornácós homlokzatú köépületek részleteit sikerült megfigyelni.

A vizsgált terület közvetlen közelébe lokalizálható az a faze-kastelep, amelynek 2 kemencéjét és kútját 1929-ben Nagy Lajos találta meg. A kemencék pontos helye jelenleg nem azonosítható, mindössze annyi tudható, hogy azokat az úgynevezett Katonai Anyagszertár, a későbbi lókörház a Keled utca és Kunigunda útja sarkán még ma is álló épületeitől, valamint az esztergomi vasúti töltéstől nem messze tárták fel.

Szerencsés módon a tervezett beruházás területét is magába foglalta Stefan Groh és Helga Sedlmayer, az Osztrák Régészeti Intézet és az Aquincumi Múzeum közös kutatási projektjén belül, 2011-ben végzett geofizikai felmérése.

Mivel a baseballpálya legnagyobb részén a vízszintes felszín kialakításához jórészt 10–30 cm vastagságú feltöltés kialakítását tervezték, amely előtt a gyomirtás miatt kis mélységű tárcsázásra is sor került, ezért a kutatás első fázisában fémkereső műszerek segítségével leletkutatást végeztünk önkéntesek bevonásával. A mintegy 11 000 m²-nyi felületen több mint 300, jórészt római kori fémtárgy került elő. Minden lelet pozícióját mérőállomás segítségével pontosan bemértük. A talált leletek koncentrációjából és a felszíni megfigyelésekből arra következtettünk, hogy a római épületek a K–Ny-i főútvonal két oldalára koncentráálódtak. D felé valószínűleg a terep is lejtett, és a talált emlékek száma is erőteljesen csökkent. A tárgyak közül összesen 65 érem: 63 római kori pénz, 1 Ferdinánd dénár és 1 török akce volt. Az előzetes feldolgozás alapján az érmek közül a legkorábbi Vespasianus császár *denárja*, 18 az Antoninus-dinasztia időszakára, 14 a Severus-korra míg 5 erősen kopott bronzpénz a 2–3. századra tehető. További 18 példány a katonacsászárok korából származik, ezek jórészt *antoninianusok*. A késő római korból pedig 7 darab 4. századi *folllist* találtunk. A többi fémtárgy között nagyszámú ruhakapcsoló tű, jórészt térdfibula volt. A használati tárgyak közül zárszerkezet részei, kulcsok, bútordíszek, ládikaveretek és egy kisebb dárdahegy is előkerült.

A terep legmagasabb pontján, a terület ÉK-i sarkán a gyomirtás és a tárcsázás nyomán egy erőteljesen köves felületen már épületelemek látszottak a felszínen. Itt a feltöltés előtt egy 10×7 m-es, K–Ny irányú szelvényt alakítottunk ki, amelyet csekély, 5–10 cm-es mélységig megtisztítottunk a legfelső köves-omladékos réteg tetejéig. A felszín megtisztítása után 2, valószínűleg egymással párhuzamos, a fő égtájaknak megfelelően tájolt épület gondosan megépített, 0,7 m vastag kőalapozásnak egy-egy sarka rajzolódott ki. A 2 épület K–Ny-i fala teljesen egybevágó, a Ny-i saroknál a fal némileg túllóg K-i irányban. A párhuzamos É–D-i falak közti távolság 6 m, de a közöttük lévő köves réteg esetleg további köztes falakra utalhat.

¹⁰ RKM 2009, 164–166.

A párhuzamos épületektől É-ra, a jelentős mennyiségű kőomladékban egy további, fő égtájának megfelelően tájolt kisebb építmény falai is kirajzolódtak. A korábbi ásatások és a geofizikai vizsgálatok eredményeinek felhasználásával megállapítható, hogy a 2 párhuzamos épület falsarkai egy-egy É–D-i tájolású, a főútvonal mellett álló hosszúházhoz tartozhatnak. A felszín megtisztítása során 2–3. századi kerámiatöredékek, köztük dél-galliai és rheinzaberni *terra sigillata* darabok kerültek elő. A geofizikai vizsgálat alapján, a nyugatabbra fekvő épület egyik hátsó, délebbi traktusához tartozó részen nyitottuk a kutatás 2. szondáját, egy fémkeresővel talált különleges leletcsoport pontos dokumentálása céljából. A műszeres kutatás során ugyanis Sándor Lajos ezen a ponton egy nagy méretű vaskapára bukkan a felszíntől mintegy 0,4 m mélységben, amely alatt további *in situ* vastárgy, egy ásó látszott. A vaseszköz lelet pontos rétegtani helyzetének tisztázása céljából egy 2,5×2 m-es É–D-i tájolású szondát nyitottunk. A szonda felső része kevert, még a szántás által érintett, de csak római kori leleteket tartalmazó, mintegy 0,2 m vastag barna, humuszos réteg volt (SE-1). Ez alatt egy viszonylag tömörebb, közettörmelék, paticszemcsét tartalmazó, mintegy 0,1–0,15 m vastag, humuszos, barna réteg következett (SE-2), amelynek bontásából III. Gordianus és Hadrianus egy-egy bronzpénze is előkerült *terra sigillata* és más kerámiatöredékekkel együtt. Ez alatt következett egy erőteljesen átégett, vöröses színű, humuszos, agyagos, kőzet és agyagtégla-törmelék, nagyszámú kerámiatöredéket tartalmazó réteg (SE-3), amelyből egy szürke, közepes méretű, szürke hombár szája állt ki. A már részben kibontott ásó, és a rajta lévő ásókapa mellett további 2 vastárgya, egy másik ásókapára és egy balta fejére bukkanunk. Bár először úgy tűnt, hogy az SE-3 ráhúzódik a vastárgyakra, a bontás során (a kissé megégett humuszban a vastárgyak alatt) részben kirajzolódott egy kissé lazább betöltésű beásás (SE-4), amely valószínűleg arra utal, hogy a letaposott és összetömörödött járósíntbe, közvetlenül a hombár mellé egy sekély gödörbe rejtették el a vasszerszámokat, majd azokat humusszal fedték le, később pedig az egész felület átégett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a hombár feltételezett beásását nem tudtuk elkülöníteni egyértelműen ettől a sekély beásástól és sötétbarna humuszos, paticszemcsés betöltésétől (SE-5). A szonda bontásában és a vastárgyak meghatározásában Rupnik László (ELTE Régészettudományi Intézet) segített. A kis méretű szondában a vasszerszámok kibontása után csak a hombár kiemelésére került sor. A szürke, hasas, a szájáig a földbe süllyesztett, mintegy 60 cm magas edény alján néhány, nem hozzá tartozó nagyobb tárolóedény töredékét is megtaláltuk némi faszénmaradvány mellett, ami arra utalhat, hogy az nagyjából a környező padlószint átégésekor többé-kevésbé üres lehetett. A hombár fenekén egy minden szempontból egyedülálló lelet, egy bronzmécset fektet. A 7,5 cm hosszúságú, 2,5 cm szélességű tárgy egy nagyon ritka bronzmécset típusba, a két darabból álló, összeilleszthető, figurális példányok közé tartozik. Az aquincumi hombár alján egy ilyen tárgy jobb fele maradt meg. A mécses két szimmetrikus, a hossz tengelye mentén összeilleszthető, önállóan is funkcionáló darabból állt. A felső rész komikus maszkot ábrázol, az olajbeöntő nyílást a száj sarkában alakították ki. Az állnál található égőnyílás *volutás* kialakítású. A szemöldöknél egy függesztőrészt alakították ki, amelybe egy kis bronzláncot fűztek. A hajhoz eredetileg egy akantuszlevél alakú fogantyút forrasztottak, amelyet letörve találtunk meg, a restaurálás után került vissza csak eredeti helyére. A mécses belső oldala egyenes

kialakítású, hátsó, fej felőli részénél egy konkáv keresztmetsetű vájat található, az ebben futó sínnel illeszthették össze a tárgyat a szimmetrikusan kialakított párjával. Hasonló két darabból álló figurális mécsesből mindössze alig néhány publikált darab ismert a birodalom területéről. Az Aquincumban talált példány jelenlegi ismereteink szerint az egyetlen hiteles ásatási körülmények között talált, publikált darabja ennek a tárgy típusnak. Pontos keltezése ezért önmagában igen nehéz, de valószínű, hogy az 1–2. században készülhetett. A padlószintből, amelybe a tárgyat tartalmazó hombárt süllyesztették, a később átégett humuszos, agyagos, kőzet- és agyagtégla-törmelék réteg (SE-3) átvágása során egy olyan rheinzaberni *terra sigillata* töredék is előkerült, amely *terminus post quem*ként a 2. század végénél–3. század első harmadánál későbbre keltezi a hombár földbeasását, továbbá a vaseszközök földberejtését. A hombár kiemelése után világosan látszott, hogy az SE-3-as réteg, azaz az átégett padlószint alatt még legalább fél m-es mélységig további korábbi kultúrrétegek találhatóak. A padlószint feletti rétegsorban nem utalt semmi ennél későbbi, római kori építési fázis jelenlétére. Ez alapján a 2. szondában megfigyelt, járósíntbe ásott hombárt és földbe elrejtett vaseszköz készlet elásását a 2. század utolsó vagy a 3. század első évtizedeinél későbbre keltezhetjük. A padló átégése után a hosszúház ezen részén későbbi járósínt már nem keletkezett, így valószínűnek látszik, hogy a vasszerszámok elrejtése után az épület megsemmisült.

A műszeres kutatás során dokumentált nagyszámú, a katonacsászárok korára keltezhető érem alapján ez a pusztulás valamikor 3. század közepe után következhetett be.

A pálya kiépítésével párhuzamosan szakfelügyelet keretében nyomon követtük a kerítésoszlopok építését késő őszig. A baseball-pálya területének tervezett, jövőbeli bővítése nyomán elképzelhető, hogy további kutatásokra kerülhet majd sor a területen.

LASSÁNYI GÁBOR

40. Budapest, III. Bécsi út 58.

(KÖH 83673)

Ró, Ú

A kb. 700 m²-es telken a beruházó Kula Hungária Kft. egy többfunkciós (üzletek, irodák, lakások), mélygarázzsal ellátott épület felépítését tervezte. A régészeti védelem alatt álló területen az építkezéssel járó földmunkák elkezdését a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) egy próbafeltárási eredményétől tette függővé. A kérdéses telek az aquincumi katonaváros területén helyezkedik el, azon belül a Bécsi út Ny-i oldalán húzódozó temetőszáv területére esik. Közvetlen környezetében, a Bécsi út 56. és 60. sz. alatt római kori hamvasztásos és csontvázas sírok, kemencék és útrészlet kerültek elő. Mivel a régészeti topográfia szerint a Bécsi út 58. sz. alatt régészeti jelenségek előkerülésére lehetett számítani, az eredményes próbafeltárást – a beruházóval kötött megállapodás szerint – megelőző feltárásnak kellett követnie.

A próbafeltárási papíron megközelítőleg 230–250 m²-t érintett, a K–Ny irányú kutatóárok mélyítése a telek É-i oldalán (statikai okokból a Bécsi út 58. sz. mellett 3 m, a Bécsi úti járdától 2 m biztonsági sáv megtartásával) történt meg. Mivel az ásatás jó ütemben haladt, valamint a rendelkezésre álló idő és a költségvetés lehetővé tette, a próbafeltárást alatt közel 400 m²-t sikerült feltárni. A terület az újkorban és a római

korban a Bécsi úttól Ny felé fokozatosan emelkedett. A rétegek a következőképpen helyezkedtek el: a felső 100–130 cm helyenként erősen törmeléken, újkori réteg; alatta barna földréteg, amely Ny felé folyamatosan elkeskenyedett, majd elfogyott. Alatta már a sárga színű homokos, helyenként mészköves, mészkőtömbös altalaj került elő, amely fokozatosan emelkedett Ny felé. Mivel az újkorban az egykori lankás talajszintet kiegyenesítették, ezért a korábban itt is meglévő, az altalajjal együtt emelkedő, barna földréteg a terület Ny-i harmadában már nem volt megtalálható. Ennek köszönhetően a telek Ny-i felén – kb. 120–150 m² – az újkori rétegek már a sárga altalajba vágódtak és itt régészeti objektumok, leletek nem kerültek elő. A feltárás során két pincét is körvonalaztunk: az egyiket az É-i sávban: kb. 5×10 m nagyságú; a másikat a D-i oldalon, K–Ny-i hossz tengelyű, kb. 6×25 m. Mivel mindkét pince vágta a kultúrrétegeket ezért attól régészeti jelenségek már nem kerültek elő. A próbafeltárás során – mint az a szomszédos telkek alapján várható volt – római kori temetőrészlet került elő. A régészeti jelenségek a terület K-i felén, az újkori réteg alatt húzódó barna földréteg alsó, 30–40 cm vastag részében jelentkeztek. A Ny felé fokozatosan emelkedő altalaj miatt, a telek kétharmad részétől (K-ről Ny felé) a római kori sírok már az altalajba vágódtak. A feltárt emlékek zöme római kori sír volt, összesen 26 darab: 5 csontvázas, 21 hamvasztásos rítusú. A csontvázasok É–D-i valamint K–Ny-i tájolásban is előfordultak, koporsóra utaló jeleket nem lehetett megfigyelni; két esetben került elő kettős sír (gyermek felnőtellel). A hamvasztásos sírok mindegyike szórthamvas volt, nagyobb részüket paticsos és/vagy faszenes körvonal jelezte. Változatos formában jelentkeztek: lekerekített sarkú és négyszögletes, ovális és szabálytalan alakúak. A sírokból a szokásos temetkezési mellékletek – korsó, csésze, pohár, mécses, érme – mellett bronz övveretek, vaskés, fibula, pecsétgyűrű, gyöngysor és bronz karperec is került elő. A sírmellékletek, pontosabban azok hiánya miatt elképzelhető, hogy több sírt is kiraboltak (feldúltak). A telek Ny-i felében, az emelkedő szint miatt, pedig már az újkor bolygatta meg őket. A temetkezés körébe tartozó emlékek mellett a terület K-i felében, egy kb. 5 m széles, É–D irányú, köveskavicsos sáv húzódott. Sírt nem vágott és sír sem vágta, ami akár arra is utalhatna, hogy ez egy római kori út maradványa lehetett, bár ennek ellentmond, hogy a jelenség inkább homorú és egyenetlen vastagságú volt. Ezen kívül feltártunk egy nagyobb méretű (kb. 5×4 m) római kori beásást, amely több sírt is vágott. Ennek a beásásnak az É-i oldalán, a jelentkezési szintjénél, egy élére állított mészkőlap mellett egy épp füstölőtál került elő.

A próbafeltárás eredményei miatt, az abból kimaradt területekre teljes feltárást írt elő a KÖH. Ez már csak két kisebb részt érintett: a Bécsi út 60. sz. mellett statikai okok miatt meghagyott kb. 3 m széles és 15 m hosszú (újkori pincéig) sávot és a telek középső részén az egykori ásatási árok és az újkori pince közötti kb. 10 m hosszú, 2 m széles szakaszt. A Bécsi út 60. sz. melletti sávban csak az után lehetett folytatni a feltárást, hogy azt részfalazással megerősítették (megtámasztották). Az ehhez szükséges szint ugyan papíron nem érte el az itt előkerült római kori jelenségek szintjét, de a kivitelezés során (38 tonnás részfalazógép használata és a szomszédos háznak az erre a telekre átnyúló, legalább 1–1,20 m széles alapozása) teljesen tönkretették ezt a sávot. Ezért itt már csak a régészeti emlékek alatt húzódó altalajt tudtuk dokumentálni. A középső részen még egy csontvázas temetkezést sikerült feltárnunk, ami mellett (az újkori rétegek alatt) egy olyan kavicsos-sóderes réteg

jelentkezett, amire utaló nyomot a korábbi árok metszetében nem lehetett megfigyelni. Belőle leletanyag nem került elő. Vagy egy természetes, vagy egy újkori kavicsdeponának gondolom. Ez a réteg a feltárt sírtól K-re már közvetlenül az altalajba vágódott és alatta régészeti emlékek már nem kerültek elő.

Az előzetes vizsgálatok alapján a Kr. u. 2–3. századi sírok szervesen illeszkednek a szomszédos telteken feltárt temetőrészlethez.

ANDERKÓ KRISZTIÁN

41. Budapest, III. Csúcs-hegy, Harsány lejtő (KÖH 49984)

U, R, B, V, LT, Ró, Á, Kö, Kk, I

2012. április 10–27. között végeztünk megelőző feltárást a lelőhelyen, a Katlan Befektetési Zrt. megbízásából. Az idei első munkák egyetlen telek (9. Mt., hrsz. 20646/31) építési helyére terjedtek ki, összesen nettó 520,3 m² került feltárássra. Munka-területünk a lelőhely intenzív, központi részére esik, de még az előzetes várakozásnál is nagyobb objektumsűrűséget tapasztaltunk, ami különösen a múlt évben, a szomszédos telken (hrsz. 20646/30) végzett feltárás¹¹ eltérő eredményeire tekintettel figyelemre méltó. Összesen 32 régészeti objektum (85 stratigráfiai egység) feltárását, dokumentálását végeztük el.

A legtöbb keltezhető jelenség az őskor különböző korszakaihoz volt köthető, így legalább 3 objektum a késő bronzkori urnamezős kultúra anyagát adta, közülük egy 3,7 m átmérőjű, kerekded beásás lakó- vagy műhelyobjektumként értelmezhető. Nagyobb számban tárhattunk fel kora vaskori (Hallstatt) objektumokat, közülük 2 négyzetes gödörház, 2 méhkas alakú verem, egy további objektum jellege pedig a feltárt, középkori jelenségek által bolygatott részlete alapján nem volt meghatározható. Két nagyobb mélységű verem a római kort megelőző időszak kelta leletanyagát adta.

A római kori falusias települést 3 gödörház képviselte, melyek a már korábban megfigyelt módon egymáshoz igen közel, de szabálytalan elrendezésben helyezkedtek el. Két további gödörobjektum bizonytalan módon szintén ehhez a korszakhoz volt köthető, ezek leletanyaga azonban sokkal szegényebb volt, mint a látványos *sigillata* és fémleleteket is adó házaké.

Az Árpád-kori falu egyetlen gödörháza esett kutatási területünkre a megszokott, négyzetes köves kemencével az (É)K-i sarokban, bejárattal a DNy-i oldalról. A ház egy kiterjedtebb Hallstatt objektumra lett ráásva, padlóját az őskori jelenség betöltésére rádöngölt agyagréteggel alakították ki.

Több kisebb telepjelenség mellett a területen feltárt 2 csontvázas temetkezés kora sem volt elsődlegesen megállapítható. A 2 háton fekvő váz egymás közelében, a jelenlegi terepfelszíntől csupán 50–60 cm-es mélységben volt, a korábbi mélyszántás is bolygatta őket, mellékleti vagy viseleti tárgy nem került elő, sírfolt, koporsó nem körvonalazódott, tájolásuk DNy–ÉK. Ahogy valamennyi, a Harsány lejtőn eddig feltárt sír, úgy ezek sem voltak temető részleteként értékelhetők, csupán szórványos temetkezések, a különböző korú telepkekhez köthető temetők elhelyezkedése tehát továbbra is ismeretlen.

¹¹ RKM 2011, 30.

2012. június 25. és augusztus 21. között hat telek (hrsz. 20646/25, 26, 27, 45, 20655/107, 117) építési helyére terjedtek ki a próba- és megelőző feltárások, összesen nettó 2557,76 m² került feltárássra. A feltárások eredményei az egyes telkekre nézve:

Hrsz. 20646/25 (10. munkaterület):

Nettó 222,41 m² feltárása történt meg megelőző feltárás keretében. A terület régészeti intenzitása a korábbi adatokhoz képest gyengébbnek bizonyult, több modern jelenség mellett összesen csupán 5 régészeti objektumot érintett a kitűzött építési hely. A régészeti jelenségek a 143,28–143,86 mBf közötti szinteken mutatkoztak. A markánsabb, meghatározható korú jelenségek itt római koriak voltak. A kutatási terület szűkössége ellenére jelentősebb eredménynek mondható, hogy újabb 6,7 m hosszán tárhattuk fel a római kori telep kerítőárkát, ezen a szakaszon az árok megújítása is jól megfigyelhető volt. Egy leginkább földbe mélyített házként, vagy műhelyként értelmezhető kiterjedtebb, de leletszegény objektum feltárássára csak részlegesen kerülhetett sor, mivel jelentékenyen túllógott a beépítés tervezett határain.

Hrsz. 20646/26 (11. munkaterület):

Nettó 213,14 m² feltárást végeztük el próbafeltárás keretében. A munka a teljes kitűzött építési helyre kiterjedt, így annak feltáratlan része nem maradt. Itt egyetlen négyzetes gödörház bizonyult régészeti korúnak, ezt elsődlegesen kora vaskorinak tarthatjuk az előkerült kerámiák alapján. A csekély régészeti intenzitás megfelelt az előzetes várakozásoknak. A lehumuszolt és áttisztított felületben jól dokumentálható volt az altalaj egy éles vonal mentén megfogható, ÉK–DNy-i irányú rétegváltása, az alábukó, sárgább, agyagosabb altalajt egy világosbarna, de antropogén nyomokat nem tartalmazó, talán eróziós réteg váltja, a vaskori gödörház is már ebbe került beásásra.

Hrsz. 20646/27 (13. munkaterület)

Nettó 414,95 m² került feltárássra próbafeltárás keretében. A kutatási felület kiterjedt a tervezett épület és medence teljes területére, valamint a medence és a telket D-ről határoló utca járdája közti 2,5 m széles sávra. A terület régészeti érintettsége a korábbi várakozásoknak megfelelően alakult, a régészeti objektumok a 140,57–142,21 mBf közötti szinten jelentkeztek. Összesen 6 régészeti objektum feltárássára nyílt lehetőség ezen a telken, 2 kisebb, meghatározhatatlan rendeltetésű beásás valószínűleg a kora vaskorra keltezhető. Egy Árpád-kori gödörház É-i szélét, kemencés sarkát, valamint egy vele relációban lévő hasonló korú tárlóvermet a munkaterület D-i szélén tárhattuk fel. Valószínűleg szintén középkorinak tartható az a két párhuzamos, É–D-ihez közelítő irányú, enyhén ivelődő árok, melyeket a háztól Ny-ra tártunk fel. E két árok egyben a szomszédos telken (20646/28) 2011-ben feltárt¹² É–D-i és K–Ny-i árokkal is rendszert alkothat.

Hrsz. 20646/45 (12. munkaterület)

A 2006–2007. évi ásatások¹³ során intenzív régészeti fedettség mutató 1. és 6. sz. kutatási felületek (ún. árkok) által köz-

refogott saroktelken 2012. június 29.–augusztus 10. között végeztünk megelőző feltárást. Az ingatlan környezetében előzőleg nagyobb felületen kutatható oszlopos szerkezetű épületek alapjai kerültek elő, ami indokoltá tette, hogy a kutatást a telek teljes feltáratlan részén (összesen nettó 1070,62 m²) elvégezzük. Korábban az ingatlan teljes területén az altalajba átlagosan 40 cm-re lemélyedő mélyszántást végeztek, amely az objektumok felső rétegét és a sekélyebb régészeti jelenségek többségét is megbolygatta, részben meg is semmisíthette. A feltárás során összesen 54 régészeti jelenség került elő.

A 2006–2007-ben regisztrált késő neolitikus település nyomai elsősorban az ingatlan É-i, ÉK-i részén helyezkedtek el. Ezt a korszakot összesen 6 kisebb méretű, egyetlen vagy kissé ívelt aljú gödör képviselte, igen kevés leletanyaggal (SE 3364, 3367, 3369, 3376, 3386, 3387). Ugyancsak kevés lelettel keltezhető erre az időszakra a telek középső sávjában ÉNy–DK-i irányban húzódó, több árokyszerű gödör együtteséből álló (SE 3364, 3379, 3385), jelenleg még kétséges rendeltetésű árokrendszer is, amelytől Ny-ra már nem találtunk késő neolitikus idősakra keltezhető objektumot. Elképzelhetően ehhez az időszakhoz és rendszerhez tartozhatott egy keskeny, ugyancsak ÉNy–DK-i irányú, sekély árok (SE 3373, 3375), illetve 2, különösen nagy méretű (SE 3374, 3377) oszlophelynek tartható lépcsős aljú gödör is.

Három ovális, ívelt aljú, sekély hulladékgyűjtő kevés lelettel (SE 3365–3366, 3371, 3384) a középső rézkor végére, a protobolerázi idősakra keltezhető, laza szerkezetű településhez tartozott. Ezeketől eltérő rendeltetésű egy további, párhuzamos oldalú, lekerekített végű aknaszerűen lemélyedő gödör, amelyet egy jellegzetes orsógomb szintén erre az időszakra keltez (SE 3370).

Egy vörösre égett aljú, szabályos méhkas alakú gödör (SE 3363) viszonylag kevés lelettel a késő bronzkor–kora vaskor idősakára keltezhető. A legtöbb kerámialeletet a korai vaskor települési gödrei tartalmazták. Közülük 2 (SE 3359, 3389), a lelőhelyen már korábban is feltártakhoz hasonló, igen jelentős, 5 m-t is meghaladó átmérővel rendelkező, 130–150 cm relatív mélységet is elérő, nagyjából kerek gödrök közé tartozott, amelyeknek felső szintje következetesen sűrűn rétegzett hamus, égéstermék betöltésű volt. Igen hasonló betöltésű, de ezektől eltérő formájú és bizonyára más rendeltetésű volt az a függőleges falú, egyenes aljú, lekerekített sarkú, négyzet alakú gödör, amelynek D-i oldala Ny-i szakaszán enyhe félkör alakú kiöblösödésben lépcsőszerű padkát figyeltünk meg (SE 3460).

A késő LT időszakot 2 gödör képviselte a telek területén; egy hengeres falú, erősen lekerekített, kiégetett fenekű tárolóverem (SE 3383), és egy ugyancsak hamus betöltésű hulladékgyűjtő (SE 3469). Késő LT kerámiaanyagok kerültek elő a zömmel protobolerázi leleteket tartalmazó SE 3366 felső rétegéből is.

Megtaláltuk a korábbi feltárásokon is megfigyelt ÉNy–DK-i irányú, többszörösen tagolt aljú árok (SE 1882 és 1928) további részletét is. A telek középső részén jelentkező szakasz helyenként kikopott, vagy mindössze az alsó vájatokat (SE 3360–3362, 3459, 3480, 3390, 3459) tudtuk megtalálni. Az árok összefüggő felső részét csak az ÉNy-i sarokban sikerült megfigyelnünk. Az előkerült kerámialeletek alapján elképzelhető, hogy a korábban késő LT idősakra keltezett objektum a római kor idején is használatban volt.

¹² RKM 2011, 30.

¹³ RKM 2006, 170.; RKM 2007, 184–185.

A telek területén több bizonytalan korú cölöplukat is feltártunk. Alakjuk és betöltésük alapján közülük 6 (SE 3458, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465) egyazon korszakhoz, illetve struktúrához tartozhatott.

Hrsz. 20655/107 (15. munkaterület)

Nettó 322,50 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében, ez magába foglalta a kitűzött építési helyet a tervezett medencével együtt. A régészeti érintettség megfelelt az előzetes várakozásoknak, mind az objektumok jellegét, mind a lelőhely intenzitását tekintve. Az előző évben dokumentált lelőhelybolygatás kiterjedt az építési hely nagy részére, ezért a régészeti jelenségek eredeti jelentkezési szintje, illetve felső része sérült, megsemmisült az ásatást megelőzően. A régészeti munkavégzésre alkalmassá tett felület a 162,38–163,73 mBf közötti szinten alakult. Az összesen feltárt 9 régészeti objektum egy kivétellel középkorinak tartható. Kivételt csupán egy kisebb őskori gödör képezett, melynek kerámia anyaga elsődlegesen rézkoriként határozható meg. A kerámiák mellett töredékekben egy emberi koponya nagyobb része is előkerült itt a betöltésből. A középkori jelenségek között 2 kisebb, erősen megrongálódott kemence mellett egy kb. 5×3 m-es alapterületű, téglalap alakú földbe mélyített házat fontos kiemelni. A ház iránya ÉÉNy–DDK. Az előkerült leletek alapján a 13. századra keltezhető, talán megélhetése a 14. századot is, így a középkori településnek mindenképpen relatíve késői fázisához köthető.

Hrsz. 20655/117 (14. munkaterület)

Nettó 312,14 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében, ez megfelelt a kitűzött építési hely teljes területének. Számos modern, újkori beásás mellett összesen 24 régészeti korú objektum feltárása történt meg, ezek mindegyike a középkorra keltezhető. A régészeti érintettség itt is az előzetes várakozásoknak megfelelően alakult, mind a jelenségek korát, mind pedig jellegét tekintve. A régészeti objektumok két területi csoportot alkottak. A munkaterület D-i részén, rendszertelen halmazban sekély, gyenge elválású gödrök, néhány nagyobb tárlóverem, és gyengén kiégett, platnival nem rendelkező (alkalmi?) tűzhely bontakozott ki. É-on egy nagyobb, a kutatási terület határain túlnyúló oszlopszerkezetes, felszínen álló épület cölöplukai köré csoportosulva szintén hosszúkás, sekély tüzelőhelyeket és gödröket tártunk fel.

A lelőhely különböző pontjain fekvő, összesen 6 telken végzett feltárások a lelőhelyen már korábban is előkerült korszakok településeinek további jelenségeit hozták felszínre, amelyek ismereteink gyarapítása mellett, topográfiai jelentőséggel is bírnak. Jelenleg úgy tűnik, hogy a 12. munkaterületen sikerült lehatárolni a késő neolitikus területhasználat D-i kiterjedését, míg ezzel ellentétben, a középső rézkor végi és vaskori települések D-i irányú kiterjedésével a továbbiakban is számolhatunk. Ny-i irányban a lejtő magasabb fekvésű teraszain elhelyezkedő telkek feltárása alapján elsősorban a középkori település kiterjedésére és időrendjére vonatkozóan nyerhettünk újabb adatokat, a 12. munkaterületen előforduló korszakok településeinek tömbje, egy-egy elszórt gödörtől eltekintve, ezekre a területekre nem terjedt ki. A középkori falu fejlődése szempontjából az ideai feltárás megerősíteni látszik azt a korábbi feltevést, hogy a legkésőbbi jelenségek a terület magasabban fekvő részén helyezkednek el, ez a településrész egyértelműen túlélte a tatárjárást.

2012. szeptember 24. és november 6. között a próba- és megelőző feltárások négy telek (hrs. 20646/43, 51, 52, 20655/106) építési helyére terjedtek ki, összesen nettó 896,11 m² került feltárásra. A feltárások eredményei az egyes telkekre nézve:

Hrsz. 20646/43 (18. munkaterület):

Nettó 295 m² feltárása történt meg megelőző feltárás keretében. A terület régészeti intenzitása az előzetes várakozásoknak megfelelően jelentős volt. A régészeti jelenségek hozzávetőleg a 132,41–134,26 mBf közötti szinteken voltak feltárhatóak, jelentkezési szintjük egységesen a 133,5–134,26 mBf közti síkon volt. Munkaterületünk NyDNy-i részét összefüggően, mintegy 7,5×15 m-es felületen foglalta el egyetlen kiterjedt gödörkomplexum, melynek Ny-i folytatását, lezáródását 2007-ben érintette az ideai munkaterületünk melletti utca megelőző feltárása. Az ideai munkával elértük a komplexum K-i, és részben É-i szélét is, így gyakorlatilag csak egy középső, 3–5 m széles sávja maradt feltáratlan. A komplexumra vonatkozó korábbi megfigyelések részben kiegészíthetővé, pontosíthatóvá váltak az új feltárással, de a pontos rendeltetésével kapcsolatos kérdés továbbra is megoldatlan. Több, részben jól elkülöníthető, részben pedig szinte egyszerre kialakított és egyszerre visszatemetett gödör halmazából áll, a betöltések anyaga, jellege változatos, helyenként leletekben is gazdag. Jó relatív rétegtani megfigyeléseket elsősorban a gödörkomplexum peremén lehetett tenni, és központja felé haladva mindinkább összefüggő, szélesebb területen azonos sorozatot adó rétegeket találtunk az amúgy tagolt, változatos aljú beásáshalmazban. A leletek elsődleges keltezése a késő bronzkorra tehető, de egyes későbbi (kora vaskor) beásások jelenléte sem volt kizárható.

Munkaterületünk fennmaradó részén 16 gödörjellegű beásás, és egy ÉÉK–DDNy-i irányú árok szakasz került feltárásra. A gödörobjektumok pontos jellege többnyire nem volt meghatározható, általában 50 cm-t nem meghaladó mélységű, változatos profilú, a legtöbb esetben többszörösen egymásra ázott gödrök ezek, melyek a leletanyag alapján szintén a késő bronzkor–kora vaskor időszakában keletkeztek, általánosságban, a leletanyag jellege és mennyisége is a telepjelenségek közé sorolja őket. A feltárt egyetlen árok sekélyebb, D-i irányú lejtést mutat, É-on lezárul, D-en pedig 7 m után K felé kanyarodik, és elhagyja a feltárásra kijelölt területet. Itt egyben egy korábbi, jóval mélyebb beásás betöltésének tetejét is vágja, melyből azonban sajnos nem került elő lelet.

Hrsz. 20646/51 (17. munkaterület):

Nettó 95,26 m² feltárását végeztük el próbafeltárás keretében. A kutatási felület kiterjedt a tervezett épület teljes, eddig feltáratlan részére. Míg a korábbi feltárások során ezen a telken szórványos régészeti érintettséget észleltünk, az idén feltárt területre egyetlen régészeti objektum sem esett, így a megtisztított felület dokumentálásával a feltárási munka be is fejeződött.

Hrsz. 20646/52 (16. munkaterület)

Nettó 253,40 m² került feltárásra próbafeltárás keretében. A kutatási felület kiterjedt a tervezett épület teljes, korábban feltáratlan részére, valamint É-on egy az építési hely határain túlnyúló régészeti jelenség kisebb területbővítést is szükségessé tett. Az építési hely régészeti érintettsége a korábbi várakozásoknak megfelelően szórványos volt, régészeti jelen-

ségeket gyakorlatilag csak a kitűzött terület Ny-i felében találtunk. Itt összesen 7 régészeti jelenség feltárását végeztük el. Az objektumok jelentkezése a 139,06–139,71 mBf közti szinteken volt megfogható, az is megfigyelhető volt, hogy ebben a mélységben is még jelentős rombolást végzett az egykori mélyszántás.

Objektumaink közül egy kisebb négyzetes gödörház, mely É-on túlnyúlt az eredetileg kitűzött építési hely határain, és egy igen leromlott állapotú kemence és hamuzógödör páros tartható középkorinak Sajnos egyértelmű keltezését adó leletanyag a gödörházból sem került elő. A ház irányítása ÉK–DNy-i, a köves kemence a K-i sarokban található, de egy kisebb égett foltot a ház D-i sarka közelébe is találtunk.

A többi jelenség előzetesen a kora vaskorra keltezhető kisebb gödörobjektum, melyek közül egy négyzeteshez közelítő, 1,8 m átmérőjű, sekély, de középen kövekkel megtámasztott oszlophellyel ellátott beásás érdemel különösebb figyelmet.

Hrsz. 20655/106 (19. munkaterület)

Nettó 252,45 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében, ez magába foglalta a teljes kitűzött építési helyet, melyet korábban nem érintett feltárás. A régészeti jelenségek a 163,39–164,50 mBf közti, változatos terepfelszínen jelentkeztek. A terepalakulatot meghatározta egy DNy–ÉK irányban területünkön áthúzódó, hordalékszerű talajjal kitöltött mélyedés, mely talán természetes árokként értelmezhető, és esetleg kapcsolatban lehet a 20655/104 hrsz.-ú telken 2011-ben feltárt árokkal. A jelenség gyakorlatilag elfoglalta a munkaterület É-i harmadát, betöltődése régészeti leletet még szórványosan sem tartalmazott, de több régészeti jelenség vágta. Összesen 8 régészeti objektumot tártunk fel a területen, ezek közül egy kis körte alakú kemence volt, a többi kerek, vagy amorf gödör. Az egyik kerek, méhkas alakú veremben egy rendellenes temetkezésre, egy fiatal felnőtt felhúzott lábú, háton fekvő vázára találtunk. A csontváz a gödör betöltésének közepénél helyezkedett el, tehát egy már félig betöltött gödörbe temették. Ez a temetkezés, ahogy a telken feltárt többi objektum is a középkorra, közelebről a 13. századra keltezhető.

Idei harmadik ásatásunk eredményei közül leginkább a 18. munkaterület késő bronzkori gödörkomplexumának feltárása bír kiemelt jelentőséggel, mert egyrészt lehetővé tette a jelenség halmaz pontos lehatárolását, másrészt átfogó képet szerezhettünk belső rétegtanáról, felépítéséről. A 19. munkaterületen feltárt középkori objektumok is két szempontból fontosak: mind összefüggőbb topográfiai kép alakul ki a középkori település e magasabban fekvő, és viszonylag későbbi részéről, a rendhagyó, gödörbe történő temetkezésnek pedig második példáját láthattuk területünkön az első, 2005-ben feltárt¹⁴ hasonló jelenség után.

A középkori leletekre, jelenségekre vonatkozóan Tóth Anikó, az őskori eredmények vonatkozásában Virág Zsuzsanna és Szilas Gábor működött közre a feltárások során, a 20646/45 hrsz.-ú telek (12. munkaterület) feltárása teljes egészében Virág Zsuzsanna irányításával történt meg.

M. VIRÁG ZSUZSANNA – HAVAS ZOLTÁN

42. Budapest, III. Csúcs-hegy római villagazdaság (Nagykevény u. 8.)

(KÖH 36137)

Ró

2012. április 17-én Bedő Károly és Bedőné Hrobecz Szilvia megbízása nyomán megkezdtük a telken (hrsz. 21529/15) a pincebővítési munkákhoz előírt régészeti szakfelügyeletet. Mivel a gépi földmunka során római falmaradványok, omladék és jelentős mennyiségű lelet került elő, a gépi munkát leállítottam.

2012. április 19-én hatósági szemlére került sor a Budapest Főváros Kormányhivatala Kulturális Örökségvédelmi Irodájának képviselője, Vákár Tibor részvételével. A hatósági szemle során a tulajdonosok vállalták az előkerült emlékek feltárásának, dokumentálásának többletköltségeit a szakfelügyelet keretein belül.

Mindezek alapján 2012. május 2–4. között a Budapesti Történeti Múzeum munkatársai a szükséges feltárást és dokumentálást elvégezték. A rövid kutatás során feltárásra került a korábbi pince által nem érintett, összesen 85 m²-es terület. Az építési helyet átszelte egy részben bolygatott, száraz rakású, ÉK–DNy-i irányú fal, melyen egy 185 cm széles és egy 85 cm széles bejáratot tárhattunk fel egymás mellett. A fal alighanem kerítés, vagy legfeljebb gazdasági létesítmény fala lehetett, omladékát tőle É-ra, ÉK-re tártuk fel, magának a falnak csupán a legalsó, illetve helyenként az alsó két kőszára maradt fenn, irányítása teljesen egyezik az innen 180 m-re feltárt Csúcs-hegyi villa főépületének falaiéval. A bejáratról DNy-ra lapkőves járószint részlete is előkerült, valamint további köves omladék, de az ÉK-i metszetben dokumentált falcsontok is további beépítésre utal. A leletanyag kora a gellérthegyi jellegű kelta kerámiától, az 1. századi észak-itáliai *terra sigillatán* át egészen a késő római mázas kerámiáig, és a fémkeresős átvizsgálás során talált 4. századi érmekig terjedt, súlypontja a 2–3. századra tehető.

Az előkerült emlékek jellege, állapota a BTM és a KÖI közös álláspontja szerint nem tette szükségessé azok helyszíni megtartását, így a pincebővítés gépi földmunkái szakfelügyelet mellett tovább folyhattak.

HAVAS ZOLTÁN

43. Budapest, III. Kékfestő köz 7.

(KÖH 80319)

Ró

2012. július 9-én gépi és kézi erővel megkezdődött az ingatlanon (hrsz. 20246/7) egy családi ház kivitelezése, amelyhez kapcsolódóan próbafeltárást végeztünk. A mintegy 0,7 m mély sávalapokban csak tiszta, világosbarna humuszos rétegeket találtunk. Sem kerámia, sem fém tárgy (a fémkeresős átvizsgálás ellenére) nem került itt elő. A felső, a gyökerek és a mezőgazdaság által bolygatottabb világosbarna termett réteg alatt (SE-1), csak homogén humuszréteg volt (SE-2), ami alatt már a sárga agyagos altalaj (SE-3) jelentkezett a DNy-i irányban lejtő területen. Egyetlen köves jelenséget, talán egy kiszedett, bizonytalan körvonalú fal vonalát a DNy-i árokban dokumentáltuk (SE-5). Ez sem volt több néhány mészkődarabnál, amelynek környezetében némi római kerámiatöredék is előkerült.

LASSÁNYI GÁBOR

14 RKM 2005, 200–202.

**44. Budapest, III. Kékfestő köz 18.
(KÖH 80941)**

Ró

2012. július 5-én gépi erővel megkezdődött az ingatlanon (hrs. 20247/1) egy családi ház kivitelezése, amelyet régészeti szakfelügyelet kíséretében nyomon követtünk. A sávalapok kiásása előtt a DNY irányban lejtő terület teljes felületét gépi erővel egy szintre hozták, ami nagyrészt a sárgás színű agyagos altalajt (SE-2) hozta a felszínre, a keskeny kb. 0,3–05 m vastag humuszos réteg alatt (SE-1). Ennek során minimális római kori kerámia került elő, valamint egy mintegy 1 m átmérőjű, vörösrétegű ovális fölt, ami egy elpusztult kemence helyét jelezte (SE-3). Mellette egy nagyon sekélyen megmaradt ovális beásás (SE-4) paticsos-faszenes betöltéséből (SE-5) szürke, behúzott peremű tányér töredékei kerültek elő. A szakfelügyeletet Havas Zoltán végezte.

2012. július 9-én ledokumentáltuk a tűzhelyet és környékét, valamint megfigyeltük a sávalapok kiásást, amelyben régészeti jelenség nem került elő. A terület fémkeresős átvizsgálása során egy apró, 4. századi *folist* találtunk.

LASSANYI GÁBOR

**45. Budapest, III. Királynéi vár (Pacsirtamező u. – Serfőző u. sarok, Szent Flórián szobor)
(KÖH 55868)**

Ró?

A III. kerület önkormányzatának megbízásából, 2012. március 30. és április 5. között 4 napos régészeti megfigyelést végeztem a Szent Flórián szobor (hrs. 1949) alapozási munkáinak megkezdése előtt.

Kábelek és vezetékek feltérképezéséhez több kisebb szondát jelöltek ki, bennük újkori feltöltési réteg mutatkozott. Ezt követően a szobor alapozásának helyén 1 m mélységig termelték ki a földet. 40–50 cm mélységben ÉK–DNY-i irányú törtköves falazat került elő. A szelvény K-i szélénél talán kváder köpenyezés figyelhető meg a fal megmaradt részének tetején. A fal 60 cm széles, nagyobb kövekből épült, megfigyelhető azonban egy-egy téglator is benne. Teljes mértékben az újkori feltöltés veszi körbe, illetve rázuhanva is újkori törmelék található. ÉNy-i végén újkori vezeték húzódik közvetlenül a fal fölött, valószínűleg ekkor (is) bonthattak vissza a falból. A körülötte lévő újkori rétegből is kerültek elő a fal nagy méretű köveinek darabjai. A fal párhuzamosan húzódik a középkori királynéi vár ismert kiterjedésével, de összefüggés köztük egyelőre nem látható. A fal tetejéről közvetlenül néhány római kerámiatöredék került elő, emiatt feltételezhető, hogy római falazat részletét találtuk meg.

KISS VIRÁG

**46. Budapest, V. Váci utca 54.
(KÖH 15617)**

Á, Kk

2012. szeptember 5–15. között régészeti megfigyelést végeztünk az épület udvarán, ahol kivitelezési munka, pinceszint süllyesztés folyt. A gépi földmunka során, az udvar közepén, az újkori törmelékes szint alatt láthatóvá vált egy átégett, faszenes, paticsos réteg, továbbá gödörmaradványok és középkori kerámiatöredékek kerültek elő. Ezért a régészeti megfigyelést befe-

jeztük és az előírásnak megfelelően a kutatást megelőző feltárásként folytattuk 2012. szeptember 17. és október 26. között. A régészeti kutatás a területen folyó kivitelezési munkákkal, a pinceszint kiemeléssel párhuzamosan folyt.

Az udvar K-i, Váci utca felőli oldalán egy középkori üveggyártó műhely rendkívül töredékes maradványa került a felszínre. Sikerült beazonosítani az olvasztókemencét, ahonnan üvegvadékok kerültek elő. Középen volt feltehetően az üveggyártó kemence, amelynek alsó, kövel bélelt tűzterét a körülötte lévő cölöplyukakkal, továbbá a felette lévő, erősen átégett, paticsos, faszenes második szint maradványát tártuk fel. Mellette egy kövel és agyaggal bélelt kerek gödörben a műhely hűtőkemencéjét azonosítottuk. A műhely betöltéséből üveg- és 13. századi kerámiatöredékek, vasmaradványok kerültek elő.

A műhelytől K-re egy 130×190 cm nagyságú, fával bélelt gödört tártunk fel, amelynek a betöltéséből nagyszámú 15–16. századi edénytöredék, továbbá üvegtöredékek és állatcsontmaradványok kerültek a felszínre.

ZÁDOR JUDIT

**47. Budapest, XXII. Budafoki új lakótelep a vasút mentén
(KÖH 78627)**

B?

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújításához kapcsolódóan Budapest XI. kerületében, Albertfalván, a Duna utca körzetében is megelőző feltárást kellett végeznünk a projekt 1. sz. lelőhelyén. A vasúti sínek K-i oldalán (72+00 és 84+00 vasúti szelvényszámok között) 2011. december 19. és 2012. január 6. között végeztük a feltárást.

A mélyebben fekvő É-i területsávban, a 79 és 82 vasúti szelvényszámok között összesen 9 kutatóárokkal tisztáztuk az újkori bolygatás mértékét. Ennek alapján megállapítható volt, hogy a vasúti töltés építése során teljes mértékben megsemmisült a lelőhely ezen része. A magasabban fekvő D-i területsávban azonban sikerült 5 régészeti objektumot; gödörobjektumokat és egy árokindítást dokumentálnunk, amelyek kevés őskori, talán kora bronzkori cseréptöredékeket és kagylóléheket tartalmaztak. Az ép lelőhelyrész önálló kultúrréteggel rendelkezett, amely felett újkori humuszos réteg húzódtott.

BESZÉDES JÓZSEF

**48. Budapest, XXII. Budatétény, Növény utca
(KÖH 33364)**

U, A, Kö

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújítása érintette Budafok Háros nevű településrészét is, ahonnan több régészeti lelőhely (avar temető, középkori Csút település) is ismert. A vasúti sínek É-i oldalán 2011. december 15. és 2012. január 9. között végeztük el a feltárást a Budafok-Háros 4/1. lelőhelyen. A 118+00 és 121+00-es vasúti szelvényszámok között, a csaknem 300 m hosszú és átlagosan 3 m széles felületen megnyitott munkaterületen avar kori árkok, árokrendszerek és néhány gödörobjektum kerültek elő. Ezek a jelenségek az M0 autópálya Növény utcai csomópontja területén 2010-ben végzett feltárást során előkerült

késő avar telep részeként határozhatók meg.¹⁵ A terület kultúrrétegei K, ÉK felé erősen lejtettek; az M0 felüljárója alatti részen (115+50 hm-nél) már 215 cm mélységben jelentkezett a sárga altalaj. Tekintettel arra, hogy a kivitelezői földmunka ezt a mélységet már nem érintette, a felületi kutatásra itt (a 112+00 és 118+00-es vasúti szelvények között) már nem volt lehetőségünk, csupán szondaárkokat tudtunk nyitni és azokat dokumentáltuk. A kultúrréteget ezen a szakaszon csaknem 150 cm vastag újkori feltöltés fedi. A középkorhoz objektumot nem, csupán néhány szörványleletet tudtunk kötni.

A vasútvonal felújítása során megelőző feltárást végeztünk Budatétény területén, a Növény utcától K-re, a vasúti pálya É-i oldalán, a 121+00 és 123+00-es vasúti szelvények közötti szakaszon (4/2. lelőhely), 2011 decemberében. A kutatás során összesen a mintegy 200 m hosszán és 4 m szélességben megnyitott felületen – hasonlóan a szomszédos 4/1. lelőhelyhez – avar kori árkok és árokrendszerek kerültek elő kevés leletanyaggal. Ezek a jelenségek szintén az M0 autópálya Növény utcai csomópontja területén 2010-ben végzett feltárás során előkerült késő avar telep részeként határozhatók meg. A fentiekön kívül előkerült néhány sekélyebb gödörobjektum is, amelyeket a betöltésükből származó kerámiaanyag alapján középkorinak határozhatunk meg.

A vasútvonal felújításához kapcsolódóan Budapest XXII. kerületében a Növény utca körzetében megelőző feltárást végeztünk 2011. december 15. és 2012. február 28. között. A munkaterületünk a vasúti pálya É-i szélén mintegy 100 m hosszán és átlagosan 4 m szélességben a 123 és 133 vasúti szelvények között húzódott (4/5. lelőhely). A feltárás során középkori, népvándorlás kori és a neolitik korszakból kerültek elő régészeti leletek, telepobjektumok.

A neolitik korszakból csupán néhány gödörobjektum került kibontásra gyér leletanyaggal. A népvándorlás időszakából (avar korszak) árkok, árokrendszerek és hozzájuk kapcsolódó kemencék, tűzhelyek, valamint néhány gödörobjektum került elő. Ezek a jelenségek is az M0 autópálya Növény utcai csomópontja területén 2010-ben végzett feltárás során előkerült késő avar telep részeként határozhatók meg. A középkort csupán rétegek képviselték, objektumot ehhez a korszakhoz nem tudtunk kötni.

BESZÉDES JÓZSEF

49. Budapest, XXII.

Hugonnay Vilma (korábban Kancsó) utca (KÖH 78539)

R, Ró, Ú

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújításához kapcsolódóan Budapest XXII. kerületében, a nagytétényi kastély szomszédságában és a Pohár utcában is feltárást kellett végeznünk 2012. január 11. és 2012. március 28. között. A területről korábban őskori, római kori és középkori lelőhelyeket ismertünk. Munkaterületünk a vasúti pálya É-i és D-i oldalán a 146 és 157-os vasúti szelvények között húzódott (6. lelőhely). A vasúti pálya mentén, a 148 és 157-os vasúti szelvények között, a kijelölt beavatkozási határon belül mintegy 26 kutatóárok kimérésére

volt lehetőségünk. Közülük egyikből sem került elő régészeti réteg, vagy lelet, ami egyértelműen azzal magyarázható, hogy a vasúti töltés építésekor a vasúti pálya melletti területsávot teljesen kimarkolták. Az újkori bolygatás néhol a 2 m-es mélységet is elérte.

Szerencsésebb szituáció mutatkozott a Pohár utcánál (146-os vasúti szelvény), ahol egy tervezett vasúti aluljáróhoz kapcsolódóan kellett megelőző feltárást végeznünk. A vasúti pályára merőleges, mintegy 220 m² kiterjedésű munkaterületünkön, egyes helyeken már 40 cm-es mélységből előkerültek a régészeti jelenségek. Ezek egy része kőfalmaradvány volt, amely a 18. század közepén, barokk stílusban épült Száraz-Rudnyánszky-kastély parkjának É-i kerítésfalához, valamint különféle gazdasági épületeihez tartoztak. Mélyebb rétegekből Campona római kori *auxiliáris vicus*ának néhány elszórtan jelentkező kisebb gödörobjektumát tárhattuk fel, amelyekből gyér leletanyag került elő. Jóval sűrűbb volt a kutatott terület őskori beépítettségé. Főként a késő rézkori badeni kultúra gödörobjektumait dokumentálhattuk gazdag kerámiaanyaggal. Külön kiemelendő ebből a korszakból egy párhuzamosan kannelurázott osztagombbal ellátott, nagy méretű kőosztagtál töredéke.

BESZÉDES JÓZSEF

50. Budapest, XXII.

Kulturális Központ (Művelődési ház),

Nagy-tétényi út 274–276.

(KÖH 85791)

Ró, Kk

Nagy-tétény központjának 2012-ben megkezdett rehabilitációja során több olyan építkezés, épületátalakítás történt, amelyek valamilyen szintű régészeti beavatkozással jártak a régészetileg védett területen. Közülük a legnagyobb földmunkával érintett területet a Nagy-tétényi út 274–276. sz. alatti telek jelentette, ahol a lebontott tétényi mozi helyén és annak közvetlen közelében egy új, mélygarázzsal ellátott művelődési ház (Kulturális Központ) építését tervezték. A mintegy 850 m² telken 2012. november 7. és december 6. között végeztük el a megelőző régészeti feltárást. Ennek során a korábbi régészeti jelenségeket jelentősen roncsoló újkori objektumokon, falakon kívül főként középkori (14–16. századi) és római kori (2–4. századi) rétegek és telepobjektumok kerültek elő. A római emlékek Campona segédcsoport tábortól övező civil településhez (*auxiliáris vicus*hoz), a középkori objektumok pedig Tétény faluhoz, később mezővárosához tartoztak. Őskori objektumok és leletek nem kerültek elő, noha a Pohár utcai késő rézkori, badeni kultúra lelőhelye munkaterületünkől alig 150 m-re húzódik.

A középkorra voltak keltezhetőek az agyaggal megkötött, mészkőből rakott keskenyebb falú épületek, amelyeknek ÉK–DNy irányú kisebb falszakaszai maradtak csak meg. A középkori építkezések mellett a korban gyakoriak voltak a fából emelt épületek is, amelyek lenyomatait cölöplyukak formájában sikerült dokumentálni. A fából történt építkezések következtében gyakori tűzvésznyomai ugyancsak kimutathatóak voltak pusztulási rétegek formájában. A 14–15. századra volt keltezhető egy nagyobb, félig földbemélyített veremház, amelynek felmenő falai agyagba rakott mészkövekből készültek. A veremház visszatöltött földjéből vassarló, vas övcsat és piros festésű középkori kerámia került elő.

Munkaterületünkön a római kort csak kevés objektum, főként nagyobb kiterjedésű anyaggyerő gödrök képviselték,

15 RKM 2010, 198–199.; Szilas Gábor, M. Virág Zsuzsanna, Beszédes József: Középső újkori, késő avar teleptyomok és a limesút részlete az M0 autótútt Budatétény-Növény utcai csomópontjának feltárásán. *Aquincumi Füzetek* 17 (2011) 87–111.)

amelyek betöltéséből rendkívül kevés leletanyag került elő. Mindez arra mutat, hogy a terület a katonai tábornak övező civil település (*vicus*) peremzónájához tartozhatott.

BESZÉDES JÓZSEF

**51. Budapest, XXII.
Nagytétényi út 284 / b (Templomkert)
(KÖH 78613)
Kő, Kú?**

Nagytétény városmagjának 2012-ben megkezdett rehabilitációs munkálatai érintették a nagytétényi plébániatemplom szűkebb körzetét is. A templom mellett végzett kivitelezői munkálatok (támfalépítés, csapadékvíz-csatornák létesítése) során középkori és kora újkori temetkezések kerültek elő. A Ny–K-i tájolású középkori sírok a felszíntől 70–80 cm mélységtől lefelé, több rétegben jelentek meg.

A csontvázak zömmel bolygatottak voltak, ami részben a gyakori egymásra temetkezés, részben az újkori bolygatások következménye volt. A szegényes leletanyag középkori edénytöredékekből és koporsószegekből állt.

Valószínűleg már kora újkori (17–18. századi?) temetkezésekhez tartozhattak azok a koporsós temetkezések, amelyek faanyaga ébberben megmaradt. A koporsók faanyagából mintát vettünk további, pontosabb kormeghatározás céljára.

BESZÉDES JÓZSEF

**52. Budapest, XXII.
Nagytétényi út 353–371.
(KÖH 56883)
B, Ró, Kő?, I**

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújításához kapcsolódóan Nagytétény Tétényliget nevű településrészén 2011. december 14. és 2012. március 30. között végeztünk megelőző régészeti feltárást. A terület régészeti lelőhelyeiről, főként az elmúlt két évtized feltárásainak köszönhetően, viszonylag pontos információkkal rendelkezünk. Az előzetesen ismert lelőhelyek közül kiemelkedik egy kora császárkori – bennszülött kelta lakossághoz köthető – hamvasztásos temető és a késő bronzkori urnamezős kultúra körárkos temetője. A feltárást a tétényligeti (korábban: Érdliget) és a nagytétényi vasúti megállók között (159 és 176-os vasúti szelvényszámok között), a vasúti sínek É-i oldalán végeztük el mintegy 170 m hosszan és átlagosan 2,5 m szélességben (8. lelőhely).

A feltárást egyik legfontosabb eredményét a római kori limesút egy szakaszának előkerülése jelentette. A Nagytétény határában, a mai Aquarius Hotel szomszédságában mintegy 15 m hosszan előkerült, árkokkal kísért, mészkövekből épített út pontos szélességét az újkori bolygatások miatt már nem lehetett megmérni, de kiserkesztéséből nagyjából 4–5 m körüli méretre következtethetünk. Az út legalsó rétegét szabályosabb szegélykövek közé szórt, közepes méretű, tört mészkövekből álló útalapozás alkotta, amelyre apróköves, kavicsos réteget töltöttek fel. Az út tetejét sárga homok és apró kavics keverékből álló, keményre döngölt, 4–5 cm vastagságú réteg alkotta (ez utóbbi réteget talán már középkori megújításnak tarthatjuk). A limesút vastagsága az alapozási rétegekkel együtt is csupán 35–40 cm-t tett ki, ami talán csekélynek tűnik, de az elmúlt időszak néhány – Nagytétény területén folytatott – régészeti megfigyelése és feltárása során hitelesített limesút-szakasznál

hasonló eredményeket kaptunk. A kisebb méretek, csekélyebb útvastagság talán azzal magyarázható, hogy a városokon kívüli limesút-szakaszok kevesebb megújításon és karbantartáson mentek keresztül, mint a városokon belüli, többet használt és jobban szem előtt lévő szakaszok.

A római kort a limesúton kívül még néhány sekélyebb gödör-objektum és egy félig földbemélyített lakógödör képviselte.

A terület Ny-i végében egy elszántott bronzkori urnasír és két kisebb, valószínűleg ugyancsak bronzkori gödörobjektum került elő.

Keltező leletanyag nélkül bizonytalan a kormeghatározása annak a teljes lócsontváznak, amely a limesút közeléből került elő. Támpontként csupán annyi szolgált, hogy a lötetemet a limesutat határoló egyik árok betöltésére ásták rá.

BESZÉDES JÓZSEF

**Bükkábrány, VIII. lelőhely
(Határ-szeg; Bánya XI. lelőhely)
(KÖH 75435)
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)**

A lelőhely kutatása 2011-ben terepbejárással és örökségvédelmi hatástanulmány készítésével kezdődött.¹⁶

A 2012–2013-ban végzett feltárásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

**53. Büssü, Dohányos-dűlő
(KÖH 61138)
(Somogy megye) Ő, Ró**

2012. április 3-án közös terepbejárást végeztünk Berta Gyulával. A lelőhelyet K. Németh András járta be 2008-ban.¹⁷ A mai napon sikerült római leletek mellett őskori kerámiatöredékeket is találni, valamint kibővíteni a lelőhely kiterjedését. A lelőhely a Hársasberki-patakot követő, alacsonyabb részre is ártterjed. Az őskori leletek mindenütt megtalálhatók, míg a rómaiak a domb középső és Ny-i részén vannak. Berta Gyula elmondta, hogy korábban itt *terra sigillatát*, érméket, ólom fogadalmi *reliefet*, sőt három csontvázas sírt is találtak, melyekben érmék voltak. Temetkezésre utaló leleteket a mai napon nem sikerült találni.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Cserép Tamás és Varga Máté régésztechnikusok.

NÉMETH PÉTER GERGELY

**Csanádpalota, Földvár
(KÖH 86463)
(Csongrád megye) B, Á, Ú**

A lelőhelyen 2011–2013 között, az M43 autópálya építését megelőzően végzett feltárásokat és a tudományos kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

¹⁶ RKM 2011, 35–36.

¹⁷ RKM, 2008, 174.

54. Csanádpalota, Kis-ugar (KÖH 42530)

(Csongrád megye) Sza

A Csanádpalotai Városi Önkormányzat megbízásából a Móra Ferenc Múzeum munkatársai 2012. augusztus 22-én, Csanádpalota D-i határában, a 4451 és a 44129 jelű országos közutak közötti összekötő földút aszfaltburkolattal történő tervezett fedése indokán terepbejárást tartottak. A fejlesztési terület külterületen, mezőgazdasági művelés alatt álló területen található, a várostól 2 km-re. Itt, a Csanádpalota–Nagylak közötti műút és a Csanádpalota–országhatár között húzódó aszfaltutakat összekötő ÉK–DNY-i irányú, közel 1,5 km hosszú földút két oldalán, 50–50 m szélességben végeztük a bejárást. A bejárt terület 55%-a szántott volt, 45%-a kukoricával és lucernával volt fedett. A vizsgálat eredményeként a bejárható területen sikerült egy korábban már nyilvántartott régészeti lelőhelyet beazonosítani (42530). A kerámiák szóródása alapján a lelőhely területe jelentősen megnőtt, de annak tömbje továbbra is az út D-i oldalán került elő. A kerámiák találati helyét GPS készülékkel rögzítettük. A lelőhely intenzitása közepes volt. É-i szélé érintette az összekötő földút sávját.

A begyűjtött leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumban került végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Takács Gábor, Gyürösi Tímea, Susits Diana.

PÓPITY DÁNIEL – LAJKÓ ORSOLYA

55. Csanádpalota határa (Csongrád megye) B, V, Sza, A, Á, I

Az M43 autópálya Makó–országhatár szakaszán a Móra Ferenc Múzeum munkatársai az alábbi lelőhelyek feltárását végezték el.

Kruszlic-dűlő, Sulyok-tanya II. (KÖH 78525): Az M43 autópálya Makó–országhatár szakasza 57. lelőhelyének feltárása közben előkerült Sulyok tanya II. elnevezésű lelőhelyen 2011. november 21–25. között végeztünk először próbafeltárást. Az 57. lelőhelytől 200–220 m-re, K-re fekvő új lelőhely az autópálya 61. lelőhelye lett. A területen két ütemben, 2012 októberében és novemberében, 18 nap alatt mindösszesen 3753 m² nagyságú területet kutattunk át, amely során 36 régészeti jelenséget tártunk fel.

2011-ben mintegy 977 m² nagyságú ásatási szelvényben, a leletanyag alapján, egy késő császárkorra keltezhető, 3–4. századi teleprészlet 7 objektuma került elő. Ebből 2 épületmaradványnak, 1 ároknak, 4 pedig gödörnek bizonyult. A munkát a korábbi próbafeltárás során nyitott, mintegy 977 m² alapterületű, 5 kutatászonda bővítésével folytattuk 2012. október 24.–november 20. között. A gépi munka során, az 50–60 cm vastag humuszréteg alatt végül az előkerült jelenségek (SNR) száma 36-ra nőtt, amelyhez mindösszesen 15 objektumot rendeltünk. A telepobjektumok, 2 méhkas alakú vermet nem számítva, gyakorlatilag két párhuzamos, egymástól 40 m-re ázott D–É-i irányba futó árok között kerültek elő, a nyomvonal É-i felében. Ezek közül 7 gödörnek, 5 épületmaradványnak és 1 cölöphelynek bizonyult.

A korábbi szondák, valamint a megnyitott szelvényben tapasztalt objektumszóródás, továbbá a környéken végzett terepbejárást nyomán világossá vált, hogy egy közel ÉNy–DK-i irányú, 200 m hosszú, és 150–200 m széles telepnyomot érintett a nyomvonal. A tanyaszerű település központja a nyomvonalról É-ra terült el.

A leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került.

Munkatársak: Gyürösi Tímea, Nagy Norbert és Takács Gábor régész technikusok.

Országhatár (KÖH 52785): Az M43 autópálya Makó–Országhatár közötti szakasz tervezett nyomvonalának legkeletibb régészeti lelőhelyén 2010. október 26. és 2012. december 7. között, több ütemben végeztünk feltáró munkálatokat. A Krakker és az államhatár közti, a nyomvonal 57+200 és 57+700 km pontjai között fekvő, 540 m hosszú, és zömében 70–90 m, a határsávban azonban 110 m széles, mintegy 44 450 m² nagyságú nyomvonalszakasz feltárása 7 hónap alatt, mindösszesen 99 terepi nap alatt valósult meg.

Mind a szántott felszínen, mind az előhumuszolt felületen folyamatos volt a fémdetektoros vizsgálat, amelyet Bacska István és Barczánfalvi Csongor végzett. Ennek köszönhetően mindösszesen 65 fémtárgy került napvilágra. Ezek közül 5 tárgy bronzkorinak, 26 tárgy római korinak (köztük 15 érme), 3 tárgy Árpád-korinak, 2 tárgy újkorinak, a többi pedig ismeretlen korúnak lett meghatározva.

A humuszolás során gyakori volt, hogy már az előhumuszolt felületen, 20–30 cm mélységben sikerült járósínhez köthető jelenségeket, objektumokat megfigyelni. Elsősorban kemencék, tűzhelyek, omladékrétegek kerültek elő ilyen módon. Ezeket körbeszalagozva, szigetként meghagyva, kézi erővel kutattuk meg. Döntően az Árpád-kori, ritkábban római kori, néha bronzkori jelenségek bukkantak elő ilyen módon.

Az ásatás területén 2010 és 2012 között összesen 904 stratigráfiai jelenséget figyeltünk meg, amelyhez végül 497 objektumot rendeltünk. Több esetben egy objektumhoz több különálló jelenség tartozott (házak, kemencék, kerítőárkok). A területen alapvetően 6 korszak képviselte magát, amelyből az újkort nem számítva, 5 volt régészeti értékkel bírő (kora bronzkor, római kori származata, vaskor, avar kor, Árpád-kor).

A legkorábbi megtelepedést a területen a kora bronzkorra (Kr. e. 2800–2000) tehetjük, amelyet 77 objektum képviselt. Az objektumok közül 59 gödör, 1 kút, 7 korabeli felszínhez köthető kerámiaomladék, 6 földbe ázott egész edény, 3 urnasír, 1 szórt hamvas sír volt. A kora bronzkori telepjelenségek az ásatási felszín teljes területén megtalálhatóak voltak, döntően azonban a Krakker-eret kísérelő partos rész 50–60 m széles zónájában lehetett lokalizálni az ilyen korú jelenségeket. A bronzkori telepet ritkán, néha csoportokba rendeződő gödrök körvonalazták. Háza utaló nyomot nem találtunk a területen. Jellemző volt az ilyen korú objektumokra a rejtettség, azaz a beásások a humuszolt felszínen sokszor alig, vagy egyáltalán nem látszódtak. Jelenlétüket sokszor a kerámiák intenzív szóródásából következtettük ki. A gödrök általában kerekded alaprajzú, sekély vagy mélyebb vermek, tálszerű beásások voltak. A településen élt közösség eszközei közül a leletanyagban a kerámia uralkodik. Lécdíszes urnák, bögrék, fazekak, belső díszes tálak töredékei a jellemzőek. A kora bronzkori telep a nyomvonalon kívül is folytatódik. Az objektumok szóródása alapján a Krakker partján mind É-i, mind D-i irányban biztosan megtalálható.

A teleptől távol, majd fél km-re K-i irányban, már az államhatár sávjában egy kora bronzkori temetőrészletre bukkantunk, amelyet 3 urnásír és 1 szórt hamvas sír képviselt. A sírok É–D-i sávban húzódtak. A vizsgált sávban több földbe ástott egész edény is előkerült, amelyek szintén a temetőhöz tartoztak, amely É és D felé, sőt K felé az államhatáron túl is nagy valószínűséggel folytatódhat, egy attól 5 m-re előkerült hamvasztásos sír tanúsága alapján.

A bronzkori megtelepedés után a következő tetten érhető korszak a területen a késő vaskor. A korszakból csupán egy szórvány, fehér folytatott díszű kobaltkék színű, kettős bordával tagolt karperec töredéke került elő. Az ékszer a LTC időszakban jelent meg és döntően a LTD időszakra jellemző (Kr. e. 160/140–Kr. u. 1. század eleje).

A kelta kor után a római korban, a 2–3. században népesül be ismét a környék. Összesen 275 objektumot kötöttünk a római kori szarmatákhoz. Ezekből 224 telepobjektum volt, a fennmaradó 51 pedig temetkezésnek bizonyult. A szarmata népesség 2–3. századi településnyomait a nyomvonalszakasz csaknem teljes területén megtaláltuk, igaz változó intenzitásban. A területen 143 gödör, 9 nagyobb verem, 12 félig földbe mélyített épület, 33 árok, 7 szabadban álló kemence és 5 kút került elő. A telepobjektumok a Krakk-eret kísérő partos részen és a nyomvonal határsávhoz közeli, 120 m-re kiszélesedő szakaszának környékén sűrűsödtek leginkább. Elszórtan azonban mindenhol találkoztunk ilyen korú objektumokkal.

A szarmata telep leletanyaga döntően kerámia volt. Ezek között uralkodó a szürke korongolt áru. Hombárok, félgömbös testű tálak, felsőfüles edények a meghatározó formák. A kézzel formált töredékek és a kézi korongon készített kerámiák aránya jóval csekélyebb. Elsősorban fazekak készültek ilyen technikával. A kerámiatöredékek között figyelmet érdemel 2 szögletes edény részletének előkerülése. A helyi készítésű kerámiaanyag mellett római eredetű import is előkerült a területen. Összesen 13 objektumban találtunk *terra sigillata* töredéket. Jellegetes keleti eredetű agyagmázás amforatöredék 10 objektumból ismert. Utóbbiak között találjuk az ásatás egyik figyelemre méltó leletét, egy mesterjegyes, görög betűkkel ellátott fültöredéket. A bepecsételt felirat olvasata *_YNET_*. Feloldása a szarmata barbarikum K-i kapcsolataira, a telep pontosabb korhatározására deríthet fényt.

A telepjelenségek mellett a területen 50 szarmata sír, valamint egy gödörbe eltemetett egyén csontváza került elő. Utóbbi az érparton, az előbbi viszont a nyomvonalszakasz középső harmadában. Az 50 sír egy ÉK–DNy-i irányú, mintegy 84 m hosszú és 55 m széles sávban került elő. Összesen 6 sírsort lehetett elkülöníteni. A sorok egymástól eltolva helyezkedtek el, amelyek között 3–6 m volt a távolság. Az egyes sírokat egymástól 3–5 m-re ásták meg. 12 sír körül ástak szabályos, 9–13 m átmérőjű körárkot. A bejáratuk minden esetben D-en volt. Egy esetben 2 sír volt a körárok közepén. Három körárokban találtunk halotti torra utaló kerámiaomladékot. Ezek mindig az árok É-i ívében kerültek elő. A temető területén az Árpád-korban egy telep létesült, ám az ilyen korú objektumok sírokat nem bolygattak meg. Gyakori volt azonban a sírok korabeli rablása. Az 50 sírből 36 sírnál (72%) figyeltünk meg rablásra utaló nyomokat, 22 sír esetében pedig jól látható volt a rablógödör nyoma is. A sírok zöme D–É-i tájolású volt. A temető nagyfokú rablottsága ellenére számos leletet mentettünk meg. Több esetben még eredeti helyzetben kerültek elő a tárgyak, de számos olyan eset is volt, amikor a rablók által hátrahagyott tárgya-

kat találtak meg a rablógödörben elszórva. A sírokból 9 bronz- és 1 ezüstkarika, 11 bronz-, 5 vasfibula, 77 különféle anyagú gyöngy, 19 egész edény, 7 esetben törött edénydarabok, 14 vaskés, 14 vastöredék, 9 bronzszegecs, 1 állatcsont, 2 üvegpohár (egy ép), 3 bronz- és 1 ezüstérme, 6 vascsat, 1 bronz karperec, 4 orsógomb, 2 bronzcsat, 1 vaskarika, 1 bronzhuzal, 1 bronzcsipesz, 1 felfülezett érme, 1 egymásra tekert végű bronzkarika, 1 bronztorques, 1 vastű és hozzá tartozó csont tűtartó, 1 szív alakú és 1 balta alakú bronzcsüngő került elő. A felszínre került leletek alapján a temető előzetesen a 3. század végére, illetve a 4. századra keltezhető. Pontosabb keltezés a restaurálás és a feldolgozás után várható. A feltárás csupán a temető ÉNy-i és DK-i határait találta meg. Ennek értelmében további sírok előkerülése várható a nyomvonaltól DNy-ra valamint ÉK-re.

2012 decemberében közvetlenül az államhatár mellett egy különálló szarmata sír került elő. A 13 m átmérőjű körárok kétharmada Magyarországon, egyharmada pedig Romániában található. A D-ről 1,5 m széles bejáratral megszakított körárok belsejében egy szarmata kori sírt tártunk fel. A rablott sírban egy koporsóban eltemetett, háton fekvő, nyújtott testhelyzetben fekvő felnőtt férfi vázcsontjai kerültek elő. Mellette vasfibulát, vaskést, római érmét, bronz lemeztöredékeket és egy egész korost találtunk.

A kora avar kor végéről, a 6–7. századból mutatható ki újbóli emberi jelenlét a területen. Az állatjársból fémkeresővel előkerült bronzból öntött güla, vagy piramiscsüngős fülbevaló legalábbis avar jelenlétre utalt. A 6. század végére, esetleg a 7. század elejére keltezhető áttört, álggranulációs, üvegbetétes fülbevalóhoz tartozó csüngő jó állapotban került elő.

Jóval markánsabb a közép avar kori jelenlét a területen. A Krakk-érhez közeli parton 2, egymáshoz közel fekvő, téglalap alakú, 7,8 és 11,6 m² alapterületű, 2 cölöphelyes épület köthető ehhez a korszakhoz. Az épületekből szürke korongolt kerámia mellett sütőharang-töredékek és kézzel formált edénytöredékek kerültek elő. Figyelemre méltó az egyik házból előkerült bronzlemezből préselt, geometrikus mintát mutató, bizánci eredetű veret. A rajzolatok rendszere restaurálás hiányában még nem vehető ki pontosan. A látható részletek alapján azonban a veret a Tarnaméra-típusú veretek körét gyarapítja. Az épület kora így a 7. század első felére tehető.

A terület a késő avar korban sem lakatlan teljesen. Az avarság közeli jelenlétére összesen 10 sír utalt a nyomvonalszakasz középső harmadában. A sírokból 4 fülkével kiegészített aknasír volt. A sírok két csoportban kerültek elő, egymástól 60–70 m távolságra a szelvény középső harmadának ÉK-i és DNy-i széle mellett. Mindkét sírcsoport jellege családi temetőre utalt. A DNy-i sírcsoport 5, az ÉK-i csoport 4 sírből állt. Az ÉNy–DK-i tájolású sírok mindkét csoportban egy DNy–ÉK-i irányú tengely mentén feküdtek, sorban egymás mellett. A sírok közül csupán 3 volt rabolatlan. A rablottság miatt a nemek eldöntése a terepen 7 alkalommal sikertelen volt. A 6 aknasír egyszerű téglalap alakú formát mutatott. A fülkés sírok közös vonása a viszonylag kisebb méretű akna, amely egyik esetben sem tartalmazott leletet. Az aknához minden esetben DK-felől csatlakozott a 260–280 cm hosszú, 80–100 cm széles fülke, amely mindig olyan széles volt, mint az akna. Ezeket pozitívrá bontva vizsgáltuk. Az akna fülke felőli utolsó harmada már a fülke felé lejtett. A fülkében a rablás okozta bolygatás ellenére több esetben figyeltünk meg vázrészeket eredeti helyzetben, amely alapján kiderült, hogy az elhunytat háton fekvő, nyújtott testhelyzetben temették el, fejjel az akna irányába. Egy esetben

a fülke oldala mellé fektették a halottat. A sírok leletben szégyenyek voltak: 2 vaskés, 1 orsógomb, 1 vascsat, 2 vaskés, 1 pár ívelt talpalójú kengyel, 1 bronz huzaltöredék, 2 vastárgy töredék és 1 csontból faragott, talán botvégnak tartható tárgy került elő. A sírok a leletek alapján a késő avar kor második felére, azaz a 8–9. századra keltezhetőek. Mindkét sírcsoportot teljesen feltártnak tekinthetjük.

Az ásatás következő korszakát az Árpád-kor jelentette, amely 131 objektummal képviselte magát a területen. A terepbejárás adataival összhangban szinte az egész területen kerültek elő Árpád-kori telepjelenségek. Ebből 4 ház, 86 gödör, 12 szabadban lévő kemence, 2 szabadban lévő tűzhely, 6 kút, 19 árok, 2 pedig a korabeli felszínhez köthető, kerámiával datált állatváz-részlet. Intenzívebb megtelepedést figyeltünk meg az érparti sáv 100 m széles zónájában, valamint a szelvény középső harmadának területén a szarmata temető sávjában. A településszerkezet szórt, tanyás jellegű és a megfigyelések alapján hosszú életű volt. Árkok és kemencék többszöri megújítása utalt erre. A téglalap alaprajzú házak 7,9–10,4 m² nagyok voltak. Mindegyikben 2-2 cölöphely került elő. Két házban padlót, egy házban lejárót, háromnál kiugró kemencét figyeltünk meg. A nagyszámú gödrök döntően tálszerű, ritkábban méhkas, vagy hengeres alakú vermek voltak. A külső kemencék a házaktól távolabb, több esetben nagyobb kerítőárkok oldalához csatlakozva kerültek elő. Hosszú életüket a sütőfelületek többszöri, egy esetben háromszoros megújítása mutatta. A kemencék mellett 2 helyen, a mai felszíntől 30 cm mélyen, az előhumuszolt felszín alatt közvetlenül, a korabeli felszínhez köthető szabad tűzhely átégett sütőfelületére bukkantunk. A telep lakóinak állattartó életmódjára a nagyszámú állatsont mellett többek között egy 22 m átmérőjű, D-ről bejáráttal rendelkező, tagolt aljú karám utalt. Az objektumokban feltárt leletanyag zömét adó kerámia 12–13. századi vonásokat mutatott. Döntően cserépbográcsok és fazekak töredékei kerültek elő. A díszítés nem gyakori.

A régészeti leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeum raktárába került.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor, Gyürösi Tímea, Benedek András, Pópity Richárd, Gera Róbert, Németh Dániel, Komjáti Ádám és Füzési István.

Sulyok-tanya (KÖH 52787): Az M43 autópálya Makó–Országhatár szakaszának 57. (korábbi számozással 62.) lelőhelyén 2010. október 14–15. között végeztünk először próbafeltárást. A próbafeltárást 3 kutatószondája a lelőhely 922 m²-nyi területét kutatta meg. Ezen munkák során egy kisebb szarmata kori árok szakasz került elő. A próbafeltárást pozitív eredménye nyomán 2011. szeptember 1. és október 5. között került sor a megelőző feltárást első ütemére. A feltárt terület ekkor 9041 m²-re bővült. Ennek során kiderült, hogy a korábban előkerült árok egy kisebb, 3–4. századi szarmata település D-i szélén található. A Ny-i irányban nyitott bővítés során a nyomvonal középső harmadában és annak É-i széléhez közel újabb szarmata telepobjektumok kerültek elő. A telepjelenségek mellett, a nyomvonal D-i peremén 5 rabolatlan szarmata temetkezésre bukkantunk. A D–É-i tájolású sírok két, K–Ny-i irányú sorban húzódtak a nyomvonal szélén. A délebbre fekvő sorban 3, az É-i sorban 2 sír feküdt. A sírok között kettőben rönkfából vajt koporsó jó állapotban megmaradt maradványát bontottuk ki. A sírokban általános volt az edény melléklet, amelyet a lábhoz, egy esetben a fejhez helyeztek. Ugyanígy mellékletként került

elő több vaskés, orsógomb, orsósárhoz kapcsolódó kampós végű vastüske. Az ékszerek közül a kék színű, lecsapott sarkú üvegyöngyök, borostyángyöngyök, mészkögyöngyök, huzalkarpercek, egytagú, aláhajlított lábú fibulák, *cyprea* csüngő, ezüsttorques, fűlezett római érmék és fülbevalók érdemelnek említést. A temető leletei alapján a 4. századra kelteztük.

2012. november 20. és december 3. között újabb feltárással kerülhetett sor, amely nyomán a feltárt összterület nagysága elérte a 10962 m²-t. Negyven szarmata korú objektumot tártunk fel. A szarmata telep 3–4. századi objektumai közül 6 ároknak, 25 gödörnek, 1 kútnak, 2 háznak bizonyult. A sírok száma 11-re nőtt. A 2012-es ásatásnak köszönhetően Ny-i irányban megnyugtatóan sikerült tisztázni a lelőhely kiterjedését. Az autópálya nagylaki lehajtó ágában a feltárást nyomán a szarmata telep újabb 2 árka és 2 gödre került napvilágra. A települést határoló árkon túl, attól ÉNy-ra, 20 m-re, a lehajtó ágban, a korábbi temetőtől 250 m-re, ÉNy-ra egy újabb szarmata kori temetőrészlet bukkant elő. A temetőben, 3 sorban, összesen 6 rabolatlan csontváz sirt tártunk fel, amelyből 2 körárkos volt. A koporsós temetkezések közül 1 férfi sírban kitűnő állapotban megmaradt rönkkoporsó maradványát bontottuk ki. A 4 férfi és 2 nő sírjában számos viselethez tartozó ékszert találtunk. A mellékletek között római ezüsterméket, orsókarikát és orsógombot, vaskést és csatot leltünk. Az edényeket minden esetben a lábhoz helyezték. Egy női sírban 2 edényt találtunk. A leletek alapján a temető sírjait előzetesen a 3–4. század fordulójára kelteztük.

A feltárást közben a környéken végzett terepbejárások alapján úgy tűnik, hogy a tanyaszerű település egy jelentős részét feltárhattuk. A szántásban kerámiákat csak a nyomvonalról É-ra találtunk, a nagylaki lehajtó ág közvetlen közelében. A lelőhely terepi adatok alapján közel 400 m hosszú, és 250–300 m széles lehetett.

Az előkerült leletanyag a Móra Ferenc Múzeumban került elhelyezésre.

Munkatársak: Nagy Norbert, Takács Gábor és Gyürösi Tímea ásatási technikusok.

PÓPITY DÁNIEL

56. Csengele, Gyarmati-tanya (Tanya 23.) (KÖH 86219)

(Csongrád megye) Sza, H, Á

2012. május 5-én, Verovszki József (Csengele, tanya 23. alatti lakos) leletbejelentése nyomán helyszíni szemlét végeztünk a Csengelétől 2 km-re, ÉK-re található, egykori Gyarmati-tanyától 100–200 m-re, DK-re fekvő területen. Kierkezésünkkor, a korábban megbeszéltek értelmében, a leletbejelentő átadott egy honfoglalás kori hajfonatkorongot, amely az egyik internetes aukciós oldalon vált ismerté. Elmondása szerint a zöld színű, restaurálatlan korong nagyapja hagyatékából került elő, amit az 1950-es években a tanya előtt elvezető, É–D-i irányú földút K-i oldalán létesített 1 m mély, 2 m széles vízelvezető árok kiásása során találtak. Maga a tárgy egy jellegzetes 10. századi honfoglalás kori készítmény, mely nagy valószínűséggel a század középső harmadában készült, de később még sokáig használatban maradt. Erre utal a tárgy felső ívén látható ezüst függesztőfül – a párjának csak a csonkjára maradt meg – mely alapján egyértelmű, hogy egy idő után már nem borszójakkal a női hajfonatba erősített – egyébként párban előforduló – hajfonatdíszként, hanem nyakban felfűzve medálként viselték.

A tárgy előlapja ezüstlemezéből készült, jellegzetes palmettás motívumokkal díszítették, a minta háttérét pedig aranyozták.¹⁸ Az ezüstlemez merevítésére, illetve a felfüggesztéséhez hátulról egy bronzlemez erősítettek. A tárgy peremén látható lyukak az egykor a két lemez közé erősített bőr- és/vagy textilszalagokhoz való rögzítést szolgálták. A minta feltehetően egy ún. életfát (pontosabban világfát, tekintve, hogy az életfa valójában keresztény motívum) ábrázol, melynek ágai a világ különböző rétegeit kötik össze az ősi magyar hitvilág szerint. A minta kialakítása sajátos, mivel hangsúlyosan domborították, mely stílus a korabeli ún. Középső-Tisza vidéki, illetve Duna–Tisza közti műhelykör jellegzetes technikája. A levelek peremén megfigyelhető rendkívül finom, sűrű, apró bevagdálások ugyanakkor az egykori mester kiemelkedő szakmai tudásáról és fejlett eszközkészletéről tesznek tanúbizonyságot.

A helyszíni szemle során, a Verovszki József által, a korong feltételezett előkerülési helyeként mutatott területen, valamint annak környékén Árpád-kori és szarmata cserepeket találtunk. Közvetlenül a jó látási feltételeket biztosító szántott rész mellett egy kisebb táblában búza volt, ahol a kedvezőtlenebb látási feltételek miatt csak szórványosan találtunk a felszínen kerámiatöredékeket. A földrajzi viszonyokat tekintve ugyanakkor nyilvánvaló, hogy erre a részre is kiterjednek a telepjelenségek. A dűlőt melletti vízelvezető árokban a magas növényzet nem nyújtott megfelelő látási viszonyokat. Ezért a tulajdonossal megbeszéltük, hogy ősszel, gazégetést követően műszeres leletfelderítésre fogunk visszatérni. A terepbejárással azonosított felszíni telep ÉNy–DK-i irányú, 220 m hosszú és 170 m széles, egy jól kivehető domb K-i oldala. A leletek a MFM Régészeti Gyűjteményében kerültek elhelyezésre. A lelőhely korábban nem szerepelt az MFM nyilvántartásában.

Munkatárs: Barczánfalvi Csongor.

TÜRK ATTILA–VARGA SÁNDOR

57. Csór határa (Fejér megye) R, Ró, I

Csór község területén szennyvízhálózat kiépítése során megelőző régészeti feltárást végzett a Szent István Király Múzeum, Csór Község Önkormányzata megbízásából, az alábbi lelőhelyeken.

MRT 1/9. lelőhely (KÖH 22468): 2012. augusztus 22.–szeptember 10. között az érintett nyomvonalon összesen 16 jelenséget tártunk fel: két laza szerkezetű római kori falmaradványt (SE 10.01, SE 10.03), melynek nagyobb részét a szelvény ásása közben elbontotta a markoló. A falak között sötétbarna, iszapos réteg volt megfigyelhető. Továbbá feltártunk 11 gödröt, melyeket a kora rézkorra és a római korra keltezhetünk, valamint 2 újkori, recens gödröt.

Rk templom kertje (KÖH 21775): 2012. augusztus 6–15. között a nyomvonalat a templomtól D-re található Fő tér elnevezésű kis út területén, azzal megegyező irányban nyitottuk meg. Összesen 14 jelenséget tártunk fel. A római korra (3–4. század) keltezhető 2 földbe mélyített épületet (SE 01.02, SE 06.01), 1 árok, 2 oszlophely, 1 szabályos elrendezésű kősor (fal?), 4 gödör. A 3 kővel kirakott járószint – egykori út – közül 1 a római korra tehető (SE 04.04), a többi bizonytalan.

A feltárt jelenségekből több őskori, főként kora rézkorra kel-

tezhető kerámia és pattintott hegy is felszínre került, azonban valamennyi esetben római vagy újkori leletanyag kíséretében. Egyértelműen őskori objektumot nem tudtunk megállapítani.

Munkatársak: Prander Péter ásatásvezető; Kiss László, Pásztor Eszter, Ködmön László, Szabó József, Pokrovenszki Krisztián.

POKROVENSZKI KRISZTIÁN

58. Dabas, Dabas (Gyón)

(KÖH 34324)

(Pest megye) Á, Kk

2012. május 3-án dabasi lakosok bejelentést tettek egy 10 darabos, friesachi érmekből álló leletegyüttesről, mely Dabas-Gyón külterületén, szántás után került elő a felszíntől számított 5–10 cm-es mélységből. A leletek az elmondások alapján 10×15 m-es területen koncentrálódtak, egy III. Béla verdefényes ezüstdénár ettől a helyszíntől mintegy 50 m-rel északnyugatabbra került elő, hasonló mélységből. A leleteket a megtalálók beszolgáltatták a PMMI-nek.

2012. május 10-én helyszíni szemlét, terepbejárást és leletmentést végeztünk a megtalálók részvételével. Az érme előkerülési helyszíne a középkori Gyónnal azonosítható Dabas 32. lelőhely szélén, az eredetileg ismert kiterjedésen kissé túllógva került elő. A lelőhelyen nagyobb mennyiségű 12–14. századi kerámianyagot gyűjtöttünk. Az érme előkerülésének gócpontjában 2 kutatóárokot nyitottunk kézi erővel. A Ny-i árok 6 m hosszú, 1 m széles volt, az altalaj 60 cm mélyen jelent meg. A K-i árok 6,2 m hosszú és 80 cm széles volt, de csak 40 cm-es mélységig bontottuk ki. A Ny-i árokból 20 cm-es mélységből került elő még egy friesachi dénár, illetve egy bécsi fillér(?) töredéke. A kutatóárok betöltéséből, 40–60 cm mélyen, 2-3 darab 13. századi kerámiatöredék is előbukkant. Régészeti objektumokat nem találtunk.

Az éremlelet pontos helyét az egy napos leletmentés során nem sikerült azonosítani. Az érmekeket a friss szántás szórta szét a felszínen, erre utalt előkerülési mélységük is. A leletek a gödöllői régészeti raktárbázisra kerültek.

Munkatársak: Farkas Zoltán, Patay Róbert régészek, Gudmon Sándor, Tóth György önkéntes fémkeresők.

RÁCZ TIBOR ÁKOS

59. Darvas, Berettyó-part 2. (Gátórház)

(KÖH 69449)

(Hajdú-Bihar megye) B, Sza?, I

A „Berettyó védtöltések fejlesztése a Kis-sárréti és a berettyóújfalui ártéri öblözetekben” tárgyú beruházás által érintett területeken régészeti próbafeltárást folytatott a Déri Múzeum. A Berettyó jobb és bal partján összesen 37 kutatószonda kijelölése történt meg a Csökmő és Berettyóújfalú közötti szakaszról készült régészeti hatástanulmány alapján.

A lelőhely Darvastól ÉNy-ra, a települést Fehérgyarmattal összekötő műút Ny-i oldalán, a Berettyó bal partján található. Itt egy középső bronzkori településhez tartozó gödör, valamint – feltehetően szarmata kori temetőhöz köthető – körárok kerültek feltárára. Két gödör és egy körárok korszakhoz kötése bizonytalan a leletanyag hiányában.

Munkatársak: Faur Zoltán, Papp Enikő, Tóthné Andrea régésztechnikusok

HULLÁM DÉNES

¹⁸ Képét lásd: RKM 2011–2014. címlapján.

60. Debrecen, Dombos-tanya, Méhész-kert (KÖH 89681)

(Hajdú-Bihar megye) B

A lelőhely területén egy debreceni illetőségű fémkeresős bejelentése nyomán, a Hajdú-Bihar megyei régészeti felügyelő társaságában került sor a frissen kivágott terület szemléjére, ahol a bejelentő régészeti objektumok feltárását azonosította a sárga homokos talajban. A szemle során az akácok kitermelése, tuskózás, majd talajlazítás által bolygatott gödrök sötét, humuszos feltjain és környékén állatsontokat és kora bronzkori kerámiatöredékeket találtunk.

A szemle során megtalált régészeti jelenségek dokumentálása érdekében leletmentő ásatást folytatott a Déri Múzeum 2012. július 26–30. között. A lelőhely Debrecentől K-re, a 471-es sz. főúttól Dombos-tanyára menő É–D-i irányú műút Ny-i oldalán található egy É–D-i tájolású, jól kiemelkedő homokháton. A feltárás során kézi bontással 2 egymást metsző gödör került napvilágra, melyekből nagy mennyiségű, a kora bronzkorra keltezhető kerámia és állatsont került elő.

Az 1. obj./1. str. sz. kerek, sekély, méhkas alakú gödörből belsődíszes talpas talak töredékei és kis, vízszintesen kihajló peremű, fordított csonka-kúpos csészék töredékei mellett, a Makó-kultúra jellegzetes leletanyaga került elő. Az objektum jelentőségére a nagyszámú fehér inkrusztációval díszített díszkerámia és a viszonylag sok megégett állatsont mellett, a gödörből napvilágra került emberábrázolás utal. A Budapest 11, Kána falu, Kőerberek-Tóváros lakópark lelőhely területén feltárt településrészletről ismert idoltöredék után a kultúra második női alakot mintázó, égetett agyagból készült idolját sikerült megmenteni, mely szintén fejdíszben ábrázol egy nyaklánccal ékesített női alakot (talán istennőt?).

Ezt a gödröt metszette a 2. obj./2. str. sz. kisebb méretű, az elsőnél alig mélyebb, de szintén kerek és méhkas alakú gödör. Ebben a gödörben a Makó kerámia mellett a Nyírség-kultúra néhány jellegzetes, vésett-inkrusztált díszkerámiájának töredéke is előkerült. Ez a stratigráfia, a talajlazítás okozta bolygatás ellenére is, elég egyértelmű kronológiai jelentést hordoz.

Munkatársak: Csörgő József, Tóth Mihályné Andrea, Volosinovszky György régésztechnikusok.

DANI JÁNOS – HULLÁM DÉNES

61. Debrecen, Epreskert (Gázvezeték utca) (KÖH 53758)

(Hajdú-Bihar megye) Ő

A Debrecen Megyei Jogú Város 8/2033. (V. 23.) Kr. sz. rendelettel jóváhagyott helyi építési szabályzatának és szabályozási tervének Debrecen 28. vrk. Gázvezeték utca – tervezett települési főút (Kanális utca nyomvonala) – tervezett gyűjtőút (Egyletkert utca nyomvonala) által határolt területre (hrsz. 144335/2) vonatkozóan a régészeti érintettségének tisztázására próbafeltárára került sor. Az ásatás során két É–D-i és két K–Ny-i irányú szonda került kinyitásra, összesen 100-100 m hosszan.

A 2012. július 9–13. között végzett próbafeltárás során 1 objektum (árok) került elő, mely a csekély mennyiségű kerámia alapján az őskoron belül pontosabban nem volt keltezhető.

Munkatársak: Szilágyi Krisztián Antal régész, Szilágyi Máté régésztechnikus.

HULLÁM DÉNES

62. Debrecen-Józsa, Klastrompart (KÖH 19363)

(Hajdú-Bihar megye) B, V, Sza, Kö

2007-ben kezdődött el és 2012-ben fejeződött be a lelőhelyre tervezett Klastrom Lakópark úthálózatának feltárása. A több mint 2 hektáros lakópark területén a két idényben feltárt terület meghaladta a 3000 m²-t.

A több mint 100 régészeti jelenség közül a legkorábbi leletek a késő bronzkori Gáva-kultúra időszakából származnak.

Több gödörben vaskori leletanyag volt. Ebből a korszakból származik egy 8 darabból álló edénydepó is.

A római császárkorból származó szarmata leleteket is találtunk több gödörben, feltártunk egy bolygatott sírt is.

A legtöbb régészeti jelenség az 1981-ben feltárt – jelenleg is védett régészeti lelőhelyként nyilvántartott – 1220 körül épült templomot körülvevő településhez köthető. A Szentgyörgy néven ismert falu az 1594-es krími tatár hadjárat miatt néptelenedett el. A templomtól ÉK-re több sírt tártunk fel az egykori temetőből. Jelentős mennyiségű leletanyag került elő a középkori település gödreiből, kútjaiból.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

63. Debrecen, Tócsómenti szennyvízszűrő telep (Köntösgátsor 47.)

(KÖH 28104, 28110)

(Hajdú-Bihar megye) Ő

Csarnoképület létesítése kapcsán, utólagosan 2012. december 4-én régészeti próbafeltárást végzett a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága a Debrecen Köntösgátsor 15. sz. alatti ingatlanon.

K–Ny irányú próbaszondát húztunk a megépített csarnok-épülettől D-re, s mintegy 3 m mélyen sötétszürke-barna felt jelentkezett, melynek tetején patics és őskori kerámia jelentkezett. Miután az objektum tovább folytatódott a humuszos talajt nem folytattuk, az ingatlan teljes területe – mint a Tócsó-ér magaspartja – régészeti lelőhely.

Az előírt régészeti próbafeltárás elmaradása miatt a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája büntetést szabott ki a beruházóra, aki ezt tudomásul vette.

HULLÁM DÉNES

64. Debrecen, Középkori mezőváros (Nyugati kiskörút)

(KÖH 35196)

(Hajdú-Bihar megye) Kú, Ú, I

2012 januárjában kezdtük el a Debrecen, Nyugati kiskörút Bajcsy-Zsilinszky utca és Simonffy utca közötti szakaszán előkerült régészeti jelenségek feltárását. Ezen a területen kora újkori és újkori leleteket találtunk. A nagy méretű gödrökből jelentős mennyiségű állatsont került elő. A mai utcákra merőleges irányú árkokat tártunk fel, ezek korát azonban leletanyag hiányában nem tudtuk meghatározni. Az első szakasz újkori kútjai között volt négyzetes faszerkezetű és téglából kör alakban kirakott. Egy harmadik típusnál a dongás faszerkezetre kör alakban téglákat raktak. A Simonffy utca és Széchenyi utca közötti területen hasonló jelenségeket tártunk fel. Ezen a részen a fenti utcákkal párhuzamos árokrendszer részeit sikerült megfigyelnünk. A feltárt kutak között itt is volt négyzetes faszerkezetű és kör alakú, téglából kirakott.

2012 áprilisában folytattuk az ásátást a Széchenyi utca és Arany János utca közötti szakaszon. Itt faszerkezet nélküli ástott kutakból középkori kerámiák töredékei kerültek elő. A Széchenyi és Arany János utcákkal párhuzamosan több teknős aljú árkot tártunk fel a kora újkori időszakból. Az újkori régészeti jelenségek között itt is volt négyzetes és dongás faszerkezetű kút, valamint egy fával bélelt verem.

A három szakaszon több mint 2600 m²-en 110 régészeti jelenséget tártunk fel.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde régésztechnikus, Fehér Csaba rajzoló, Koroknai Zsolt fényképész

D. SZABÓ LÁSZLÓ

65. Debrecen, Középkori mezőváros

(Vörösmarty u. 13.)

(KÖH 35196)

(Hajdú-Bihar megye) B, Ú

2012 februárjában tártunk fel Debrecenben, a Vörösmarty u. 13. sz. alatt a Hajdú-Bihar megyei Kereskedelmi és Iparkamara új székházának területét. A több mint 300 m²-es területen 18 régészeti jelenséget tártunk fel két nagyobb korszakból.

A késő bronzkori Gáva-kultúra emlékanyaga került elő több gödörből és árokból. Debrecen területén több feltáráson is találtak már gávai emlékanyaggal. Az itt előkerült nagy mennyiségű kerámiaanyag az eddigi leletekkel hasonló jellegzetességeket mutat.

18–19. századi, újkori kerámia került elő több objektumból. A jellemzően mázas töredékek egykori tányérok, fazekak, fedők és lábasak maradványai.

Munkatársak: Faragóné Csutak Tünde régésztechnikus, Fehér Csaba rajzoló, Koroknai Zsolt fényképész.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

66. Debrecen, Vámraktár utca

(KÖH 78567)

(Hajdú-Bihar megye) R, A

2012 júliusában kezdődtek a feltárási munkák a Róna Dohányfeldolgozó Kft. által tervezett dohányfeldolgozó üzem körül. A régészeti feltárást Debrecen belterületén – a Kondoros vízfolyás egyik Ny-i mellékágának még ma is észlelhető, kicsit kiemelkedőbb magaspártján – a Vámraktár utca 3. sz. alatt (hrs. 11271/18) folyt. A lelőhelyen 2011-ben helyszíni szemlét tartott Aranyos Annamária és Bálint Mariann, illetve 2011-ben Szilágyi Krisztián Antal próbaszondázást végzett, mely során egy bronzcsüngő került elő. A lelőhely részben bolygatott, illetve nagy részét 1990-ben törmelékkel feltöltötték.

A megelőző feltáráásokat a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2012. július 19-én kezdte meg a földterület lehumuszolásával. A feltárást a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságával kötött szerződés alapján a Róna Dohányfeldolgozó Kft. finanszírozta. A térinformatikai méréseket a Déri Múzeum munkatársai végezték. A megelőző feltárást két lépésben folyt, elsőként (2012. július 19.–2012. augusztus 10.) az épület oszlophelyeinek nyomvonalán történt meg. E területen összesen 118 objektum került feltáráásra, melyhez 183 stratigráfiai egységet rendeltünk. Második lépésben (2012. szeptember 10.–19.) az épülethez tartozó csatorna- illetve vízvezetékek régészeti rétegeket bolygató területének feltárása történt meg, mely során 42 objektum került felszínre, 50 stratigráfiai egy-

séggel. A teljes területen összesen 160 objektumot tártunk fel, melyekhez 233 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A teljes megelőző feltárást folyamán – az épület oszlopsorainak, valamint a földben, 115,8 m tengerszintfeletti magasságnál mélyebben vitt vezetékeinek utólagos geodéziai felmérése alapján – a lehumuszolt 3070 m² nagyságú területből összesen 2115 m² terület volt régészeti objektumok által érintett. A feltárást során egy avar kori ház, rézkori és avar gödrök, nagy mennyiségű avar kori árok és több cölöphely került elő. 2012. szeptember 19-én, a teljes feltárást és dokumentálást követően a Déri Múzeum munkatársai levonultak a területéről. A terület átadásra került.

Munkatársak: Papp Enikő, Pikó Éva, Szilágyi Krisztián Antal, Szilágyi Máté, Tóthné Simon Andrea, Volosinovszki György ásátási technikusok, Szabó Mariann régészhallgató.

LACZI ORSOLYA

67. Doba, Somlólvár

(MRT 3. k. 15 / 1. lh.; KÖH 7804)

(Veszprém megye) Kk, Ú

2012. október 11. és november 15. között megelőző feltárást végeztünk Doba, Somló várában (hrs. 016011/b, műemléki törzsszám 4940) az MNV Zrt., mint építető és a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, mint engedélyes megyei múzeum felkérésére. A feltárást helyszíni munkálatait az MNM NÖK Műemléki Kutatási Osztályának munkatársaként végeztük. A célunk az volt, hogy a hasznosításra kerülő alsó vár eddigi feltáratlan részeit, a korábban már kutatott ún. laktanyaszárny beforduló DK-i épületszárnyát megismerjük („A” terület). Az épületrész felmenő falait az elmúlt években statikailag megerősítették, így már lehetett dolgozni a környezetében.

Az ásátás eredményeképpen bebizonyosodott, hogy az alsó vár ÉK-i sarkában egy, a 15. század második felére keltezhető körítőfalról elváló épületet hoztak létre, melynek földszinti bejárata az alsó vár udvara felé, egy ácsokos ablaka pedig D-i irányba nézett. Ezen épület alapfalait egy korábbi, jellegtelen késő középkori leletanyagot tartalmazó feltöltési rétegbe ásták bele. A körítőfal síkjában látható szabálytalanság esetleg arra utalhat, hogy már eleve számoltak itt valami építménnyel. Egy második építési fázisban vagy periódusban, az épületben egy téglaboltozatos sütőkemencét hoztak létre, melynek falai helyenként magasan megmaradtak, ugyanakkor nyílásának eredeti méreteit már nem lehetett meghatározni. A kemence konzolosan kiugró homlokfala feltehetően részben a szikrafogó szerkezetet is tartotta, melyből azonban csak a füstelvezető helyenként vakolt állapotban megmaradt, kormos felülete maradt meg. A kemence előterében megfogható volt egy sárga agyagba rakott kőpadló részlete. A kemence fala részben elétakart a helyiség ablakának, a vörösre égett agyagból és kerámia-töredékekből álló platni pedig kétszer is megújításra került, az alsó platni 15. század végi–16. század eleji, a legkésőbbi már inkább 16. század első felére datálható leletanyagot tartalmazott.

A 16. század első felében–közepén az alsó vár udvara beépült az ún. laktanyaszárnyal, melynek az általunk feltárt, beforduló szakasza csak az említett sütőházig tartott. Ennek falát minden bizonnyal felmagasították, ablakát befalazták. Az ásátás tanúsága szerint – hasonlóan a DNy-i szárnyhoz – itt sem alakítottak ki földszintet, hanem az udvari homlokzati fal és a korábbi, gyilokjárós körítőfal között bontási sittel betöltötték, ennek tetején alakították ki az egyterű épületszárny járószintjét.

Ezzel magyarázható, hogy a DNy-i „laktanyaszárny” felé néző osztófal közel a korábbi gyilokjáró magasságáig valójában alapfalként jelent meg, és csak fölötte kezdődött a sikra falazott falfelület. A minimum járószintet egy markáns rétegváltás is jelezte ugyanezen a szinten. A leletanyag a másik épületben talált feltöltéséhez hasonlatos, így továbbra is elképzelhetőnek tartjuk, hogy csak a 16. század közepén, a Choron-család tartós birtoklása idején került kialakításra. A beforduló épületszárny megépítésével itt is felmagasították a körítőfalat, a korábbi pártázat átboltozásával ablakokat, a felmagasítás során pedig egy padlásszintet alakítottak ki. Mindazonáltal az épület egykori belső kinézetére kevesebb adatunk van, mint a másik szárnynál, hiszen a falak jelentős része már a 18–19. században, másik része 1999 körül leomlott. Az új épületszárny bejárata egy külső följárón történhetett, de ennek pontos helye – az alacsonyan megmaradt homlokzati fal miatt – ma már nem állapítható meg. (Az ásátás keretében – az érintettekkel egyetértésben – a beforduló épületszárny feltárt szelvényeit visszatöltöttük a 16. század közepi, hitelesnek tekinthető szintig, előkészítendő a majdani helyreállítást.) A korábbi sütőház kisebb átalakításokkal tovább működött. A legutolsó kemenceplattni, valamint a kemence egykori szája előtt levő újabb kőpadló talán már erre az időszakra keltezhető.

Átlag 40–50 cm mélységben szintsüllyesztést végeztünk a felső vártól Ny–ÉNy-ra húzódó falszorosban is („B” terület), hogy az ÉK-re található önálló torony(?) felé vezető ajtó küszöbéhez igazodhasson a jövőbeli helyreállítás. Innen számos gótikus és reneszánsz kőfaragvány került elő.

Munkatársak: Jankovics Norbert régész-művészettörténész, Hegyi Dóra régészhallgató, Szökrön Péter geodéta.

FÜLÖP ANDRÁS

68. Dombóvár, Gólyavár (telep) (KÖH 21275)

(Tolna megye) B, Ró, Á, Kk, Tő, Ú

A vár D-i oldalán lévő szántóba a terület tulajdonosa engedély nélkül gyümölcsfákat ültetett. A hatósági intézkedésre 2012. január 23–24-én a csemetékét régészeti szakfelügyelet mellett eltávolították. A munkák során minden faültetéstől kiszedettük a frissen bolygatott földet, és kaparóval tisztára nyesettük a falát, hogy jól láthatóvá váljanak a rétegek. Minden gödörnek külön azonosítószámot adtunk és az ásátásokon megszokott módon rajzoltuk, fotóztuk, objektumra dokumentáltuk. Az összesen 67 gödör által érintett terület egészéről M=1:100 felszínrajzot készítettünk, annak sarkait GPS-el bemértük. A beásások áttörték a felső 30 cm szántó humuszréteget és belemélyedtek az alatta lévő 18. századi tereprendezéshez kapcsolható omladékréteg felső részébe. A gödrök minden esetben a várfalon kívüli területen voltak és így falat, falcsonkot nem érintettek, de egyéb más zárt régészeti objektumot (pl. gödröt) sem bolygattak meg. A terület közepén a DGQ07-21-34-47-60. objektumokat felhasználva, azok alját továbbmélyítve kontroll céljából talajszelvényeket készítettünk. Ezek jól mutatták, hogy a domb D-i oldala a szántó alatti részen egészen az egykori medertől a fenti erdő széléig 100–180 cm mélységtől felfelé már téglával kevert omladékrétegekből álló feltöltés van. Ez a korábban a szántáson megfigyelhető elszíneződés alapján itt feltételezett falakkal szemben inkább az ártérből kiemelkedő homokdomb D-i oldalára kihordott, és így az omladékrétegeknek az eredeti felszínhez való hozzátöltésével megnövelt területre utal.

A felszíni leleteket részben a helyiek segítségével összegyűjtöttük, köztük mintegy vödörnyi középkori edénytöredéket, néhány tisztítatlanul is pénznek látszó tárgyat, valamint egy bronz ágyúcső töredékét, amely a rajta lévő utolsó két számjegy alapján 1521-ben készülhetett. A török kori leletek mellett néhány bronzkori, római kori és Árpád-kori lelet is előkerült, ami az átkelőhely folyamatos használatára utal.

SZABÓ GÉZA

69. Dombóvár, Gólyavár (vár) (KÖH 21275)

(Tolna megye) Kú

A Dombóváron folyó csatornázási munkák során a vár D-i és K-i oldalán, a Szőlőhegyi elágazónál az útpadkában vezetett nyomvonal, illetve a már a védett terület sarkába eső szennyvízáttemelő kivitelezése során régészeti felügyeletet végeztünk. A védett terület sarkában, a legmélyebb, a Kapos egykori medrébe helyezett áttemelő vonalában, a bekötővezeték árkában 2012. március 21-én bizonytalan korú famaradványokat figyeltünk meg. Ezért kérésünkre a gépi munkákat a másnapi munkakezdésig felfüggesztették. Másnap a Szőlőhegyi elágazásnál előkerült famaradványok miatt kérésünkre a kivitelező izapolókanállal folytatta a munkát, és vékony rétegekben szedte le a feltalajt. Így láthatóvá vált, hogy a famaradványok egyértelműen egy É–D irányú cölöpszerkezethez tartoznak. A facölöpök csak a mocsaras, tőzeges, csigás, mintegy 40 cm vastag feltöltődés alatt lévő, rendkívül kemény, agyagos altalajban maradtak meg és abba mintegy 1 m-nyire mélyedtek. A cölöpözés rendszere, szerkezete a kis felület miatt nem volt megfigyelhető, de vastagságuk az agyagos rétegben kirajzolódó 12–15 cm átmérőjű puhább betöltésű, vagy üres lyukak alapján mérhető volt. Famaradványokat nyolc esetben figyeltünk meg, a dendrokronológiai vizsgálatokat Grynaeus András végezte.

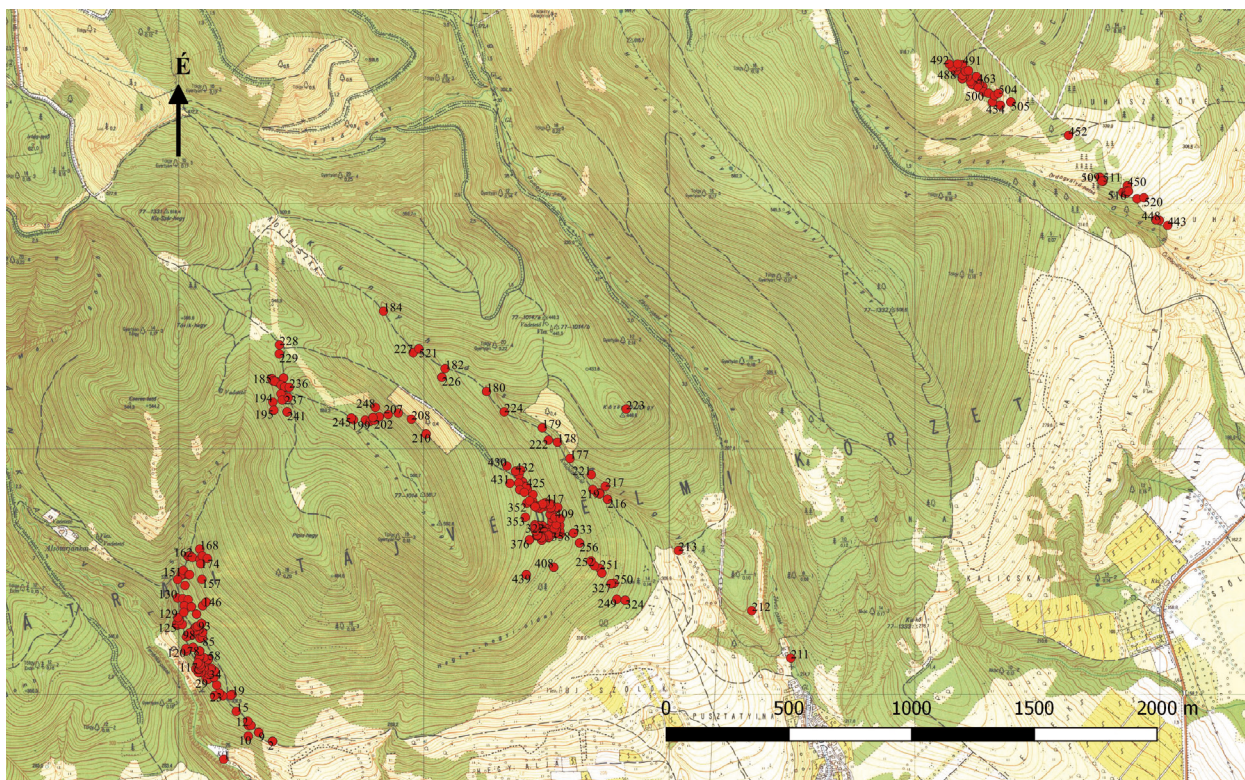
A Gólyavár környezetében végzett régészeti szakfelügyelet során tett megfigyeléseink, a korábbi kutatási adatok és a forrásoknak a helyszínen történt újraértékelése meglepő új eredményeket hozott. A vár bejáratát a korábbi kutatás a Kelcz-jelentés pontatlan másolása és téves értelmezése miatt helyezte a Ny-i oldalra, az valójában az É-i oldalon volt. Helyes tájolás esetén a leírás pontos és értékelhető képet ad a vár korabeli állapotáról, amely lényegében megegyezik az eddig túl ideálizáltnak tartott Greischer-metszet ábrázolásával. A most megfigyelt cölöpözés a metszeten is látható út alapozásához tartozott. A források és a környéken előkerült Árpád-kori leletek alapján az is látható, hogy a vár már az Árpád-kortól létezett, a Szigeterdőben lévő lakótorony nem tekinthető előzményének.

SZABÓ GÉZA

70. Dombóvár–Újdombóvár, Fehérhídi-dűlő (Gunaras, Agyagbánya) (KÖH 22962)

(Tolna megye) U, R, B

A korábbi téglagyári agyagbányát többszöri tulajdonváltás után a részben korábban kiadott engedélyek alapján ismét művelni kezdték. A jelenleg KOVI'95 védnevű agyagbányában a védőtöltés régészeti szakfelügyelet melletti eltakarítása közben 2011. október 27-én kérésünkre letisztították a korábbi bányászati engedély alapján bányászásra még valószínűleg a téglagyári időken előkészített, elgazosodott teraszt is. Itt, mint azt már 2008-

Domoszló, Pipis. Őrlőkő- és malomkő-kitermelés, műhelyterület.
(T. Bíró Katalin felmérése alapján a térképet összeállította Szakos Éva és Kvassay Judit)

ban is megfigyeltük,¹⁹ rézkori telepobjektumok körvonalai rajzolódtak ki. Ezen a területen, mivel a korábbi bányászati tevékenységre még nem volt örökségvédelmi korlátozás, csak a megmaradt leleteket tudtuk összegyűjteni, dokumentálni. A tervezett bányabővítés területén azonban az elbontott korábbi védőtöltés alatti részen, már az első 5 m-es sáv humuszoslaskor, közvetlenül a szántásszint alatt jelentkeztek a régészeti korú telepobjektumok (lengyeli kultúra újkőkori, badeni kultúra késő rézkori és a Somogyvár-Vinkovci kultúra kora bronzkori leletanyagával), ezért ott a további földmunkákat leállítottuk.

A leletmentést megelőző régészeti feltárás keretében 2012. október 10–26. között folytattuk. Ekkor a régészeti korú objektumok által érintett felületeken 40 további objektumot figyeltünk meg. A lengyeli kultúra idejéből ezúttal csak szórványos kerámiatöredékek kerültek elő, a leletek többsége a késő rézkori badeni kultúra illetve a kora bronzkori Somogyvár-Vinkovci-kultúra telepjelenségeiben volt. Az egyik legfontosabb lelet egy kora bronzkori öntőtégely. A két év során összesen 99 régészeti korú objektumot tártunk fel.

SZABÓ GÉZA

71. Domoszló, Pipis (KÖH 80587) (Heves megye) Ő, A?

Tóth Zoltán Henrik és Tóth Lajos bejelentése és terepi információi alapján 2009. május 5-én Péterdi Bálinttal őrlőkő- és malomkőkészítő műhelyt azonosítottunk Domoszló határában.

A bejárásról, gyűjtésről és kapcsolódó vizsgálatokról 2011-ben előzetes közleményt jelentettünk meg.²⁰

A műhelyterület kiterjedésének tisztázására 2012-ben egy hetes terepi megfigyelést és felmérést végeztünk. Munkamódszer: 3–5 fős csapatokban bejárásokat végeztünk a Domoszló feletti hegyoldalon, ahol a malomkőnek, őrlőkőnek és ütőkőnek meghatározható tárgyakat GPS-sel bemértük, meghatároztuk és dokumentáltuk (fotó, vázlat, méretadatok). Az alkalmazott módszer (progresszív nemzetközi analógiakon²¹ alapulva) a kulturális örökség tárgykörébe tartozó objektumokat és területet nem elpusztítva kívánja megismerni. Ennek ellenére kisebb szondázó ásatásra lehet, hogy érdemes sort keríteni a műhelytevékenység centrumában (pl. vadetető környéke). Összesen 319 gyűjtési ponton 524 őrlő- és malomkőtöredéket találtunk. Az eredményeket térinformatikai adatbázisban (AutoCAD 3D) rögzítettük.

Az őrlő- és malomkővek 3 koncentrációt mutattak: a Pipis-hegy DNY-i oldalában, a Tarjánka-patak feletti oldalon ÉÉNy–DDK irányban min. 750 m hosszan és közel 400 m szélességben. Erről a területéről származnak a korábban begyűjtött darabok is. (A térképet lásd az oldal tetején!)

20 T. Bíró Katalin – Péterdi Bálint: Domoszló-Pipis: Őrlőkő és malomkő készítő műhely a Mátrában. In: Tóth Endre – Vida István szerk. Corolla museologica Tibor Kovács dedicata. Libelli archaeologici. Ser. nov., no. IV.; Régészeti füzetek új sorozat IV. szám. Budapest 2011, 523–534.

21 Patricia, C. Fanning – Simon J. Holdaway – Ed J. Rhodes – Tessa G. Bryant: The Surface Archaeological Record in Arid Australia: Geomorphic Controls on Preservation, Exposure, and Visibility. *Geoarchaeology* 24(2009)2, 121–146.

19 RKM 2009, 185.

1–2. A 133–134. kő között

3–4. A 105. nagy cipó alakú őrlőkő 42×23×23 cm

5–6. A 108. cipó alakú őrlőkő, teljes 34×18 cm

Domoszló, Pipis. 1. tábla (Fotó: Palkovics Bence)

1–2. A 110. kerek fél malomkő 40×19×15 cm

3–4. A 112. furatos 3/4 malomkő, 2 irányból fűrt 34×34×10,5 cm, sugár 17 cm

5–6. A 243. átfűrt kerek malomkő 37×28×11 cm, lyuk átmérő 5 cm, mélység 4,5 cm

1–2. A 247. malomkő „húr” töredék 30×15,5×8 cm

3–4. A 220. ütőkő (andezit) 12×10,5×8 cm

5–6. A 344. befűrészelt töredék 26×26×12 cm, fűrésznym 9,5 cm

Domoszló É-i határából indulva (Petőfi utca végétől ÉNy irányban) szintén jelentős koncentrációt találtunk a vadetető környékén a Hegyes-hegy K-i oldalában és a Hegyes-hegy ÉNy-i oldalán, a Süket-völgy irányában.

Kisnána határában egy lineáris vonal mentén jártunk be egy sávot, ahol szintén megfigyeltünk malomköveket.

A terepbejárás nem tekinthető teljesnek és/vagy reprezentatívnak, annál is inkább, mert helyi lakosoktól szerzett információ szerint a malomkövek egészen Abasártól megfigyelhetők a hegyoldalon. A bejárásokat nyilván tovább kellene folytatni, hogy az ipartörténeti jelentőségű terület behatárolható legyen.

A másik sarkalatos kérdés az őrlő- és malomkövek készítése időpontja, kormeghatározás. Erre közvetlen adatunk nincsen, formái alapon az őrlőkövek az őskor bármilyen szakaszába beilleszthetők, míg a kerek malomkövek (elsősorban az átfűrt példányok) a koraközépkortól ismeretesek. A következő típusokat figyelhettük meg (*Az illusztrációkat lásd a 37–39. oldalon!*):

Malomkövek:

- malomkő, átfűrt
- kerek lyuk, egy irányból teljesen átfűrt
- kerek lyuk, két irányból teljesen átfűrt
- egyik oldalról kerek, másik oldalról szegletes furat
- kerek lyuk kezdemény
- malomkő forma (kerek), fúratlan

Jellegetes töredékek:

- félbetört
- húr alakú töredék
- szelet
- körcikk

Őrlőkövek:

- cipó alakú őrlőkő, kerek
- cipó alakú őrlőkő, ovális
- cipó alakú őrlőkő, egyébként
- ütőkő v. dörzsölőkő, felső rész

A megfigyelt őrlő- és malomkövek viszonylag szűk mérethatárok között fordultak elő. Az eddig ismert analógiák avar kori felhasználást valószínűsítenek,²² de ezt a kérdést is szisztematikusan vizsgálni kell.

A Domoszló határában és környékén megfigyelt műhely és kitermelőhely ipartörténeti jelentőségű, annak további kutatását és a terület védelmét (régészeti védelem a tájvédelmi körzeten belül) javasoljuk.

T. BIRÓ KATALIN

Dör, Hegy-dűlő (KÖH 24124)

A részletes leírást lásd: Barbacs, Lanszai-dűlő (KÖH 70377).

72. Dunapataj, Alsójárás, Csősz domb és környéke, Dinnyeföld (KÖH 80227)

(Bács-Kiskun megye) Ő, H?

Schill Tamás, a dunapataji Pataji Múzeum vezetője jelezte, hogy az 1996. évi természetvédelmi törvény által *ex lege* védett mesterséges halom oldalában, egy rókakotorékban emberi csontok

kat találtak, és azt neki jelentették. A környéken Vadász Éva járt terepet 1964-ben. A Pataji Múzeumban már évekkel ezelőtt leltározásra kerültek vastárgyak, illetve egy magángyűjtő gyűjtéséből a területről ismert egy kis aranyozott ezüst szív alakú bujtató veret, ami alapján feltételezhető volt, hogy egy honfoglalás kori temető egyik sírját bolygatta meg a kotorék. A leletmentés előtt egy héttel, 2012. március 18-án Schill Tamás Szabó László iskolaigazgatóval és Thiesz Jánossal megtekintették a helyszínt és a kotorékot fotózás után kissé betemették.

A leletmentő feltárára 2012. március 26-án került sor. Schill Tamással, Szabó László iskolaigazgatóval és Thiesz Jánossal rábontottunk a sírra. Eközben kiderült, hogy a váz szinte teljesen bolygatott, a lábcsontokat a korábbi „helyszínelők” rakták vissza és temették be. A koponya jelentkezési szintjén, jelen felszíntől kb. 70 cm-re, a koponya mögött, nagy üreg jelentkezett, mely folytatódott Ny felé. A kotorék másik fele részben a bolygatott váz alatt futott ki a felszínre (később megtaláltuk az állat által rakott „fészket” is). A koponya alá is földet kellett tölteni, hogy az rábontással feltárható legyen. Számos csontot nem sikerült megtalálni, ami még a korábbi fotón látszik (lapocka, bordák egy része). *In situ* lényegében a koponya, és néhány nyaki csigolya volt. A sírban mellékletet nem találtunk, a csontokon fém általi elszíneződés nem volt. Háton fekvő váz, fejfelé DNY felé. A feltárt sírt dokumentáltuk, felszedtük. A nagyobb rábontás során sem mellékletet, sem más vázhoz tartozó csontokat, sem lócsontokat nem találtunk.

Igyekeztünk összegyűjteni a sír közvetlen közelében a felszínen talált csontokat, melyek között egy lópata is volt, esetleg részleges lovastemetkezésre utalva. A terület K-i fele jelenleg lucernával fedett, Ny-i fele erősen szántott, erodált, ezen a területen számos apróra tört csontot, és morzsányi vastörmelékét találtunk. A területen fémdetektoros felderítést nem végeztünk. A terület közvetlen közelében egy őskori településnyom is van, pontos kiterjedését a területet borító finom porréteg miatt nem tudtuk meghatározni.

Tekintettel arra, hogy a Csősz-domb mesterséges halomként van nyilvántartva, a vonatkozó törvényi rendelkezések alapján szántóföldi művelésből ki kell venni, ezért a gazdák kérésére (két telek határára fekszik) a KNPI munkatársai: Balázs Réka és Folbreth Gergely kimérték az egykori halomtest felületét.

KUSTÁR ROZÁLIA

73. Dunaszekcső, 19. lelőhely (Halena) (KÖH 32036)

(Baranya megye) Ró

Az előzetes felszíni leletanyag (sok téglá, köztük bélyegesek, kevés egyéb tárgy) és a magnetométeres mérésekből látható nagy mágneses anomáliák alapján a *Cohors VII Breucorum* tégláégetőjét sejtettük a helyszínen. A tégláégetéshez szükséges agyag, víz és fa szintén rendelkezésre állt itt a római korban. A 2012-ben, árokkal megtalált kemence nagysága (belső szélessége nagyjából 6 m) és az előkerült bélyeges téglák ezt igazolták. A két falrészlet segítségével kiszervekeshető kemence egyelőre ovális alakot mutat. Az égetőtérben talált, Maximianus Thraxhoz köthető bélyeges téglá a 3. század 30-as éveire teszi a használat korát. A lelőhely Lugio *castellum*ához való kapcsolását az ásatás által hitelesítettük, így annak felkerülése a világörökséggé válásra kandidáló magyarországi limes-szakasz lelőhely-listájára megerősítést nyert.

GÁBOR OLIVÉR

22 T. Biró K.: A kőanyag értékelése / Lithic material. In: Vaday et al., Kompolt-Kistér. Agria 2009, 255–278.

**74. Dunaszekcső, Várhegy (Lugio – Florentia)
(KÖH 24621)**

(Baranya megye) **Ő, Ró, N, Kö**

A kiemelt régészeti védetség alatt álló dunaszekcsői Várhegyen 2010–2012 között folytatott földmunkák régészeti szakfelügyeletét a KÖH határozatban írta elő. A régészeti munkálatok a következő egységekből álltak: A Várhegy utcáinak georadaros felmérése; A Várhegy csatornázási földmunkáinak régészeti szakfelügyelete (közben 3 sír feltárása); A Várhegy DK-i részén (Somogyi u. felett) készült támfal és rézsú földmunkáinak régészeti szakfelügyelete (beleértve a rézsúban látható régészeti rétegek alpin-technikával történő felmérését és beazonosítását); A munkálatok hatásai által érintett Várhegy-plató georadaros és magnetométeres vizsgálata; LIDAR-rendszerű georeferens lézeres légi talajletpogató; A tárgyi leletek tisztítása, konzerválása és restaurálása.

A régészeti szakfelügyelet során 156 zacskónyi lelet került elő. A kisebb számú őskori, népvándorlás kori és középkori lelet mellett döntően római kori anyagról van szó, azon belül is számszerűleg a 3. századi fémleletek domináltak. Vezérelteként Mercur-szobrocska, becsomagolt *sestercius*, emailos fibulák, maszkötredék, gyorsmérleg, *ballistagolyók*, *gladius*töredékek említhetők. Morfológiai eredmény, a római *castellumba* vezető út részletének azonosítása (Vár u.), a Várhegy DK-i sarkában rétegtani vizsgálat és ugyanitt egy 4. század előtti római árok beazonosítása, valamint a középkori falu néhány házhelyének megtalálása a Várhegy K-i oldalában (II. Lajos u. 20. előtt).

GÁBOR OLIVÉR

**75. Ecseg, Ecseg-vár (Ilona-vár)
(KÖH 42901)**

(Nógrád megye) **B, Kö**

A közismert várral a szakirodalom gyakran foglalkozik. Bronzkori és középkori leletek, történeti adatok ismertek. Ecseg község ÉNy-i végétől ÉNy-ra 600 m-re emelkedik a vár önálló, természetes dombja. Egész területe erősen bolygatott, álló fal nincs, a sűrű erdő miatt csak részben áttekinthető. A központi plató szabálytalan kör alakú, átmérője 23–24 m. É-i pereme alatt az egykori árok nyomaként egy felső és egy alsó terasz húzódik 40, illetve 60 m hosszán, DK-i oldalát pedig 30 m hosszú, mély árok zárja le a domb lejtős folytatásától. Utóbbi terület az egykori kőbányák nagy gödreivel erősen bolygatott, nincs határozott nyoma egy esetleges külső védelmi vonalnak.

A várat Majcher Tamás és Zandler Krisztián közreműködésével mértem fel.

NOVÁKI GYULA

**76. Emőd, Hagy-halom I.
(KÖH 16986)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **B**

2012 márciusában a BORBAS (Borsod Region Bronze Age Settlements) Projekt keretén belül roncsolásmentes régészeti kutatásokat végeztünk a lelőhelyen. Az összetett szerkezetű bronzkori település centrális részét és az ahhoz kapcsolódó külső települési részt a platón É felé, 3 ha területen geofizikai kutatással felmértük. A település kis méretű, belső, többrétegű magját egy mély és széles árok veszi körül. A belső terület kutatását zavarta a rajta elhelyezett geodéziai mérőpont vasbeton szerkezete, de így is látható néhány épület körvonala. Az árkon

kívüli részen koncentrikusan egy intenzív lakóöv található, melyen az épületek a körre érintőlegesen helyezkednek el két sorban. Az intenzív lakóöv É-on a tell centrumának magasságához képest nagyobb tengerszint feletti magasságon található. A körformát kialakító házgyűrűtől É-ra, a platón több sorban házak alaprajzait lehetett kimutatni. A Tocsolya Bt. földi geodéziai eljárással 3D domborzatmodellt készített a területről. A felmérések során, a felszínen megfigyelt régészeti leletanyag alapján a települést a kora és középső bronzkorban lakták (hatvani és füzesabonyi kultúra). A geodéziai felmérés során egy középbordás tör agyag öntőmintáját találtuk a felszínen. Intenzív terepbejárás keretében fémművességre utaló salakmaradványokat és bronzmegmunkálás melléktermékeire utaló leleteket gyűjtöttünk. A terület légi fotója a Civertán Bt. jóvoltából rendelkezésünkre állt. A légifelvétel a geofizikai képpel azonos településszerkezetet mutat. A külső intenzív települési öv belső tagolása ezen azonban jobban látható.

Munkatársak: Tobias L. Kienlin, Pusztai Tamás, Kalászdi György, Hernádi Béla, a bochumi és a Miskolci Egyetem hallgatói.

PUSZTAINÉ FISCHL KLÁRA

**77. Encs-Fügd, Várdomb
(KÖH 16876)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **B, Á**

2012. augusztus 23-án és szeptember 25-én régészeti megfigyelést végeztünk a község É-i részének K-i szélén található sportpálya melletti települési szilárdhulladék-lerakó rekultivációja kapcsán. A megfigyelés során a sportpályától K–DK-re eső dombon húzott árkokban nem találtunk régészeti jelenségeket, és megállapítottuk, hogy a domb másodlagosan a helyszínre került földből áll. A domb elhordása utána annak helyén és környékén, a lehumuszolt területen úgyszintén nem tapasztaltunk jelenségeket. A területen gyűjtött néhány bronzkori kerámiatöredék a D-re fekvő magaspartról mosódhatott le.

Úgy véljük, hogy a nyilvántartott bronzkori lelőhely itt, a vizsgált területtől D–DNy-ra található magasparton helyezkedik el. Ennek bejárása során sűrű lucernában kora-középső bronzkori és Árpád-kori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely pontos kiterjedését a növényzeti fedettség miatt nem tudtuk meghatározni.

CSENGERI PIROSKA

**78. Encs-Fügd, Vízre járó, 2. lelőhely
(KÖH 85073)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, R, Sza**

Zádeczki József (Fügd, Petőfi utca 19/a) hívta fel a figyelmeztetést arra, hogy a Szabó Dénes asztalos műhelye mögötti szántóföldön, a Bársonyos-patak Ny-i partján nagyon sok cseréptöredék található. 2012 októberében terepbejárást végeztem az említett területen. Kb. 80×150 m kiterjedésű területen gyűjtöttem régészeti leletanyagot. A leletek zöme a középső neolitikumra datálható, valamint néhány késő rézkori (badeni kultúra) és császárkori kerámiatöredék is előkerült.

GALKÓ JÓZSEF

79. Ercsi határa
(Fejér megye) Ő, N?, Á, Kö, Kk, Ú

A Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasút korszerűsítéséhez készített hatástanulmány 2012. évi terepbejárása során megfigyeltük, hogy az új vasúti nyomvonal Ercsi Ny-i határáig meglehetősen nyugodt, jórészt teljesen tagolatlan felszínű területeken haladt, amit mindössze a megyehatárnál keresztezett egy egykori vízfolyás medre, ezen kívül élővízi kapcsolata nem volt a tájnak. Ercsától a táj jelentősen megváltozott, rendszeressé váltak a nyomvonal menti egykori vízjárta területek, melyek mentén magaspartok találhatók. Ercsi Ny-i határában, a 335 hm szelvény után, a település határában található nagy személerakó telep környéke mutatott változatos felszíni formákat. Itt ugyanis a Szent László-víz (a II. katonai felmérésen Keresztúri-víz csatorna néven) és a Kis-tó nagy és széles medrei, illetve a partjukon található magaspartok jó természetföldrajzi adottságokat teremtettek. Az alábbi lelőhelyeket rögzítettük.

Csonka földek (KÖH 82531): A vasúti nyomvonal 320+050–323+20 hm szelvénye között kis kiterjedésű, Árpád- és késő középkor–újkori lelőhely nyomait találtuk meg. Ercsi Ny-i határában, a 320 és 325 hm szelvények között, a Csonka földeken egy nagyobb vízjárta meder keresztezte a nyomvonalat, melynek É-i partján néhány edénytöredéket találtunk. A részben ma is vízzel borított meder jelentős része szántóföld, és az egykori meder a Váli-víz vízrendszeréhez tartozik. A lelőhely az Ercsiből Ráckeresztúrra vezető országút és a vasút metszésétől 350 m-re, É-ra, az út melletti gázfáklyától pedig ÉK-re 280 m-re található. A lelőhely az egykori tó É-i partján helyezkedik el, a felszíne a víztől távolodva enyhén emelkedik. A lelőhely területén sarjadó őszi vetés volt, ez azonban nem akadályozta a megfigyeléseinket. A megismételt terepbejáráson már jóval több leletet találtunk. A terepbejárás során 8 db edénytöredéket találtunk, a lelőhely nagyon ritkának tűnik, még annak ellenére is, hogy röviddel egymás után kétszer is bejártuk az érintett területet. Egy bizonytalan paticsdarabon kívül három Árpád-kori, homokkal és apró kavicssal soványított oldaltöredéket, továbbá egy zöld és fehér mázas peremet, egy sárga mázas oldaltöredéket és két további késő középkori–újkori darabot találtunk.

Káros-tó partja (KÖH 82533): A vasúti nyomvonal 330–338 hm szelvénye között, kis kiterjedésű, ős-, vagy népvándorlás, Árpád-kori és középkori település nyomait találtuk meg. Ercsi Ny-i határában, a 335 hm szelvény után, a meder hosszan elnyúló magaspartján helyezkedik el a lelőhely, közvetlenül a szemételepre vezető út Ny-i oldalán. A dombhát folytatódik az út K-i oldalán is, itt azonban nagyra nőtt a növényzet, így ott régészeti leletet alig-alig találtunk, de a morfológiai adottságok alapján nagyon valószínű, hogy a lelőhely erre a részre is áthúzódik. A lelőhely D-i széle ugyancsak határozottan meghúzható, hiszen a vasutat keresztező fásor D-i oldalán a felszín hirtelen meredeken lejtenei kezd, és itt már nem is lehetett leleteket találni. É felé pedig egyre kisebb mennyiségben voltak felszíni leletek. A dombhát felszínét a szemételepi útra merőleges irányban szántják, a felszínt konyhakerti növényzet takarta, ez azonban nem befolyásolta az érdemi megfigyelést. A megismételt bejáráson az elsőnél jóval több felszíni leletet találtunk. A lelőhely közepes intenzitású. A paticsokon kívül néhány jellegtelen, homokkal soványított, barnára és foltosra égetett felületű, kézzel formált oldaltöredéket is találtunk, melyek kora az ős- vagy népvándorláskorra tehető. Biztosabbnak tűnnek az apró kavicssal soványított, korongolt oldaltöredékek, melyek között széles, hornyolt párhuzamos vonalköteggel díszített

darab is volt. A néhány, mázzal díszített oldal- és peremtöredék pedig biztosan középkori település maradványaira utalnak.

Ercsi, Kovács-sziget (KÖH 82535): A vasúti nyomvonal 342+50–345 hm szelvénye között kis kiterjedésű, ős- és középkori lelőhely nyomait találtuk meg. Ercsi DNy-i határában a 342 hm szelvény után, a meder D-i oldalán egy nagyobb kiterjedésű, hosszan elnyúló, magasan kiemelkedő sziget található, melynek neve Kovács-sziget. Ezen a szigeten helyezkedik el a kis kiterjedésű lelőhely, közvetlenül a szemételepre vezető út K-i oldalán. A lelőhelyen őszi vetés sarjadt, ez azonban még nem befolyásolta a megfigyelési viszonyokat.

A domb É-i oldalának aljában is találtunk két edénytöredéket, ezek azonban több m-rel vannak a dombtető alatt, egészen az egykori meder partján feküdtek, így véleményünk szerint ezen darabok nem a lelőhely kiterjedését mutatják. A domb D-i oldala is nagyon meredeken lejt a vízfolyás felé, ezért nem valószínű, hogy ebben az irányban is továbbterjedjen a lelőhely. A dombháton a szántás iránya a domborzatot követi, azzal párhuzamos. A leletek kis szóródása és a domb keskeny, hosszú alakja alapján azt feltételezzük, hogy az itteni megtelepedés valószínűleg nem állandó, hanem ideiglenes lehetett, melynek vagy gazdasági jellege volt, vagy pedig a Szent László-víz völgyének ellenőrzése erről a magasan kiemelkedő szigetről. A terepbejárás során 4 db edénytöredéket és néhány paticsot találtunk, a lelőhely nagyon ritkának tűnik. A leletek között lévő kézzel formált, homokkal soványított, sötétbarna színű díszítetlen oldaltöredék minden bizonnyal őskori település nyomait jelzi, míg 2 db mázas, korongolt töredék pedig a középkori megtelepedés nyomaira utal.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ – SZALONTAI CSABA

80. Erdőkürt, Kőárok, Öreg-Malom
(Pusztatemplom)

(KÖH: 51542)
(Nógrád megye) Kö?

A lelőhelyet Patay Pál 1959-ben járta be. Erdőkürt község Ny-i végétől Ny-ra 1,5 km-re, az Öregmalom-dűlő széles fennsíkja felé vezető út éles kanyarjától DNy-ra, 400 m-re. A fennsík egész területe szántóföld, csak az É-i szélén van vadvédelmi kerítéssel elválasztott erdő. A kerítéstől 20 m-re, bent az erdőben találjuk az egykori templom romhalmazát. Álló fal már nincs, az egész területet mély gödrök borítják, ezek oldalában épülettörmelék látszik. A DNy-i végében lévő gödörben látható egy kb. 1 m hosszú, ÉK–DNy irányú falsík. A teljesen feldúlt, a kövek miatt kibányászott, ovális alakú romhalmaz átmérője 33×19 m. A romhalmaz kis dombját, az aljától számítva 5–11 m-re alacsony, 30–50 cm magas töltés veszi körül ovális alakban, a D-i oldalon 20 m hosszú szakaszon hiányzik. Árok egyik oldalán sincs. Az így körülvevett terület, melynek a közepén van a romhalmaz, 43×33 m átmérőjű.

Majcher Tamás közreműködésével mértem fel.

NOVÁKI GYULA

81. Erdőtarcsa, R. k. templom
(KÖH 94341)

(Nógrád megye) Tő?

A község DNy-i szélén emelkedő dombtetőn áll az r. k. templom, közvetlenül a temető mellett. A templomot 10–12 m szé-

les, mély árok veszi körül, de a DNY-i oldalon a templomkapu előtt kb. 35 m hosszan, és az É-i oldalon, egy rövid szakaszon már feltöltötték. Az árok belső széle a templomtól 7–13,5 m-re van. Az árokkal körülvett védett terület (melynek közepén a templom áll) átmérője ÉNy–DK irányban 29 m. ÉK–DNY irányban az árok egy részének betöltése miatt az átmérő nem mérhető pontosan, kb. 45 m. A templomdomb É-i és ÉNy-i oldala meredek, DK felé azonban sík terület folytatódik, ezért ezen az oldalon a templomtól kb. 25 m-re még két, de már keskenyebb árok maradványai láthatók 43, illetve 30 m hosszan. Ezek folytatását mindkét irányban már feltöltötték, további részleteiket nem ismerjük. Az árkok korát nem tudjuk. Erődített templomok sora épült a török korban (16–17. sz.), feltehetően ez is török kori.

A templom körüli árkokat a feleségem és Csépe Attila közreműködésével mértem fel.²³

NOVÁKI GYULA

**82. Esztergom-Víziváros,
Pázmány Péter utca 9.
(Török bég háza, Polusin háza,
Bajcsy-Zsilinszky utca 59.)
(MRT 5. k. 8 / 2x. lh.; KÖH 28469)
(Komárom-Esztergom megye) Á, Kk, Kú, Ú**

A kivitelezés alatt az állagvédelmi munkálatok közben végeztük a régészeti ásatást. A feltáró munka az emeletes épületrész emeleti padlószintjére és a középkorinak tartott pince boltválla közötti feltöltésre irányult, illetve a pincejáró mögötti területen tisztáztuk a fal vagy falak helyzetét, korát, a pincéjét úgyszintén.

Ennek a munkának a megkezdése előtt, a hatékonyabb együttműködés érdekében, már 2012. május 14-től, a műszaki átadás időpontjától folyamatosan, régészeti megfigyelés keretében követtük a helyszínen a bontás egyes munkafázisait. A falak bontásából ET és E J monogramos téglák, illetve a számos, nagyobb méretű falazók mellett faragott kövek is kerültek elő. (Kiemelendő közülük egy vasrácsos ablakkeretű két darabba tört töredéke.) A három emeleti helyiség padlószintje alatti barokk boltzatok fölül a feltöltésből 18–19. századi leleteket, főként edénytöredékeket szedtünk ki.

A feltáró munka az emeletes épületrészben az emelet részleges elbontása után annak feltehetőleg középkori eredetű pincéje és lépcsőjárója fölött zajlott. A mélyítés során átlagosan -100 cm mélységig jutottunk le az emeleti helyiségek padlószintjétől számítva, egységesen 18. századi feltöltésben haladva. A kitermelt földből viszonylag jelentős számú kerámialelet került elő. (Mázás, festett tálak, fekete, sikkalt felületű korsók, fazekak, bögrék, habán, késő habán edények, szürke tál alakú kályhaszemek, mázatlan kályhacsempe-töredékek, üvegedények töredékei, kisebb fémleletek javarészt, érdemlegesebb mennyiségben török talpas tálak, táltöredékek, bögre alakú kályhaszemek, ágyúgolyók, és néhány közép- illetve Árpád-kori edénytöredék is előkerült.)

A munka felénél a beruházó képviselője közölte, hogy az előre nem látott többletköltségek miatt a feltárás tovább nem folytatható. A bejelentést tudomásul vettük, és a továbbiakban régészeti megfigyelés keretében láttuk el feladatunkat.

Ezután a pincejáró mögötti területen (az emelet DK-i sarkában) mintegy -200 cm mélységben egy 120 cm széles falteő megtalálását figyelhettük meg. Nyomon követtük a K-i fal részleges visszabontását a DK-i sarokban, innét értékes leletek kerültek elő (pl. kő és vas ágyúgolyók). Figyelemmel kísértük továbbá a földszintes épület alapterületén a szintsüllyesztést, illetve az alapok kiásását, melynek során az emeletes épület barokk boltzata fölötti feltöltéshez hasonló leletanyag került elő.

LÁZÁR SAROLTA

**83. Esztergom-Víziváros,
Révkapu rondella (Révkapu tornya)
(MRT 5. k. 8 / 2j. lh.; KÖH 2255)**

(Komárom-Esztergom megye) B, LT, Ró, Á, Kö, Tő, Ú
2012. április 10. és augusztus 22. között végeztünk próba- és megelőző feltárást Esztergom-Vízivárosban, az Árpád-házi Szent Erzsébet Középkorú udvarán. Az iskola tornacsarnokának építését megelőző régészeti feltárást rendelt meg az évezredek óta lakott területen. A kb. 1000 m²-es feltárt alapterület a Víziváros legnagyobb régészeti feltárásává nőtte ki magát. Nehéz körülmények között végeztük a feltárást, többször árvíz öntötte el a területet, tóvá változtatva az ásatást. Tűzoltók segítségét is igénybe kellett vennünk a munka folytatásához. Fémkereső műszer segítségével számos fémleletet találtunk.

A feltárás során a bronzkortól a kelta és a római koron keresztül Árpád- és középkori, illetve török kori objektumok és emlékművek kerültek elő. Kb. 3–4 m mélységig tudtuk a feltárást a rendelkezésünkre álló területen elvégezni. A felső 1–1,5 m-en újkori feltöltést bontottunk ki. Kb. 1,5 m-től kezdődően 19–20. századi, az iskola építéskor elbontott épületek alapozását találtuk meg, majd egy újkori pincét, valamint török kori(?) faépületet is feltártunk. Ezekben az épületekben is felhasználtak középkori építőanyagot, ezért mindent igen alaposan átvizsgáltunk. Számos középkori faragott követ gyűjtöttünk össze.

Mindösszesen 187 objektumot tártunk fel, az objektumtípusok között előfordultak: sírok, gödrök, házalapozások, padlók, járószintek, cölöplyukak, kemencék, kutak, fával bélelt tárolóvermek és különböző korú kőfalalapozások.

A feltárás két régészeti „szenciaciót” is eredményezett: egy Árpád-kori, kétszarnás téglaegető kemencét, valamint 7 ún. izniki, 16. századi, szinte ép edénykészletet találtunk a területen, melyet egykor faládjában rejtettek el. Valamint különlegesen számít a nagy mennyiségű, fával bélelt török kori kút és tárológödör előkerülése egy kb. 20×20 m-es területen belül. Dendrokronológiai vizsgálatot is végeztünk az előkerült fabélések faanyagán.

Bár a bronzkortól kezdve kerültek elő régészeti leletek, nagyobb mennyiségben kelta és római kori kerámia- és tegulatöredéket találtunk. Számos középkori vaslelet és edénytöredék is gazdagította a leletanyagot, valamint több különleges kőfaragvány és egy római kori sírkőtöredék is előkerült. Igen gazdagnak mondható a török kori emlékművek: fa-, üveg-, kályhacsempe- és kerámia-töredékek (korsók, kancsók, tálak stb.), továbbá gyümölcsmagvak nagy számban kerültek elő, valamint valószínűleg egy tímárműhely hulladékgyödrét is feltártuk. Újkori bélyeges téglákat is gyűjtöttünk a feltöltött rétegből.

23 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017. 33–34, 164.

Munkatársak: Dr. Kövecses Varga Etelka, Merczi Mónika, Lázár Sarolta, dr. Horváth István régészek, Boldizsár Péter, Horváth Orsolya, Bérczi Miklós, Kiss Eszter, Várszegi Róbert. A feltáráson társadalmi munkában részt vett 42 fő egyetemista, zömmel régészhallgatók, az SZTE, ELTE, PTE hallgatói, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem és a Képzőművészeti Egyetem 1-1 hallgatója.

TARI EDIT

**84. Érd, Római út
(MRT 7. k. 9 / 25a lh.; KÖH 10292)
(Pest megye) Rő**

2012. június 13–16. között a PTE Régészet Tanszéke szondázó ásatást végzett az Érdi-fennsíkon, a Kakukk-hegy D-i oldalán, a Stich-tanyától É-ra mintegy 200 m-re abból a célból, hogy az útszakasz korát és állapotát a *Ripa Pannonica* világörökségi nevezésének előkészítéséhez kapcsolódóan megvizsgálhassa. A feltárást során egy alapozással rendelkező, durván rakott szegélykövekkel épített, kavicsos burkolatú, bogárhátú út került elő. Szélessége a megmaradt szegélykövek alapján kb. 4 m. Az úttesttől K-re egy V-keresztmetszetű árok is előkerült, melynek betöltésében egy római csizmaszeg feküdt. Az úthoz tartozó Ny-i árok a mai mezőgazdasági út mentén futhatott. Ásatásunk a korábbi eredményekkel egybecsengően megerősítette az út római keltezését, illetve azt is igazolta, hogy maradványai egyes szakaszokon jó állapotúak.

SZABÓ MÁTÉ

**85. Felsődobsa, Kossuth utca mögötti domboldal
(KÖH 75973)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, B, Ge, Á**

A lelőhelyen gátépítéshez kapcsolódóan létesítettek anyagnyerőhelyet 2012-ben. Ezt megelőzően a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság részéről 2012. április 16–24. között próbafeltárást végeztünk. A próbafeltárást alapján megállapítottuk, hogy a terület régészeti értelemben pozitív, tehát tényleges régészeti lelőhely, továbbá mérete az előzetes 0,6 ha helyett az egész bányatelekre kiterjed, tehát több mint 2 ha.

A lelőhely régészeti megelőző feltárása 2012. június 1.–július 6. között történt, összesen 24 munkanapot vett igénybe.

A feltárást során 4 különböző korszak leletei kerültek elő. Időrendileg a legrégebb a középső neolitikum idejéből származó néhány gödör, melyeket a bányatelek K-i részén tártunk fel, a domboldalra felkúszó bányatelek legmagasabb részén. A gödörből pelyvás soványítású kerámiák, csont- és kőtárgyak és egy agyagidol töredékei kerültek elő. A neolitikus gödröket az alföldi vonaldíszes kerámia kultúrájához sorolhatjuk.

A következő korszak a késő bronzkori pilinyi, Kyjatice- és Gáva-kultúrák ideje. A késő bronzkori település objektumai (gödörök, cölöpszerkezetes házak, kenyérsütő kemencék) az egész feltárt területet lefedték, a teljes bányatelek területén megtalálhatóak voltak. Az előkerült objektumok érdekessége az volt, hogy megtaláltuk mind a huzamos megtelepedésre utaló cölöpszerkezetes épületek maradványait (egy esetben az egyik ilyen épület leégett omladékát is), a házhoz tartozó terménytároló funkciójú, majd szemetesgödörként használt gödröket, és azokat a nagy méretű agyagkitermelő gödröket, melyekből a házfalak tapasztásához, illetve a kerámia készítéséhez szükséges agyagot is nyerték. Továbbá számos bronztárgyat is találtunk, többek között egy szárnyas baltát,

egy tör pengéjét, több hajtút, zsákvarró tűt, lószerszámdísz stb. Helyi bronzöntésre utalnak az előkerült bronzöntecs maradványok, egy kard öntőformájának töredékei, több más öntőforma töredéke és egy fújtató csövének agyagkúpja. Sajnos maga az öntőtér, illetve az olvasztókemencék nem kerültek elő, véleményünk szerint azok a bányatelektől D-re, a dombról lefolyó időszakos vízfolyás mentén lehetnek. A lelőhelyen a késő bronzkori település volt a legintenzívebb, több mint 150 objektumot sorolhatunk ehhez a korszakhoz. Az egyik bronzkori gödörben (S48) egy erősen zsugorított helyzetű csontvázas temetkezést is feltártunk, mely valószínűleg egy 18–25 év körüli, viszonylag magas, 175–180 cm-es, de vékony testalkatú fiú maradványa lehetett. Testét egy szemetesgödörben helyezték el, fejfelé a gödör lejtős alja felé.

A 2–4. századra keltezhető császárkori germán település-réteg volt a következő korszak a lelőhelyen. A germánokhoz egy földbemélyített, kis méretű műhelygödört, egy szabadtéri kenyérsütő kemencét és több négyzetes alakú, kiégetett oldalú és hamus aljú, feltételezhetően füstölésre használt gödört sorolhatunk. Továbbá elképzelhető, hogy a germánokhoz tartozik a településen feltárt cölöpszerkezetes épületek és terménytároló gödörök egy része is.

A feltáráson az utolsó régészeti korszakot egy magányos kora Árpád-kori, kis méretű, földbemélyített épület gödre képviselte, mely lényegében teljesen üres volt, de padlóján megtaláltuk a kőpakolásos tűzteret, egy átfűrt malomkő töredékeit és feltételezhetően egy cserépbográcsához tartozó edénytöredékeket, melyeket hullám- és spirálvonalak díszítettek. Az épület Árpád-kori datálását erősíti az is, hogy tőle K-re, 20 m-re, a bányatelek Ny-i szélén szórványként előkerült egy feltételezhetően Árpád-kori ezüstpénz.

A feltárt lelőhelyen összesen tehát négy korszak településmaradványai és egy csontvázas sír kerültek elő – több mint 200 régészeti objektum. A területen a késő bronzkori népesség települése volt a legintenzívebb, neolitikus és császárkori objektumokat csak elszórtan találtunk, míg az Árpád-kort csupán egy épület képviselte.

Munkatársak: Godzsák Attila, Gregóczy Gergő, Homola G. Krisztina, Simon József.

MAKOLDI MIKLÓS

**86. Felsőzsolca,
Árvízvédelem, anyagnyerőhely 3.
(KÖH 76501)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Ő, N, Á**

Az „M30 gyorsforgalmi út–26. sz. főút Miskolc északi elkerülő útberuházás II. üteme (Projekt kód: K380.01) (finanszírozási azonosító: KÖZOP 3.4.0-09-2009-0022)” elnevezésű projekt kapcsán készített a beruházás nyomvonalára vonatkozóan előzetes régészeti dokumentációt a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából. A tervezett beruházás a Sajó folyótól a BOSCH út Csorba-tói bal ívéig tartó 4500 m hosszú és 200 m széles vápa, valamint a Kis-Sajó hidjától a 3-as sz. főút M30 gyorsforgalmi út alatti körforgalomig tartó 3-as sz. főút áthelyezése nyomvonalának (1300 m) kialakítását jelenti. A terepbejárást 2012. október 4-én végeztük.

A lelőhelyen jellegtelen őskori, népvándorlás kori és Árpád-kori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú Melinda, Nagy Zoltán, Nagy S. József, Szolyák Péter és Szörényi Gábor András.

MISKOLCZI MELINDA

Füzér, vár. A kút konzerválódott felvonószerkezete.

87. Földeák határa (Csongrád megye) B, Sza, H, Á

A Makó Város és Térsége szennyvízcsatorna kiépítése kapcsán a Móra Ferenc Múzeum munkatársai az alábbi két lelőhelyen végeztek próbafeltárást.

Földeák, Haleszi-dűlő (KÖH 56228): Földeák 14. lelőhely területén 2012. szeptember 4–5-én dolgoztunk. Földeák É-i határában, a Bacsó Béla utca É-i szakaszán, a 45. házszám sávjában, az utcától K-re, 20–25 m-re, az 1970-es évek elején szarmata kori leletek kerültek elő. A lelőhelyet a téglagyárhoz kapcsolódó agyagnyerőhely és az utca közötti sávban jelölte a nyilvántartás. A tervadatok és a lelőhelyadatok összevetése nyomán az utca Ny-i oldalán nyitott 36 m hosszú 1 m széles szelvényben végül két késő bronzkori gödörre bukkantunk. Az előkerült leletanyagok között turbántekercses tálperemek, csücskös peremű és árkolt oldalú, valamint fényezett felületű kerámiák töredékei találhatóak. Közel 70 m-re a feltárástól, a csatornaásás közben egy jó állapotban megmaradt, ívelt hátú, bronzból öntött nyeles kés került elő. A tárgy közvetlenül az útalap alatt feküdt, a humuszban. Az érintett szakaszon beásás nyomát nem tudtuk megfigyelni. A Bacsó Béla utca környéken végzett terepbejárás nyomán kiderült, hogy a bronzkés és a próbafeltárást során előkerült késő bronzkori gödrök egy, a korábban nyilvántartott lelőhelynél jóval nagyobb lelőhelytomb területén találhatóak, amely lelőhely közel 250 m szélességben kíséri a Száraz-ér kanyarulatát. A bejárt területen késő bronzkori kerámia mellett, nagy mennyiségű szarmata, valamint mérsékelt intenzitásban Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek elő. A lelőhely K-i és Ny-i kiterjedését a bejárás nem határolta le véglegesen. Ezekben az irányokban a lelőhely szélét további terepbejárással kell majd tisztázni. A leletek a szegedi Móra Ferenc Múzeumba kerültek.

Munkatársak: Benedek András és Takács Gábor.

PÓPITY DÁNIEL

Mártírok útja 1. (KÖH 56243): A Mártírok útja 1–2. házszámok előtti részen a próbafeltárást az aszfaltút középső részén megnyitott 1 m széles árok nyomvonalán végeztük el. A kivitelező kérésére (az épületek megközelíthetősége érdekében) a régészeti próbafeltárást párhuzamosan zajlott a csatorna fektetésével, aminek eredményeként egyszerre csak mintegy 8–10 m-t tudtunk megvizsgálni. A három munkanap folyamán megnyitott 62 m² területen régészeti korú jelenség nem mutatkozott az árok aljában és falában.

A próbafeltárást bár negatívnak bizonyult, ugyanakkor sikerült beazonosítani az 1965-ben előkerült honfoglaló temetkezés pontos helyét. A Mártírok útja 1. házszám alatt élő Meggyesi János – aki jelen volt a leletek előkerülésekor, valamint Bálint Csanád leletmentésekor – még jól emlékezett a kert hátsó részében egykoron zajlott munkákra. Az utcától mintegy 30 m távolságra, a kert végében egy partosabb részen jelölte meg azt a helyet, ahol 1965-ben gödörásás közben előkerültek a leletek. A jelzett területen látható volt, hogy egykoron földet hordtak el, mivel a szomszédos telkek kissé magasabban feküdtek. A területet pontosan bemértük.

VARGA SÁNDOR

88. Füzér, Vár (KÖH 16582) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, V, LT, Ge, Á, Kö, Kú

A füzéri alsó vár területén 2012. június–november között folytattuk a vár rekonstrukciós kiépítését megelőző, 2011-ben megkezdett²⁴ régészeti feltáráásokat. Kutatóárkokkal vizsgáltuk

²⁴ RKM 2011, 54–56.

a várudvar frekvenciált pontjait. Az egykori udvar középső részén, a mai turistaút nyomvonalában egy eddig ismeretlen habarcspadlós, feltételezhetően faszervezetű falakkal rendelkező, mintegy 4×4 m kiterjedésű épület maradványait tártuk fel. A tervezett új, modern fogadóépület helyén számos kutatóárok- kal vizsgáltuk a területet. Az aránylag vékony, és csekély leletanyagot tartalmazó középkori és Árpád-kori feltöltődések alatt egy markáns, fekete színű tömör réteg jelentkezett. Ebből szórva-nyosan neolitik, bronzkori, vaskori és nagy mennyiségű kelta (kerámia és egy ezüstpénz) és római császárkori germán leletanyag (elsősorban háztartási kerámia töredékei valamint egy bronzpénz) jött felszínre. A megfigyelt és feltárt több tűzrakó hely környezetében azonban objektumokat megfigyelni nem tudtunk. A felvezető út Ny-i oldalára tervezett támfal nyomvonalának kutatásakor már egy vastagabb, talán a felső vár területéről származó középkori és Árpád-kori leletanyagot tartalmazó réteget, és több pénzérmét is találtunk, valamint feltártuk egy nagy méretű, Árpád-kori, szabadon álló kemence platniját is. A felső vár területén folytattuk hazánk legnagyobb késő középkori fa leletgyűjtését tartalmazó kútjának megtisztítását, betöltésének kitermelését, melyből mintegy 80 építészeti faelem került elő: folyosóoszlopok, keresztgerendák, szarufák, könyökfák, fenyőből készített zsindelyek, és egyéb használati tárgyak (hordódongák, hordóaljok, módlák, képkeretek), kivételesen jó állapotban. Országosan kiemelkedő leletként előkerült a vár kútjának felvonószerkezete is, melynek korát a dendrokronológiai vizsgálat 1633–1645 közé teszi. *(Az illusztrációt lásd a 46. oldalon!)* Az előkerült leletek alapján megállapíthatjuk, hogy Füzér várát 1676-ban szisztematikusan lebontották, és ezekkel az elbontott elemekkel töltötték fel a vár kútját, megakadályozva így a későbbiekben a vízvételi lehetőséget.

GÁL VIKTOR

89. Gacsály, Petőfi u. 86. (KÖH 85653)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á, Kk, Kú

2012. március 27-én, telefonon értesítette a nyíregyházi Jósa András Múzeumot Varjasi Csilla schifferstadti lakos, hogy a Petőfi u. 86. sz. alatt álló hétvégi telkükön kertászás közben évek óta folyamatosan cserepek jelentkeznek. A helyszínre kiszállva megállapítottuk, hogy késő bronzkori, valamint az Árpád-kortól a 18. századig datálható anyaggal bezárólag jelentős mennyiségű kerámiatöredéket gyűjtöttek össze. A telek a gótikus eredetű templomtól pár száz m-re, Ny-ra található, tehát az egykori és mai településmag területére esik.

PINTYE GÁBOR – TOMPA GYÖRGY

90. Galgaguta, Temető (Funduspuszta, régi ref. temető) (KÖH: 32567) (Nógrád megye) Kő?

A várat irodalomban nem említik, Patay Pál 1954-ben figyelt fel rá. A község K-i szelétől K-re 4–500 m-re emelkedik a domb. Református temető volt, ma már nem használják erre a célra. Jól áttekinthető füves terület. A központi terület erősen gömbölyített sarkú háromszög alakú, átmérője 33, illetve 36 m. Középen egy 14×20 m-es, szögletes területet 20–30 cm magas kis töltés veszi körül, ennek eredete még kérdéses. A központi terület alatt az É-i és D-i oldalon az egykori árok ma terasz

alakjában maradt fenn 55–60 m hosszán, a többi oldalon már elegyengették. Régészeti leletet még nem ismerünk a dombról, a vár, jellege alapján, valószínűleg középkori.²⁵

Majcher Tamás és Zandler Krisztián közreműködésével mértem fel.

NOVÁKI GYULA

91. Gibárt, Tuzsa dűlő, I. lelőhely (KÖH 16598)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Ge, Á

2012 októberében terepbejárást végeztünk Gibárt község É-i határában. A településtől kb. 1 km-re, É-ra, a Hernád folyó kanyarulatában, a folyóparton és a domboldalon nagy kiterjedésű régészeti lelőhely található, többféle korszak leletanyagával (középső neolitik AVK 1, rézkor, középső bronzkor, császárkori germán és Árpád-kor). A leletek közül külön említést érdemel egy sarlómotívumos idolo töredéke, amely a középső neolitikum időszakára datálható. *(Az illusztrációt lásd a 47. oldalon!)*

GALKÓ JÓZSEF

92. Gönc, Akasztódomb (KÖH 16609)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

MA régészet szak diplomamunka készítése kapcsán 2012 októberében tartottunk terepbejárást a területen azzal a szándékkal, hogy a szakirodalomból ismert késő neolitikus lelőhelyet (lengyeli kultúra) lokalizáljuk. A fenti lelőhely Gönc-től D-re, a Gönc és Göncruszka közötti vasútvonaltól K-re, légvonalban mintegy 150 m-re, egy magasabb platón található. A területen – melyet jelenleg szántóföldként hasznosítanak – összegyűjtött leletanyag azonban nem késő neolitikus, hanem a bronzkor időszakára tehető. 1979-ben Losits Ferenc helyszíni szemle keretében nagyobb mennyiségben középső bronzkori (füzesabonyi kultúra) leletanyagot gyűjtött a lelőhelyről.

HAJDÚ MELINDA

Gönc, Kenderföldek (KÖH 16607)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

A lelőhelyen 2012–2013-ban végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

25 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017, 34–35, 165.

93. Gulács, Nagy-réti csatorna**(KÖH 48336)****(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B**

2012. szeptember 14-én próbafeltárást végeztünk a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez. A lelőhely egy természetes ér két partján fekszik. Az ásás során 2 gödröt, 2 cölöplyukat és egy árokszakaszt dokumentáltunk. Az előkerült jelenségek kevés leletanyagot tartalmaztak, melyek a bronzkorra datálhatóak.

Munkatárs: Bocz Péter.

TOLDI ZOLTÁN

94. Gyékényes, Szénégető**(KÖH 26624)****(Somogy megye) U, R, B, LT, Ró, Kö**

A Gyékényes, Fehér-dűlői próbafeltárást ideje alatt terepbejárásokat végeztünk a lelőhelyen. A 2006-ban megtalált lelőhely területét jelentősen megnöveltük. Ny-i része áterjed a Vad-réti mezőre, D-i irányban a település É-i széléig nyúlik, É-i része csaknem a Fehér-dűlői lelőhelyig ér el, K-i részét nem tudtuk teljesen bejárni. A lelőhelyen nagyon sok őskori (neolitikum – rézkor, bronzkor: urnevezős kultúra és kelta), római és középkori kerámiatöredéket, kőeszközöket, bronz- és ezüsttárgyakat, valamint egy figurális díszítésű (Mercurius és Minerva) római kori gemmát találtunk. *(Az illusztrációt lásd a címlapon!)*

Munkatárs: Nyári Zsolt rajzoló.

NÉMETH PÉTER GERGELY

95. Gyömrő határa**(Pest megye) U, B, Szk, Sza, Á, Kk**

2012. március 29-én lakossági bejelentés érkezett a ceglédi Kossuth Múzeumba, miszerint Gyömrő határában egy mezőgazdaságilag művelt, szántott területen nagy mennyiségű embercsontot, kerámiatöredékeket és gyöngyöket találtak. 2012. április 2-án helyszíni szemlélt végeztünk a szóban forgó területen, amely Gyömrő belterületétől Ny-ra, a Halasi-csatorna mellett, attól É-ra, az ún. *Kő-határ-dűlőben (KÖH 80079)* található. Egy ÉNy–DK-i irányú homokos dombhát DK-i részén, a felszínen, kb. 13 m hosszú, 2,5 m széles, ÉNy–DK-i irányú sávban (amelynek iránya megegyezett a szántás irányával) találtunk erősen töredékes embercsontokat és a csontok között *Dentalium badense* csigából készített gyöngyöket. Minden bizonnyal egy sír maradványai lehettek, amelyet a tavaszi szántás szétrombolt, majd az igen erős szél lefújta róla a homokot. Ezekén kívül a teljes dombháton igen sok kerámiatöredéket, pattintott kőeszközöket, patiscsontokat és észleltünk. A területen található régészeti lelőhelyekről egyetlen adatunk volt, amely szerint az 1960-as években egy szomszédos dombhát ÉNy-i részén találtak szarmata cserepeket, de a lelőhely pontos kiterjedését nem határozták meg.

2012. április 3–4-én leletmentést végeztünk a területen. Ennek során dokumentáltuk a szétszántott sírt (1. obj.). Az embercsontok többsége kis méretű töredék volt, a csonttöredékek között összesen 53 *Dentalium badense* csigából készített gyöngyöt, valamint több korszakból (középső neolitikum, szkíta, szarmata) származó kerámiatöredékeket találtunk. A leletek bejelentője további 4 gyöngyöt adott át, amiket szintén a csontok közül szedett fel, így összesen 57 gyöngy jutott a múzeumba.

**Gibárt, Túza-dűlő.
Középső neolitikus idoltöredék.**

A gyöngyök a csonttöredékek között elszórtan, rendszertelenül helyezkedtek el, de minden bizonnyal a sír mellékletei lehettek. A sír kora kérdéses: *Dentalium* gyöngyök elsősorban késő neolitikum (lengyeli kultúra) és főleg késő rézkori (badeni kultúra) temetkezésekben találhatók meg mellékletként, viszont ezekből az időszakokból származó kerámiatöredékeket sem a csontok között, sem azok tágabb környezetében nem találtunk. A szétszántott sírtól ÉNy-ra, kb. 15 m-re egy emberi koponya töredékét fedeztük fel a szántásban (2. obj.). A koponyatöredék körül egy 1,5×1,5 m-es szelvényt nyitottunk. A szelvényben kb. 300 cm mélyen értük el a bolygatatlan altalajt, objektumfolt nem mutatkozott. A koponyatöredéken kívül néhány hosszúcsont – nem *in situ* helyzetű – töredéke került elő valamint szórva nyosan kerámiatöredékek. A csontok elhelyezkedéséből úgy tűnik, hogy nem a feltételezett gyöngy-mellékletes sír (1. obj.), hanem egy másik temetkezés maradványai lehettek. A koponyától ÉNy-ra, kb. 10 m-re egy 6×3 m-es területen igen sok patiscsontok mutatkozott.

A leletek felszedése után alaposan bejártuk a dombhátat és az attól ÉNy-ra, azzal párhuzamosan futó két további dombhátat. Mindhárom dombon igen sok kerámiatöredéket (középső neolitikum: zselizi kultúra, szkíta, szarmata), szkíta kori orsó-gombot, pattintott kőeszközöket gyűjtöttünk. A bejárás nyomán megállapíthatjuk, hogy a lelőhely mindhárom dombháton és a dombok É-i részén futó földúton túl is húzódik. Ezzel a korábban ismert, *Kő-határ-dűlő, Gyömrő 26. sz., KÖH 80079* lelőhelyet sikerült lehatárolni. A lelőhely nagy kiterjedésű és a mezőgazdasági művelés miatt intenzíven pusztul. Az őskori (középső neolitikum és szkíta időszak) leletek a lelőhely DNy-i felén koncentráálódtak, a szarmata anyag a teljes területén előkerült.

A 26. sz. lelőhely után megvizsgáltuk annak tágabb környezetét is. Ennek során sikerült meghatározni az eddig szintén csak irodalmi adatból ismert *Szilhát 1., Gyömrő 14. sz., KÖH 80081* lelőhely kiterjedését. Ez a 26. sz. lelőhelytől K-re (Gyömrő belterületétől Ny-ra), az ún. Halasi-csatornától É-ra található, egy ÉNy-i irányba emelkedő dombháton (Szilhát), a dombra és a 26. sz. lelőhely felé vezető földutak mindkét oldalán, valamint az utaktól D-re majdnem a Halasi-csatornáig húzódik. A lelőhelyen késő bronzkori (urnamezős kultúra), szarmata, Árpád-kori és középkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk.

A 14. sz. lelőhelytől ÉNy-ra, kb. 500 m-re, a Szilhát egy magasabb pontján egy, a környezetéből határozottan kiemelkedő dombot figyeltünk meg. A domb tetején köveket és kevés embercsontot (hosszúcsontok, borda-, és koponyatöredékek) találtunk: minden bizonnyal egy Árpád-kori vagy középkori templom és a templom körüli temető maradványait. Ez a *Szilhát 2., Gyömrő 35. sz., KÖH 80083* lelőhely nevet kapta.

Munkatársak: Farkas Zoltán régész, Kovács Dömötör régésztechnikus.

PATAY RÓBERT

96. Győr, Frigyes laktanya (Leier) (KÖH 67173)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró

A Leier-Immo Kft. a Baross u. 42. sz. alatt álló (3929. hrsz.), egykori Frigyes laktanya területén, a Lőszerraktár és a Legénységi „B” épület között, ill. ettől ÉK-re eső területen mélygarázs kialakítását tervezi, mely hozzá kapcsolódik a már meglévőhöz. A teljes feltárási terület 3586 m², melyen a kibontott objektumok száma 319.

2012. május 29-én kezdtük el a terület lehumuszolását, a korábbi egyeztetések alapján, és végül 2012. július 3-án fejeztük be. Kivételt jelent azonban a 2009. évi feltárás²⁶ K-i csücskéhez közel eső, a jelenlegi feltárási terület ÉK-i részén áthaladó élő vízvezeték alatti szakasz. Mivel ez a vezeték a „B” épületben kialakított lakások, irodák vízellátását biztosítja, így az ez alatti területet (107 m²) a közmű kiváltásáig nem tudjuk lehumuszolni és ez által feltárni sem. A humuszolás során számos újkori beásás nyomait figyeltük meg, köztük volt néhány nagy méretű személgödör is. A feltöltött réteg (kb. 1,5–2 m mélységű) alatt egy vékony (kb. 20 cm vastag) sötét szürkésbarna humuszréteget találtunk és ennek eltávolítását követően jutottunk el a sárga, agyaggal kevert homokos altalaj szintjéig. A terület jelenkori bolygatottsága igen magas, ezért számos régészeti korú objektumot nem tudtunk feltárni a teljes, egykori valójában.

2012. június 6. és augusztus 6. között a beruházással érintett területen a megelőző feltárást elvégeztük, kivéve az akkor még élő vízvezeték miatt lehumuszolásra alkalmatlan sávot. Összesen 312 objektumot tártunk fel és dokumentáltunk le. Az előkerült objektumok mind telepjelenségek (gödrök, árkok, kutak, cölöplyukak), melyek nagy része a 2–3. századra datálható. Végül a fent említett kis szakaszt 2012. szeptember 4–5. között tártuk fel, melynek során további 7 objektumot bontottunk ki és dokumentáltunk le, ill. néhány, már korábban részben feltárt objektum folytatását is megtaláltuk. Ezek szintén a római korra (2–3. sz.) datálható telepjelenségek.

A 2009. évi ásatás során előkerült egy római, kavicsozott út maradványa is, melynek folytatását mi nem találtuk meg a mostani feltárássra kijelölt szakaszon, ill. a „B” épület tövében egy nagyon kis részen. Mély árkokkal határolt részt találtunk a „B” épület és a Lőszerraktár közötti terület középső részén, de közöttük nem volt nyoma egy kavicsos útnak, viszont számos kutat és gödröt tártunk fel itt, melyek a betöltésükből előkerült leletanyag alapján a 2–3. századra keltezhetők. Lehetőséges, hogy az utat felszámolták, elterelték a római kori település terjeszkedése miatt.

A leletanyag mennyiségeloszlására jellemző, hogy a feltételezett római út helyén, vagyis a „B” épület és a Lőszerraktár közötti terület középső részén került elő a legtöbb, főként kerámianyag, azon belül is *terra sigillata*, ill. nagy mennyiségben fordult elő *tegula* és *imbrex*. A terület K-i felében egyre kevesebb kerámianyagot találtunk, viszont több állatsontváz is előkerült (pl.: ló, szarvasmarha).

Kiemelkedő objektum: 842. építmény / *horreum* (római kori, az alapját nagy méretű cölöplyukak adják), melyet keresztbe ráastak több szélesebb árokra.

Érdekes leletek: bronz kiskanál (fém-detektoros keresés által találtuk, kagylóévsre használták, római kori), ezüst hajtű (792. gödör, római kori), számos bronzpénz (római kori) és nagy mennyiségű *terra sigillata*.

Munkatársak: Gera Ágnes, Semperger Zoltán, Szöllősi Géza.

PESTI KRISZTINA

97. Győr-Győrszentiván, Hecsepuszta V. (KÖH 79221)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Á, I

A „Győr, Keleti iparterület körüljárását biztosító közutak fejlesztése” c. beruházás kapcsán került elő ez a lelőhely egy a környezetéből kiemelkedő domb tetején és annak oldalain. A 2012. május 9–21. közötti időszakban összesen 72 objektumot tártunk fel. 2012. május 23–24-én további 9 objektum került elő. A kibontott objektumok egy kivételével (mivel az 1. objektum egy ismeretlen korú sír) mind telepjelenségek, melyek javarészt a római korból származnak és csak kevés objektumból került elő Árpád-kori leletanyag. A feltárt terület nagysága: 4588 m².

A feltárás során, a dombtetőn és a domb K-i lábánál, egy ritkán elterülő, szórt, római kori telep maradványait találtuk. A legjelentősebb feltárt objektum egy sekély, félig földbemélyedő veremház volt, melynek részben megmaradt a padló-szintje és a hozzá tartozó tárolóvermet is sikerült dokumentálni. A feltárt objektumok többsége különböző irányban futó árok volt, ezek mindkét irányban túlérnek a feltárássra kijelölt terület határain, funkciójuk bizonytalan.

Az objektumokból meglehetősen nagy mennyiségű korongolt kerámiatöredék, *terra sigillata* töredékek, dörzstálak töredékei kerültek elő. Kiemelkedik egy három darabra törött, de hiánytalan kerámiaméces.

A lelőhely Ny-i végében egy ismeretlen korú, melléklet nélküli felnött sírja, valamint két Árpád-kori közepes méretű gödör volt.

26 RKM 2009, 213–214.

A feltárás során fémkereső műszerrel egy római kori ólom pecsétlő és egy aranydrótból sodort lánc töredéke került elő.

A lelőhely Ny-i és K-i végeit sikerült tisztázni, É-i és D-i irányban az út mellett folytatódik.

Munkatársak: Czigány Dávid, Hargitai András régészek, Gera Ágnes, Szalai Gábor, Szöllösi Géza technikusok.

PESTI KRISZTINA

98. Hajdúböszörmény, Református templom (KÖH 36515)

(Hajdú-Bihar megye) Á, Kú, Ú

2012 októberében és novemberében került sor a város főterének, a Bocskai térnek a rekonstrukcióját megelőző régészeti feltárására. A 2005-ben végzett feltárás²⁷ folytatott az akkor aszfalton fedett területeken. Célunk volt a D-i erődfal fel nem tárt részeinek, és az erődfal feltételezett DNy-i és ÉNy-i bástyáinak felkutatása.

A feltárás során kiderült, hogy a 2005-ben D-i erődfalként meghatározott falszakasz valójában az elbontott erődfal termésköveit és tégláit felhasználva épített templom körüli kerítés maradványa volt. A D-i erődfal ezzel a kerítéssel párhuzamosan, DK-i irányban, kb. 10 m-rel arrébb futott.

A D-i erődfal és a bástyák feltételezett helyén nyitott kutatóárkokban több korszak emlékei kerültek elő. A feltárás jelentős eredménye volt egy Árpád-kori kerámiákat tartalmazó gödör, ami igazolja, hogy Böszörménynek ezen a részén már az Árpád-korban is volt település.

A keresett bástyáknak nem találtuk semmilyen régészeti nyomát (falmaradvány, alapozási árok), de az erődfal DNy-i sarkánál egy kettős árkot tártunk fel, ami a benne talált pénz alapján az 1500-as évek utolsó harmadában készült. Mivel az árokrendszernek csak egy kis részét tártuk fel, funkcióját meghatározni nem tudjuk.

A feltárás több részén találtunk újkori terménytároló vermetet, néhányat ki is égettek egykori használói.

D. SZABÓ LÁSZLÓ

99. Hajdúböszörmény, Városkert utca 40. (KÖH 89685)

(Hajdú-Bihar megye) Kő?

A Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája (Debrecen), a Hajdúböszörmény E2 víztisztító rendszer és E5 jelű termelő kút közötti nyomóvezeték földmunkáinak kivitelezésére régészeti szakfelügyeletet írt elő. A régészeti szakfelügyelet során, a nyomóvezeték nyomvonalának átvizsgálásakor a leendő vezeték D-i szakaszán koponyacsontokat találtunk. A régészeti megfigyelésre kijelölt helyszín Hajdúböszörmény ÉK-i felén, közvetlenül a vasúti pálya Ny-i oldalán, a Városkert utca 40. sz. alatt található.

A Déri Múzeum munkatársai 2012. augusztus 22-én kezdték el a leletmentést. Ennek eredményeként egy sír került feltárásra, melyben az elhunyt felsőtestét a nyomóvezeték földmunkái megbolygatták. A csontváz mintegy 110 cm-es mélységben fektetve Ny–K-i tájolással, lábai és felsőteste D-i irányban kicsavarodva helyezkedtek el, melléklete nem volt. Mellékletek és egyéb kísérő leletek hiányában a lelet kora nem meghatároz-

ható, de a helyszíntől ÉNy-ra feltárt középkori böszörmény falu (Hajdúböszörmény, Téglagyár 2.) alapján feltételezhető, hogy középkori. További régészeti korú lelet, jelenség vagy objektum nem került elő a nyomóvezetékkel kapcsolatos földmunkák által érintett területen.

Munkatársak: Csörgő József, Csutak Tünde, Szabó Nóra régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

100. Hajós, Klastor Kass (Pincék, Kloster Kass) (KÖH 27499)

(Bács-Kiskun megye) Kő

A lelőhelyen 2012. augusztus 6–10. között hitelesítő feltárást végeztünk. A terület régóta ismert régészeti lelőhely, mely minden bizonnyal a középkori Csákányfő település emlékeit őrzi. A település egykori templomának helyén évtizedek óta kerülnek elő épületmaradványok, embercsonttöredékek. A lelőhely jelentős része szőlőültetvényekkel fedett, így csak a közöttük elhelyezkedő üres telken dolgozhattunk. A templom területe igen gazos, helyenként a korábban kivágott szőlőtuskók által bolygatott volt. A munkát a terület megtisztításával kezdtük. A megtisztított területen 4 árkot nyitottunk meg. Az 1. árok kialakítását a terület Ny-i oldalán É–D irányban kezdtük meg. A talaj rendkívül kevert, erősen törmelékeny volt. Már a felszíntől kezdve nagy mennyiségű téglá, kő, habarcs és apróra tört embercsont került elő. Az 1. árok DNy-i végén masszív, habarcsos-téglás omladék (esetlegesen alapozás) jelentkezett mintegy 1–1,2 m szélességben. Ettől mintegy 3 m-re, kb. 1 m széles, faragott kövekből és kevés téglából álló *in situ* alapozás jelentkezett. Mivel ez a K-i oldalán egyértelműen megszakad, elképzelhető, hogy egy oszlop alapozása. É-i irányban, mintegy 3 m távolságra tőle egy igen rosszul látható, apró köves, tégladarabos, habarcsos betöltésű, nagy valószínűséggel alapozási árok jelentkezett. Az 1. árokkal párhuzamosan megnyitott 2. árokban is jelentkezett a korábban megfigyelt habarcsos-téglás omladék, míg az ettől távolabbi objektumoknak nem volt nyoma. A kissé távolabb kialakított 3. és 4. árok talaja lényegesen tisztább volt, az egykori épülethez köthető objektum nem jelentkezett bennük. Az árok nagy valószínűséggel már a templom területén kívül helyezkedtek el. A terület szondázására kialakított árok és a bennük feltárt objektumok alapján megállapíthatjuk, hogy az egykori templom K-i részét kutattuk meg. Megtaláltuk az egykori alapozási árkokat, illetve részlegesen az alapfalakat, melyek egyértelműen kijelölik az egykori épület határait. A templom területe a többszöri szőlőtelepítés eredményeként erősen bolygatott, jelentősen károsodott. Sírok a templom területén nem jelentkeztek. Feltehetőleg csak az épülettől és így a dombtetőtől távolabbi, mélyebben elhelyezkedő, vastagabb homokkal fedett részen számolhatunk bolygatatlan temetkezésekkel.

KNIPL ISTVÁN

101. Hatvan, Grassalkovich-kastély, Premontrei kolostor, Vár (KÖH 63490, 63492)

(Heves megye) Á?, Tő, Kú, Ú, I

A Magyar Vadászati Múzeum Beruházó Nonprofit Közhasznú Kft. a hatvani Grassalkovich-kastély (hrs. 2713/4, KÖH törzsszám: 2123, régészeti lelőhely azonosító: 63490, 63492)

27 RKM 2005, 244–246.

felújítási munkáit megelőzően régészeti próbafeltárást rendelt meg a Heves Megyei Múzeumi Szervezettől, amely intézmény a feltáráshoz bevonta a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központjának Műemléki Kutatási Osztályát.

A kutatás előzetes célja a padlószint alatti építészeti szerkezetek teherbírásának és fizikai állapotának megismerése, és a kora újkori hatvani várhoz tartozó jelenségek megfigyelése volt. A feltárt terület nagysága 91 m² volt. A feltáráshoz a kézi segéd munkát a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ biztosította. A kis alapterületű, de nagyszámú kutatáshoz 2012. február 28. és március 9. között zajlott feltárása a vártnál jelentősebb tudományos értékű megfigyeléseket eredményezett.

Az 1. szonda kutatása során megállapítást nyert, hogy a neobarokk díszkút komoly, másfél m-nél mélyebb téglalapozással rendelkezik, a műkö felépítmény felújítása során ezt figyelembe kell venni. A szonda felső, mintegy 70 cm vastagságú része, ahogyan a rendelkezésünkre bocsátott közműterképek alapján vártuk, jelentősen bolygatott volt, ez alatt egy paticosos és téglatörmelék réteget találtunk, amelyet a kora újkori hatvani vár pusztulása utáni planírozáshoz kötöttünk. Az utóbbi alatt nagy méretű gödör került feltárássra, amely a teljes mélységben megfigyelhető volt, de szélessége jelentősen meghaladta a szonda méretét. Betöltéséből nagy mennyiségű kora újkori leletanyag került elő, kevés török termékkel.

A 2–3., a 4–5., valamint a 8–9–10. sz. pincében nyitott szondákban régészeti módszerekkel igazoltuk a korábbi fal-kutatás építéstörténeti megfigyeléseit. A középső, dongaboltozatos kettős helyiség sor boltozatostul a 18. század legelejére datált ún. Salm-féle fogadó pincéje volt. A korai pince Ny-i, visszabontott zárófalának részletét a 3. szondában tártuk fel. A 18. század 10-es éveit, illetve a század közepén történt oldalirányú pincebővítések alapozása elvált a korábbi részek-től, építéstechnológiája is (fal és kötőanyag) eltért azoktól. Jellemző, hogy a korábbi pince középső osztófalai igen mélyre (a pincepadlótól mérve 100–150 cm) voltak alapozva, a későbbi bővítések, illetve a korábbi oldalfalak alapozása jellemzően sekélyebb volt (-30–40 cm). Az 1954-es óvóhelyé váló alakítás során készült betonpadló alatt a padló építését megelőző alapozási és feltöltési rétegeket és modern átalakításokhoz kapcsolható bolygatásokat találtunk az altalaj felett. Már a 2. szonda feltárásnál feltűnt, hogy a bolygatások és recens feltöltések nagyobb mennyiségű embercsontot is tartalmaznak, amelyekből egy temető bolygatását feltételeztük.

A 7. szonda feltárása során különösen sok embercsont került elő, a templom körüli temetők erősen kevert ún. „sír földjéhez” igen hasonló rétegből, megfigyeltük továbbá, hogy a Salm-korszakhoz tartozó pince középső osztófalának alsó része az eddigiekhez képest nagyobb méretű, eltérő kidolgozású kövekből áll. Ennek jelentőségét a 6. és 11. szonda feltárása után értettük meg.

A 6. szondában széles, egy kősrny falalapozást tártunk fel. A derékszögben megtört fal a mai pince diszpozíciójától eltérő, korábbi, K–Ny-i tájolású épület sarka. A falat a pince építésekor azonos magasságra bontották vissza, köveit pedig részben a pincefal alapozásában használták fel újra. A falcsontot a sarkánál, illetve középtájon kissé megcsontították a pince, mára lebontott, belső osztófalainak építésekor. A D-ről szomszédos helyiségben nyitott 11. szondában megtaláltuk a kőalap folytatását, amely a fal mellett újra derékszögben megtörve K-i irányba indult. A falhoz D-ről csatlakozó agyagos szintet belső

járószintként azonosítottuk, amely felett egy, a falra is ráfedő égett, faszenes, épülettörmelék réteget figyelhetünk meg. A szondában, a fal mellett, az agyagos réteg szintje alatt anatómiai rendben fekvő felnőtt váz nagyobb részét, és a bal combja mellett egy erősen bolygatott gyermekváz kis részletét tártuk fel. A felnőtt mellkasa táján erősen töredékes fém viseleti tárgy maradványai voltak. A feltárt alapozások ezek alapján középkori (Árpád-kori?) egyházi épület maradványaként értelmezhetők. Mivel ennek létezésére semmilyen korábbi megfigyelés vagy forrás nem utalt, a feltárt terület nagysága pedig viszonylag kicsi, nem állapítható meg egyértelműen milyen épület, milyen korú részlete látott napvilágot. Az épület egyelőre feltételelesen azonosítható a Szent Margit tiszteletére szentelt hatvani plébániatemplommal, amelyről egy 13. századi forrásból értesülünk, de nem zárható ki, hogy a Mária Magdolna tiszteletére létesült premontrei prépostság templomának részletét tártuk fel. A kérdést egyértelműen csak további kutatások dönthetik el. A templom többi részletének előkerülése a középső pince-terekben várható, tehát a Salm-féle fogadó alatt, a 18. század későbbi időszakában épült pincebővítések területén nyitott szondákban sem temető, sem pedig épület nyomait nem találtuk. Megjegyzendő, hogy a templom falai két helyen is korábbi objektumokat metszettek, amelyek koráról lelelt híján, semmi biztosat nem állíthatunk.

A földszinti boltozatfeltöltések eltávolítása során a kastély építéstörténetére vonatkozó megfigyeléseket tettünk. A 12. szondában, a pincében álló pillér felett a földszinti térben is támasz állhatott, amely valószínűleg összefüggött a vele egy vonalban, a földszinti oldalfalon látható falcsorbázattal, illetve fészekkel. A 13. és 15. szondában a pinceboltozatok felett eredeti, a Salm-korszakhoz tartozó boltozatfeltöltésben is találtunk embercsontot, amelyek a pinceépítés során kitermelt földdel együtt kerülhettek ide.

A 14., alapincézetlen épületrészben nyitott szondában, erős és mély kő-sávalapot tártunk fel az épület sarkán. A főépület ÉK-i, szintén alapincézetlen, pilléres sarokhelyiségében, és annak külső fala mellett nyitott 17., illetve 18. szondákban szintén igen mély alapozási síkokkal lehet számolni, azok mélységét nem értük el. A pillérek kiszélesedő, erős téglalapozásban állnak, az oldalfalakat pedig pillérekre álló ívekre építették, az ívek közeit utólag aláfalazták. Az épületrész süllyedésének oka ezek alapján valószínűleg nem az alapozás elégtelensége, elképzelhető, hogy ez a rész a várak feltöltésére épült, de ezt a szondák kis kiterjedése miatt nem tudtuk igazolni.

Az emeleten, a 19–20–21. szondákban igen sekély boltozatfeltöltést távolítottunk el, azt tapasztaltuk, hogy az osztófalak egy része közvetlenül a boltozaton áll. A 21. szondában, a helyiség DK-i sarkában kályhalapot találtunk.

Az ásatási szelvényeket, és a pincében feltárt épületmaradványokat korszerű geodéziai módszerekkel Szökrön Péter mérte fel.

JANKOVICH NORBERT

102. Hegyfalva határa (Vas megye) Ó, B, LT, N, I

Az M86 gyorsforgalmi út Szeleste–Csorna közötti szakaszának Vas megyét érintő nyomvonalán a település határában az alább leírt helyek feltárást végeztük.

Hegyfalva, Berek-alja II. (KÖH 67175): A lelőhely területén 2012. október 31. és november 21. között megelőző feltárást

végeztünk. Az előzetes adatok szerint a lelőhely (M86 8. lh.) nem terjedt ki a nyomvonal területére, de a földmunkahatár relatív közelsége (30 m) miatt nem lehetett kizárni, hogy az objektumok mégis elérik a nyomvonal területét, ezért próba-feltárással próbáltuk tisztázni a lelőhely esetleges érintettségét. Mivel a lelőhellyel szomszédos területen a NIF nem tűzette ki a nyomvonalat, ezért a majdani út tengelyét kézi GPS készülékkel határoztuk meg. A próbafeltárás során 2 szondát alakítottunk ki a tervezett út tengelyében. A teljes lehumuszolt terület nagysága 270 m² volt.

A vizsgált terület DNy-i negyedében egy homogén, elmosódott, sötét, kerek folttal jelentkező, 180 cm átmérőjű objektum jelentkezett, amelyről a bontás során kiderült, hogy kút. Fabélés nyoma nem látszott. Az objektumból leletanyag nem került elő, ezért kora bizonytalan maradt.

Munkatársak: Kántor Orsolya régészhallgató, Körmeny Tibor geodéta.

HORNOK PÉTER

Hideg-tag (KÖH 29927): A Kőrös-patak D-i oldalán található (hrsz. 0109/20, 0152/2, 0153/8, 0153/10) M86 6. lelőhelyen, próbafeltárás keretében, 2012. október 31.–november 15. között, 6 kutatóárokka 101 m²-nyi területet tártunk fel. A humuszolás mélysége – egy árok kivételével – 90–110 cm. A lelőhely a nyomvonal Ny-i felét érinti: a 603 és a 605 kitűzési pontok között található, átlagos sűrűségű. A kutatóárkokban 8 régészeti jelenséget dokumentáltunk: 4 gödröt, 2 árkot és 2 cölöplyukat. Az előkerült jelenségek pontosabb funkcióját a próbafeltárás során nem lehetett meghatározni. A feltárás csak kevés mennyiségű leletet hozott napvilágra, datálói értékű lelet pedig nem került elő. A leletanyag alapján a jelenségek őskori telephez tartozhatnak.

Munkatárs: Körmeny Tibor geodéta.

MLADONICZKI RÉKA

Kőrös-patak mente (KÖH 67183): A próbafeltárást Hegyfalu D-i határában, a mai tsz-től D-re található területen, az M86 5. lelőhelyén végeztük, 2012. október 30.–november 29. között. A kitűzött ÉK–DNy irányú nyomvonalat jelenleg is használatban lévő É–D irányú földút szeli ketté. A földút K-i oldalán laza szerkezetű humuszos talaj található. A Ny-i oldalon, a Kőrös-patak vonalát követve, enyhén emelkedő, természetes dombhát látszik, melyet a patak két oldalról (É és Ny) fog közre. A feltárás során kutatóárkainkat a nyomvonal hossztengegyével párhuzamosan, annak szélén, a kitűzött határok mentén ástuk. Szelvényeink összterülete 1729 m², ebből 1414 m²-nyi tartalmazott régészeti is értékelhető jelenségeket. Az intenzív mezőgazdasági művelés és a patak közelsége együttesen eredményezte, hogy a recens humuszréteg vastagsága 30–110 cm között ingadozott. Érdekes, hogy a legvastagabb humuszréteget a dombhát tetején találtuk. A feltárt objektumok döntő többsége (70 db) cölöphelyként azonosítható. Ebbe nem számítanak bele a VI. szelvényben talált cölöpszerkezetes ház cölöplyukai (29 db), ill. a ház K-i oldalfalának megtámasztásához használt 7 cölöplyuk. A lelőhelyen kizárólag telepjelenségeket találtunk, amelyekből előkerült kora középkori, késő vaskori és kora bronzkori leletanyag is.

A kora középkori (9–10. század) lakó- és műhelyobjektum-ból késő vaskori kerámia is előkerült; ez arra utal, hogy a kö-

zépkorban megbolygatták a korábbi korok emlékeit. A műhelyként való meghatározás mellett szól, hogy az objektum szomszédságában előkerült egy vaskohóként azonosított objektum is. A belőle jövő kerámiaanyag alapján szintén a 9–10. századra keltezhető. A teljesen feltárt épület mellett még két esetben sikerült ahhoz nagyon hasonló szerkezetű objektumot megfigyelni. Ezek alapján feltételezem, hogy a területen még több kora középkori objektumra lehet számítani. Az is kirajzolódik, hogy a középkori település nagyjából az 514–534-es karók vonalától ÉK-re helyezkedhetett el. Ettől a vonaltól DNy-ra középkori anyagot nem találtunk.

A késő vaskort néhány S profilú táltöredék és egy a La Tène B-re, esetleg a C elejére keltezhető hosszútűtestű, simalábú fibula képviseli. A kerámiatöredékeken megfigyelhető, hogy jelentős mennyiségű grafitos soványítással készült darabok mellett más, biztosan a késő vaskorra jellemző töredék nem is igazán került elő.

A kora bronzkori anyag meglehetősen nagy változatosságot mutat. Egyetlen, kútnak tartható objektumból a Gáta-Wieselburg-kultúra jellegzetes edényei kerültek elő. Mellettük a lelőhely anyagának döntő többségét feltehetőleg a Somogyvár-Vinkovci-kultúrába kell utalni. Azzal a megkötéssel, hogy egyetlen töredéken a mészbetétes kerámia kultúrájára jellemző díszített keresztmívumos fenékbélyeg(?) került elő. Ilyen motívumot leginkább bronz, korongos csüngőkről ismerünk. A leletanyag legérdekesebb tárgyai közé tartozik a lelőhely kora bronzkori részéről előkerült markolatlapos bronztör háromszög alakú pengével. A kora bronzkori anyag a lelőhely D-i részén, az 534–537-es karók közötti részen koncentrálnak. Itt hatalmas méretű, de nagyon sekély foltok utalnak a megtelepedésre. Az objektumok szinte kivétel nélkül belőgnak a DK-i szelvényfalakba. Ez arra utal, hogy a nyomvonalon kívül is folytatódik a lelőhely nagyon intenzív része.

A telepjelenségek között 2 objektumot biztosan kútként azonosítottunk és további háromról feltételezzük, hogy azok voltak. Jóllehet a 2012-es év nyara és ősze meglehetősen aszályos volt, több objektum alján mégis megjelent a talajvíz. Azon objektumoktól, melyekben vizesedés, talajvíz jelentkezett, a Kőrös-patak viszonylag messze folyik (250–300 m-re), így a talajvíz megjelenésére magyarázatot nem tudunk adni.

Munkatársak: Horváth Dorina, Horváth András, Vámos Péter régésztechnikusok, Körmeny Tibor geodéta, Czöndör János.

MLADONICZKI RÉKA – MRENKA ATTILA

Hegyfalu, 84–86-os utak kereszteződése (KÖH 35764)

(Vas megye)

A 2012–2013-ben végzett feltárást összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

Hegyfalu, Berek-alja I.

(KÖH 67169)

(Vas megye) B, LT, Á

A 2012–2013-ben végzett feltárást összefoglalóan lásd: Hornok Péter–Tóth Gábor: Újabb adatok La Tène-kori sírkerületek hazai előfordulásához. Kelta temetőrészlet Hegyfalu határában. (Előzetes beszámoló) In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 120–134.

Hegyfalu, Két út közi dűlő III–IV.

(KÖH 54510, 54511)

(Vas megye)

A 2012–2014-ben végzett feltárásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Hegyfalu, Rózsa-major I / II.

(KÖH 67179)

(Vas megye)

A 2012–2013-ben végzett feltárásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

103. Hejőkeresztúr, Fecskés-domb (Koponyadomb)

(KÖH 16632, 16650)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) R?, LT?, Sza, Á, I

2012 májusában lakossági bejelentés érkezett a Herman Ottó Múzeumba, miszerint a Hejő-csatorna rendezésekor csontváza(ak)at találtak. Adattári kutatásokat követően kiderült, hogy ismert és nyilvántartott lelőhelyre vonatkozik a megkeresés. Helyszíni kiszállásunk alkalmával láthattuk, hogy a környezetéből markánsan kiemelkedő dombot korábbi tereprendezések alkalmával kialakított földút vágja át, melyet jelen munkálatok során tovább mélyítették. Bejárásunkkor a csontváz(ak)at nem találtuk, helyüket elfedték, csupán néhány csonttöredéket gyűjtöttünk. A földút mentén szántóföld található, a felszínen nagy mennyiségben gyűjtött őskori (talán rézkor?), kelta(?), római császárkori valamint középkori (13. sz.) leletanyag jelzi az egykori település helyét. A lelőhely vélhetően megegyezik az 1960-ban Megay Géza által kutatott településsel (Koponyadomb), ahol 1999-ben Pusztai Tamás tartott helyszíni szemlét. A földút által részben elpusztított lelőhely kiterjedését a terepbejárás során sikerült meghatározni.

HAJDÚ MELINDA

104. Hejőkürt, Hejő-part (LIDL logisztikai központ)

(KÖH 48140)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R, B, Sza

A Telekom Zrt. által a Tiszatarján és Tiszaújváros között létesítendő optikai kábelhálózat kiépítéséhez kapcsolódva, a Herman Ottó Múzeum 2012. július 20. és szeptember 4. között a lelőhelyen folytatott megelőző feltárásokat. A 3313 j. közút Ny-i oldalán három, 1,8 m szélességű, összességében 837 m hosszú kutatóárokban a neolitikum, a rézkor, a bronzkor és a római császárkor emlékei kerültek elő.

A neolitikum és rézkor időszakából a kutatott terület középső részén több agyaggyerő és néhány kerek, kissé kiöblösödő tárológödör, 2 kút, illetve oszlophely került elő. A nagy mennyiségű kerámia és állatesont (kagylók és halmaradványok is) mellett 2 réztű, 2 agyagból készült emberfigura, valamint számos pattintott kőeszköz látott napvilágot.

A bronzkorból a vizsgált terület É-i részén néhány sekély, kevésbé karakteres leletanyaggal jellemezhető, amorf gödröt tártunk fel, míg a szelvény D-i részén egy félig földbe mélyített épületrészlet került elő, mely nagy méretű, összeroppant tárolóedényeket tartalmazott.

A római korból összesen 9 szarmata (ebből 2 körárok) temetkezést, egy további temetkezéshez tartozó kerítőárcot, valamint egy, a síroknál valamivel fiatalabb településhez tar-

tozó objektumokat (egy épületet, tárológödröket és egy árcot) tártunk fel. A sírok a kutatott terület középső és D-i részén két, világosan elkülönülő csoportban helyezkedtek el, valószínűleg két különböző temetőhöz tartoztak. A temetkezések közel fele bolygatottnak bizonyult, a halottakat eredetileg felékszerezve (gyöngyök, csatok, egyszerű vasfibulák), étel- és italmellékletekkel (fazekak, bögrék) ellátva helyezték nyugalomra.

KOÓS JUDIT – KIRÁLY ÁGNES – TÓTH KRISZTIÁN

105. Hernádszentandrás, Csárda

(KÖH 78829)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, R

A lelőhely a község ÉNy-i határában, a Fügöd és Hernádszentandrás közti műúttól és a Bársonyos-patak mesterséges medrétől DK-re, természetes vízfolyások találkozásánál helyezkedik el. Galkó József fedezte fel 2010. október 7-én, majd 2012. január 14-én újabb leleteket gyűjtött területéről. Szántóföldön, kb. 70–80×20–30 m-es területen középső neolitikus, késő neolitikus és rézkori töredékeket talált közepes sűrűségben. A lelőhely közel K–Ny-i irányú lehet.

CSENGERI PIROSKA

106. Hetefejércse határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, V, Sza, Á

2012 júniusában a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez terepbejárásokat is végeztünk. A bejárás során Hetefejércse és Tarpa határát, elsősorban a Téb-erdő DNY-i csücskét érintettük a megfigyelésekkel. A bejárást Hete irányából kezdtük meg, és az alábbi lelőhelyeket dokumentáltuk.

Derenye-hát közép (KÖH 84161): A lelőhely a Derenye-hát középső részén található, a kifli alakú hetei Nagy-tó belső részén, a kiemelkedésen található, mely D-i irányban még meszse elnyúlik. A terület rendkívül intenzív, melyen késő bronzkori és némi császárkori, Árpád-kori megtelepedés nyomát találtuk. A lelőhely nagysága 613×163 m, DK–ÉNy-i irányú.

Hetei-temetőtől délre (KÖH 84155): Közvetlen a temetőt elhagyva regisztráltuk az első lelőhelyet. A terület a Derenye-csatorna és a temető D-i széle közti háromszögben helyezkedik el, egy viszonylag nagyobb K–Ny-i irányú kiemelkedésen. Az intenzív lelőhelyen bronzkori, császárkori, és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A terület nagysága 45×193 m, K–Ny-i irányú.

Hetétől keletre, Derenye-csatornától délre (KÖH 84153): Közvetlen a temetőt elhagyva regisztráltuk az első lelőhelyet. Azzal átellenben, a Derenye-csatorna D-i partján, annak magasabb részén találtuk a következőt. A közepes intenzitású területen bronzkori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttünk. A lelőhely nagysága 100×63 m, DK–ÉNy-i irányú.

Hetétől keletre, Derenye-hát Nyugat (KÖH 84159): A lelőhely a Derenye-háton, a mára kiszáradt hetei Nagy-tó Ny-i partján húzódik. Ezen a részen szórványosan császárkori és Árpád-kori töredéket találtunk. A lelőhely nagysága 204×78 m, D–É irányú.

Vas-tag (KÖH 81725): 2012. július 17-én próbafeltárást végeztünk a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez. A területen egy anyaggyerő létesítését tervezték, ezért volt szükség a próbafeltárára. Az eddig nem ismert lelő-

hely egy kissé vizenyős réten fekszik. Az ásátás során 4 gödröt dokumentáltunk. Az előkerült jelenségek kevés leletanyagot tartalmaztak, melyek a késő bronzkor–kora vaskor fordulójára tehetőek. Bacskai István végzett műszeres leletfelderítése során egy nagyobb méretű bronzfalera darabjait találta meg.

Munkatársak: Bocz Péter, Linzenbold Attila

TOLDI ZOLTÁN

107. Igal határa

(Somogy megye) **U, R, B, Ró, Á, Kk**

2012. április 3-án terepbejárást végeztünk Berta Gyulával (Kaposvár, Pete u. 8.) együtt, akivel már 2008-ban is végeztünk itt közös bejárást.

Alsó-berek-alja (KÖH 9451): Igaltól D-re, a Hársas-berki-patak Ny-i partján nagy kiterjedésű lelőhelyet jártunk be. Az őskori kerámiatöredékek (késő bronzkor, urnamezős kultúra) mindenütt megtalálhatók, a római leletek a középső részen, főleg egy kisebb dombon vannak. A lelőhely Ny-i szélén több, szétszántott, részben paticsos objektum figyelhető meg. A lelőhely ÉNy-i részén Balaton-Lasinja és badeni leletek különülnek el, ezeket külön gyűjtöttük és bemértük. Berta Gyula elmondása szerint a lelőhely É-i irányban még több száz m hosszúságban folytatódik, ezt nem tudtuk ellenőrizni, mert itt már magas gabona van.

Pille-réti-dűlő 2. lelőhely (KÖH 9454): A Rozbeli-vízfolyás Ny-i oldalán, egy É–D-i irányú, enyhe lejtőjű domb K-i lejtőjén helyezkedik el. 2008-ban nem tudtuk a teljes területét bejárni. A mai napon, a frissen tárcsázott területen, behatároltuk ezt az elmaradt részt. Nagy kiterjedésű, Árpád-kori lelőhelyet (12–14. század) lokalizáltunk, egy kisebb területen kevés kőtöredék és salak is található. Berta Gyula véleménye szerint középkori templom volt itt, de a felszíni nyomok ezt nem erősítették meg, inkább csak településre számíthatunk. Bejártunk egy másik dombot is. Berta Gyula véleménye szerint esetleg itt is lehetett a középkori templom, de a felszíni nyomok ezt még kevésbé erősítették meg, mert a felszínen csak őskori (neolitik–rézkor) kerámiatöredékeket találtunk. Az őskori leletek főleg a lelőhely Ny-i és D-i részén találhatóak.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Cserép Tamás és Varga Máté régésztechnikusok.

NÉMETH PÉTER GERGELY

108. Ikervár, Szőlő-Málai-dűlő II. (KÖH 82195)

(Vas megye) **Ő, Kk**

2012 júliusában terepbejárást végeztünk Ikervár belterületének Ny-i szélén, a Szombathely–Ikervár műút D-i oldalán. Ottjártunkkor a terület nagyobb részén gabona- és repcetarlót, kisebb részén álló gabonát találtunk. A műúttól kb. 50 m-re, egy Ny–K-i dombháton, és attól kissé É-ra, egy, a nyilvántartásban nem szereplő lelőhelyet azonosítottunk. A kedvezőtlen látási viszonyok mellett öt régészeti korú kerámiatöredéket találtunk, melyek a dombtetőtől kissé D-re sűrűsödtek. Az apró kavicsos edényanyagok között három jellegtelen őskori, kettő késő középkori volt. A leletek elhelyezkedése alapján a lelőhely É–D-i irányban elnyúló, ovális alaprajzú lehet, kiterjedése: 160×80 m.

HORNOK PÉTER

109. Kaba, Oxidációs-tavak 2.

(KÖH 65400)

(Hajdú-Bihar megye) **B**

A Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája (Debrecen), a Kaba 0513/49-es hrsz. alatti ingatlanon megvalósuló öntözőtelep beruházás kapcsán régészeti megelőző feltárást írt elő, mivel az érintette a nyilvántartott régészeti lelőhelyet. A lelőhely Kabától Ny-ra, a Gorzás-patak Ny-i oldalán található, egy ÉNy–DK-i irányú gerincen, melyet részben elhordtak a tó kialakításakor, az 1970-es években.

A vezeték számára kijelölt nyomvonal részben érintette az oxidációs tavak gáttalpat, ezért nagymértékű feltöltést figyeltünk meg. A 2012. október 17-én megkezdett munka során régészeti lelet, objektum vagy jelenség nem került elő a közel 200 m hosszán, mintegy 1,5 m szélességben kinyitott szakaszon. A nyomvontól É-ra, az említett lelőhelyhez tartozó gerincet bejárva késő bronzkori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk, illetve műszeres leletfelderítés során egy tokos bronzvéső is előkerült.

Munkatárs: Bacskai István műszeres leletfelderítő.

HULLÁM DÉNES

110. Kaposújlak, Kenderföldek

(KÖH 94545)

(Somogy megye) **R, B, Ró, Á, Kő**

Berta Gyula kaposvári lakos őskori (urnamezős kultúra) és középkori leleteket gyűjtött, ezeket 2012. március 27-én a kaposvári múzeumnak átadta. 2012. április 3-án terepbejárást végeztünk a Kapos folyó É-i partján, és a Hetesi-árokotól Ny-ra, nagy kiterjedésű lelőhelyet jártunk be. A terület DK-i részén magasabb domb van, Berta Gyula véleménye szerint ez földvár (mocsárvár), de a helyszínen semmilyen erődítés nem látszik. A bejárás során nagyon sok őskori (rézkor, bronzkor, későbronzkor: urnamezős kultúra), római kori (2–3. század), Árpád-kori és középkori leletet gyűjtöttünk. A lelőhely D-i része a Kapos partig nyúlik, a K-i részen a Hetesi-árok melletti alacsonyabb földterületig ér el. Az É-i részen (ahol már csak középkori leletek találhatóak) egy meredekebb domboldal derekáig húzódik, míg Ny-on a település széléig követhető.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Cserép Tamás és Varga Máté régésztechnikusok.

NÉMETH PÉTER GERGELY

111. Kaposvár-Toponár, Lovarda

(KÖH 43495)

(Somogy megye) **U, B, LT, Á**

2012-ben gázvezetékét fektettek a Kaposvárhoz tartozó Toponár külterületén, a munkálatok érintették a terepbejárásokról ismert lelőhelyet is. Az árkot a korábbi vezetéktől alig 1 m-re ásták, így egy nagyjából 4 m széles felületen tudtunk dolgozni.

A lelőhely egy egykor szélesebb árterű vízfolyás melletti dombon található, a vezeték a domb aljában, a lelőhely szélén vezeték. Az objektumok a viszonylag magasabban fekvő területen csoportosultak, sajnos csak sekélyen maradtak meg. Összesen 5-5 kelta és kora Árpád-kori valamint 3 őskori (neolitik, illetve bronzkori) gödör került elő. Fémalak a kelta és Árpád-kori objektumokban is volt, mindkét korszakban folyhatott fémművesség a területen.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Gál Zoltán.

MOLNÁR ISTVÁN

112. Karancslapujtő, Pókahegy

(KÖH: 41057)

(Nógrád megye) B

A szakirodalom a 19. század közepe óta többször foglalkozott a lelőhellyel. A hatvani és a pilinyi kultúra gazdag lelőhelye, védett fekvésű magaslati őskori telepként tartják nyilván.

A község K-i vége felett emelkedik a Póka-hegy. É felé erősen lejtő, szélesen elterülő fennsíkja egyenlő szárú háromszög alakú, amely alul az É-i oldalon kissé szakadékos egyenes peremben végződik. DNy-i oldalának pereme alatt 115 m hosszú terasz húzódik, őskori eredete még bizonytalan. A fennsík legmagasabb pontja a D-i sarkában van, vízmű körbekerített területe foglalja el. Az egész fennsík szántóföld, jelenleg parlag, K irányában törés nélkül folytatódik. A feltételezhető őskori telep legalább 300 m hosszú, pontos kiterjedését nem ismerjük.

Guba Szilvia és Zandler Krisztián közreműködésével mértem fel.²⁸

NOVÁKI GYULA

113. Kastélyosdombó, Temető

(KÖH 26562)

(Somogy megye) U?

2012. január 25-én Fodor László darányi lakos mutatott egy agyagkanalat (talán lengyeli kultúra), amelyet a kastélyosdombói temetőben talált, sírásás közben, a kidobott földben. A temetőtől É-ra nagy kiterjedésű őskori lelőhely található, így valószínűleg, ez a lelet is ahhoz tartozik.

VARGA MÁTÉ

114. Kazsok, Tehenészeti telep

(KÖH 94547)

(Somogy megye) I

2012. április 3-án leletmentést végeztünk Kazsokon. A tehenészet bővítésekor embercsontokat találtak, a K-i kerítésén kívül, a higrágya-derítő alapozásakor. A mai napon megfigyelhető volt 2 sír nyoma, az egyik benne maradt, kb. 120 cm mélységben a derítő Ny-i falában. A sír tájolás nagyjából Ny–K, a lábak megsemmisültek az építkezéskor. Leletek nem kerültek elő, így a temető kora ismeretlen.

Munkatársak: Honti Szilvia régész, Cserép Tamás és Varga Máté régésztechnikusok.

NÉMETH PÉTER GERGELY

115. Kállósemjén, Belterület

(KÖH 34999)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kk

2012 tavaszán több ütemben végeztük el a kállósemjéni görög-katolikus templom kutatását. Ennek oka az volt, hogy a templomon szigetelési munkákat végeztek. Ezzel párhuzamosan sor került a teljes padozatcserére is. A kutatás során megtaláltuk egy elpusztult Árpád-kori templom négyzetes szentélyzáródását. Megfigyelhettük a későbbi középkori templom falait, meghatározhattuk a középkori szentélyének eredeti kiterjedését –

ennek egy része a mai napig áll –, regisztráltuk az elpusztult sekrestye, oltáralap, a D-i bejárat, valamint egy középkori kriptá nyomain. Megállapítható volt a görögkatolikusok által tovább használt templom – visszabontott – maradványainak kiterjedése. Ennek egy későbbi fázisához tartozott egy feltárt toronyalapozás is. A templom a mai képét a 19. század végén nyerte el.

JAKAB ATTILA

116. Kemence, Varjasi vár

(KÖH 94335)

(Pest megye) Ő?

A sáncot Bezeceky Árpád (Duna–Ipoly Nemzeti Park) ismerte fel. Kemencétől K–DK-re, a „Tótok útján” lévő Varjasi-pihenőtől (egykori vadászház helyétől) Ny-ra, 30–40 m-re, a sár-ga jelzésű turistaúttól indul DNy irányába. 230 m hosszan követhető a hegyoldalban, a meredekebbé váló részen végződik. A sánc belső magassága alig 10–20 cm, aljában sekély árok húzódik. A sánc elvileg a mögötte, ÉNy-ra emelkedő hegy (478,5 m) védelmét jelentette, de folytatása a hegy körül sehol sem látható. Elkezdett, de félbehagyott sánc lehet, korát az őskorba valószínűsíthetjük.

A sáncot Szádeczky-Kardoss Géza közreműködésével mértük fel.²⁹

NOVÁKI GYULA

Kercaszomor, Református templom

(KÖH 87439)

(Vas megye)

A 2012–2013-ben végzett feltárásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között

117. Keszthely-Fenekpuszta,

Halászlét és Pusztatemplom

(MRT 1. k. 21 / 17. és 21 / 25. lh.; KÖH 10514 és 10522)

(Zala megye) U, Ró

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal a Kis-Balaton vízvédelmi rendszer II. ütemének 7. sz. anyagnyerő bányája esetében a 0401/1 hrsz.-ú területen próbafeltárást írt elő. A projektet megelőzően készített hatástanulmányt alapul véve a 410/0797/1/2009 sz. KÖH szakhatósági állásfoglalás a bánya területét a Keszthely-Fenekpuszta, Pusztaszentegyházi-dűlő/Pusztatemplom lelőhellyel (KÖH 10522) azonosította, így az ásatási engedély is erre a lelőhelyre lett kiállítva. A tervezett 7. sz. anyagbánya területe azonban csupán É-on érinti a lelőhely legdélebbi részét, a bánya valójában a Magyar Régészeti Topográfia I. kötetének 21 / 17. sz. lelőhelyére esik, melynek neve: Keszthely-Fenekpuszta, Halászlét (KÖH 10514). Sajnos azonban ez a lelőhely a közhiteles nyilvántartásban a ténylegesnél nyugatabbra szerepel, ez okozta a félreértést, s így eleve nem számolt annak érintettségével a hatástanulmány. Továbbá így történhetett meg az is, hogy a lelőhely középső részét az 1980-as években egy nagy méretű bányagödörrel már megsemmisítették.

28 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017. 119–120.

29 Szádeczky-Kardoss Géza: Börzsönyi vártúrák. A Börzsöny várai. H. n. 2014. 18–20.

Mivel a több mint 6 ha kiterjedésű bányából a kivitelező Pentavia Kft. és a Szabadics Közmű- és Mélyépítő Zrt. számításai szerint az eredetileg kijelölt terület D-i részének kitermelése is elegendő lesz földmunkáihoz, ezért csupán a bánya területének D-i felén történt meg a kukorica learatása és a lőszermentesítés, s kizárólag erre a területre kérte a megbízó a próbafeltárás elvégzését.

A próbafeltárás során az előkerült régészeti jelenségek a megbízóval kötött szerződés szerint csupán dokumentálásra kerültek, azokat fel nem tártuk. A további teendőket a megbízó az előkerülő objektumsűrűségétől, szükség esetén az elfedés módjának kidolgozásától, valamint a 3. sz. anyagnyerőn a behúzásból a régészeti feltárásokra fordítható költségek alakulásától tette függővé.

A próbafeltárás megkezdése előtt az Országos Vízügyi Főigazgatóságtól azt a tájékoztatást kaptuk, hogy a korábban tervezett földdepó helye természetvédelmi okokból nem áll rendelkezésre, ezért a megbízó és a kivitelező javaslatára a földet kutatóárkaink két oldalán helyeztük el, a humuszt és az alkalmatlan anyagot külön oldalra téve, melyet a későbbiekben a kivitelező fog elszállítani.

A 2 m széles, többségében ÉNy–DK-i irányítású szondáink közül a közepén kibányászott mélyedés K-i oldalán 11-et húztunk, Ny-i oldalán 8-at jelöltünk ki, D-i peremén pedig 1 kitérésre volt hely. Ezekben, 2012 augusztusában, összesen 19 régészeti jelenséget találtunk, melyek több mint fele közvetlenül a kibányászott terület peremén helyezkedik el, a korábbi földmunkák tehát elpusztították a közbülső objektumokat. Az árkokban a mai felszíntől 40–80 cm mélységben találtuk a nem különösebben nagy méretű foltokat. Mindössze a 15. sz. árkban jelentkeztek azok már kifejezetten magasan, ott ugyanis csupán 25 cm-t kellett letermelni. Az előkerült foltok közt csupán egyetlen nagyobb méretűt találni, a felszínükből gyűjthető cserepek alapján a területen neolitik és római kori gödrök várhatóak.

STRAUB PÉTER

118. Keszthely határa (Zala megye) U, LT, Ró, Ka

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010 augusztusától több ütemben is végzett megelőző feltárásokat a 71-es sz. főút Keszthelyt elkerülő szakaszán, az alábbi lelőhelyeken.

Lendl Adolf u. (KÖH 58885): 2012 tavaszán a Beruházó jelezte, hogy a főpályához D-ről egy szervízút fog kapcsolódni, mely hozzávetőleg 1500 m²-en érinti a nagy kiterjedésű, több korszakú lelőhelyet, ezért szükség lesz annak is a feltárására. Bár a munkára az 5/2010 (VIII. 18.) NEFMI rendelet értelmében a ZMMI volt jogosult, a munkát azonban nem tudta megkezdni, ugyanis a 2011. évi LXIV. törvény 23/E.§ (1) bekezdésében foglalt bruttó 1%-os keretet a 71-es út korábbi régészeti feltárásai már kimerítették. A további feltáráshoz szükséges többletforrást az 1310/2012. (VIII. 23.) sz. kormányhatározat 2. pontja biztosította, mely alapján a ZMMI a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt.-vel kötött szerződés alapján 2012. október 25-én kezdte meg az ásatást.

A lelőhelyet K–Ny-i irányban keresztülzselő szervízút a főpálya nyomvonalához D-ről csatlakozik. A szervízút É-i szélében, az E.ON-Hungária által, a telefonvezeték vonalától előírt, 1 m-es védőtávolságot a nyomvonal teljes hosszában megtartottuk, így összességében 1400 m² került feltárásra.

A november 16-ig tartó ásatáson összesen 29 stratigráfiai egység (19 objektum) került beazonosításra és feltárásra. Az ideai ásatás eredményeként előkerült 19 objektum területi- és időszaki eloszlása összevág a 2010–2011. évi ásatások³⁰ során tapasztaltakkal: a szervízút K-i végében újkőkori emlékeket találtunk, míg Ny-i irányban, a domb aljában fiatalabb korú objektumok sűrűsödnek, s a két nagy tömb közt kevésbé intenzív a lelőhely. A szervízút Ny-i felében a korábban tapasztaltakhoz hasonlóan a régészeti objektumok több helyen összefüggő kavicsrétegbe lettek beásva.

A feltárt neolitik objektumok közt hulladékgyödröt, tárolóvermet, tűzhelynyomot és cölöplyukakat egyaránt találni. Utóbbiakról az elmúlt évek ásatásainak összesítő térképeivel összevetve elképzelhető, hogy azok valamelyik korábban dokumentált hosszúházhoz tartozhatnak. A késő vaskorból klasszikus elrendezésű, tartóoszlopos lakóházat ez alkalommal nem találtunk, de két földbemélyített objektumról méretük és a szabálytalan elhelyezkedésű cölöphelyek alapján könnyen elképzelhető, hogy eredetileg azok is valamiféle épületek lehettek. Az egyik a betöltéséből előkerült vassal és a bronzdarabok alapján talán műhely lehetett. A nyomvonal Ny-i végében, a legalacsonyabb terepszinten római kori objektumokat találtunk viszonylag nagy mennyiségű kerámia- és állatsont anyaggal. Az egyik gödörben vas kovácsszerszámok kerültek elő, valamint nyersanyagként valószínűleg karperec gyártására előkészített és már aprólékosan díszített vastag, kalapált bronzhuzal.

Murvás-dűlő (KÖH 75229): Keszthely határában, a várostól ÉK-re, a Murvás-dűlő DK-i részében, a Szent László-árokotól enyhén emelkedő lankás domboldalon, 2010. szeptember 29-én a 71-es sz. főút Keszthely északi elkerülő építésének földmunkái során a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ munkatársai a 103+250 és a 103+425 kmsz. közti földmunkák szakfelügyelete alatt új régészeti lelőhely nyomait észlelték.³¹ A Kulturális Örökségvédelmi Iroda előírása szerint a megnyitott felület tárgyévben visszatakarásra került és 2011. szeptember 26–27-én további szondaárkokkal az MNM NÖK meghatározta a lelőhely K–Ny-i irányú pontos kiterjedését.³²

Az időközben 75229 számon nyilvántartásba vett lelőhely feltárására az 5/2010 (VIII. 18.) NEFMI rendelet értelmében a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága vált jogosulttá, azonban a munkát nem tudta megkezdni, ugyanis a 2011. évi LXIV. törvény 23/E.§ (1) bekezdésében foglalt bruttó 1%-os keretet a 71-es sz. út korábbi régészeti feltárásai már kimerítették. A feltáráshoz és az elfedéshez szükséges többletforrást az 1310/2012. (VIII. 23.) sz. kormányhatározat 2. pontja biztosította, mely alapján a ZMMI a Beruházó Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt.-vel kötött szerződés alapján 2012. szeptember 24-én kezdte meg az ásatást.

A november 9-ig tartó feltárásunk során középkori jelenségeket az MNM NÖK szakfelügyelete alatt tapasztaltakkal szemben nem találtunk, s neolitik emlékek is csupán szórványként, kis számban kerültek elő. A feltárára kijelölt terület Ny-i végében, a humusz alatt közvetlenül jelentkező kavicsrétegben nagyon kevés objektumot találtunk, a régészeti jelenségek a nyomvonal középső harmadában a dombtetőn és attól K-i irányában sűrűsödtek és váltak egyre nagyobb méretűvé.

30 RKM 2011, 81.

31 RKM 2010, 253.

32 RKM 2011, 80.

Az ásatás eredményeképp összesen 63 objektum került feltárássra, s kiderült, hogy valamennyi korszak további objektumaival kell még számolni D-re, a nyomvonalon kívül, a lelőhely tehát túlnyúlik a nyomvonalon.

A feltárt objektumok a késő vaskor, a késő római- és a késő népvándorláskor időszakára datálhatóak. A lelőhely legintenzívebb részét a dombtetőn értük el, ahol utóbbi két korszak objektumai sűrűsödtek. A római korból több nagyobb hulladékgödört is feltártunk, melyekben a kerámia és az állatcsontok mellett bronzérme és szinte teljesen ép, kétsoros faragott csontfésű is előkerült. A 9. századi, változatos funkciójú objektumok közt verem és félig földbe mélyített épület egyaránt került elő, betöltésükben a Karoling-kor jellegzetes, kézi korongon készült, bekarcolt vonal- és hullámdíszes cserepeit találtuk. Az egyetlen szabadtéri kemence széles munkagödöréhez egy kővel és másodlagosan felhasznált római *tegulákkal* kirakott sütőtér csatlakozott, aminek közvetlen közelében egy mély kutat is sikerült feltárnunk.

A kelta emlékek a nyomvonal K-i felében, a domb lankáján kerültek elő, melyek a domb aljában sok helyen összefüggő laposköves rétegbe lettek beleásva. Az egyik – sajnos a feltárássra kijelölt területbe csupán részben beleeső – hulladékgödörben nagy mennyiségű, jól korongolt kerámiát találtunk, egy másikban pedig, minden bizonnyal, a kelták arató- és hálaünnepe alkalmával Cernunnos istennek feláldozott szarvas tetemét.

Az eredetileg feltárássra kijelölt 4922 m²-nyi területből végül összesen 4440 m² lett feltárva. A nyomvonal ÉK-i végének megkutatását az ott futó mély árok már szükségtelenné tette, míg a DK-i részen a töltés alatti sávhoz a földmunkák során elegendőnek bizonyult a kivitelezés során szakfelügyelet biztosítása.

STRAUB PÉTER

119. Kéked határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Á, Kk, I

A Kéked és Abaújnásd közötti összekötő útberuházás (határátelő) kapcsán, Kéked határában az alábbi kutatások történtek.

Hosszú-földek (KÖH 82595): A beruházáshoz készült örökségvédelmi hatástanulmány részeként 2012. március 4-én tartottunk terepbejárást a Hosszú-földek határán, ahol nagy mennyiségű, középső neolitikus (alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája valamely csoportja) és néhány késő bronzkori töredéket gyűjtöttünk. A lelőhely Felsőkéked falutól Ny-ra, a Balázs-árokól É-ra a Hernád magasparton, a magyar–szlovák határ közelében húzódik.

HAJDÚ MELINDA

A NIF Zrt. megbízásából, a miskolci Hermann Ottó Múzeum alvállalkozójaként az Ásatárs Kft. régészeti feltárást végzett a lelőhelyen. A 12 m széles nyomvonalon belül egy, ma is használatban levő földút húzódik. A földút mindkét oldalán ideális esetben 4–10 m-es sáv volt potenciálisan feltárható, de mivel az út mellé depóztunk, így a legoptimálisabb esetben is 5 m szélességben tudtunk dolgozni. Természeti (pl.: fásor) és szakmai (régészeti negatív terület) okok miatt voltak olyan szakaszok, ahol a szelvény szélesség egy kanálnyi (2 m) volt, illetve facsoportok miatt rövidebb szakaszok kimaradtak.

A feltárást 2012. október 16–27. között végeztük el. A lehuszolt terület 2269 m², a régészeti fedett terület 2237 m², a régészeti fedetlen terület 32 m² volt.

A lelőhely a Hernád magaspartján, Kéked községből Abaújnásdra vezető földút/határút mindkét oldalán, a Balázs-árokól É-ra, az említett utat keresztező Ny–K-i irányú földútig helyezkedik el. A 2012 májusában végzett terepbejárással megállapították, hogy a lelőhely 382 m hosszúságban esik a tervezett nyomvonalba. A lelőhely szélessége nem volt behatárolható, mivel az említett földúttól Ny-ra legelő terület el.

A termőréteg, illetve a gypsint alatt sárgásbarna erdei talaj jelentkezett, melyen 83 objektumfolt rajzolódott ki. Az objektumok a nyomvonal középső részén sűrűsödtek, az É-i szakasz gyér, a DK-i rész egyenletes sűrűségű volt.

A 83 jelenség közül 68 gödör, 7 cölöplyuk vagy cölöphely-sor, 4 árok, 3 árokszerű gödör és egy talajdepresszió volt. Korukat tekintve 21 középső neolit, 10 őskori, 5 bronzkori és 47 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú volt.

A leletanyag híján ismeretlen korú (de valószínűleg őskori) objektumok nagy része sekély, kisebb-nagyobb méretű, kerek, ovális vagy nagy méretű, amorf alakú gödrök voltak. Néhány Ny–K-i és Ny–DK-i irányú, rézsús falú árok az ÉNy-i szelvényben került elő, egymás közelében. A nyomvonal K-i szakaszán egy 4 (10. obj.), egy 37 (15. obj.) és egy 3 (28. obj.) tagból álló cölöprendszer tártunk fel. Egyik cölöp szerkezetes objektum sem rekonstruálható, mivel a feltárással csak 3 m széles szakaszon érintette az említett jelenségeket. A cölöphelyek nagy része egy objektumon belül azonos tengely mentén helyezkedtek el, összetartozásuk egyértelmű volt.

A legkorábbi településnyom a középső neolitikumból származik és a bükki kultúra hagyatékához köthető. A településobjektumok a feltárt terület középső és ÉNy-i részén voltak megfigyelhetők. Az egyrészt nagy méretű, amorf alakú, különböző méretű agyaggyerök mellett kerek alakú, befelé vagy kifelé rézsús falú gödrök, és egy 10 cölöphelyből álló felszín feletti építmény tartozik ebbe a korszakba. A cölöplyukak (48. obj.) körívesen egy kerek alakú gödör köré szerveződve helyezkedtek el. A leletanyag nagy része az 57., 58., 76., 78. és a 83. sz. agyaggyerő gödrökből került elő. Érdekes, hogy a leletanyagot túlnyomórészt kerámiatöredékek és kőeszközök alkották, állatcsont (többek között kiskérődző állkapcsa) csupán néhány neolit gödörből került felszínre. Az edénytöredékek között egyaránt jelen voltak a vastag falú, pelyvával soványított anyagú tároló- és a vékonyabb falú, plasztikus (ujjbenyomkodással tagolt borda, kétosztatú, kerek vagy nyúlványszerű bütyök), beszurkált (függőlegesen vagy vízszintesen egy sorba), karcolt és festett (vörös-fekete) díszítésű darabok. A karcolt díszítések között a legáltalánosabbak voltak a halhólyag, a szabályos geometrikus- és a függőlegesen futó hullámvonal motívumok. Az 58. gödörből egy vörös alapon fekete festésű arcós edény töredéke is előkerült. Az edénytöredékek között jellegzetesek voltak a talpas edényekhez tartozó darabok. Az 58. gödörben találtunk egy 5,5 cm magas, laposfejű, ép, testén bekarcolt íves vonalakkal díszített, széles vállú, rövid lábú idolt.

A neolit objektumok jellegzetes leletei voltak – a kerámia mellett – az obszidián és az opálból készített pengék. A pengék alapanyagai, a magkövek is nagy számban fordultak elő. Ezek mellett minden nagyobb méretű gödörben volt a gabona őrlésére alkalmas, lapos, ovális alakú, tetején ívesre kialakított őrlőkő és a hozzá tartozó, gömbölyded alakú marokkő is. A 83. gödörből két nagyobb méretű földfesték-rög (okker) is előkerült.

A késő bronzkori objektumok a K-i szelvény középső és D-i részén fordultak elő. Egyedül az 55. kerek alakú, kifelé erősen rézsús falú gödörből kerültek elő jellegzetes, külső oldalukon felfényezett felületű, olykor kannelálás díszítésű töredékek. A kerámiák között volt bikónikus, ívesen kihajló, ferdén levágott peremű és apró, széles szalagfüles edényekhez tartozó töredékek is. Jellegzetes volt továbbá az, hogy a durva anyagú edények anyagát csillámos kőzettel soványították. Több gödörből maga a soványításra használt kőzet is előkerült.

GULYÁS GYÖNGYI - GALLINA ZSOLT

Tetők (KÖH 82599): A beruházáshoz készült örökségvédelmi hatástanulmány részeként 2012. március 4-én tartottunk terepbejárást a Tetők határrészén, ahol intenzív késő bronzkori és középkori (13–15. századi) települést határoltunk le. A lelőhely Kéked falutól Ny-ra, a Lapis-patak jobb partján, a Hernád magasparton húzódik.

HAJDÚ MELINDA

120. Kéthely, Újlaki út és Körforgalom felé tartó úttól É-ra (KÖH 65652 és 68967) (Somogy megye) Rő, Kö

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum jogelődje) dolgozói 2012 június–júliusában és novemberében végezték a 68-as sz. főút átépítéséhez készített előzetes régészeti dokumentációhoz kapcsolódó terepbejárásokat. Az érintett területről 23 lelőhely volt ismert, ezek területét próbáltuk pontosítani, valamint a korábban bejáratlan területeken újabbakat keresni. A nyári hónapokban a közepesen magas és magas kukoricában, napraforgóban, illetve a szántott területeken; novemberben a korábban gabonával fedett és mostanra felszántott, illetve cukorréppal, vagy még nem túl magas repcével fedett területeken tudtunk terepbejárást végezni.

Több lelőhely területét sikerült pontosítanunk vagy módosítanunk, így a korábban külön kezelt, de összeérő Újlaki út és Körforgalom felé tartó úttól É-ra (Keverőtelep) római, középkori lelőhelyeket összevontuk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

121. Kiskunmajsja határa (Bács-Kiskun megye) Á, Ú

Az Üllés–Zsana között épülő gázvezeték nyomvonalán, Kiskunmajsja határában az alábbi lelőhelyeken végeztünk kutatásokat.

Kígyós, Bogárzó-tótól DK-re (KÖH 80661): Kígyós-pusztától D-re, az egykori Bogárzó-tó DK-i partvonulatának szélén elhelyezkedő lelőhelyen 2012. március 12–14. között végeztünk megelőző feltárást. A régészeti munkálatok során összesen 915 m² felület lett lehumuszolva, melyből 746 m² bizonyult régészeti fedettné.

A nyomvonal humuszolása során kisebb megszakítással két szakaszon (11–12. munkaterület) jelentkeztek az objektumok, közepes intenzitással. A nagyobb méretű árkok és karámok részletei mellett több gödör lett feltárva és dokumentálva. Ösz-

szesen 22 objektum került elő, ebből 9 gödör és 13 árok volt. A zömében sekély objektumokból korhatározó leletanyag nem került elő, csupán kevés állatsont. Az objektumok jellege alapján feltételezhető, hogy ez a településrészlet is az Árpád-korban ezen a területen létező laza szerkezetű szállástelepülés részlete lehetett.

Kígyós, Bogárzó-tótól ÉNy-ra (KÖH 80655): A lelőhely Kígyós-pusztától DNy-ra, az egykori Bogárzó-tó ÉNy-i partvonulatának szélén helyezkedik el. 2012. február 29. és március 9. között végeztünk megelőző feltárást. A régészeti munkálatok során összesen 2506 m² felület lett lehumuszolva, melyből 2210 m² bizonyult régészeti fedettné.

A nyomvonal humuszolása során kisebb megszakításokkal három nagyobb göcban (6–8. munkaterület) jelentkeztek az objektumok, közepes intenzitással. A nagyobb méretű kerítő árkok és karámok részletei mellett számos gödör és cölöphely lett feltárva és dokumentálva. Összesen 83 objektum került elő, ebből 41 gödör, 16 cölöphely és 25 árok volt, valamint egy bizonytalan funkciójú épület. Az objektumok egy részéből Árpád-korra datálható leletanyag – kerámia és állatsont – került elő, valamint néhány objektumból újkori kerámiatöredékek. Az Árpád-kori leletanyag intenzitása igen szerény volt, ami azt a feltételezést támasztja alá, hogy az Árpád-korban ezen a területen egy állattartással foglalkozó közösség élhetett, melynek laza szerkezetű szállástelepülését érintette a gázvezeték nyomvonal.

V. SZÉKELY GYÖRGY

122. Kistokaj, Hrsz. 062 / 16, 02. sz. geotermikus kút és erőmű (KÖH 82657)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B, Ge

2012. március 13. és május 8. között tárták fel a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai egy késő bronzkori (pili nyi kultúra) urnatemető részletét, illetve egy római császárkori, germán településrészletet. A 119 sírból álló temetőrészlet a közelben folyó Hejő ártere felé lejtő domb ÉK-i oldalán helyezkedik el.

A feltárt késő bronzkori temetkezések többsége urnás-hamvasztásos rítusú volt. Ezekben, a máglyán elégetett elhunytak hamvait nagy méretű, díszített edényekbe, urnákba helyezték. Az urnákat talakkal fedték le, míg az urnák köré meghatározott szabályrendszer szerint különböző típusú edényeket, legtöbbször kis méretű csészéket, kisebb fazekakat helyeztek el edénymellékletként. Több esetben a hamvak között vagy azok között különféle bronztárgyak kerültek elő. Ezek szintén a halottal együtt elégettek a máglyán. Ezek többségükben az egykori ruházatot díszítő elemek (spirálcsovecskék, gyöngyök) voltak. A bronztárgyak közül említésre méltó két borotva, egy viszonylag ép tű és egy sarlópenge töredéke. A sírok kisebb részét szórthamvas rítusú temetkezések alkották. Ezek esetében kis méretű, sekély, kerek gödrök alá szórták a hamvakat, nagy mennyiségű, a máglyáról származó faszén-maradvánnyal együtt. Az eltemetett mellékleteit a hamvak mellé helyezték el. A temetőrészlet a késő bronzkori pilinyi kultúra második időszakába (Kr. e. 12–11. század) sorolható.

Szintén a Hejő árterére lejtő domboldalon helyezkedett el a korai római császárkori, germán településrészlet. A falurészleten belül két házat, néhány tároló-, valamint szemetesgödört,

két vízelvezető árkot, cölöplyukakat és egy, a település egykori lakóinak hiedelemvilágához kapcsolódó objektumot sikerült feltárni és dokumentálni.

K. TUTKOVICS ESZTER – KALLI ANDRÁS

123. Kisszékely, Bernát-tanya (Szoros) (KÖH 23034)

(Tolna megye) U, R, Ró, Kö

Lakossági bejelentésre 2012. november 13-án helyszíneltem a Barátok-tava két szára közti, ÉNy–DK irányú félszigeten. Kb. 700 m hosszan, a lengyeli és a badeni kultúra, valamint a római kor emlékeit mutató lelőhelyet azonosítottam. A domb Ny-i részén az erodált talajban sötét, fekete objektumfoltokat és néhány kiszántott sírt figyeltem meg. A lelőhelynek ezen a részén főleg lengyeli kerámia fordult elő, köztük egy szántás által felszínre hozott, összeragasztható bögre is. Valószínűleg a temető is ehhez a korhoz tartozik. A bejelentő által behozott anyagban középkori kerámia is van.

K. NÉMETH ANDRÁS

124. Komádi, Csente-Szakáll-csatorna torkolat, Falu-Sziget Ny-i széle (KÖH 62274)

(Hajdú-Bihar megye) U

A MOL Nyrt. „Mezősas segédgáz rendszer” projektje során a Furta–Komádi műúthoz legközelebbi eső lelőhelyként került feltárássra a vezeték nyomvonalába eső szakaszon a Komádi-26. jelű régészeti lelőhely. A még 2011-ben elkezdett feltárássra – az időjárási körülmények miatt – több szakaszban került sor: 2011. november 9.–december 14.; 2012. január 4.–16.; 2012. március 19.–29. A lelőhely teljes visszatemetése 2012. március 30-án történt meg. A munka során 2026 m² nagyságú terület humuszolására került sor, mely során 910 m³ földet távolítottunk el a vezeték 6 m széles biztonsági sávjában. Ebből végül (a MOL által alkalmazott, régészeti jelenségeket tartalmazó 5 m-es sávok alapján számított módon) 1229 m² nagyságú terület bizonyult régészeti fedettnak. A feltárással 27 objektumot bontottunk ki, melyekhez 70 stratigráfiai számot rendeltünk.

A lelőhely az előzetes hatástanulmány által jelzett mértékben igen intenzívnek bizonyult. A lelőhely egyetlen korszak nyomait, a középső neolitikum időszakára keltezhető AVK települést foglalt magába. A leletanyag 90%-ban kerámiából áll; meglepő, hogy csak kevés állatcsont került elő, viszont nagyon érdekes az előkerült csiszolt kőanyag, melynek vizsgálata a közösség kapcsolatrendszerére világíthat rá. A Kutas magaspártján hosszan elnyúló település kora – a nem túlzottan sok festett kerámiatöredék és a szilmeji-típusú bütykök jelenléte alapján – a kultúra időszakának végére tehető. A lelőhely legnagyobb objektuma, a 11 obj./14. str. sz., hatalmas méretű (38 m széles), elsődlegesen agyagnyerésre, később hulladékátrolásra szolgáló gödör főként nagy mennyiségű kerámianyagot tartalmazott. Még a másodlagos használat előtt nagyjából a közepe táján egy szabályos, lekerekített téglalap alakú, függőleges falú (akna-szerű) áldozógödört létesítettek benne, mely két, egymástól jól elkülönülő rétegben tartalmazott kerámiadepóniát (23. obj./54. str. és 23 obj./61. str.). A nagy méretű, amorf gödrök közötti részekben cölöpszerkezetű, téglalap alaprajzú házak elemeit találtuk meg.

Az ásatáson előkerült egy kalcinált (hamvasztott) csontokat tartalmazó objektum (5. obj./5. str.) is, az egyik hulladékgödör betöltésének felső részébe ásva. A K. Zoffmann Zsuzsanna által végzett antropológiai vizsgálat alapján biztosan humán csontmaradványokról, tehát hamvasztásos középső neolitikumról beszélhetünk.

Munkatársak: Mester Péter régész, Ortutay Róbert, Papp Enikő, Tóth Mihályné technikusok.

DANI JÁNOS

125. Komárom-Szőny, Vásártér (KÖH 28518)

(Komárom-Esztergom megye) Ró

A szőnyi Vásártéren 1992 óta zajló ásatások 21. ásatási idejében 2012. július 2–27. között, 20 munkanapon folytak az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke és a komáromi Klapka György Múzeum együttműködésében, Komárom város Önkormányzatának és a Nemzeti Kulturális Alapnak az anyagi támogatásával. A 2012. évi feltárások célja *Brigetio municipium* városszerkezetének további megismerése, és az építési periódusok pontos elkülönítése volt, ennek érdekében a feltárást két szelvénycsoportban folyt. Egyrészt a szőnyi Vásártér K-i részén, az ún. I. sz. *insulát* K-ről lezáró úttól K-re, 2011-ben egy csatornarendszerrel ellátott, kb. 8,5×24–25 m kiterjedésű, utolsó fázisában kőlapokkal burkolt udvart kutattunk,³³ célunk az udvar K-i lehatárolódásának megkeresése volt. Az udvar alatt két érdekes jelenségre is bukkantunk 2011-ben, amelyek további kutatásával úgy gondoltuk, nagyban hozzájárulhatunk Brigetio közműrendszerének, és építési periódusainak megismeréséhez. Ezek közül az egyik az udvar alatt feltárt csatorna, amelyet 2009 óta sikerült nyomon követnünk, másrészt pedig az udvar szintje alatt egy kb. 8 m hosszan megfogott, É–D-i irányú, 2011. évi megfigyeléseink szerint esetleg még az ókorban visszabontott épület falának alapozási árka volt, amelynek D-i végén egy hozzá derékszögben csatlakozó fal indítását is sikerült megtalálni. Az árokból nagyon érdekes leletanyag került elő, amely egy fémmegmunkáló műhely jelenlétére utal. A 2012. évi feltárások egyik fő célkitűzése ennek, a minden bizonnyal a közelben működő műhelynek a megtalálása volt. Ennek érdekében kitértünk a Vásártér É-i szektorának K-i zónájában az L13, L14, L15, L16 (2011-ben már kutatott, tehát újra kinyitott), továbbá az M13, M14, M15, M16 (valamennyi új) szelvényeket, mintegy 140 m² felületen. Másrészt pedig a 2012. évi ásatás másik szelvénycsoportja az ún. I. *insula* D-i, gazdasági traktusát érintette, ahol a 2011. évi feltárással megállapított nyert, hogy a lakóépülethez D-ről kapcsolódó udvar kiterjedése hozzávetőleg 12×12 m lehetett és D-i irányban tovább folytatódik. Az I. *insula* 1. lakóháza D-i részének, a gazdasági traktusnak a további megismerését célozzuk meg az ebben a részben megnyitásra kerülő 4 új szelvény (A19, B19, C19, D19, összesen 72 m² felület) megnyitásával, amelynek során választ kaphatunk arra is, hogy az ún. I. lakóház szétválik-e két, egymással párhuzamosan elhelyezkedő, keskeny síkator által elválasztott külön épületre, vagy továbbra is egy épületként kezelendő. A 2012. évi ásatás eredményeit az alábbiakban összegezzük.

33 RKM 2011 85–87.

Északi szektor:**Udvar, csatornarendszerek, pince és fémműves műhely***Udvar, sikátor*

Az L13/L14 és L15/L16 szelvényrendszerekben az SE017 köves járósíntet az ásás kezdetén a 2011. évi szintre visszabontottuk, ugyanígy a kapubejáró szintje alatti SE020 *tegulás* agyagréteget és SE019 sárga agyagfelületet is. A kapubejárót is kibontottuk, SE018 Ny-i irányú falszakasszal (K13-ban folytatódott 2011-ben). A kapubejáró K-i oldalán, a kváderkőtől K-re, az M13 szelvényben kibontott SE157 falkiszedés (SE156 = sóderes falalapozás a falkiszedésben) folytatódott. Sikertelenül elkülönítünk az udvar járósíntjeit, és a legfelső, azaz legkésőbbi periódustól elindulva a következő rétegeket kaptuk: SE017 utolsó kőperiódus, alatta SE076 *tegulás*, agyagos felület, a kövekkel borított járósínt alapozása (= SE020 az udvartól É-ra, kapubejárón túl is). Ez alatt jelent meg a korábbi, SE101 kemény felületű, kavicsos járósínt, amely a kapubejáró közelében a legmagasabb ponton jó állapotban, összefüggő, kemény tömör felületben megmaradt, D felé haladva az udvar lejtése miatt azonban már csak foltokban volt megfigyelhető. Alatta SE078 agyagos feltöltés húzódtott végig, amelyben nagy méretű kövekből rakott feltöltés volt megfigyelhető. Ez a réteg az előző periódus feltöltését jelentette; a feltöltéssel az udvar kavicsos járósíntje SE101 egyenletes, D felé lejtő felületet kapott. Alatta az SE082 kavicsos járósínt jelent meg, amelyet L15/L16 szelvényben SE119 gödör vág át, de L16 szelvény sarkáig markánsan folytatódik. SE082 kavicsos szint, amely az egész udvar legkorábbi járósíntjét jelenti, tehát végigmegy az L14/L15/L16 szelvényekben, L16 szelvény DNY-i sarkában SE031 számmal definiáltuk.

M13 szelvény É-i felében SE065 agyagréteget bontottunk ki (= L13/SE019). Ezt D-ről az L13 szelvény K-i metszefala előtt lévő kvádertől induló, mintegy 30 cm mélységben futó K–Ny-i irányú falkiszedés határolja (SE157, fölötté lévő betöltése, SE059). 30 cm mélységben előkerült a kavicsos falalapozás teteje, amely a kapubejáró K-i folytatása volt, 3,30 m hosszúságban. Ez a fal jelenti az udvar É-i zárófalanak a kapubejárótól K-re húzódo szakaszát. Az SE157 metszefala előtt beköt SE041 É–D-i irányú falba, amely egyben a kb. 9 m szélességű udvar K-i zárófala volt. Tőle K-re, tehát az udvaron kívül, sárga agyagos felületet értünk el, amelyet az SE091 számmal jelöltünk.

Ezt a réteget a fal zoklijáig átvágtuk és megállapítottuk, hogy a fal 60 cm mélységben a zokliig folytatódik. A zokli szintjén megálltunk, ez a réteg az SE159 számot kapta. A falon túl az SE157 falkiszedés egészen biztosan nem folytatódik. Az SE041 É–D-i irányú falat 4,70 m hosszúságban megfogtuk, D-i folytatását az SE123 árok az M14 szelvényben elvágta (betöltése SE090). Az árok az M15 szelvényben is folytatódik (M15/SE121, betöltése SE097), sőt, az M16 szelvény D-i metszefaláig elment.

Az SE121 ároktól K-re az SE096 sárga felület jelentkezett, amely az M13/M14/SE091 D-i folytatása. Ettől K-re SE067 É–D-i irányú falkiszedés jelentkezett az M16 szelvény K-i metszefala előtt (betöltése SE066). Az SE041 fal és SE067 falkiszedés párhuzamosan fut egymással É–D-i irányban, a közöttük lévő SE096 (M15/M16) és SE091 (M13/M14) sárga felület egy újabb sikátor járósíntje lehetett, az SE067 falkiszedés pedig a következő épület Ny-i zárófalát jelzi ugyanezen az *insulán* belül.

Csatorna

Ebbe a felületbe (SE083 és SE031) vágta bele az SE033 csatornát, amely az SE093 kőből faragott és áttört díszű, de töredékes állapotban előkerült összefolyótól indult. A csatornától K-re is sikerült megfognunk a legkorábbi kavicsos járósíntet (SE082, SE031), amely itt az SE032 számot kapta. A 2011-ben már kibontott, idén SE024 számmal definiált É–D-i irányú ároktól Ny-ra az SE105 sóderes, kavicsos réteg került elő, amely azonos az SE032-vel (és így módon 082 és 031 rétegekkel is). Ebben a sóderes rétegbe az SE024-gyel párhuzamosan egy másik, É-ról induló, kövekkel kirakott oldalú csatornát vágta (SE151, betöltése SE150), amelynek K-i falát eredetileg SE040, Ny-i falát pedig SE130 számmal jelöltük. Megfigyelésünk szerint az SE151 csatorna az SE033 összefolyójáig halad, szintén É–D-i irányban, az általa elvezetett víz talán átvette az SE033 csatorna az összefolyónál. Erre a pontra azonban már nem bontottunk rá. Megfigyeltük azt is, hogy az SE151 csatorna É felé emelkedik és a felületbe rakott *tegula* peremének irányából következtethetően K felé elkanyarodott. Az SE151 csatorna kanyarulatától D-re, habarccsal kikent lenyomatokat mutató *tegulák* helyezkednek el, amelyek követik az SE151 lejtését; ezek a *tegulák* az SE136 számot kapták. A csatorna szélessége 0,28–0,36 cm.

Az SE032 kavicsos felületet az SE033 csatorna aljáig terjedően 2 m hosszú szondával átvágtuk. Alatta a következő szinteken álltunk meg:

- SE135 egysoros kövekből rakott felület az SE024 falkiszéssel, vagy árokkal É–D-i irányban párhuzamosan;
- Ennek átvágása után az SE149 kavicsos/sóderes felület jelentkezett az SE024 és SE033 csatorna között, teljes felületben;
- Ennek átvágása alatt az SE134 szürke agyagos réteget, ez alatt pedig az SE033 csatorna mellett az SE148 sárga/sóderes réteget értük el, a csatorna aljával azonos szinten.
- Az SE033 csatornától Ny-ra, a csatorna Ny-i oldalfalát átvágva az SE119 gödör jelentkezett, amelynek alja a csatorna alja alatt 54 cm-re volt.

Az SE040 kősortól (SE151 csatorna K-i oldala) vályogtéglából álló omladékot bontottunk ki (SE050), amelynek sárga és fekete vályogtéglái négy sorban megmaradtak. A vályogtéglaomladékot megfigyelhettük az SE033 csatorna betöltésében is.

Pince

Eredetileg az L16 szelvény DK-i sarkában bontottunk rá a kezdetben beásásként, majd pinceként definiált objektum ÉNy-i sarkára. Az L16 és M16 szelvények között a metszefalat elbontottuk (SE104), és rábontottuk a pince É-i részére. A pince az SE103, betöltése pedig az SE100 számot kapta. A pincében a pince faltjának felszíni jelentkezésétől mért 170 cm mélységben mélyültünk; az indulási szinttől 60 cm mélységben jelent meg a pince oldalfala, és 110 cm mélységben bontottunk a belsejében. Az SE100 bontása során elértük az SE113 agyagos réteget, ebben, jó állapotban megőrződött, mintegy 40 cm széles, 60 cm hosszú deszkát találtunk (SE128). Az SE113-ban további szerves maradványokra is bukkantunk: a pince ÉK-i sarkában növényi magvak, gyümölcsök kerültek elő, részben szárral (olajbogyó?, datolya?, almamag?). Az SE113-ban növényi maradványokat tartalmazó földet átszitáltuk, több vödör földet kiemeltünk. Az SE113 elbontása során sárga agyagréteget értünk el, amelyben fekete gerendalenyomatokat figyeltünk meg (SE154). Megjegyzendő, hogy az L17 szelvényt, ahol

a pince folytatása várható, 2009-ben már kutattuk, de erre a szintre nem bontottunk rá. 2013-ban mindenképpen érdemes lesz az L16/L17/M16 szelvényeket újra, az M17 szelvényt pedig újonnan megnyitni a pince teljes feltárása érdekében.

Fémműves műhely kemencékkel, árkokkal

Amint azt előljáróban említettük, az utóbbi években a „K” és „L” jelzésű szelvényekből olyan leletek (félkész termékek, bronzöntecsek) kerültek elő, amelyek egy a közelben működő fémműves műhely jelenlétére engedtek következtetni. Mivel 2011-ben az udvar szintjét átvágó, idén SE024 számon definiált falkiszedés betöltésében viaszmodell készítésére használt segédnegatívok töredékei kerültek elő, a kutatás egyik céljaként 2012-ben a műhely megtalálását tűztük ki. A 2012. évi ásatás kezdetétől fogva kerültek elő olyan leletek, amelyek előre jelezték, hogy a műhelyt meg fogjuk találni. Erre utalt az óriási mennyiségben előkerülő salak, de az SE050 agyagomladék bontása során előkerült ép, égetett agyag, Mercuriust ábrázoló ólomvotív öntőforma valamint a szelvényekhez tartozó meddőben (SE004) fémkeresővel talált, talán Fortunát ábrázoló töredékes ólomvotív egyértelműen jelezte, hogy nagyon közel lehetünk a műhelyhez, mint ahogy az SE064 barna agyagos réteg bontása során talált 140 g súlyú, bronz nyersanyagtömb is.

A fémműves műhely az udvaron helyezkedett el, amelynek felületét, miután felhagyták a műhelyt, egymással párhuzamosan futó árok szelték át. Ezek rendszere, és a kemencékhez való viszonya a következő:

Az M14 szelvényben, az SE123 ároktól Ny-ra, azzal párhuzamosan, további árkot találtunk (SE122, betöltése SE064), amely tovább folytatódik az M15–16 szelvényekben (SE115 = árok, SE098 = betöltése). Az árok betöltésében freskóomladékot találtunk (= SE114) amelyet nem bontottunk ki, annak felszedését a 2013. évi ásatási időnyre hagyjuk.

Megfigyeltük, hogy az SE115 árok D-i irányban folytatódik, az M16 szelvény D-i részében, a pince fölött eléri a D-i metsztfalat. Ez a betöltés eredetileg az SE080 számot kapta, de azonos az SE098 árokbetöltéssel.

Az M14 szelvényben az SE123 és SE122 árkot az SE089-től kb. 30 cm keskeny sáv választja el, amely az M15/16 szelvényekben is folytatódott É–D-i irányban (SE095/M15–M16).

Ezekről az árokról, illetve a közöttük lévő, részben égett agyagfoltokról megállapítottuk, hogy az árok egy eredetileg fémmegmunkáló műhelyként definiálható objektum kemencéit metszik.

Az árok, illetve az udvart É felől határoló K–Ny-i irányú fal (SE157) által metszett kemencék közül kettőt sikerült megfognunk:

- Az M13 szelvényben az SE157 az SE058 és SE060 számon definiált égett foltot metszi;

- Az M14 szelvényben az SE122 É–D-i irányú árok metszete(?) az SE088 kemencét a DNy-i sarokban. Ezt a kemencét több rétegben átvágtuk (SE124, 127, 131).

- Az SE089 égett agyagsávról az SE122 és 123 árok között nem dönthető el, hogy az SE088 kemence megmaradt K-i sávja/része-e, vagy egy másik kemence két árok által történt „fel-darabolásának” a maradéka.

Az L15/L16 és M15/M16 szelvények találkozásánál egy újabb kemencét tártunk fel (= SE133), amely ráfed az SE115 É–D-i irányú árokra, tehát későbbi. A kemence részei: SE126 agyagpadka, SE125 kavicsos alapozás, SE132 agyagos tapasz (elbontottuk), SE146 kör alakú folt (elbontottuk), SE147

feketére égett agyag (nem bontottuk el). Az SE133 kemencétől K-re az SE152 laza, sóderes foltot bontottunk ki az SE096 sárga agyagfelületben.

Megfigyeltük, hogy az SE024 falkiszedés(?) vágja az SE133 kemence Ny-i padkáját. Mivel a falkiszedés(?) betöltésében 2011-ben viaszmodell készítésére használt segédnegatívok töredékei kerültek elő, a falkiszedés(?) az összes kemencéhez képest is későbbinek tekinthető.

Az SE115 és 121 árok között jelentkező SE095 égett agyagsáv az M15/M16 szelvényekben hasonló jelenség (megsemmisített kemence) lehetett, mint az M14 szelvényben az SE122 és 123 között lévő SE089 égett agyagsík.

Déli szektor:

Udvar, falak, falkiszedések

Az I. *insula* 1. épületének D-i részére vonatkozó legfontosabb megfigyelésünk az, hogy a D19 szelvény teljes felületében folytatódott az a kavicsos udvarszint (SE108), amelyet az előző években már sikeresen megtaláltunk, és ismét megállapítottuk, hogy a kavicsos udvarfelületet a legkésőbbi fázisban kőlapokkal burkolták. A kőburkolatot később elbontották, mindössze egy kőlap maradt meg eredeti helyén, az SE068 rétegben jelentkezett és az SE158 számot kapta. Az elbontás idejére utalhatnak az ABCD19 szelvénytörzset az SE012 rétegben talált 1795. évi 6 krajcáros, illetve az SE013 rétegben előkerült 1800. évi 1 krajcáros.

Az SE108 kavicsos udvari járószint ÉNy-i sarkában az SE144, É–D-i irányú falkiszedés határolta (betöltése az SE143); a falkiszedésig terjedően 2×2 m-es szondát nyitottunk, amelyben az SE145 sárga agyagfelületig mélyültünk. A bontást ezeken a felületeken befejeztük.

Az SE144 falkiszedéstől Ny-ra, a C19 szelvényben egész felületében az SE118 fekete agyagfelületen álltunk meg, melyben sárga foltok jelentkeztek (vályogtégla lenyomatok).

Az SE118 felületet az ÉNy-i sarokban és a DK-i sarokban két 2×2 m-es szondával átvágtuk. Ezekben mintegy 20 cm-t mélyültünk, mivel azonban új felületet nem értünk el, a jelenlegi felszíntől mért 130–135 cm-es mélységben megálltunk.

- Megállapítottuk, hogy az udvartól északabbra kinyitott szelvényekben, az 1990-es években megfigyelt, egymással párhuzamosan futó falak, a köztük két épületet elválasztó sikkal, itt nem folytatódnak; az SE144 alapján – legalábbis ebben a szektorban – úgy tűnik, hogy nem két, hanem egy épületről van szó.

- Az SE144 és a tőle Ny-ra, az A19 szelvényben feltárt SE053 É–D-i irányú falak közötti felületben, az SE053 faltól K-re, az SE051, az egész felületet beborító, apróra tört, átégett *tegula*- és *imbrect*-töredékekből álló, 30–50 cm vastag tetőomladék került elő, amelynek elbontása után az SE052 sárgásbarna agyagréteget bontottuk ki mindkét szelvény teljes felületében. Ezt a réteget az A19 és B19 szelvények D-i felében, az SE053 falig kiterjedően 2 m szélességben átvágtuk. Alatta az SE155 kemény barna agyagfelületen álltunk meg. Épületmaradványokat, járószintet nem sikerült 140 cm mélységben sem megfognunk. A bontás során feltűnően kevés leletet találtunk.

Az A19 szelvényben a legfontosabb megfigyeléseink a következők: feltártuk az SE053 É–D-i irányú kőfalat, amelybe az A19 szelvény Dny-i sarkában az SE139 K–Ny-i irányú fal szakasz köt be. Az SE053 falnak, amelyet É-i irányban jelentősen visszabontottak, zoklija is előkerült (SE138). Az SE053 É-i irányban, falkiszedés formájában, folytatódott (SE084; betöltése SE083). Az SE083 betöltés elbontása után megtaláltuk

az SE138 zoklival azonos falalapozás szintet, amely vízszintes felület formájában É-i irányban folytatódik. Ezt teljesen kibontottuk. Az SE053 fal É-i folytatását 2007-ben, az A18 szelvényben már kibontottuk.

Az SE053 faltól Ny-ra, az A19 szelvényben, az SE141 és SE142 által határolva egy É–D-i irányú vályogfal húzódik végig (SE140), amelynek folytatását az A18 szelvényben 2007-ben már megtaláltuk.

A feltárás során előkerült leletek közül kiemelten is említésre méltóak az alábbiak:

Téglabélyegek

Az SE025 rétegből (L15/L16 szelvény) az alábbi bélyeges téglák kerültek elő: *Leg[io]- - -], C[FH], CFH, Le[g(io)- - -], C(ohors) V[- - -];*

Az SE036 (L13/L14 szelvény) apró *tegulás*, agyagos réteg bontása során ---]F töredékes bélyeggel ellátott *imbrexet* találtunk, feloldása [*Leg(io) I Ad(iutrix) P(ia) F(idelis)*];

Az SE078 (L13/L14 szelvény) bontása során *CFH* bélyeges *imbrex*, ugyanitt az SE076 rétegből [*C]FH* töredékes *imbrex* került elő;

Az A19/B19 szelvényekben, az SE052 rétegből *C A* bélyeges téglatöredék;

A C19/D19 szelvényben SE070 bontása során [*Atilia]e fir[ma]* bélyeges téglatöredék került elő.

Bronzok, kerámialeletek

Az SE036 (L13/L14 szelvény) apró *tegulás*, agyagos réteg bontása során bronzkorong töredéke került elő;

Az L15/L16 szelvényben, az SE050 agyagomladék bontása során Mercuriust ábrázoló ólomvotív öntőforma (agyag) került elő, ép állapotban. A szelvényekhez tartozó meddőben (SE004) Fortunát ábrázoló ólomvotív töredéke került elő;

Az M15 szelvényben, az SE035 kevert, köves-agyagos réteg bontása során római bronzérmek, *firniszes* kerámiát, *Faltenbecher*-töredékeket, rengeteg állatcsontot és *terra sigillatát* találtunk.

Faragott csonttárgyak

Az L13/L14 szelvényben, az SE021 kavics/sóderes réteg bontása során átfűrt csontkarikát találtunk, amelyet bútorzsánérként határoztunk meg;

Az M14 szelvényben, az SE064 réteg bontásakor számos gömbfejű hajtút és egy faragott csont íróeszközt találtunk, hálómintás, bekarcolt díszítéssel.

Faragott kövek

Az SE036 (L13/L14 szelvény) apró *tegulás*, agyagos réteg bontása során egy malomkő 3 töredéke került elő;

Az L15/L16 szelvényben, az SE033 csatornától Ny-ra folytattuk az SE106 sóderes, laza betöltés bontását. A bontás során égett kő szövőnehezék töredéke (négyzetes aljú, felül átfűrt), valamint egy *XX*-felirattal ellátott, alul-felül lapos, középen kiszélesedő kőszű került elő. Jelenlegi súlya 5,59 kg, eredetileg 6,549 kg = 20 római font súlyú lehetett. Töredékes. Ugyanebben a rétegben töredékes, átégett, átfűrt, kő szövőnehezéket találtunk;

Az L15/L16 szelvényben, az SE033 csatorna indításánál kőből faragott és áttört díszű, de töredékes állapotban előkerült összefolyó került elő (SE093).

Szerves maradványok

A pince (SE103) betöltésében (SE113) talán a lépcsőhöz tartozó(?) famaradványokat találtunk a K-i és az É-i fal közelében (SE128); egy deszka, mintegy 60 cm hosszúságban, 30–40 cm szélességben, meglepő épségben megmaradt. Ugyanebből a rétegből nagy méretű tárolóedény ép pereme került elő. Ugyanitt, a pince ÉK-i sarkában szerves növényi maradványokat (olajbogyó?, datolya?, szőlő?, alma?)-magokat, csonthéjas maradványokat találtunk, a kivételesen jó állapotban megmaradt gyümölcsök szárát is meg tudtuk figyelni (olajbogyó?).

Az ásátás vezetői dr. Borhy László tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), Számadó Emese múzeumigazgató (Komárom, Klapka György Múzeum), valamint dr. Bartus Dávid egyetemi adjunktus (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), ásátásvezető helyettes. Munkatársak: Dévai Kata tud. segédmunkatárs, Sey Nikoletta tud. segédmunkatárs, Delbó Gabriella MA, régész, PhD-hallgató, Harsányi Richárd PhD-ösztöndíjas, Hoppál Krisztina PhD-ösztöndíjas, Juhász Lajos PhD-ösztöndíjas, Kis Zita PhD-ösztöndíjas, Sáró Csilla PhD-ösztöndíjas, Simon Bence PhD-hallgató, valamenyien ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék illetve Szilágyi Márton PhD-ösztöndíjas, ELTE BTK Ős- és Koratörténeti Régészeti Tanszék, továbbá Hudecz András MA, egyiptológus és Nyerges Anita MA, régész, PhD-hallgató (Savaria Múzeum, Szombathely). A feltáráson részt vettek még Kurovsky Zsófia és Harsányi Eszter festő-restaurátor művészek, dr. Kató Péter (Universität Mainz) és dr. Marta Garcia (University of Lampeter) ókortörténészek, valamint Nagy Gergely restaurátor. Az ásátás a következő egyetemi hallgatók közreműködésével zajlott: Barna Ferenc, Benes Anita, Gregor István, Hajdú Barbara, Horváth Tamás, Huszta Henrietta, Johácsi Szilvia, Kalmár Miklós, Kántor Zsolt, Koltai Anna, Kovács Péter, Mag Hella, Mohácsi Borbála, Mosoni Molki, Nagy Anna, Pabeschitz Virág, Péro Krisztina, Süvegh Eszter, Szabados Ágnes, Szabadváry Tamás, Szabó Melinda, Szűcs Ibolya, Telekesi Dóra, Trembeczky Júlia, Vágvölgyi Bence, Weber Viktor (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), továbbá Csiki Alíz (Szombathelyi Egyetem), Mihalik Anna és Fábíán Boglárka (Pécsi Tudományegyetem), valamint Lu Meng és Wang Quian (Pekingi Egyetem) és Ölveczky Balázs (Veszprémi Egyetem).

BORHY LÁSZLÓ – SZÁMADÓ EMESE

126. Komoró, Vajas-Dűlő, Zártkertek II (KÖH 61478)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **Ő, B?**

2012. október 15-én megelőző régészeti feltárást végeztünk a Záhony különleges gazdasági övezet infrastruktúra-fejlesztés III. ütem keretében a Komorót elkerülő út nyomvonalán, a 10. lelőhelyen. A tervezett út 0+800–1+200 szelvényhatárok közé eső szakaszán, 3 m szélességben és kb. 30–40 cm mélységben termeltük le egy iszapolókanalas kotróval a humusztakarót. Összesen 1233 m² – 492 m³ – került lehumuszosításra. Az É–D futású árokban – a nyesésből gyűjtött leletek alapján – őskori településre utaló régészeti jelenségek kerültek elő. A területet kézi erővel megnyestük és az objektumokat feltártuk. Az objektumok feltárása nagyon rosszul volt látható a sárga homokos altalajban. Általában sötétebb barna, vörösesbarna, kormos, paticszemcsés foltokkal jelentkeztek. Összesen 6 régészeti objektumot tártunk fel. A nyesés során további tucatnyi gyanús foltot kutattunk meg, de ezek kivétel nélkül talajalszínező-

désnek bizonyultak. Az objektumok két K–Ny futású homokdomb között jelentkeztek. Őt az É-i oldalon, míg a hatodik kb. 50 m-rel D-re, külön jelentkezett.

Az objektumok felében találtunk régészeti leleteket (1., 5., 6. objektum). A kézzel formált edénytöredékek, obszidián pattintékok alapján a település korát az őskorra, azon belül kérdőjelesen a bronzkorra keltezzük. A jellegtelen töredékek pontosabb, kultúrához köthető meghatározást nem tettek lehetővé.

A terület környékén végzett feltárasnak és kiterjedt terepbejárásnak köszönhetően megállapítható, hogy Komoró ezen homokdombokkal tagolt részén három-négyezer évvel ezelőtt egy kiterjedt település létezett. Az ásás a település ÉK-i, lakásabb határának viszonyaiba engedett bepillantást. Az ásás folyamán terménytároló és ún. hulladéktároló, szemetesgödörket tártunk fel.

Munkatársak: Bocz Péter, Vízler Csaba ásásai technikus.
SCHOLTZ RÓBERT

127. Körösszakál, Szik (KÖH 80495)

(Hajdú-Bihar megye) U

Tüzevíztározó létesítése kapcsán elrendelt régészeti szakfelügyelet keretében 2 régészeti objektum került elő a Körösszakál 0112-es hrsz.-ú ingatlanon.

A lelőhely Körösszakáltól ÉÉNy-i irányban, 1,7 km-re, az egykori Kossuth Tsz.-hez menő út Ny-i oldalán lévő magaslaton található. A 2012. április 9-én feltárt gödrökből nagy mennyiségű újkőkori leletanyag látott napvilágot, melyek az alföldi vonaldíszes kerámia kultúra esztári csoportjához sorolhatóak.

Munkatársak: Szilágyi Krisztián Antal régész, Szilágyi Máté régésztechnikus.

HULLÁM DÉNES

128. Kőszeg, Jurisics tér, Kőszeg Belváros (KÖH 73053)

(Vas megye) Kk

A Kőszeg történelmi főterének és legkorábbi utcájának Ny-i részén elhelyezkedő, Jurisics tér 10. sz. alatti, középkori eredetű épület kapualja alatt 2012 áprilisában közműárkot ástak, mellyel a nemrég elkészült csapadékvíz hálózatra csatlakoznak rá.

A 60 cm széles és 60 cm mély árok kb. 20 m hosszúságban került megnyitásra. A rétegsor tetején 20–25 cm vastagságban csatári kő burkolat és annak alapozása, majd 48–50 cm mélységig lazább szerkezetű, barna agyagos réteg helyezkedik el (KE 413). Az utóbbiban állatsontok és kerámiatöredékek voltak. Az agyagos réteg alatt, kb. 48–52 cm mélységben sárga agyagos altalaj jelentkezett, melynek ledokumentálásával fontos új adatot nyertünk a Jurisics tér hajdani domborzati viszonyaihoz. A telek bejáratától Ny-ra, 12 m-re az altalajváltást is sikerült megfigyelni.

Az altalajban egy ovális, 36 cm átmérőjű, Ny–K-i irányú, fekete színű, égett, agyagos betöltésű oszlophely jelentkezett. Kutatási egység száma KE 411.

Az árok É-i felében egy újabb, lelet nélküli oszlophelyet dokumentáltunk (KE 412). Betöltése szürkésbarna, agyagos, átmérője 50 cm.

Az árok most ásott szakasza 40 cm széles, 40–50 cm mély, és részben a meglévő nyomvonalon fut. A bolygatott földből késő középkori kerámiát gyűjtöttünk. A munkálatokra 2012. április 13-án, 18-án és 23-án került sor.

Munkatársak: Kőszegi Ádám régésztechnikus, Körmeny Tibor geodéta.

PAP ILDIKÓ KATALIN

129. Kőszeg, Jurisics vár (KÖH 41753)

(Vas megye) Kk

2012. április 13-án a Jurisics vár belső udvarának K-i és É-i részén, valamint az udvar és a várkapu között csatornázási munkálatokat folytattak. Az erősen bolygatott rétegek közt a várkapu Ny-i részén, a mai járószinttől 100–105 cm mélységben egy kb. 20 cm vastag, habarcsos réteget, talán egy járószint nyomait találtuk meg.

A kapualj K-i felében, a belső osztófaltól K-re, a mai felszíntől számított 90 cm mélységben egy korábban már elvágott vegyes (tégla, csatári kő) falazatot figyeltünk meg, mely a metszettel D-i részén min. 140 cm, az É-i végében min. 180 cm hosszan volt követhető.

A kapu alatt húzott árokban a vár kapujának alapozását is meg tudtuk figyelni. Az árokszakasz földjéből egy faragott kő párkánytöredéket gyűjtöttünk.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus.

PAP ILDIKÓ KATALIN

130. Ligetfalva, Erdő-Főd (KÖH 70531)

(Zala megye) Ő, LT, A, Kő

A 76-os sz. főút Szentgyörgyvár és Zalaegerszeg közötti szakaszának 11,5 tonnás burkolat megerősítése miatt – a 084/8, 084/10 és 084/17 helyrajzi számokon –, a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából 2012. május 10–17., valamint június 8–19. közt megelőző feltárást végeztünk az út nyomvonalának É-i- és D-i szélén 648 m²-en. A területen 2010–2011-ben az MNM NÖK szombathelyi irodájának munkatársai végeztek megelőző feltárást,³⁴ az azonban nem érintette teljes egészében a régészetileg fedett területet. A múzeum által folytatott régészeti munkálatok során összesen 63 objektumot találtunk.

A terepbejárásból ismert lelőhely³⁵ a Ligetfalvi-patak fölét magasodó dombon fekszik, a 76-os főút nyomvonala teljesen észleli. A feltáras az útpadka és a rekonstrukciós határ közötti területet érintette. A humuszolás során jól megfigyelhető volt, hogy az objektumok felső része a talajerózió és a földművelés miatt részben elpusztult. Ezek az objektumok a kutatott területen egyenletesen szétszóródva és közepesen sűrűn jelentkeztek.

A területen feltárt 10 objektum többsége késő népvándorlás kori (avar kori), de volt egy-egy őskori gödör és cölöplyuk, valamint 5 középkori és 4 La Tène korú objektum is. A kelta edénytöredékek 2 cölöplyukból, 1 árokszakaszból és 1 agyaggyerő gödörből származtak. A népvándorlaskorból származó edénytöredékek és kevés állatsont 2 nagyobb agyaggyerő

34 RKM 2010, 275.; RKM 2011, 100–101.

35 RKM 2008, 222.

gödörből, 2 kisebb szemétdöbörből és cölöplyukakból került elő. Említést érdemel a középkori gödrök közül egy gabonatarló-roló verem, melyből hornyolt díszű, tagolt peremű fazék töredékei és egy sarló darabja került elő.

ORHA ZOLTÁN

131. Ligetfalva határa (Zala megye) Ő, U, R, Á

A 76-os sz. főút rekonstrukciójához kapcsolódó megelőző feltárásokat 2010–2011-ben az MNM NÖK végezte el, majd a jogszabályok változása miatt, 2012-ben a ZMMI folytatta. 2012 nyarán, a régészeti szakfelügyelet során újabb érintettséget tapasztaltunk az alábbi két lelőhelyen, ahol a ZMMI lemondó nyilatkozata alapján, a Vas Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Iroda engedélyével elvégeztük a jelenségek leletmentését.

Erdő-föd (KÖH 70531): 2012. július 6-án, a 76-os sz. főút jobb oldala mellett, a 32+485–32+515 kmsz között, a szegély és a csapadékcatorna kialakításának földmunkálatai közben, valamint 2012. július 17-én, majd 19-én a 32+320–32+380 kmsz között, a bal oldali pályatest elszedésekor a lelőhelyhez tartozó újabb régészeti jelenségek foltjait észleltük. A jelenségek leletmentését augusztus 2–3. és 6-án végeztük el. A területen 16 régészeti jelenség (STR 109–124) feltárására, dokumentálására és geodéziai bemérésére került sor. A kibontott települési objektumok és a bennük talált leletek az őskorból és az Árpád-korból származnak.

Ősszel a régészeti szakfelügyelet közben, a 32+320–32+380 kmsz között, az út jobb oldala melletti vízelvezető árok ásásakor, újabb régészeti jelenségek (STR 125–143) profiljai mutatkoztak, melyek dokumentálását 2012. szeptember 17–18-án, majd október 10-én és 12-én végeztük el.

A szakfelügyelet és leletmentések során tapasztaltak alapján megállapítható, hogy a régészeti lelőhely D-i és K-i irányú kiterjedése jóval nagyobb a korábban ismerteknél.

Kis-rét (KÖH 70529): 2012. augusztus 3-án, az út bal pályatestének elbontása során, a 31+820–31+830 kmsz között, 3 újabb régészeti jelenség foltját észleltük. Ezek leletmentését 2012. augusztus 9-én végeztük el. A feltárt objektumokból (STR 220–222) napvilágra került leletek a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának népességéhez és a kora rézkori lengyeli kultúrához köthetők. A feltárás során tett megfigyelések kiegészítik a lelőhely korábbi ásatásainak eredményeit: a mintegy 300 m hosszán, a Ligetfalvi-patakra futó D-i irányú domblankán fekvő település K-i része volt a neolitikum és a rézkor idején lakott.

A 2011–2012-ben, az út két oldala mellett végzett feltárások és leletmentések mind pozitív eredményt hoztak, mely alapján bizonyos, hogy a több korszakra datálható településnyomok egy része a 76-os sz. főút egykori építése során megsemmisülhettek.

TOKAI ZITA MÁRIA

132. Lónya, Eszterna-köz (KÖH 84145)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) B, Á

2012. december 13-án Lónya, Mátyus és Tiszakerecseny szennyvíz- és csapadékhálózatához készült örökségvédelmi hatástanulmányal kapcsolatosan a Jósza András Múzeum dolgozó

regészeti terepbejárást végeztek. A három települést összekötő nyomvonal bejárása során mindössze egy régészeti lelőhelyet regisztráltunk.

A lelőhely Lónyától D-re, az Eszterna-köz DK-i szélén lévő markánsabb kiemelkedésen fekszik. A területen bronzkori és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A terület egy kiszáradt meder É-i és Ny-i magaspártján húzódik. Az intenzív lelőhely nagysága 208×91 m, és K–Ny-i irányú.

Munkatársak: Pintye Gábor régész, Bocz Péter régésztechnikus, Linzenbold Attila ásatási fotós.

TOLDI ZOLTÁN

133. Magyarcsanak, Börcsök-dűlő (KÖH 52752)

(Csongrád megye) Sza

A Makó–Csanádpalota között létesülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán, 2011. április 18–27 között próbafeltárást, majd 2011. szeptember 21. és 2012. november 29. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal 46. lelőhelyén. A 2005-ben zajló régészeti terepbejárás³⁶ kapcsán szarmata jellegű kerámiatöredékeket találtak a szoban forgó lelőhely területén, melyet a feltárás során be is igazoltunk. A lelőhely feltárással érintett, lehumusztolt területe 2011. október 19-i zárásakor elérte az 13 314 m²-t, tehát az előzetesen kitéűzött terület teljes területén megtörtént a megelőző feltárás. A lelőhely K-i végét lehatároltuk, itt további régészeti munkálatokat nem kell folytatni. A kitéűzött terület ÉNy-i végétől a depó irányába azonban további régészeti munkálatok folytatására volt szükség. Ezen a részen 2012. november 22-én folytattuk a régészeti feltárást, melynek során még 3460 m²-t lehumusztoltunk. A lelőhely feltárással érintett, lehumusztolt területe, így elérte a 16 774 m²-t. Ebből a régészeti objektumokkal fedett terület 15 630 m²-t tett ki. A 30–75 cm között váltakozó humusztakaró alatt a sárgásbarna agyagos altalajon 185 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyeket végül 151 objektumhoz rendeltük.

A lelőhely feltárása során 11 épület, 159 tárolóverem, 8 cölöphely, 2 árok, 1 kemence és 1 kút került elő. Korhatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült, melyeket a szarmata korhoz kötöttünk. A lelőhely három magaspárttal tagolt területen helyezkedik el. A feltárást a terület DK-i részén kezdtük meg, itt csak néhány településobjektum került elő, néhány gödör és egy kerítőárok. A középső magaspárti részen azonban előkerült a 2–3 századi szarmata település központja. A terület e részén 10 félig földbe mélyített épületet tártunk fel, melyek három sorban, szabályos rendben helyezkedtek el. Az épületek szabályos téglalap alakúak voltak, melyekben kemencének, bejáratnak nyomát nem találtuk.

A házak környékén 136 kisebb-nagyobb, méhkas alakú vermet is feltártunk, melyekből nagy mennyiségű kerámiát és állatsontot bontottunk ki. A feltárás során 4 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Nagyobb részletet az 1, 5, 19, 20 SNR árkok esetében tudtunk megfigyelni. Az első kettő esetében a nagyobb területet körbefogó és élesen, derékszögben megtörő formája alapján, karám részletének tartható. Az utóbit, a keresztmetszete alapján, vízelvezető ároknak tekintettük.

³⁶ RKM 2005, 269–270.

A lelőhely ÉNy-i, hosszabbított területén folytatott humuszolás során további 27 régészeti jelenség került elő, melyek közül 1 épületnek, 1 cölöphelynek, 2 ároknak és 23 gödörnek bizonyult.

Az objektumok jelentős része a hosszabbítás K-i feléből került elő, melyeknek zömét a méhkas alakú gödrök képviselték. Ezen a területen előkerült egy É–D-i irányban húzódó árok (133 SNR) is, melynek két oldalán csoportosultak a gödrök. A gödrök betöltéséből nagy mennyiségű hamu és patics került elő. A lelőhely Ny-i végét egy kétosztatú árok (19–20 SNR) zárja le. Az árok mellett előkerült egy téglalap alakú, félig földbe mélyített épület (180 SNR) nyoma is, melyre ráasták az előbb említett kétosztatú árkot. Az épületből kis mennyiségű kerámia került elő, tapasztásnak, padlónak nyomát nem találtuk. Az objektumokból közepes mennyiségben kerámia (fazék, hombár, tál, korsó stb.), patics és állatsont került elő. 4 objektumból kerültek elő *terra sigillata* és amfora töredékei, melyek a Római Birodalommal történő kereskedelmi kapcsolatra utalnak. A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Móra Ferenc Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópity Richárd és Gera Róbert régésztechnikusok.

BENEDEK ANDRÁS

134. Makó határa (Csongrád megye) Á

A Makó–Csanádpalota között létesülő M43 gyorsforgalmi út építése kapcsán a település határában az alábbi lelőhelyeket kuttattuk.

Dáli (KÖH 52745): 2012. december 4-én, a Makó–Csanádpalota közötti műúttól É-ra, egy É–D-i irányú csatornától Ny-ra, mintegy 200–250 m-re, a tervezett M43 autópálya 44+480–44+570 kmsz-e között található M43 42. lelőhelyen próbafeltárását végeztünk.

Az ásatás során a földrajzi viszonyok, illetve a terepbejárások alapján meghatározott lelőhelytestet figyelembe véve, a lelőhellyel érintett nyomvonal területén 4, míg a kijelölt földdepó helyén 2 kutatószondát húztunk, amelyek egy kivételével mind üresnek bizonyultak. A legészakibb szondánkban, a vékony humuszréteg alatt 2, egyforma méretű árokszakaszt figyeltünk meg, amelyek valószínűleg egy nagyobb átmérőjű, kerek alaprajzú karámárokhoz tartoztak. Közvetlenül az egyik rövid árokszakas környékéről Árpád-kori edénytöredéket gyűjtöttünk. Miután a déli órákban kezdett felengedni a fagyott talaj az objektumok bontását nem kezdtük el, azokat csak foltként dokumentáltuk.

Munkatársak: Gábor László, Olgay János.

VARGA SÁNDOR

Járandószék³⁷ (KÖH 52727): 2011. augusztus 3–8 között próbafeltárást, majd 2011. október 18. és 2012. november 21. között megelőző feltárást végeztünk a nyomvonal 35. lelőhelyén.

A lelőhely feltárással érintett, lehumuszt terület 2011. november 8-i zárásakor elérte az 6192 m²-t. A kitért terület feltárássából kimaradt a lelőhely É-i, Ny-i és DK-i végénél egy-egy kisebb terület feltárása. Ezen a részen 2012. november

12-én folytattuk a régészeti feltárást, melynek során még 2608 m²-t lehumusztunk. A lelőhely feltárással érintett, lehumuszt terület 8800 m²-t. Ebből a régészeti objektumokkal fedett terület 6858 m²-t tett ki. Az 50–60 cm között váltakozó humusztakaró alatt, a sárgásbarna kevert agyagos altalajon 62 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyeket végül 18 objektumhoz rendeltük. A lelőhely feltárása során 2 épület, 8 kemence, 5 hamusgödör, 4 munkagödör, 18 tárolóverem, 6 árok és 14 cölöphely került elő. Korszak meghatározó leletanyag szinte az összes objektumból előkerült, melyeket az Árpád-korhoz kötöttünk. A lelőhely É-i végében 2 félig földbe mélyített épület (26, 30 SNR) került elő. Mind a kettő épületet kemencével látták el, melyeknek a sütőfelületét kerámiával rakták ki. Tapasztás vagy lesározás nyomát csak kisebb felületeken észleltünk. A lelőhely közepén előkerült egy 6 kemencéből álló kemencebodor. Bontásuk során meg tudtuk figyelni, hogy a kemencéket nem egyszerre, hanem egymás után használták. Sütőfelületüket a megszokott kerámián kívül állatsonttal és kőanyaggal is sűrűn kitapasztották. A nyomvonal szakaszán 18 kisebb gödröt tártunk fel, melyeknek alakja kerek, tálszerűen az altalajba mélyedő volt. Az objektumokból csak kevés leletanyag került elő. A feltárást 4 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Nagyobb részletet az 5, 13 és a 60 SNR árkok esetében tudunk megfigyelni. Az első kettő esetében a nagyobb területet körbefogó és élesen, derékszögben megtörő formája alapján, karám részletének tartottuk, addig az utóbbit a keresztmetszete alapján vízvezető ároknak tekintettük. A leletanyag az elsődleges feldolgozás után a Móra Ferenc Múzeumba kerül végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Pópity Richárd és Gera Róbert régésztechnikusok.

BENEDEK ANDRÁS

135. Makó, Ibolya utca (KÖH 80879)

(Csongrád megye) Ő, Á, Kk, I

2012. augusztus 13–31. között a Móra Ferenc Múzeum – szennyvíz-csatornázáshoz kapcsolódó régészeti megfigyelés keretében – a makói Ibolya utcában leletmentő feltárást végzett. Összesen 210 m hosszán, 301 m² kiterjedésű területen (ebből régészetileg érintett 267 m²) 139 régészeti objektumot tártunk fel, melyek közül 1 őskori gödör, 2 Árpád-kori gödör, 132 késő középkori sír, 2 késő középkori árok és 2 ismeretlen korú árok volt. A szomszédos Orgona utcában is húztunk 3 szondaárkot, régészeti korú objektum azonban itt nem került elő. A földmunkák során a Virág és a Sovány utcákban is meg lehetett figyelni szórványosan, nem *in situ* helyzetben előkerült emberi csontmaradványokat, továbbá a helyiek arról is beszámoltak, hogy korábban a Pipacs és Orgona utcákban is találtak csontokat.

A feltárt temetőrészlet az Ibolya utca tengelyében, az aszfaltút közepén húzódott 1–1,2 m szélességben és 180 m hosszúságban. Az aszfaltút alatt, 20 cm vastagságban zúzott kő (útalap) található, ez alatt 20 cm-es salakos feltöltés, majd 70–80 cm vastagságban mezősegi talaj. A jelenlegi felszíntől 120–130 cm-re jelentkezett a sárgás színű lösz altalaj.

Az egymással párhuzamosan, sorban elhelyezkedő sírok egy jól körülhatárolható, egységes, korábban nem ismert temetőhöz tartoztak. A temető É-i és D-i, jól azonosítható kerítőárkát is feltártuk, a Ny-i és K-i irányú kiterjedés azonban a magántelkek miatt egyelőre nem meghatározható.

37 A földrajzi név alakja helyesen: Járandószél!

A sírok jellemzően Ny–K-i tájolásúak. Több gyermeksírt is feltártunk. A leánysírokban, néhány esetben, pártamaradványokat, párizsi kapcsokat, egy-egy sírban pedig egy öntött ezüst és egy öntött bronz ruhakapcsot találtunk. A ruhakapcsok a 15–16. századra keltezhetők. Az egyik sírban ezüstdből készült, négyszirmú virággal díszített övkészlet és aranyozott párta is előkerült.

A temető sírjainál korábbi 1 őskori és 2 Árpád-kori gödör. Az őskori gödörben közelebről meg nem határozható díszítetlen, rosszul kiégetett durva kerámiatöredékeket, az Árpád-kori gödrökben fenékbélyeges kerámiatöredéket, valamint bekarcolt hullámvonal-köteggel díszített edény perem- és oldaltöredékeit tártuk fel. A fenti objektumokon kívül 2, régészeti korból származó, azonban leletanyag hiányában ismeretlen korú árok is előkerült.

Munkatárs: Susits Dianna Zsuzsanna.

K. TÓTH GÁBOR – BEDE ÁDÁM

Makó, Járandó (KÖH 52731)

(Csongrád megye) R, B, Sza, Á

A lelőhelyen 2012–2013-ban végzett feltárásokról a részletes tanulmányt lásd: Herendi Orsolya–Sóskuti Kornél: Réz-, bronz-, római, Árpád-kori településnyomok és temetkezések Makó, Járandóról. (Előzetes jelentés az M43, 37., HT 40. lelőhelyen végzett régészeti feltárásokról). In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 30–50.

136. Marcali, Lóki-dűlő (KÖH 94479)

(Somogy megye) Kő

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum jogelődje) dolgozói 2012 június–júliusában és novemberében végezték a 68-as sz. főút átépítéséhez készített előzetes régészeti dokumentációhoz kapcsolódó terepbejárásokat. Az érintett területről 23 lelőhely volt ismert. Ezek területét próbáltuk pontosítani, valamint a korábban bejáratlan területeken újabbakat keresni. A nyári hónapokban a közepesen magas és magas kukoricában, napraforgóban, illetve a szántott területeken, novemberben, a korábban gabonával fedett, és mostanra felszántott, illetve cukorrépával vagy még nem túl magas repcével fedett területeken tudtunk terepbejárást végezni.

Több lelőhely területét sikerült pontosítanunk vagy módosítanunk, emellett 2 új lelőhelyet találtunk: Marcalitól É-ra, a Lóki csárdától ÉK-re, Marcali, Lóki-dűlő; Szenyértől és a szenyéri földváltól É-ra, a Szenyér, Kertekalja-dűlő középkori lelőhelyet azonosítottuk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

137. Marcali határa

(Somogy megye) U, R, B, N?, Á, I

A 68-as sz. főút Marcalit elkerülő szakaszán az alábbi kutatásokra került sor.

Boronkai út (KÖH 66876): A lelőhely Marcalitól K-re található, a Boronka felé vezető út két oldalán helyezkedik el. A lelőhelyen 2010-ben a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai kezdték meg a próbafeltárást, Gutay Mónika vezetésével.³⁸ A 2010-es feltárás eredményei alapján csak részleges feltárássra került sor 2012-ben. A Boronkai úttól É-ra eső rész elfedésre került, a földmunkával a tervek alapján erősebben érintett D-i részen a 2010-es szelvények kiterjesztésével teljes feltárást terveztünk.

2012. október 10–21. között feltártuk a lelőhely nyomvonalba eső részét. A területen a gépi nyésés után tudtunk elkezdni dolgozni, ám a gépi és a kézi földmunka is nehezen haladt a nagyon száraz talajban. Az objektumok továbbra is nagyon elszórtan jelentkeztek, összesen 21 objektumot tártunk fel (59–79. objektum). A feltárt objektumokból viszonylag kevés leletanyag, elsősorban kerámia került elő, ennek alapján az objektumok többsége a neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájába sorolható, egy részének kora egyelőre nem határozható meg. A feltárt terület É-i részén elfogytak az objektumok, így 1792 m² felület feltáráásával befejeztük a munkát. (Ebből negatív terület 54 m².)

Munkatárs: Cserép Tamás, Nyári Zsolt technikusok.

HONTI SZILVIA – VARGA MÁTÉ

Halastói-dűlő (KÖH 66874): 2010-ben a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szondázó ásatást folytatott, majd Nemzeti Örökségvédelmi Központként megkezdte a megelőző régészeti feltárást. Összesen 630 objektumszámot osztottak ki, és ennek kb. a felét teljesen feltárták.³⁹ Így a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum által folytatott feltárást az É-i felületen, a köztes, lehumuszolt, de feltáratlan felületekre terjedt ki, míg a D-i felületen a feltárást humuszolás előzte meg.

2012. október 3. és november 13. között befejeztük az É-i részen az elmaradt objektumok kiásását, valamint elvégeztük a lelőhely D-i végéig a nyomvonal teljes szélességében a régészeti jelenségek kimentését. Összesen 257 régészeti objektumot tártunk fel. A teljesen feltárt terület nagysága 6319 m². A feltárást során a települési objektumok számos formáját megtaláltuk: cölöplyukak, tárolóvermek, árkok, munkagödörök, anyagnyerőhelyek, kenyérsütő kemencék mellett kutakat is azonosítottunk.

A legidősebb jelenségek, a NÖK feltáráshoz hasonlóan, a középső neolitikumból származnak (közép-európai vonaldíszes kultúra). Ebből a korszakból, a változatos edényformák mellett, sok kőeszköz is előkerült.

A legtöbb objektumot a kései neolitikumhoz tartozó lengyeli kultúra szolgáltatta. Két nagy méretű, oszlopszerkezetes ház maradványát találtuk meg a kiemelkedés tetején. Az egyik ház Ny-i oszlopsora túlnyúlt a szelvényhatáron, de így is rekonstruálni lehet az épület alaprajzát. A másik ház szerkezetéből csak a keresztirányú falakhoz tartozó jellegzetes oszlop-, ill. cölöplyuk helyek egy része maradt meg a lekoppott platón. A lelőhelyen a NÖK feltáráásával együtt 4 lengyeli oszlopszerkezetes ház vált ismertté. A lengyeli kultúra 2, faszervezet nélküli kútja a korabeli települést látta el ivóvízzel, amelyek a lelőhely É-i részén, alacsonyabb térszínen helyezkedtek el, egy nagy kiterjedésű, számos munkagödörből álló objektummal (666. obj.) és több

38 RKM 2010, 283–284.

39 RKM 2010, 284.

kisebb-nagyobb gödörrel együtt. A 666. obj. betöltésében nagyon sok kőszkőzt, magkövet, valamint kovapattintéket találtunk. Ennek az objektumnak egy kisebb mélyedése 2, eredetileg épen a gödörbe helyezett csőtalpas tálat rejtett. A csiszolt kőszkőzök, kőbalták mellett előkerült egy hasonló funkciójú csontból készült szerszám is. A gazdag leletanyag legjellegzetesebb részei a festett edénytöredékek, a vörös festés azonban csak nyomokban maradt meg a talajviszonyok miatt. A lengyeli telepanyagban egy-két obszidián-pattinték is található. Sírokat a 2012. évi ásatáson nem találtunk.

Új eredmény a Furchenstich-kultúra megjelenése a lelőhelyen, amit I gödör képviselt.

A kora bronzkori telep (Somogyvár-Vinkovci-kultúra) további részéhez tartoznak azok a különleges tárolóhelyek, amelyek egymás közelében, a kiemelkedés platóján voltak. A négyzetes, mély gödrök alján átégett, erősen faszenes réteget találtunk. Ez a réteg nagyon sok gabonamagvat őrzött meg. Az egyik tárológödör (710. obj.) oldalán megfigyelt oszlophely alapján joggal feltételezhetjük, hogy földfelszíni, épített tető védte a tárolóhelyeket. A 721. sz. verem oldala átégett volt, DK-i falánál 2 átégett famaradványt hagytunk *in situ*. A verem alját 10–18 cm vastag átégett réteg borította, amelyen – a restaurálás alapján – 7 edény feküdt. Az edények változatos formát mutatnak: a kultúra jellegzetes egyfülvű korsója, valamint bögrék, tálkák, fazekak. A 705. sz. nagy méretű, kerek tárolóverem alján a szenült gabona-magvas rétegben 5 edény maradványát bontottuk ki.

A 2010-ben feltárt késő bronzkori teleprészlethez (halomsíros és urnamezős kultúra) egy nagy méretű objektumcsoport tartozik.

A lelőhelyen 3 gödör feltételeesen a népvándorláskorra keltezhető. Az É-i részen kevés, míg a D-i részen nagyobb számú, de elszórt szerkezetű Árpád-kori település tárológödreit és kenyérsütő kemencéit tártuk fel. A leletanyag főleg fazéktöredékből állt, köztük számos, jellegzetes fogaskerek díszítésű. Az Árpád-kori telep meglétét az előzetes terepbejárás és megelőző feltárás is bizonyította.

A feltárás alapján a lelőhely D felé, a nyomvonalban, a feltételezettnél kisebb területre terjedt ki, legintenzívebb részét a Boronka-patak egykori árteréből enyhén kiemelkedő É-i dombocskára legmagasabb részén találjuk meg.

Munkatársak: Molnár István régész, Cserép Tamás, Móricz Róbert és Varga Máté régésztechnikusok, Gál Zoltán adattáros és Nyári Zsolt rajzoló.

SOMOGYI KRISZTINA – NÉMETH PÉTER GERGELY

138. Mályi, Geotermális kúttól DK-re (KÖH 82985)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő?

A Miskolc–Mályi geotermális távhőrendszer TA01–03 szakaszán régészeti megfigyelés keretében lehatárolt őskori lelőhelyen egy kb. 30 m hosszú paticsos sávot figyeltünk meg szórvány kerámiával. A lelőhely Mályi községen belül, a település ÉNy-i részén, a községet Ny felől határoló dombvonulat oldalában található. A területet sokáig személtlerakóként hasznosították, bejárására annak fedettsége miatt nem volt alkalmunk, ezért a lelőhely további kiterjedése bizonytalan, elképzelhető az is, hogy a leletek másodlagos pozíciójúak.

HAJDÚ MELINDA

139. Márokpapi, Belterület (KÖH 85701)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) N

2012. június 18–19-én próbafeltárást végeztünk a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez. A területen egy anyagnyerő létesítését tervezték, ezért volt szükség a próbafeltárára. Az eddig nem ismert lelőhely a Micz-patak elhagyott meanderének D-i partján fekszik. Az ásatás során 2 házat, 2 sütőkemencét és egy cölöplyukat dokumentáltunk. Az előkerült jelenségek kevés leletanyagot tartalmaztak, melyek a 7–9. századra datálhatóak. A 2. sz. kemencéből nagy mennyiségű „agyagpogácsa” került elő.

Munkatárs: Bocz Péter.

TOLDI ZOLTÁN

140. Mátészalka, Herdon-dűlő (KÖH 85659)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Á, Kk

2012. december 6-án, Mátészalka térségében, a Szamos–Kraszna közti árvíz tározó építéséhez kapcsolódóan, a Jósa András Múzeum dolgozói végeztek régészeti terepbejárást.

A két kisebb csatorna nyomvonalának bejárásakor egy újabb lelőhelyet regisztráltunk a Herdon-dűlőn. A lelőhely egy csatorna magaspártján húzódik. Számos kerámiát, köztük korsó- és fedőtöredéket gyűjtöttünk. A tárgyak a lelőhelyet a késő Árpád-kor és a késő középkor közötti időszakra keltezi. Az írott források alapján a területet az elpusztult Sándor vagy Ejeg településsel lehet azonosítani. A csatornától közvetlen É-ra, késő középkori mázas, irizált üvegtöredéket, kályhacsempét és kályhaszemet találtunk. A K–Ny-i irányú, intenzív lelőhely nagysága 483×186 m.

Munkatársak: Bacskai István műszeres leletfelderítő, Belezna Gabriella, Kiss László, Vizler Csaba ásatási rajzoló, Mester Andrea gyűjteménykezelő.

TOLDI ZOLTÁN

141. Mátraverebély, Hencse-vár (KÖH 94343)

(Nógrád megye) Kö

A várat irodalom nem említi, Csépe Attila ismerte fel 2005 előtt. Mátraverebélytől Ny-ra emelkedik a Kőszirt-hegy, ennek hosszú, D-i lejtőjének keskeny végén van a vár. Három oldalról igen meredek hegyoldal övezi. É-i oldalán, a Kőszirt-hegy emelkedése felé 35 m hosszú árok zárja le, első oldalán alacsony sánccal. Ettől 36 m-re, a vár D-i végében egy kb. 15×13 m-es, téglalap alakú terület körül alapfal csekély maradványa látható. A vár teljes hossza az árok belső oldalától mérve kb. 58 m. Egész területe egykori kőbányagödörrel erősen bolygott. A vár, jellege alapján, középkori.

Csépe Attila közreműködésével mértem fel.⁴⁰

NOVÁKI GYULA

40 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017. 50.

142. Medina, Apponyi Kiskastély mögött (KÖH 84063)

(Tolna megye) Ró

2012. október 1-jén, Medina belterületének DK-i részén, az Apponyi Kiskastély mögött, az ÉNy–DK irányú, egykor a Sió-medret követő dombtetőn, nagy mennyiségű római építőanyagot figyeltünk meg a szántásban. A villa helyén kb. 20 késő római érmet és egy bronzszobrocskát találtunk.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

143. Medina, Halom (KÖH 23179)

(Tolna megye) Ő

A Medina radarkomplexum építése során, 2012. június 5–6-án megelőző feltárást végeztünk a Halmi-dűlőben, a nyilvántartott halomsír közelében épített torony alapterületén. A megfigyeléseink arra mutattak, hogy a talajmechanikai fűrészminták által jelzett mélységi barna humuszréteg interglaciális képződmény, amiben régészeti leleteket nem találtunk. Ugyanakkor a megelőző feltárást során, a környezeti tényezők és a felszíni jelenségek vizsgálata alapján, sikerült beazonosítani az örökségvédelmi nyilvántartásban szereplő halomsír megmaradt részét, amely a most felépült toronytól 60 m távolságban van, és egy lokátort működtetnek rajta.

SZABÓ GÉZA

144. Mesztegnyő, Sós-gát (KÖH 68981)

(Somogy megye) B, Kő

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum jogelőde) dolgozói 2012 június–júliusában és novemberében végezték a 68-as sz. főút átépítéséhez készített előzetes régészeti dokumentációhoz kapcsolódó terepbejárásokat. Az érintett területről 23 lelőhely volt ismert, ezek területét próbáltuk pontosítani, valamint a korábban bejáratlan területeken újabbakat keresni. A nyári hónapokban a közepesen magas és magas kukoricában, napraforgóban illetve a szántott területeken, novemberben a korábban gabonával fedett és mostanra felszántott illetve cukorréppal vagy még nem túl magas repcével fedett területeken tudtunk terepbejárást végezni.

Több lelőhely területét sikerült pontosítanunk vagy módosítanunk, így Mesztegnyő, Sós-gát bronzkori és középkori telep esetében is.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

145. Mezőnagymihály határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Á, Ú, I

Az „Elektromos szabadvezeték kiváltása a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén” projekthez kapcsolódó régészeti helyszíni szemlést és megelőző feltárást végeztünk a település határában, 2012. november 15. és 17. között. A helyszíni szemle során, a kinyitott kábelárkokban és a belőlük kikerült földben régészeti objektumokra utaló jeleket találtunk.

Liba-tanya Dél (KÖH 91759): A lelőhely a falutól D-re, Nagyecser falurészétől Ny-ra, a Liba-tanyától D-re, 500 m-re található, jelenleg marhalegelőként hasznosítják. Egy nagy mé-

retű agyaggyerő gödröt sikerült feltárnunk. Betöltéséből kevés patics és jellegtelen őskori kerámia került elő.

Liba-tanya Nyugat (KÖH 91757): A lelőhely a falutól D-re, Nagyecsertől Ny-ra, a Liba-tanyától Ny-ra, 500 m-re, egy kisebb kiemelkedésen található, jelenleg marhalegelőként hasznosítják. A helyszínen 3 objektumot tártunk fel. Egy téglalap alakú Árpád-kori házat, melynek kővel megerősített kemencéje volt. Betöltése kerámiát, állatsontot és paticsot tartalmazott. A másik objektum egy késő neolitikus, a tiszai kultúrához tartozó gödörkomplexumnak bizonyult, melynek betöltése nagy mennyiségű kerámiát, kagylót, állatsontot és paticsot tartalmazott. Az őskori objektum Ny-i sarkába egy későbbi kemence mélyült, betöltéséből leletanyag nem került elő.

Nagyecser, Fő utca, Nagyecser-tanya (KÖH 16106): A helyszíni szemlést követően, két helyen nyitottunk szondaárkot, 2 m szélességben, a kábelárok Ny-i felében. Ennek során megállapítást nyert, hogy Nagyecser házainak építésekor a lelőhelyen található bronzkori települést teljes mértékben megbolygatták. Nagy mennyiségű újkori és bronzkori kerámia került elő vegyesen a legújabb kori szeméttel feltöltött rétegből.

HORVÁTH ANTÓNIA – MISKOLCZI MELINDA

146. Méra, Méra I. (KÖH 75061)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B

2012 márciusában terepbejárást végeztünk a község Ny-i határában. Az M30-as főút mentén, a dombtetőn, javarészt a középső bronzkori hatvani kultúra leletanyagát találtuk, de szórványosan néhány újkori edénytöredék és pattintott kő is előkerült.

2009-ben Lengyel György és Szolyák Péter egyetemi hallgatókkal (Miskolci Egyetem) három különálló lelőhelyet lokalizált a területen.⁴¹

GALKÓ JÓZSEF

147. Méra, Sós-pást (KÖH 78433)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, B, I

A község É–ÉK-i szélén, a Bársonyos-patak mesterséges medrének Ny-i partján fekvő lelőhelyen 2011 decemberében Miskolczi Melinda folytatott próbafeltárást, melynek során bronzkori és császárkori germán telepobjektumokat talált.

A szennyvízvezeték fektetéséhez kapcsolódó megelőző feltárást 2012. augusztus 29-én végeztük a módosított nyomvonalon. A megnyitott 150 cm széles szelvények negatívnak bizonyultak (É-i szelvény: 20 m, D-i szelvény: 28 m hosszúságú). Bennük 80–90 cm átlagos mélységben értük el a sárga altalajt. Mindössze a D-i szelvény Ny-i metszetfalában mutatkozott egy köves betöltésű cölöplyuk, mely valószínűleg régészeti korszakból származik.

A lelőhely környezetét a kivitelezés folyamán, 2012 szeptemberében és októberében régészeti megfigyelés keretében vizsgáltuk tovább. Az É-i és D-i szelvények közötti területen, valamint a D-i szelvénytől D-re nem találtunk régészeti jelenségeket. Az É-i szelvénytől É-ra, 60–192 m között azonban néhány őskori objektum bizonytalan metszete, valamint szór-

41 RKM 2009, 282.

ványos bronzkori leletek kerültek elő. Ez alapján a lelőhelyet É–D-i irányúnak, és legalább 250×60 m nagyságúnak határozzuk meg.

CSENGERI PIROSKA

148. Mérk, Tiborszállás, Keselyűs-csatorna (KÖH 59047)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **U, B, I**

2012 júniusa és szeptembere között a Jósa András Múzeum régészei megelőző feltárást végeztek Mérk község határában. A régészeti feltárást a község határában futó árvízvédelmi töltés munkálataihoz kapcsolódott, és mintegy 4 ha-os területet érintett.

A feltárást során 966 objektumszámot adtunk ki. A feltárt régészeti jelenségek jó része nem tartalmazott leletanyagot. Nagyon részben a középső újkőkorba tartozó telepobjektumok (gödrök, árkok) kerültek elő, ezek közül említést érdemel 3 fabéléses, zsilipelt szerkezetű kút. Néhány helyen földfelszíni építmények nyomait is megtaláltuk: ezekre a szabályos, téglalap alaprajzot alkotó cölöplyuk-elhelyezkedésekből következettünk.

A feltárást legfontosabb eredménye a területen előkerült 10 középső neolitikus sír feltárása volt. Ezek téglalap alaprajzú, nyújtott vázas sírok voltak, nemek szerinti fektetéssel eltemetve. A mellékleteket egy-egy edény, néhány kovapenge, csontból készült gyöngyörök alkották. Az egyik férfisírban az elhunyt lábához egy kutyát is eltemettek. A sírok egymástól nagyobb távolságra helyezkedtek el, de egy-két sír kisebb csoportot alkotott.

Említést érdemel egy néhány tárgyból álló, kisebb bronzkori raktárlelet is.

A leletek restaurálása és az embertani anyag meghatározása megtörtént, a leletek feldolgozása folyamatban van.

Munkatársak: Jakab Attila, Kiss László, L. Nagy Márta, Pintye Gábor, Vizler Csaba.

SCHOLTZ RÓBERT – TOMPA GYÖRGY

149. Mindszent, Nagyludas-halom (KÖH 17196)

(Csongrád megye) **R, B, Á**

2012. augusztus 14-én a Mindszent, Szegvár és Derekegyház települések közigazgatási határában álló Ludas-halomnál, az ún. Hármashatár-keresztnél helyszíni szemlét végeztünk, mely során a kereszt mellett frissen lerakott, nagyobb mennyiségű építési törmelék, főleg téglatöredékeket találtunk, több négyzetméteres kiterjedésben.

A helyszínen megállapítható volt, hogy az építési törmelék a nyilvántartott régészeti lelőhely általános megjelenését, felszínének állapotát, valamint tájképi értékét is meghatározó módon, negatív irányban befolyásolja. Továbbá az itt található növénytársulások és a természetes gyepek is maradandó sérülést szenvedhetnek a törmelék közvetlen hatásai miatt.

Ezért a terület használatát és tulajdonosát is kértük, hogy a sített haladéktalanul szállítsák el, ellenkező esetben a Csongrád Megyei Kormányhivatal Örökségvédelmi Irodáját és egyéb szakhatóságokat is értesítjük. A kereszt lábánál elhelyezett törmelék a figyelmeztetés hatására végül elszállították, így a terület és az ösgep is megtisztult.

Munkatársak: Csathó András István, Sallainé Kapocsi Judit, Barbara Sudnik-Wóycikowska, Ivan I. Moysiyenko, Iwona Dembicz.

BEDE ÁDÁM

150. Miske határa

(Bács-Kiskun megye) **Ő, B?, N, Kk, Kú, Ú**

2011. október 18. és 2012. március 18. között végeztük el Miske ÉNy-i területének régészeti terepbejárását. Miske közigazgatási területének terepbejárására egy NKA pályázat révén sikerült anyagi támogatást szerezni az Ásatárs Kft.-nek a kalocsai Viski Károly Múzeummal együtt. A települést kettészelő Vajdas-csatornától K-re eső területen az Ásatárs Kft. munkatársai végezték el a terepi munkát. A terepbejárás során közel 1250 hektáros területet érintettünk, mely majdnem teljes egészében járható volt.

A terepbejárás eredményeként 11 lelőhelyet (50–60. lh.⁴²) és 4 szórványt sikerült lokalizálnunk. Miske ÉNy-i részén sem Vadász Éva, sem D. Szabó Kálmán nem végzett terepbejárást korábban, melynek oka valószínűleg a terület domborzati viszonyaiban keresendő. A kalocsai Sárközben fekvő Miske területén is a Duna volt a településhálózatot elsősorban meghatározó tényező. A Duna szabályozása előtt a folyó rendszeres áradásai következtében a fenti terület jelentős része időszakosan vízelborított volt. A felszínt egykori kanyargós medrek, fokok szabdalják, a nagyobb mélyedésekben az áradást követően is megmaradt a víz tavakat alkotva. A terepbejárás során fokozott figyelemmel vizsgáltuk át a magaslatokat, illetve a Vajdas-csatorna partját. Az említett ÉNy-i terület több helyen is nagyobb, hosszan futó kiemelkedésekkel volt tagolt, azonban ezek magassága alig érte el a tengerszint feletti 90 m-t. A felszíni gyűjtés alapján megállapítható, hogy a terület még a 18–19. században is gyéren volt lakott.

Az alacsony számú régészeti lelőhely és a néhány szórványlelet elhelyezkedése alapján nem lehet azok előfordulási helyéről általános képet adni, mivel a Vajdas-csatorna közelében, illetve attól igen távol is találtunk lelőhelyeket, néha olyan helyeken, ahol a tengerszint feletti magasságok alapján nem lehetett számítani azok előfordulására.

A lelőhelyek közül kettő tartozott az őskorba (54. és 58. lh.). Ezek általában kis leletszámúak voltak, ritkán jellegzetes leletanyaggal. Mindkét, keskenyebben elnyúló lelőhely kis kiterjedésű volt, irányuk pedig követte az adott dombhát vonalát. A két lelőhely egymástól kb. 470 m-re került elő. Az 58. lelőhelyen lelt, kézzel formált, kívül vörös, kő- és kerámiazúzalékkal soványított, morzsalékos anyagú edénytöredékek teljesen eltértek az 54. lelőhelyen gyűjtött, homokkal és kerámiazúzalékkal soványított anyagú, sárga/sárgásbarna színű töredékektől. Ez utóbbiak valószínűleg bronzkoriak lehetnek, melyekhez hasonló jellegű töredékeket találtunk a D. Szabó Kálmán által 75. lelőhelyszámon jelzett területen is.

Népvándorlás kori edénytöredék csak egy kisebb lelőhelyen került elő területünkön (51. lh.). Az É–D-i irányú magaslaton, a miskei műúttól É-ra és a Vajdas-csatornától Ny-ra, kb. 300 m-re elhelyezkedő lelőhelyen egy újkori edénytöredék mellől egy kézzel formált, kívül barna, szürke törésfelületű, nagy mé-

42 A lelőhelyek KÖH azonosítói: 90279, 90277, 90275, 90273, 90271, 90269, 90267, 90265, 90263, 90261, 90259.

retű kavicsal soványított anyagú edény oldaltörédeke került felszínre. A lelet közelebbi korszakbesorolása bizonytalan.

Árpád-kori lelőhelyet az általunk bejárt területen egyáltalán nem találtunk, de még szórvány kerámiaként sem fordult elő. A viszonylag sűrűbb településhálózattal a középkortól kezdve számolhatunk az ÉNy-i határreszben. Összesen 4 lelőhelyen (56., 57., 59. és 60. lh.) találtunk a középkorra jellemző, narancssárga, szürke törésfelületű, apró kavicsal vagy szürke, nagyobb kavicszemekkel soványított anyagú edényekhez tartozó töredékeket. Mind a 4 lelőhely egy-egy tanyát jelölhetett az előkerült csekély számú kerámiatöredék alapján, melyek között szórványosan megtalálhatóak voltak a grafitos anyagú, ún. bécsi fazék- és kályhaszemtöredékek is.

Kora újkori, jellegzetes narancssárga színű, vékonyfalú, homokkal soványított anyagú, néha vörös festésű edénytöredékeket ugyancsak 4 lelőhelyről (51., 52., 53. és 55. lh.) gyűjtöttünk, melyek arra utalnak, hogy a 16–17. században tanyaszerű településhálózattal számolhatunk.

Miske DNY-i területén két, D. Szabó Kálmán által, az 1990-es években bejelölt lelőhelyet is azonosítottunk.

Munkatársak: Haraszi László, Litauszki Zoltán régész, Barta Gábor technikus, Keresztes Noémi Ninetta régészhallgató.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

151. Miskolc határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Á

Az „M30 gyorsforgalmi út – 26. sz. főút Miskolc északi elkerülő útberuházás II. üteme (Projekt kód: K380.01) (finanszírozási azonosító: KÖZOP 3.4.0-09-2009-0022)” elnevezésű projekt kapcsán készített a beruházás nyomvonalára vonatkozóan előzetes régészeti dokumentációt a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. megbízásából. A tervezett beruházás a Sajó folyótól a BOSCH út Csorba-tói bal ívéig tartó 4500 m hosszú és 200 m széles vápa, valamint a Kis-Sajó hídjától a 3-as sz. főút M30 gyorsforgalmi út alatti körforgalomig tartó 3-as sz. főút áthelyezése nyomvonalának (1300 m) kialakítását jelenti. A terepbejárást 2012. október 4-én végeztük.

Rakottyas (3. sz. főút mellett) (KÖH 94543): A lelőhelyen jellegtelen őskori és Árpád-kori kerámiát találtunk.

Arnót, Transzformátorteleptől nyugatra (KÖH 84849): A 3-as sz. főúttól 600 m-re, É-ra, egy kisebb, amorf alakú kiemelkedésen, a frissen letört napraforgóban jellegtelen őskori kerámiát találtunk.

Munkatársak: Csengeri Piroska, Hajdú Melinda, Nagy Zoltán, Nagy S. József, Szolyák Péter és Szörényi Gábor András.

MISKOLCZI MELINDA

152. Miskolc-Felsőhámor, Szeleta-barlang (KÖH 16757) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő

A Miskolc-Felsőhámor felett nyíló Szeleta-barlang lelőhelyen, 2012 szeptemberében tudományos célú tervátásat folyt, kutatási együttműködés keretében. Az ásatás célkitűzése egy olyan egybefüggő metszet kialakítása volt a barlang előterén, amely felöleli a teljes rétegsort, s amelyen új, komplex rétegtani adatsor nyerhető a lelőhely kronológiai problémáinak megoldásához.

A barlang előterének K-i oldalán, a bejáratától 6 m távolságra, a bevezető ösvény vonalára merőlegesen, 2 m széles szelvényt nyitottunk, 6 m hosszúságban. A szelvény bontása 5 cm-es szintek szerint haladt. A leletek előkerülési pontjait háromdimenziós rögzítéssel dokumentáltuk. A kiásott üledéket teljes egészében átszítáltuk és átválogattuk, majd egy részét mintavételezés szerint iszapolásra félretettük. Ennek eredményeként jelentős mennyiségű fosszilis állatcsontot és régészeti leletanyagot (pattintott kőszközöket, őskori kerámiatöredékeket) gyűjtöttünk be. Az ásatással sikerült bebizonyítani, hogy az előterén, a korábbi kőpakolás alatt, jelentős eredeti rétegsor található. Ennek feltárása és a teljes rétegtani metszet kialakítása további ásatásokat igényel. Kiegészítésként az új rétegtani profilhoz, újra kibontottuk Ringer Árpád korábbi ásatásainak metszetét a barlang bejáratának Ny-i oldalán és a Főfolyosó hátsó részében. Az ezekből vett üledékminták szedimentológiai, mikromorfológiai és geokémiai elemzéseit brit és német laborokban végzik el nemzetközi projektek keretében. Mintavételezéseket végeztünk radiokarbonos kormeghatározás céljából is.

MESTER ZSOLT – LENGYEL GYÖRGY – SZOLYÁK PÉTER

Miskolc, Hejő mellett 3. lelőhely.
A középső neolitikum időszakára (tiszadobi csoport) tehető kútból előkerült egyik edény.

153. Miskolc, Hejő mellett, 3. lelőhely (KÖH 83363) (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Szk

A Mályi–Miskolc geotermikus távhőrendszer TA 04–05 vezetékszakaszon a régészeti megfigyelés keretében lehatárolt lelőhely 152 objektumának feltárására 2012. augusztus 21. és szeptember 19. között került sor. A lelőhely Miskolc és Kistokaj között, Miskolctól DK-re található. Ny felől a Hejő kiszáradt medre, K felől a Petri-Hejő határolja, a feltárt (800 m hosszú) nyomvonalon kívül eső részét pedig jelenleg szántóföldként hasznosítják.

Az első megtelepedés a középső neolitikum időszakára (tiszadobi csoport) tehető. A korszakból néhány gödröt, egy kisebb paticsomladékot és egy kutat tártunk fel (S152), melyből nagy mennyiségű leletanyag mellett két, szinte teljesen ép edény került ki (*Az illusztrációt lásd a 69. oldalon!*).

A következő megtelepülés a késő bronzkorban történt. Ezt az időszakot több hulladék- és tárológödör, valamint egy agyagkitermelő gödör és a benne található házomladék emlékménye képviselte. Az ásatás különleges leletei közé sorolhatók az omladék szomszédságában található hulladékgödörből előkerült ún. hegedű formájú idolk (S104, 2 db) és egy nagy méretű hordozható tűzhely darabjai (S80).

A szkíta korszakba számos gödör és 4 kút tartozik. Két gödörből ivelt hátú vaskést sikerült gyűjtenünk. Az egyik kút aljában teljesen ép, vállán két füllel ellátott urna típusú edényt is kibontottunk (S11A), egy másiktól (szarvasmarha? lábszár) csontból faragott, fülekkel ellátott perem alatt több helyen átlukasztott, üreges aljú csonttégely látott napvilágot (S14). Igazi ritkaság, hogy az egyik kút (S6) egy, a nedves agyagban jól konzerválódott deszkadarabot rejtett magában. A feltárás során egyetlen melléklet nélküli (szkíta kori?) sír (S75) került elő, egy Ny–K-i tájolású nyújtott, hátára fektetett csontvázas temetkezés.

HAJDÚ MELINDA – KALLI ANDRÁS

154. Miskolc, Szentlélek, Pálos kolostor (KÖH 16762)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á, Kk**

A kolostor rekonstrukciójára civil szerveződés jött létre, a Csatlánc egyesület vezetésével. Ennek keretében igény merült fel a kolostornegyyszög revitalizálására is. A korábban elhanyagolt, gazos, hepehupas romterületen 2012. május és július hónapok közötti időszakban folytattunk különböző jellegű régészeti munkálatokat, tervásatás keretében.

Először a kerengőudvar és a kerengőfolyosó területét rendeztük, eltávolítva a növényzetet és az erdei humuszt. Itt a terep rendezése után egy mesterséges járósínt megállva fejeztük be a szintüllesztést, ugyanis célunk csupán az volt, hogy az előkerülő falak síkjait tisztázzuk és előkészítsük az állagmegóvásra. A szintüllesztés után a kerengő falait teljes körű fotózással és geodéziai felméréssel dokumentáltuk, majd ezt követően a romfalakat részben visszabontva, majd újra raka konzerválták a civil szerveződésben résztvevő kőművesek.

A szintüllesztésen túl további régészeti feltárásokat is végeztünk, melyek során keresztirányú kutatóárokot vágtuk át a kerengőfolyosót, az udvart és a Ny-i kolostorszárnyat. Ez a szondázó ásatás legalább három építési periódus meglétét erősítette meg, melyek rétegei a 13–14. század fordulójától a késő középkorig voltak keltezhetőek. A szondázások célja volt egy későbbi, nagyobb felületű ásatás rétegtani tisztázása.

Az ásatásokon és a tereprendezéseken számos önkéntes és több miskolci középiskola diákja is részt vett.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS – MISKOLCZI MELINDA

155. Miskolc-Tapolca, Bencés apátság (KÖH 21066)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Á, Kk**

A Herman Ottó Múzeum 2012. április 23. és november 28. között, Miskolc Város megbízásából ásatásokat végzett Miskolc-

con a tapolcai bencés apátság területén. Jelentésünk e kutatás eredményeit foglalja össze.⁴³

Az államalapítás idején, a 11. században szerveződő megye élére Szent István király állította Borsodot, akit az uralkodó jelentős birtokokkal adományozott meg. Utódai itt telepedtek le, egyiküket hívták Miskolcra, aki nevet adott a legfontosabb birtoknak, a mai Miskolcra. A Miskolc nemzetség tagjainak az Árpád-kori Magyarországon játszott szerepükhöz illeszkedően természetes volt, hogy Tapolcán ők is megalapították a maguk benedek-rendi apátságát, melynek védőszentje Szent Péter volt.

A tapolcai bencés apátság korai történetére vonatkozóan igen kevés írásos forrásunk van. Az alapítás pontos évét nem ismerjük. 1532 nyarán Bebek Imre és Ferenc embereikkel rátámadtak a tapolcai apátságra, kirabolták és felgyújtották. Ezt követően falai folyamatosan pusztultak. A 19. század végére már azt sem lehetett tudni, hol állt egykor.

2004-ben sikerült egyértelműen meghatározni, hogy földalatti maradványai a tapolcai völgyben, a meleg vízű források mellett, a mai fürdő előtti téren vannak. Templomának feltárására 2012-ben került sor. Ekkor meghatároztuk a hozzá D-ről kapcsolódó kolostorépület kiterjedését is.

A bencés apátság temploma egy egyhajós, enyhén patkóíves záródású szentéllyel készült épület, Ny-i oldalán egyetlen toronnyal. Belső tere 25 m hosszú és 8 m széles. Fala 1 m vastag, eredetileg kívül-belül vörös színű bogácsi kvaderekkel burkolták. A bencés templom építéséhez kapcsolódó rétegekben talált leletanyag alapján az apátság templomát a 12. században építhették.

Az emelkedő talajvíz miatt a templom belső járósíntjét a 15. században 1 m vastagon feltöltötték. Ez a feltöltés megvédte a templom Árpád-kori padlóját és berendezését. Ez nagyon jó lehetőséget jelent a templom korai szerkezetének rekonstrukciójára. A templom É-i oldalához egy temetőkapornát építettek, amelynek téglával, majd kőlapokkal falazott sírjait a több ágra szakadt nemzetség tagjai a 13. század végéig használták.

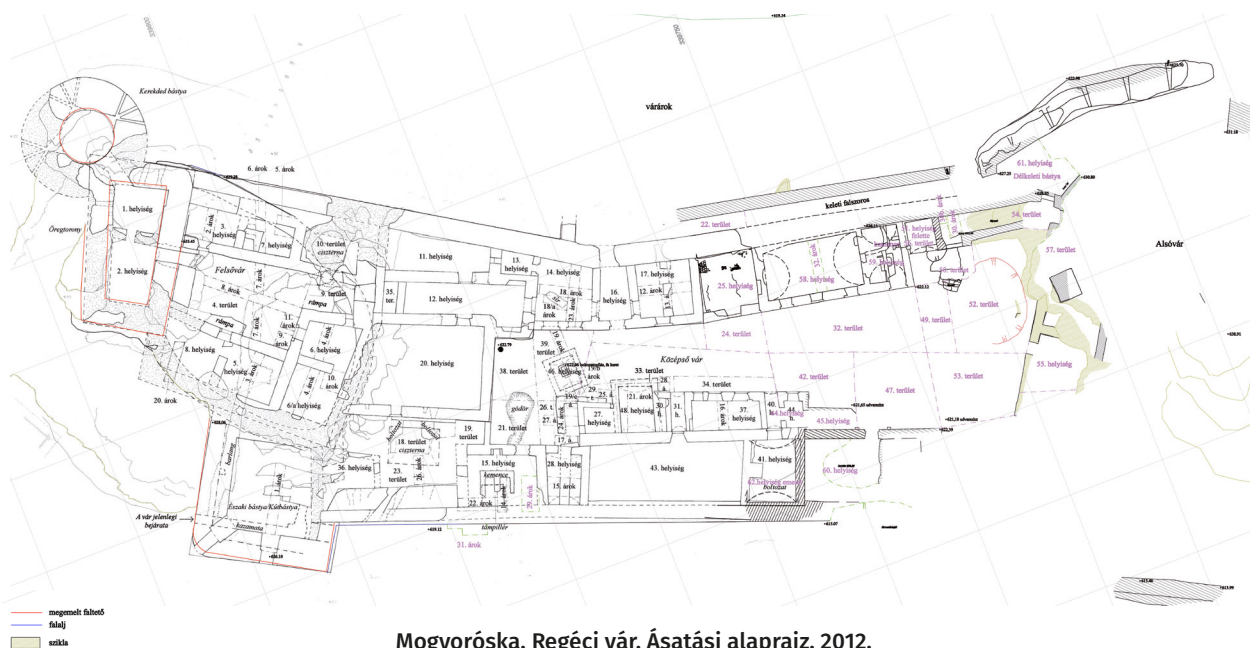
A meleg és hidegvízű mocsarak körbevette szigeten álló bencés templomot és a mellette álló kolostorépületet időben megelőzte egy rotunda felépítése. Falai 0,8 m vastagok, alapkörének külső átmérője 7,8 m, amiből K-i irányba egy patkóíves szentély nyúlik ki. Építési kora valószínűleg a 11. század.

A 12. században a bencés templomot oly módon építették fel, hogy a már álló körtemplom D-i oldalánál a két épület összekapcsolták. A bencés templom egy keskeny szeletet levágott a korábbi körtemplom falából, úgy, hogy azzal éppen a templomhajó ÉK-i sarkánál kapcsolódik össze. Az ily módon összekomponált épületet vizsgálva az is szembeötlő, hogy a bencés templom szentélyének az átmérője 10 cm különbséggel megegyezik a rotunda átmérőjével.

Ez a rotunda eredeti állapotában feltehetően plébániatemplomként működhetett. A bencés templom felépítése során nem bontották el. A hozzá kapcsolódó plébániai jogok pedig átszálltak az újonnan épített templomra, amiben ennek régészeti nyomai is megmaradtak.

A korai kerek templom szerepe az átépítés során megváltozott. Padlója alatt egy téglával falazott, igen gondosan megépített sírt találtunk. Ez a sír a rotunda közepén van, párhuzamosan annak tengelyével. Itt temethették el a bencés apátság alapítóját.

43 Részletesen ld.: Pusztai Tamás: A miskolc-tapolcai bencés apátság rotundája. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve LII(2013)149–170.

Mogyorósa, Regéci vár. Ásatási alaprajz, 2012.

A bencés templom Ny-i oldalához kapcsolódik egy É–D tájolású, nagy méretű épület, melynek alapfalai 1,5 m vastagok. Feltehetően a 13. század vége felé ezt az épületet elbontották. Itt lehetett a Miskolc nemzetség udvarháza. Falai benyúlnak a barlangfürdő gyermekmedencéi alá.

PUSZTAI TAMÁS

156. Mogyorósa, Regéci vár (KÖH 16252)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kk, Kú

A 2012. július 16–27. és augusztus 13–17., illetve szeptember 14–16. között, a regéci várban végzett régészeti táboros feltárás döntően a középső vár, kisebb részben az alsó vár területét érintette. Másik jelentős feladatot a 2012. augusztus–október közötti, a felső vár és középső vár nevű várrészekben elvégzett, minden korábbinál nagyobb léptékű állagmegóvó, helyreállító munkák jelentették (finanszírozó: MNV Zrt., tervező: Fülöpp Róbert). Az állagvédelmi munkák közben, a K-i várfal falazási munkáihoz kapcsolódóan megtörtént a felső várban lévő ciszterna 2002-ben omlásveszély miatt félbehagyott feltárásának⁴⁴ folytatása, befejezése és további régészeti munkák is történtek, elsősorban a Ny-i várfal melletti területen, valamint a kivitelezés figyelemmel kísérése, dokumentálása is megtörtént.

A ciszterna feltárása során elértük annak alját jelentő sziklafelületet. A ciszterna belső terét kitöltő nagyrészt köves, habarcsos, helyenként agyaggal és földdel keveredett omladékot, majd ezt követően a ciszterna belső agyagtapasztásához tartozó agygréteget bontottuk ki. A sziklafelület aljába hasadék mélyedt, melynek kevert anyagú, valószínűleg a ciszterna kialakításakor betöltött földtöltését is kitermeltük. Az előkerült leletanyag alapján a ciszterna kialakításának kora a 15–16. századra tehető.

A középső vár feltárása a várudvar D-i részének feltárását, tulajdonképpen az udvar D-i végének megtisztítását jelentette az ott lévő, egykor óriási kiterjedésű omladékdomb D-i részének eltávolításával. A várudvar feltárása az 52. terület D-i felét, továbbá az 53. területet és a 47. területet érintette. A szeptember közepi tereprendezés során, az udvar közepén, évek óta egyre növekvő kőhalom is elhordtuk (az ekkor zajló falazási munkákhoz), majd a kőhalom területén tereprendezés történt.

Az udvar D-i végén elértük az 55. helyiség É-i falát. Az épület az udvar felé eső falán ajtó is nyílhatott, de ezt nem sikerült egyértelműen tisztázni. Az épület a belső kapu melletti házak egyikével azonosítható. ÉNy-i sarkán *in situ* előkerült egy kerékvető, rajta kváderkő csonkjával. Az épületet, a ház udvar felőli oldalára dőlt omladékának vöröses, égett rétegei, elszennesedett gerendadarabjai alapján, hatalmas tűz pusztította el.

A 47. terület feltárását Ny felé folytatva a várudvar D-i felének Ny-i oldalán a Ny-i palotaszárny udvari homlokzatának D-i szakaszát is kiszabadítottuk az omladékdomb ide eső része alól, és a palotaszárny DK-i sarka is előkerült.

A palotaszárny DK-i sarka és az említett kerékvető kő között egy egyenes vonalú metszetet alakítottunk ki az itt még meg lévő omladékban.

A Ny-i palotaszárny legdélebbi szakaszán lévő 60. helyiség egy részét egyelőre az udvar szintjeig megtisztítottuk az omladéktól. A helyiség valójában egy nagy méretű boltzott pince volt. Járószintje jóval az udvarszint alatti szinten várható. Ezt igazolják a helyiség előkerült boltvállai is, melyek az udvar járószintjével egy szinten indulnak. A helyiségbe nyíló ajtó D-i kávjától hevederív indult Ny felé, mely alatt lévő falazat csekély maradványa is mutatkozott.

A középső vár területén, a konyha (15. helyiség) DNy-i részében kijelölt 29. kutatóárokban, a Ny-i várfal belső oldalán dokumentálni tudtuk a rétegsorokat és a Ny-i várfalnak az ide eső szakaszát. Az árok területén igen jelentős rétegzettség figyelhetünk meg. A rétegek jellemzően a 15. századi várfal mögötti feltöltési rétegekként értelmezhetőek, de járószinteket is azonosíthatunk a metszetekben. A rétegsor az árok Ny-i vé-

44 RKM 2002, 260.

gében rézsűsen elmeszódik, mivel a várfal felső részének ledőlésekor a mögötte lévő rétegsor Ny-i része is lepusztult. Mind a várfal, mind a metszetsor rézsűs vége fölött köves, omladékos, humuszos réteg, ennek tetején, legfelső réteggént pedig a 2006 előtti ásatások során ide hordott és leborított ásatási törmeléket lehetett dokumentálni. A rétegsornak csak a legalsó része érte el a Ny-i várfalat, lejjebb, mint a várfal megmaradt koronája. A 15. és 28. helyiségek közötti válaszfalban azonosítottuk az eredeti helyén lévő küszöbkövet. Az ajtót a 17. századi inventáriumok is említik.

A középső vár Ny-i várfalának külső és belső oldalán tereprendezés történt az állagvédelmi munkák előkészítése közben. A kiromlott falszakasz kifalazása előtt sor került a Ny-i várfal külső oldalán a 31. kutatóárok feltárására is, de csak részlegesen, a falazás szükségleteihez igazodóan. A kis felületű és mélységű kutatásból változatos, kora újkori leletanyag került elő, és a kora újkori terepszint vonala is azonosítható volt.

A 30. árkot a középső várból az alsó várba vezető lépcső (54. terület) É-i végén, a lépcső felső szakaszának alján (a lépcsőfordulóban) nyitottuk meg. Az árokban megfigyelhető volt a 15. századi K-i várfal építési rétege, mely alatt az alapozás a felmenő fal síkjához képest visszaugrik. Az árok É-i irányú, igen kicsiny bővítmenyét képezte a 30/B árok. Az árokrészben megállapíthatjuk, hogy a K-i várfal és a lépcső építményének az É-i fala nincs kötésben egymással, a lépcső építménye egyértelműen utólag épült hozzá a K-i várfalhoz, talán a 16. században.

Megkezdjük az alsó vár feltárását is. Sikertült részlegesen feltárni a lépcső felső szakaszának végén az alsó vár belső részébe nyíló ajtó maradványát. Az ajtó keretét türkizzöld színű kőből faragták, az ásatás során csak a bal oldali szárkövének alsó része és a küszöbköve volt eredeti helyén.

Az alsó várat K felől védő, többszintes, nagy méretű, sokszögű bástya (DK-i bástya, 61. helyiség) É-i végében is dolgoztunk, a bástya felső lőrészorának szintjén. A feltárandó rész az „íves fal” melletti terület, a bástya igen rövid É-i falának belső oldala és az É felé, az egykor a K-i falszorosba nyíló ajtó előtti terület volt. *(Az illusztrációt lásd a 71. oldalon!)*

Középkori leletanyag a 29. és a 30. kutatóárkok rétegeiből és a ciszternából származott. Az ásatáson nagy mennyiségben kerültek elő mázas és mázatlan kerámia-, valamint kályhacsempe-töredékek. Jelentős mennyiségű fémlelet is előkerült, ezek azonban jórészt szegek voltak, az udvar D-i részének megtisztításából más egyéb, nagyobb méretű fémleletek, köztük fegyverleletek (beleértve ágyúgolyót, és talán egy löfegyver csövét is) előkerültek. A rétegekből származó állatcsont-leletanyag is elég tisztességes mennyiségűnek számít. Más egyéb próbb, de érdekes leletek: pl. habán töredékek, üveg, puskagolyó, stukkódarab, számos kisebb bronztöredék, pipák, újkori kanál.

Kiemelendő, hogy ez évben 3 pénz is találtunk. Ebből egy 15. századi dénár (V. László) a 30. kutatóárok feltárásából, ezen kívül a várudvar D-i végéből egy 1584-es Báthori István lengyel király által kibocsátott veret, illetve III. Zsigmond lengyel király által veretett 1623-as ezüstpénz került elő.

Jóval 100 fölött van a 2012-ben előkerült kőfaragványok darabszáma, vannak köztük ép faragványok is. A faragott kőanyag nagyobb része a 47. területen került elő.

Az ásatáson részt vettek: a ráckevei Ady Endre Gimnázium diákjai, Mészáros Attila és Varnyú Anita tanárok vezetésével; a Községi Egyetem hallgatói, dr. Komjáthy László egyetemi tanár vezetésével; régészhallgatók (Bodri Máté, Csoltkó Emese, Havasy Orsolya, Rákóczi Gergely, Soós Rita, Szénásy

Csaba); regéci diákok és munkások; dr. Molnár Gergely, Vilmányi Kis Zoltán, Zsuga Zsolt, Zsuga Márk és más önkéntesek az ország több pontjáról.

A vár műszeres és GPS alapú felméréseit Viemann Zsolt és dr. Tóth Anikó végezték.

Ásatásvezető: Giber Mihály; szakmai konzulens: Simon Zoltán; szakmai munkatárs: Pető Zsuzsa Eszter.

GIBER MIHÁLY – SIMON ZOLTÁN

157. Mohács, Felső mező (KÖH 79037)

(Baranya megye) Ró

A Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága régészei 2012 tavaszán, terepbejáráson azonosítottak egy kisebb kiterjedésű, római kori lelőhelyet, amelyet a Mohács ÉK-i határában tervezett bioetanol gyárhoz vezető kerékpárút érint. A megkezdett földmunkák július 27-i szemléje során Bertók Gábor, a BMMI és Szajcsán Éva, a BMKH KÖI régésze a nyomvonal 0+510 – 0+580 közötti szakaszán téglatörmeléket és kerámiát figyelt meg a felső kb. 20 cm-nyi humusz eltávolítása után.

Ezt követően, a szakfelüveget során, a 0+540 – 0+580 szakaszon több régészeti jelenség került elő: kisebb cölöplyukak és egy nagyobb, erősen törmeléken (kerámia és tégladarabokat tartalmazó) objektum feltja, valamint a 0+660 karánál egy árokrészlet. Ezen az útszakaszon július 28-án megkezdjük a régészeti leletmentést, aminek idejére, a kivitelező Sztráda 92 Kft.-vel egyeztetve, leállítottuk az építési munkákat. Az árkot egy rövid szakaszon átvágtuk, majd a területet visszaadtuk a kivitelezőnek. Az 540. szelvényénél lévő nagy kiterjedésű objektum a bontás során több kisebb egységre különült el. Mélysége elérte a 2 m-t, ami lassította a leletmentést. Kerámiatöredékek, 2 vaskés, valamint római tetőcserép-töredékek kerültek elő. Ezek az objektumot a 3. századra datálják. Funkciója egyelőre nem tisztázott. A betöltésében található tetőcserép-töredékek arra utalnak, hogy a gödröt egy közelben álló, nem köépítésű, de cseréptetős épület bontási anyagaival töltötték fel.

A kerékpárút D-i oldalán, egy árok kialakításánál 3 m szélességben, 50–100 cm mélységben eltávolították a humuszréteget. Az objektumok folytatódtak ezen a szakaszon is.

GÁTI CSILLA – BERTÓK GÁBOR

158. Monostorpályi határa

(Hajdú-Bihar megye) U?, B, V, Sza, Á?, I

A terület bejárására 2012 őszén, míg régészeti próbafeltárására 2012. november 27. és december 18. között, a MOL Nyrt. megbízásából, a Monostorpályi K1-es kút termelésbe állítása során került sor. A feltárást megelőzően, az új törvényi szabályozásoknak megfelelően, az előzetes régészeti dokumentáció (ERD) keretében, az Archaeodata 1998 Bt. geofizikai felmérést végzett a beruházás által érintett terület mérhető részein, változó szélességben.

Kis-Kanális észak (KÖH 93097): A lelőhely Monostorpályi K-i oldalán, a Kis-Kanális É-i magaspártján, több mélyedés által körülvéve terül el. A lelőhelyen több mint 200 m hosszan és 18 m szélességben végezték a méréseket. A mérések alapján 2 szondát tűztek ki a földút két oldalán, melyekből 22 objektum került elő. Összesen 260 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 158 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett, feltárt területek.

A lelőhelyen a feltárt objektumokat jórészt gödrök tették ki, a 3/4 sz. vaskori gödör alján egy szarvasmarha csontjai feküdtek. Két, egymással kapcsolatot mutató, viszonylag mély, kerek cölöphely (8/9 és 9/10 sz.) került elő a 2. sz. szondában, melyek tetején, a nyesett felszínen, paticsos réteg helyezkedett el. Az oszlophelyek talán egy neolitikus épület tartóoszlopainak helyei voltak. A szonda D-i végében egy Ny–K-i irányú, kettős árok helyezkedett el. A geofizikai mérések eredményei szinkronban vannak a feltáráson tapasztaltakkal, vagyis egy nem túl sűrűn megtelepedett területről van szó.

Nyírerdő-dűlő 2. (KÖH 78645): A lelőhely Monostorpályi DK-i határában, a Kis-Kanális egykori mellékága magaspártján, a Nyírerdő-dűlő határrészben helyezkedik el. A geofizikai mérések alapján a lelőhelyre egy szondát tűztek ki. Összesen 476 m² területet humuszoltak le.

A rendkívül hideg, fagyos idő miatt a kézi bontást csak elkezdni tudtuk, befejezni nem. Két sír folytja bontakozott ki egymás mellett: mindkettő D–É-i tájolású, nyújtott, csontvázas temetkezés. Humuszoláskor megbolygattuk az 1. sír koponyáját, a felkarcsontokat és a lábánál levő edénymellékletet. Egy vaskeze volt a jobb oldalán. A 2. sír rabolt volt, a csontok és a mellékletek (gyöngyök) a sírban össze-vissza heverték. Négy további objektum metszetre bontását kezdtük meg, az egyik közülük egy tűzhely lesz (égett, vöröseslila folttal jelentkezett), a többi gödör. Bacsikai Istvánnak köszönhetően, fémkeresővel az egyik gödörből bronzfibula, egy másik gödörből bronzrög bukkant elő. A kerámiaanyag alapján a szarmata korra tehetjük az előkerült jelenségeket.

Szabó-tanya dél (KÖH 93099): A lelőhely Monostorpályi K-i oldalán, a vasút és a Szabó-tanya közötti területen, egy régi vízfolyás K-i magaspártján fekszik. A lelőhelyen 350 m hosszúságú és 12 m szélességben végezték a méréseket. Ennek alapján 3 szondát tűztek ki, melyekből 46 objektum került elő. Összesen 393 m² területet humuszoltak le a lelőhelyen, melyből csak 268 m² tekinthető régészeti objektumokkal is fedett, feltárt területnek.

Az objektumok igen kevés leletanyagot tartalmaztak, annak ellenére, hogy humuszoláskor őskori (bronzkori), népvándorlás kori (szarmata) és Árpád-kori kerámiatöredékek kerültek napvilágra a szántóföldi műveléssel bolygatott felső talajrétegből. A terepbejárás eredmények is intenzív bronzkori és szarmata kori megtelepedést prognosztizáltak, itt minden bizonnyal a talajművelés zavarja össze a képet. A 7/9 gödörhöz csatlakozva valószínűleg egy tűzhely vörösesbarna színű, faszenes betöltésű maradványait fogtuk meg. A lelőhelyen húzott 6. sz. szonda É-i végében 2, egymással párhuzamosan futó, viszonylag mély, keskeny árkot lehetett megfigyelni, melyekbe kisebb-nagyobb oszlophelyek mélyedtek. Közöttük szürke, tömör, homokos betöltéssel a bedöngölés is jól megfigyelhető volt, így minden bizonnyal valamiféle kerítőárok volt. Kora bizonytalan, talán az Árpád-korra tehető. A szonda D-i végében egy obszidiánpenge került elő. Az 5. sz. szondában pedig egy kb. Ny–K irányú, valamikori folyómedret sikerült dokumentálnunk, melynek vasszemes betöltése jelentősen torzította a geofizikai méréseket. A többi feltárt objektum kora bizonytalan. A mérések és a feltárt kép abban megegyezett, hogy régészetileg igen ritkán fedett a terület.

Munkatársak: Laczi Orsolya, Szolnoki László régészek; Jurás Ákos, Koroknai Zsolt, Szabó Nóra, Tóth Mihályné Simon Andrea régésztechnikusok.

BAJKAI ROZÁLIA

159. Mórahalom határa (Csongrád megye) B, Sza, A, Á, Kk

2012. november 22-én, a Móra Ferenc Múzeum munkatársaival régészeti terepbejárást végeztünk a mórahalmi elkerülő út (55-ös sz. főút) nyomvonalán. A teljes, mintegy 6,5 km hosszúságú nyomvonalszakaszt bejártuk. A gyepek – elsősorban mélyebb fekvésű, semlyékes kaszálók – területén sehol sem került elő régészeti leletanyag. A szántók nagyobb része friss gabonavetés vagy frissen felszántott, tárcsázott, de még be nem művelt terület, kisebb része gyomos ugar vagy parlag volt. Az időjárás kedvező, a látási viszonyok jók voltak, kivételt csak a gyomos ugarok (lábon hagyott kukorica) és parlagok jelentették, ahol a sűrű és magas növényzet miatt nehezebb volt a megfigyelés.

A terepbejárás elsődleges célja az ismert lelőhelyek kiterjedésének pontosítása és újabb, még nem ismert lelőhelyek megtalálása volt. Balogh Csilla 2011-ben készített a beruházáshoz kapcsolódóan régészeti hatástanulmányt, ehhez helyszíni szemlét is végzett, mely során azonosította a már korábban is ismert lelőhelyeket, újabb lelőhelyeket azonban nem talált és pontosításokat sem végzett.

A célirányos bejárás során 6, eddig is nyilvántartott régészeti lelőhely területe bővült; 7 lelőhelyet területileg egybevitünk (és lett belőlük összesen 3); 5, már ismert lelőhely területén sikerült újabb korszakot kimutatni; valamint 2 teljesen új, eddig nem ismert lelőhelyet is találtunk. Jelenleg 11 ismert régészeti lelőhely található a tárgyi létesítmény nyomvonalán. Régészeti korszakok: bronzkor, római kor (szarmata), népvándorláskor (avar), Árpád-kor, késő középkor.

Belső-járás, Holdi-tanya II., Mórahalom 131. lh. (KÖH 29724): A lelőhely, továbbá a Holdi-tanya III., Mórahalom 144. lh. (KÖH 29755) és a Holdi-tanya VII., Mórahalom 162. lh. (KÖH 29737) lelőhelyek területe fizikális egységet alkot, így egybevitünk őket. Igen gyér intenzitású, helyenként azonban (gócpontokban) enyhén sűrűsödő lelőhely, szarmata, avar és Árpád-kori leletanyaggal.

Börscsök-tanya, Mórahalom 45. lh. (KÖH 29604): Területe ÉK-i irányba 15 m-t bővült. Kis kiterjedése ellenére igen sűrű intenzitású lelőhely. Újabb előkerült korszakok: bronzkor, késő középkor.⁴⁵

Gyulai-tanya, Mórahalom 44. lh. (KÖH 29603): Területe Ny-i irányba 30 m-t bővült. Újabb előkerült korszak: bronzkor. Helyenként sűrűsödő, de alapvetően ritka intenzitású lelőhely. A Móra-halom (KÖH 29602) lelőhellyel való esetleges kapcsolatát az itt található parlag miatt nem tudtuk megvizsgálni.

Masa-kanyar I., Mórahalom 171. lh. (KÖH 82619): Az új lelőhely gyenge intenzitású. Előkerült korszak: bronzkor.

Masa-kanyar II., Mórahalom 172. lh. (KÖH 82621): Az új lelőhely közepes, helyenként azonban sűrű intenzitást mutat. D-i végén található a gyengébb intenzitású Árpád-kori, É-i két-harmadán a sűrűbb intenzitású bronzkori rész.

Németh-tanya, Mórahalom 141. lh. (KÖH 29734): Területe D-i irányba 60 m-t bővült. Igen gyér intenzitású lelőhely. Újabb előkerült korszak: római kor (szarmata). Közvetlenül nem érinti a létesítendő elkerülő utat.

⁴⁵ Az elkerülő út által érintett régészeti lelőhelyeken 2014-ben végzett megelőző feltárások alapján a Börscsök-tanya, Mórahalom 45. lh. (KÖH 29604) és az alább tárgyalt Gyulai-tanya, Mórahalom 44. lh. (KÖH 29603), valamint a Tanács István tanyája, Mórahalom 64. lh. (KÖH 29622) lelőhelyek összevonásra kerültek Tanács István tanyája néven, a 29622 azonosítószámon.

Ördög-tanya, Mórahalom 62. lh. (KÖH 29620): Területe DK-i irányba 40 m-t bővült. A bronzkori és népvándorlás kori leletanyag igen ritka intenzitást mutatott.

Papdi-tanya, Mórahalom 125. lh. (KÖH 29718): A Mórahalom 154., Bálint-tanya (KÖH 29747) lelőhellyel fizikális egységet alkot, így egybevitük őket. A lelőhely É-i felén igen gyér, D-i felén igen sűrű intenzitást mutatott a felszíni leletanyag. Újabb előkerült korszak: késő középkor.

Tanács István tanyája, Mórahalom 64. lh. (KÖH 29622): Fizikális egységet alkot a Fábi József tanyája, Mórahalom 65. (KÖH 29623) lelőhellyel, ezért egybevitük őket. Átlagos intenzitású lelőhely. Újabb előkerült korszak: bronzkor.

Munkatársak: Gyürösi Tímea régész, Kerekes Orsolya, Nagy Norbert, Sáty Emese régésztechnikus.

BEDE ÁDÁM

160. Mórahalom, Móra-halom, Móra-domb (KÖH 29602)

(Csongrád megye) Sza, I

2012. november 22-én felkerestem a Mórahalom elkerülő útja (55-ös sz. út) nyomvonalától Ny-ra, 300 m-re, Mórahalom várostól K-re, 400 m távolságra található Móra-halom nevű kurgánt is, mivel e régészeti objektum korábban nem szerepelt a közhiteles nyilvántartásban.

A halom adatai: központi koordinátái: EOVR 715,529, 98,255 (EOTR 26-444); relatív magassága: kb. 2,5 m (helyszíni becslés); átmérői: 60 m, 30 m. Nevei: Móra-halom, Móra-domb. Családnévi eredetű. A halom az itt található szűkebb határrész, később kapitányság, majd község (végül város) névadó pontja is egyben. A helyiek ma Móra-dombként ismerik.

A Mórahalom 42. (Ábrahám-tanya, KÖH 29601) és 43. (Mórahalom, KÖH 29602) lelőhelyek között található, de az utóbbi lelőhellyel fizikailag is összefügg, ezért a két lelőhelyet célszerű összevonni. Mivel a halom és a Mórahalom 42. lelőhely (KÖH 29601) között ma gyepp van, ezért kapcsolatukat – felszíni leletek híján – nem tudtam vizsgálni.

A Móra-domb ma sajnos nagyon torz, megcsonkított, elhanyagolt állapotban van, ugyanis központi részét, valamint É-i és Ny-i oldalát elbányászták, zömét az 1970-es években hordták el. Megmaradt részeit, valamint elhordott területét akác borítja, szűkebb környezetében gyepp (parlag) található, tőle közvetlenül É-ra földút halad és egy elhagyott tanya áll.

BEDE ÁDÁM

161. Nagybajom, Korotna vár közép és Korotna vár dél (KÖH 65724; 65726)

(Somogy megye) U?, B, Kö

2012. március 14-én terepbejárást végeztünk a közigazgatásilag Nagybajomhoz tartozó, de Somogyvárdhoz közelebb lévő Korotna vár környékén. A középkori településen (Korotna vár közép) jó megfigyelési viszonyok mellett tudtunk viszonylag sok középkori kerámiát, és néhány állatcsontot gyűjteni (amelyek biztosan konyhai hulladékok voltak, mert láthatóak rajtuk vágásnyomok). A terepbejárást során megállapítottuk, hogy a lelőhely a korábban jelzethez képest K-i irányban jóval nagyobb, gyakorlatilag körbeveszi a várat D-i és K-i irányból, amelyet a térképen jelöltünk is. A lelőhely kiterjedése 390×280 m.

A fentebb említett középkori faluhelytől D-i irányban, szin-

tén a Koroknai-vízfolyás K-i oldalán, Virágos Gábor 2005-ben azonosított egy kisebb őskori lelőhelyet (Korotna vár dél, Nagybajom hatástanulmányban 3. sz. lh.). A helyszínen gyűjtött kerámiák alapján bronzkorinak határozták meg a lelőhelyet, azonban a kaposvári múzeum gyűjteményébe nem kerültek be leletek. Ezért 2012. március 17-én újra bejártuk a lelőhelyet, ahol jó látási viszonyok között kevés kerámiát tudtunk gyűjteni, azonban a bronzkori kerámiák mellett valószínű, hogy neolitikus kori kerámia is található benne. A lelőhely kiterjedése 180×50 m.

Munkatárs: Deák Ferenc egyetemi hallgató.

VARGA MÁTÉ

162. Nagyhálsz határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye)

U, B, LT, Sza, Á, Kö

2012. április 19-én Nagyhálsz történetét bemutató kötethez kapcsolódóan régészeti terepbejárást végeztünk Nagyhálsz közigazgatási területének D-i felén. A szemle során 8 új lelőhelyet regisztráltunk. A bejárást a Nyíregyháza–Nagyhálszi út D-i felén kezdtük meg, és haladtunk É-i irányban, az út Ny-i felén, majd a Poklondos nevű résznél K-re fordulva, visszafelé, D felé folytattuk a megfigyeléseket.

Darvasi-tábla (KÖH 84171): A Kőégetőtől D-re fekvő rész a település D-i határában, a nyíregyházi út közelében. Egykor Darvasfertő névre hallgatott, a Hosztánfü nevű dűlőtől K-re, a Kecskés átaljától Ny-ra található szikes legelő. A mély rész DK-i partján a terepbejárást során neolitikus és kora bronzkori településre utaló cserepeket, obszidiánrögöket, sok pattintékot és pengét gyűjtöttünk. A lelőhely intenzív, nagysága 243×184 m, É–D-i irányú.

Klár-tag (KÖH 84169): A Kecskés-halastó és a Lónyai-főcsatorna szegletében helyezkedik el, a Klár-tag D-i felén, egy nagyjából É–D-i gerincen, melyet több irányból is kiszárított medrek és élővizek vesznek körül. A területen kora bronzkori (Szaniszló-csoport) és Árpád-kori megtelepedésre utaló nyomokra bukkanunk. A lelőhely a D–DNY-i részen jóval intenzívebb, mint északabbra. A leletek zöme kora bronzkori. A lelőhely nagysága 656×214 m, É–D-i irányú.

Köleség (KÖH 84167): A Homok-tanyát és a tőle É-ra fekvő Poklondost összekötő földút két oldalán fekszik a lelőhely. A dűlő K-i részen intenzív neolitikus (alföldi vonaldíszes kerámia) és Árpád-kori településnyom található. A terepbejárást során több díszített töredék mellett obszidiánrögöt és sok pengét gyűjtöttünk. A terület nagysága 344×191 m, É–D-i irányú.

Ság-rét dél (KÖH 84177): A Ság-rétje és a Nagy-Balfi-dűlő által közrefogott részen gyűjtöttünk leleteket a Ság-réten elterülő mélyedést D-ről övező magasparton, valamint a D felé húzó gerincen. Ezek császár- és Árpád-kori intenzív megtelepedésre utalnak. A lelőhely nagysága 514×310 m, É–D-i irányú.

Ság-rét észak (KÖH 84165): Az előző, Ság-rét dél nevű lelőhellyel átellenben a Ság-rét É-i magaspartján, a homoktanyai úttól D-re, kelta és Árpád-kori cserepeket, és némi obszidián pattintékot találtunk. A lelőhely É-i irányban továbbnyúlik, de a rajta lévő almás miatt nem lehetett tovább kutatni. A lelőhely nagysága 323×98 m, É–D-i irányú.

Temető-tábla középe (KÖH 84173): A Temető-tábla középső részén – az alábbi lelőhelytől K-re – hasonló korú, kora bronzkori és hasonló intenzitású lelőhely nyúlik el egy É–D-i gerincen. A kettő közel található egymáshoz, de közöttük egy mélyedés húzódik, ahol nem találtunk régészeti nyomokat, ezért

két lelőhelyre bontottuk. Nem kizárt azonban, hogy egy településről lehet szó, némi idő- és térbeli eltolódással. A lelőhely intenzív, nagysága 292×70 m, É–D-i irányú.

Temető-tábla nyugat (KÖH 84179): A Temető-tábla Ny-i részén, a Poklondostól DK-re lévő területen, egy kiemelkedésen és közvetlen környékén számos kora bronzkori kerámiát, sok obszidián pattintékot és néhány szép magkövet találtunk. A lelőhely intenzív, nagysága 200×100 m, É–D-i irányú.

Tolna-homok ÉK (KÖH 84175): A Tolna-homok (KÖH 51633) lelőhelytől ÉK-re, a Tolna-homok É-i részén, egy É–D-i gerincen, késő bronzkori, Árpád-kori és középkori települések nyomaira bukkantunk, valamint egy cseréppipa töredékét is begyűjtöttük. Sajátos, hogy az Árpád-kori és középkori falu maradványai a homokosabb felszínen sűrűsödtek. A lelőhely 439×122 m nagyságú, és É–D-i irányú.

Munkatársak: Bocz Péter régésztechnikus, Mester Andrea gyűjteménykezelő és Vizler Csaba ásatási rajzoló.

TOLDI ZOLTÁN

163. Nagykálló, Kis-Ludastói-dűlő (KÖH 62620)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Sza, N

2012. április 25-én régészeti helyszínelést végeztünk a Nyagykálló, Ipari Park, (hrsz. 0617/49) helyen. A tervezett könnyűszerkezetes épülettel K-re, egy-egy 20×2 m-es szondázó árkot ástunk. Dr. Bálint Marianna (KÖH, Debrecen) előírásának megfelelően, a szondázó árkok ásását a többször bolygatott terület rétegtanának tisztázása, valamint a lehetséges régészeti objektumszint pontos meghatározása végett végeztük. A kiásott szelvényekben az alábbiakat állapítottuk meg: a területen 30–50 cm vastag, terített sárga homok található. Alatta kötött, sötét, agyagos réteg húzódik. Ennek vastagsága K felé nő (50–70/80 cm). A régészeti objektumok előkerülési szintje 80–120 cm között változik. K felé mélyül a terület. Az É-i árok K-i végénél, 2 É–D futású, kb. 60–70 cm széles árokszakszt találtunk. A D-i árok K-i felében egy hasonló méretű árokszakszra bukkantunk. Ezek alapján megállapítható, hogy az építési terület a korábbi ásatások során feltárt császárkori, késő népvándorlás kori település szélét jelölheti. A KÖH-el történt szóbeli egyeztetés alapján, és Bálint Marianna jóváhagyásával, a további kézi földmunkákra engedélyt adtunk, azonban a terület régészeti védettsége miatt további régészeti felügyelet szükséges. A régészeti helyszínelésen kint volt: Scholtz Róbert régész és Kiss László technikus.

2012. október 1-én, a fent nevezett helyszín K-i szélénél, É–D futású szikkasztó árkot és 2, K–Ny futású, keskeny vízelvezető árkot ástak ki. A vízelvezető É-i és D-i szélénél ásott 2 kis árok falában régészeti jelenséget nem észleltünk. A kiásott szikkasztó falában több régészeti objektum feltárását figyelte meg a helyszínrre érkező Bocz Péter ásatási technikus. Ő értesítette a múzeumot. Az árok D-i felében 4 császárkori gödröt bontottunk ki. Kettő az árok K-i, 2 a Ny-i falában rajzolódott ki. A leletanyagban kézzel formált és korongolt kerámia dominál, de találtunk állatcsontot és paticsötredékeket is. Minden objektum tartalmazott több-kevesebb leletet.

A régészeti objektumok geodéziai bemérését követően levontunk a területről. A további kézi földmunkákra engedélyt adtunk, azonban a terület régészeti védettsége miatt további régészeti felügyelet szükséges.

Munkatárs: Kiss László technikus.

SCHOLTZ RÓBERT

164. Nagytőke, Veker-part (KÖH 58062)

(Csongrád megye) U, Sza, Kö, Kk

2012. augusztus 12-én délután megkeresett Őze Péter, a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi őre, hogy Nagytőke külterületén, a Kunszentmártoni út (45-ös sz. főútvonal) 13. km-énél, a Veker-ér magaspartján nagymértékű földmunkavégzés történt, és az itt található névtelen halmot is elhordták. Még aznap Őze Péterrel magam is kimentem a helyszínre, hogy meggyőződjem a pusztítás mértékéről. A területen azonnal látszott, hogy jelentős kiterjedésű bolygatás történt, és hogy sűrű intenzitású lelőhelyről van szó.

Másnap, 2012. augusztus 13-án részletesebb megfigyeléseket tehettem. A terület a Veker magas partján helyezkedik el, azt 150–200 m hosszan és 50–60 m szélességben kíséri. A halom a lelőhely központi részén, annak legmagasabb pontján, az aszfaltút szélén állt, rajta egy fakereszttel (a halom elhordása után a fészületet az út szélére helyezték át). A földkitermelés legalább 3000–5000 m²-es felületen történt, de ha a magaspart alatti részt és a Veker-ér völgyét is beleszámítjuk, ahová a földet terítették, akkor még nagyobb területet érint a bolygatás. A pusztítás mértékét mutatja, hogy az úttal párhuzamosan elhelyezett optikai kábel a munkagép több száz méter hosszan felszaggatta. A teljes termőréteget elhordták, helyenként 1,8 m-es vastagságban.

Az illegálisan lehumuszolt felszínen számos régészeti lelet hevert, melyek minden bizonnyal objektumokhoz köthetők. A kiszáradt felszínen a megfigyelés igen nehézkes volt, de 20–25 objektum így is biztosan látszott (főleg árkok, gödrök). Legnagyobb számban középső újkőkori (a szakálhádi csoporthoz tartozó) kerámiát találtam, de a Körös-kultúra, a római kor (szarmata) és a késő középkor edénytöredékeit is gyűjtöttem; a leleteket a Koszta József Múzeumnak adtam át. Figyelemre méltó a felszínen talált szórványleletek közül egy újkőkori idolláb-töredék. Érdekes még néhány középkori téglatöredék is (a lelőhely a középkori Tőke falu D-i peremén található). A halom a helyszíni szemle alapján az 1–1,2 m-es magasságot is elérhette. Teljesen elhordták, alapjai sem fölfedezhetők, és valószínűleg a központi temetkezés is megsemmisült. A halom alatt, korábbi járósínteken az újkőkori telep helyezkedik el, melynek objektumai a pusztítás során napvilágra kerültek.

A helyszíni szemlét követően a történekről értesítettem a szentesi Koszta József Múzeumot, a szegedi Móra Ferenc Múzeumot, a területi Kulturális Örökségvédelmi Irodát is.

BEDE ÁDÁM

165. Napkor határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B, A, I

A magyar–román gázvezeték Nyírgyulaj–Nyíregyháza szakasz rekonstrukciójához kapcsolódóan a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága által 2012. augusztus 13.–október 11. között végzett régészeti feltárások és megfigyelések részletes ismertetését lásd a Nyíregyháza határa részben.

Tövisek kátyú-dűlő, magyar–román gázvezeték 7. lh. (KÖH 91353): Feltárt terület 382 m², 9 kérdéses korú objektum.

Tövisek kátyú-dűlő Ny, magyar–román gázvezeték 6. lh. (KÖH 91357): Feltárt terület 513 m², 8 kérdéses korú objektum.

Zsombékos főfolyástól Ny-ra, magyar–román gázvezeték 9. lh. (KÖH 91363): Feltárt terület 934 m², 74 neolitik, bronzkori és avar kori objektum.

ISTVÁNOVITS ESZTER

**166. Nádudvar, Hegedűs-tanya
(KÖH 81177)**

(Hajdú-Bihar megye) **R, Sza, Á, I**

A területen a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága megelőző feltárást végzett 2012. október 3–17. között, sertés-telep bővítés kapcsán.

A lelőhely Nádudvartól K-re, az egykori Vörös Csillag Tsz. területén, a Kösely- és az Alsó-Kadarcos patakok összefolyásának ÉK-i magaspártján található.

A feltárás 2 műtárgy (medence) területén történt. Összesen 38 objektumot (29 gödröt, 3 árkot, 2 kutat, 4 cölöphelyet) dokumentáltuk. A jelenségek közül 1 rézkori gödröt, 2 szarmata kori gödröt, valamint 2 Árpád-kori gödröt és 1 kutat lehetett datálni a leletanyaga alapján. Az egyik Árpád-kori gödörben több kutya nem összefüggő vázát azonosítottuk. A szintén ehhez a korszakhoz köthető kút ovális szájú, padkás, alján enyhén öblös falú volt.

A tanya D-i részében, a feltárt területektől D-re – még a lelőhelyen – régészeti objektumok foltjait észleltük. Az itt tervezett beruházás elmarad, azonban folt-dokumentációt készítettünk és bemértük a feltételezett objektumokat.

Munkatársak: Balogh Csaba, Bőr Gabriella, Jurás Ákos, Volosinovszky György régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

**167. Nádudvar, Hold utca
(KÖH 77667)**

(Hajdú-Bihar megye) **B, N**

A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága próbafeltárást folytatott a Nádudvar, Határ út 1664 hrsz.-ú ingatlanon, a tervezett raktárbázis beruházás kapcsán.

2012. november 26-án elkezdődött a 659 m²-es területen észlelt 6 objektum feltárása. Az ásatás eredményeként 5 régészeti objektum (4 gödör, 1 temetkezés) dokumentálása történt meg, köztük egy kora bronzkori (Makó-kultúra) urnás, hamvasztásos temetkezésé. A feltárt gödrök közül az egyik a késő bronzkorba, a többi, leletanyaguk alapján, a népvándorlaskorba sorolható. A területen húzódó, nyilvántartott lelőhelyről összességében elmondható, hogy azt részben elpusztította az 1972-ig itt működött temető.

Munkatárs: Dani János régész.

HULLÁM DÉNES

**Nick, Csörgés I.
(KÖH 80841)**

(Vas megye)

A lelőhelyen 2012–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

**Nick, Csörgés II.
(KÖH 80843)**

(Vas megye)

A lelőhelyen 2012–2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

**168. Nick, Köves-gödör
(KÖH 80839)**

(Vas megye) **Kk**

2012 márciusában terepbejárást végeztünk az M86 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalán Nick Ny-i határában, ahol egy eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. A lelőhely a Köves-gödör nevű határrész É-i peremén, a régi, felhagyott Nick–Vámoscsalád postaúttól nagyjából 50–60 m-re, D-re, egy kiemelkedés nélküli, nagyobb, sík területen helyezkedik el. A kis kiterjedésű (85×60 m), és alacsony intenzitású lelőhelyen optimális látási viszonyok mellett néhány gyorskorongon formált 16–17. századi kerámiatöredéket találtunk.

HORNOK PÉTER

169. Novajdrány határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, R, B, Ge, Á, I**

2012. június 21. és október 5. között, a szennyvíz-elvezetés kiépítéséhez kapcsolódó régészeti megfigyeléseket végeztünk a községben. Ennek során az alábbi lelőhelyeket kutattuk.

Dózsa György utca (KÖH 90175): Augusztus 16-án és 29-én, a település központjában, a Kossuth utcáról nyíló Dózsa György utcában, az 1. sz. ház kerítésének belső oldalán ásott bekötésben tűzhelyplatni metszetét dokumentáltuk. A 3–5. sz. házak közös udvarán ásott fűrógödör kihordott földjéből középső bronzkori és Árpád-kori cserepeket gyűjtöttünk, a 7. sz. ház kerítésének belső oldalán pedig bronzkori és Árpád-kori leleteket figyeltünk meg a felszínen. Augusztus 29-én, a Béke tér K-i szélén ásott vezetékárok kihordott földjéből Árpád-kori kerámiatöredékeket adtak át a kivitelezők.

A két szakasz egy régészeti lelőhelyhez tartozik, mely vízfolyás menti kiemelkedésen helyezkedik el. Feltehetően K–Ny-i irányú, legalább 190×60 m magyságú. Pontos kiterjedését a beépítettség és az elzárt területek miatt nem tudtuk megállapítani.

Farkas ordító (KÖH 78441): 2012. augusztus 30. és szeptember 17. között megelőző feltárást végeztünk a településtől D–DK-re, a Bársonyos-patak ÉK–DNy-i irányú mesterséges medrének DK-i partján fekvő lelőhelyen. A 2011 decemberében Miskolczi Melinda által megnyitott próbaárok É-i részének kb. 50 m-es, akkor negatívnak bizonyult szakaszát nem humuszoltuk le újra. Ettől É-ra, egy 116 m hosszúságú új szelvényt nyitottunk, D-re pedig ismét megnyitottuk a 2011-ben vizgált, 56 m hosszúságú pozitív szakaszt, mivel a próbafeltárás során csupán a jelenségek foltjainak dokumentálására nyílt lehetőség. Szelvényeink átlagos szélessége 150 cm volt, melyekben a régészeti jelenségek (S1–S43) igen változó mélységben (40–170 cm) kerültek elő. Az objektumok egy császárkori (4. század) germán településhez tartoztak.

A települési jelenségek a lelőhelyen megfogott 40–60 cm vastag kultúrréteg tetején (pl. S18, S19, S20 leletsűrűsödés; S29 omladék), vagy ennek alsóbb részén (pl. S35 omladékos gödör) kerültek elő, némelyiket azonban csak a sárga altalajban tudtuk megfogni (pl. S13 ház; S14 kemence). Kiemelkedő az É-i szelvény területén részben feltárt földbemélyített ház (S13), melyből közepes mennyiségű kerámiatöredék és igen sok kő mellett egy púpos hátú, díszített csontfésű darabjai kerültek elő. Ugyancsak jelentős az a tárológödör, melyet égett, paticos omladékkal, megégett edények töredékeivel (köztük több összeállítható darabbal) és égett gabonamagvakkal töltöttek meg (S35). A lelőhely ugyancsak különleges települési objektumai azok, a kemencének nevezett, négyszögletes, égett falú gödrök,

melyek funkcióját a régészeti kutatás még nem tudta tisztázni, és amelyeket a Hernád völgyében nagy mennyiségben Garadna, Elkerülő út, 1. lelőhelyről és Hernádvécse, Nagy-rét, 5. és 7. lelőhelyekről ismerünk.

A császárkori germán település ÉK–DNY-i irányú kiterjedését a vezeték árkában egyértelműen meg tudtuk határozni, ugyanakkor a lelőhely pontos nagyságát a környező területek növényzeti fedettsége miatt nem lehetett megállapítani. Valószínűleg egy kisebb, É–D-i irányú kiemelkedésen és annak környezetében helyezkedik el, melyet a Bársonyos-patak mesterséges medre kettévág. Feltételezhető nagysága: 300×150 m.

Sárvár puszta (KÖH 75707): A település É-i szélén fekvő, ismert lelőhely D-i részén, az Ady E. utca 12. számmal szemközt, egy É–D-i irányú bekötés mindkét falában bronzkori gödör metszetét dokumentáltuk. Az Ady E. utca nyugatabbi részén nem nyílt lehetőség a megfigyelés folytatására, így további objektumok nem kerültek elő.

Terpesz kelet (KÖH 78439): A Novajdrány és Méra közigazgatási határán, a Bársonyos-patak mesterséges medrének két partján fekvő lelőhelyen, 2011 decemberében, Miskolci Melinda végzett próbafeltárást, melynek során meghatározta a lelőhely ÉK–DNY-i kiterjedését a tervezett szennyvízvezeték árkanak nyomvonalában. A megelőző feltárással 2012. szeptember 13–28-ig került sor. A megnyitott 185 m hosszú szelvény átlagos szélessége 150 cm volt. A régészeti jelenségek (S1–S45) változó mélységből, 60–200 cm-ről kerültek elő. Az objektumok többsége egy késő bronzkori településhez köthető, előkerültek azonban középső neolitikus (tiszadobi csoport) és császárkori germán településjelenségek (a 4. század végétől), valamint középső rézkori leletek is. A bronzkori jelenségek közül kiemelkedik két *in situ* edény, melyeket kb. 60 cm mélységben, a föld által összenyomottan találtunk.

A nagy mennyiségű leletet tartalmazó bronzkori kultúrréteg alatt rézkori kultúrrétegre bukkantunk, melyből a bodrogkeresztúri kultúrához köthető edények töredékei kerültek napvilágra. A rézkori réteg alatt, a sárga altalajban jelentkeztek a neolitikus gödrök. A feltárással egy *Spondylus* mellékletes, középső neolitikus temetkezés részletét is megtaláltuk.

A lelőhely kiterjedését csak a patak DK-i oldalán tudtuk vizsgálni, ahol azt legalább 260×200 m nagyságúnak határoztuk meg.

CSENGERI PIROSKA

170. Nyim, Kási-puszta (KÖH 84061) (Somogy megye) Kő

2012. október 13-án, a falutól DNY-ra, a Nyimi-patak É-i oldalán, a domb fennsíkterület tetejének szélén, kb. 20–30×30 m nagyságú, törmelékes foltot találtam hétvégi kirándulás során, a középkori Kás falu templomának helyét.

K. NÉMETH ANDRÁS

171. Nyírbátor, Nyírjes-dűlő (KÖH 84347)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, LT?

2012. október 8-án régészeti helyszínelést végeztünk Nyírbátor D-i határában, a Nyírjes-dűlőben található, egykori Új-Barázda Tsz területén. Nyírbátor Város Önkormányzata által megrendelt településrendezési terv keretében egy nagyobb kiterjedésű területet vizsgáltunk meg.

Az É–D tengelyű, téglalap alakú terület az Új-Barázda Tsz szeszfőzdéjétől DNY–Ny-ra, a Nyírbátor–Piricse közti műút K-i oldalán található. Körben erdők és fasorok övezik. A területet egy K–Ny futású földút szeli ketté egyharmad-kétharmad arányban. A D-i, nagyobb terület Ny-i része szántva volt, K-i, mélyebben fekvő részei parlagon heverték.

A D-i terület D-i felében húzódó magaslaton egy nagy kiterjedésű őskori településre utaló régészeti leleteket, obszidiánt, kézzel formált és egy korongolt, grafitos edénytöredéket – lehet, hogy kelta(?) – gyűjtöttünk. A lelőhely mérete: 850×350 m.

A földút É-i oldalán húzódó részeket lábszárközépig érő növénytakaró borította. Az itteni É–D tájolású dombokat bejárva régészeti leleteket, régészeti lelőhelyre utaló talajszíneződéseket nem találtunk. Nem zárható azonban ki, hogy a lelőhely itt is tovább folytatódik.

Munkatárs: Kiss László régésztechnikus.

SCHOLTZ RÓBERT

172. Nyíregyháza határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, B, Sza, Á

A magyar–román gázvezeték Nyírgyulaj–Nyíregyháza szakasz rekonstrukciójához kapcsolódóan a Földgázszállító Zrt. és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága szerződést kötött a megelőző régészeti feltárással, illetve régészeti felügyeletre. A szerződés feladatként 23 régészeti érdekességű területet nevezett meg.

A feltárást 2012. augusztus 13-án kezdtük és 2012. október 11-én fejeztük be. A lelőhelyeken kivitelezőként a debreceni SADE Kft. dolgozott. A humuszréteget ők távolították el. A régészeti megfigyelést 2012. szeptember 10-én kezdtük el a 12. lelőhelytől K-re található rezervátumnál. Ettől kezdve folyamatosan végeztük.

A szerződésben szereplő 1. lelőhelyen (Nyíregyháza, Igényelt földek-dűlő, ÉNy) régészeti feltárással nem került sor, mivel itt a műszaki előírás szerint fűréssal fektetik a vezetékét.

Nem bizonyult lelőhelynek a 3. lelőhelyként jegyzett Nyíregyháza, Nagykállói u. K. (02426/17, 02426/6 hrsz.), a 8. lelőhelyként jegyzett Napkor, Tövisek kátyú dűlő K (0274/9, 10, 11 hrsz), a 11. lelőhelyként jegyzett Apagy, Farkas-sűrű főfolyás K (0200/1, 2 hrsz), a KÖH 51680 számon nyilvántartott Nyíregyháza-Oros, Lévai-tag (02306/1, 2 hrsz) és a KÖH 71059 számon nyilvántartott Pócspetri, Jécsák-tanya É–ÉK (0193/86 hrsz) területek. A feltételezett 22 lelőhely szondázása alapján 77,3%-ban igazoltuk a terepbejárás adatait, míg 22,7%-ban nem bizonyultak lelőhelynek.

A szerződésben megadott 11 250 m² felületet több esetben a lelőhely kiterjedése miatt bővítenünk kellett. Így végül 11 601 m²-nyit kutattunk meg, azaz 351 m²-rel többet az előzetes becslésnél. Ebből régészetileg fedettnek bizonyult 6591 m². Ezen összességében feltártunk 407 objektumot.

Az objektumok kora a neolitikumtól az Árpád-korig vegyes, többségük bronzkori és császárkori. Ez többé-kevésbé a megszokott kép vidékünkön.

A gázvezeték régészeti feltárással különös jelentőséget ad, hogy reprezentatív mintát jelent egy kevésbé ismert területről. A mintegy 27 km-nyi szakaszon régészeti lelőhelyet 15 területen regisztráltunk, ami azt jelenti, hogy 1,8 km-enként számolhatunk 1 lelőhellyel. Ez nagyjából megfelel az M3 autópálya

megyehatár és Nagykálló közötti szakaszán tapasztaltakkal. Elmondhatjuk, hogy a vonalas beruházások esetében 1,5–2 km-enként átlagban 1 régészeti lelőhelyre számíthatunk.

A feltárási munkákban a Jósa András Múzeum régészei (6 fő), rajzolói és technikusai (5 fő) vettek részt. A bekerült dokumentáció feldolgozása (digitalizálás, átrajzolás, adatbázis feltöltés stb.) megkezdődött. A leletanyag mosása befejeződött. A feldolgozási munkában valamennyi terepen dolgozó, valamint további 8 fő vesz részt. Terveink szerint a leltározásra 2013-ban kerül sor.

Matróz utca (KÖH 37333): Feltárt terület 497 m², 25 Árpád-kori objektum.

Nyírjes (KÖH 75819): Feltárt terület 2727 m², 6 császárkori objektum.

Csárda u., Nyírjes észak (KÖH 75817): Feltárt terület 364 m², 15 bronzkori és császárkori objektum.

Nyírjes II., magyar–román gázvezeték 2. lh. (KÖH 91355): Feltárt terület: 1203 m², 36 császárkori objektum.

Oros, Kállai főfolyástól K-re, magyar–román gázvezeték 5. lh. (KÖH 91351): Feltárt terület 1270 m², 70 bronzkori és császárkori objektum.

Oros, Kállai főfolyástól nyugatra, magyar–román gázvezeték 4. lh. (KÖH 91409): Feltárt terület 1159 m², 85 neolitik és császárkori objektum.

ISTVÁNOVITS ESZTER

173. Orosháza, Belterület, Családsegítő udvara (KÖH 82097)

(Békés megye) Á

2012 októberében az orosházi Szántó Kovács Múzeummal szemben lévő Családsegítő udvarán épülő víztározó gödrének oldalfalában egy Árpád-kori külső kemence maradványa került feltárássra.⁴⁶

RÓZSA ZOLTÁN

174. Orosháza, Thék Endre u. 7. (KÖH 59790)

(Békés megye) Sza

2012. május 19-én az orosházi Főtér beruházásához kapcsolódóan egy magányosnak tűnő, a 3. századra keltezhető szarmata temetkezés került feltárássra.⁴⁷

RÓZSA ZOLTÁN

175. Oroszlány, Gerencsértvári (KÖH 45879)

(Komárom-Esztergom megye) Kk

2008-ban kezdődött el a középkori építmény régészeti kutatása, azóta évente,⁴⁸ anyagi lehetőségektől függő mértékben folytatódik a tervszerű kutatás.

2012 folyamán 3 szelvényt nyitottunk a vár központi részén

emelkedő toronytól É–ÉK-re elhelyezkedő, előző években már részben feltárt épület területén. A megnyitott, összesen 60 m² alapterületű szelvényekkel kapcsolatban az volt a célunk, hogy a hiányzó területeken a falkötéseket megvizsgálhassuk, ezáltal az építéstörténet egyértelműsíthető legyen. Korábban ez azért nem volt lehetséges, mert ezeken a helyeken hatalmas fák álltak, s a terület vagyongazdálkodója csak az év tavaszán vágta ki ezeket, lehetővé téve a további régészeti feltárást.

A 7. szelvényben (mérete: 6×3 m) helyenként majd 3 m vastag betöltést kellett eltávolítanunk. Az É-i sarokban egy korábban megfigyelt fal további szakaszát találtuk meg, azonban a fal síkja igen erőteljesen dőlt ÉK-i irányba. Ez vagy annak köszönhető, hogy a mellette levő hatalmas fa gyökérzete eltolta a falat, vagy pedig az épület használatának idején megsüllyedhetett a fal, minek következtében az épület lakhatatlanná vált, és ennek következtében kellett visszabontani. Mellette fehér apró kavicsos, kemény falalapozás vonala látszódtott, ez talán a későbbi építési periódus alapját jelenthette.

A 8. szelvényben (mérete: 3,5×7 m) a fatörmelék kissé akadályozták munkánkat. Ettől függetlenül itt is megállapíthattuk, hogy a feltárt épület két építési korszakra osztható. Az első, korai periódusban viszonylag jól rakott, 75 cm vastag falakat építettek, majd ezt visszabontották a második periódus kialakításakor, a felszínt egyengették, és erre egy rosszabb minőségű falat húztak. Ennek alapozási szintje mindenütt elkülöníthető a korábbi, mélyebb falalapozásoktól.

A 9. szelvényben (mérete: 7×3 m) csak a felső, mintegy 40–50 cm-nyi betöltés eltávolítására nyílt módunk, azonban jól kivehető volt az épület K-i sarka, amelybe a falazáskor téglákat helyeztek. További támpillérek nem találtuk nyomát. A következő években szükséges még a szelvény területének teljes feltárása.

2012 folyamán anyagi lehetőségeink beszűkülésével csak kis felületet tudtunk megkutatni a vár területén. Ennek következtében a leletanyag is lényegesen kevesebb volt; jellegében, összetételében az előző évekével egyezett meg. Későbbi céljaink között szerepel az építmény központi részének falkonzerválása és feltárása, az így keletkező ismeretanyag kiegészítheti és pontosíthatja majd eddigi megfigyeléseinket és az ebből levont következtetéseinket.

A leletanyag a tatai Kuny Domokos Múzeumba került.

SCHMIDTMAYER RICHÁRD – LÁSZLÓ JÁNOS

176. Oroszlány, Szentgyörgyvár (KÖH 45868)

(Komárom-Esztergom megye) Ró, Ú

A Vértesi Erdő Zrt. egyik, Oroszlány külterületi részén álló erdészházának (0180/1 hrsz.) több mint 100 éves részét lebontatta, s az újonnan építendő épület alapozási árkából nagy mennyiségű római korú kerámiatöredék, vályogtégla került elő, a metszefalban jól kivehető volt egy szélein szemmel láthatóan vörösesbarnásra égett beásás nyoma, illetve egy meghatározhatatlan korú falszakasz is napvilágra került az árok kiásása során. Ezek után szükséges volt az objektumok szakszerű régészeti feltárása.

A jelenségekre mindkét irányban rábontottunk. Annak ellenére, hogy a talált falszakasz jóval mélyebb alapozású volt, mint a lebontott vályogfalú épület alapozása, falazóanyaga és habarcsa alapján hamarosan egyértelművé vált, hogy újkori készítésű volt. Funkcióját nem tudtuk meghatározni.

46 Rózsa Zoltán: Kisbence. Árpád-kori sütökemence Orosháza belvárosában. *Mozaikok Orosháza és vidéke múltjából* 8(2012)38–40.

47 Sós-kúti Kornél – Balázs János – Rózsa Zoltán: A „szarmata kislány”. Hercegnő sírja az orosházi főtér alatt. *Ifj. Olasz Ernő emlékének. Mozaikok Orosháza és vidéke múltjából* 8(2012)3–13.

48 RKM 2008, 242.; RKM 2009, 298.; RKM 2010, 312–313.; RKM 2011, 128–129.

A másik jelenség fölötti, mintegy 30 cm vastag, újkori építési törmelék eltávolítása után egy 40 cm vastag, sötétszürkefekete színű, összetételében homogén jellegű talajt találtunk, benne rendkívül sok római kori edénytöredékekkel, közöttük *terra sigillata*, valamint horpasztott oldalú poharak töredékeivel.

Ezen réteg alatt egy edényégető kemence maradványát bontottuk ki. Égetőterében nagy mennyiségű, főleg széles, vízszintesen kihajló, bordázott peremű, nagy méretű tárolóedények, széles, lapos, enyhén ívelt oldalú tálak, valamint több horpasztott oldalú edény töredékét találtuk. Az égetőtér helyenként többretegű oldala mintegy 40–50 cm magasságban maradt meg, egyenetlen alja 20–25 cm vastagságban keményen átégett volt. Tüzelőterének patkó alakú bevezető nyílását a Ny-i részen találtuk meg, ezen a részen az égetőtér alja ívelten felmagasodott. A nyílástól a légszatórnák sugárirányban vezettek az oldalfal melletti, felfelé vezető légnyílásokhoz. A légszatórnák tetejét kövekkel és vályogtéglákkal is megerősíthették, erre az alapozás általi bolygatás miatt csak a kidobált kövek és téglák, valamint az objektum alján feltárt, bolygatott helyzetű darabok alapján következtethetünk. Érdekesség az, hogy a légszatórnáknak csak a teteje és az oldalsó része volt átégve, az alsó szakaszokon semmiféle keményebb réteget nem találtunk, mindenütt az altalajt jelentő homokos réteg jelentkezett.

Sajnos, csak korlátozott mértékben tudtunk rábontani az objektumra, így távolabbi környezetét, tüzelőnyílásának külső oldalát nem tudtuk vizsgálni.

A betöltésben levő leletanyag alapján az edényégető kemence használatát a 2. századra datálhatjuk. A leletanyag a Kuny Domokos Megyei Múzeumba került.

Az ásatáson segítséget nyújtott A. Pál Gabriella régész.

LÁSZLÓ JÁNOS

177. Ófehértó határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U, V, I

A magyar–római gázvezeték Nyírgyulaj–Nyíregyháza szakasz rekonstrukciójához kapcsolódóan a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága által 2012. augusztus 13.–október 11. között végzett régészeti feltárások és megfigyelések részletes ismertetését lásd a Nyíregyháza határa részben. A település határában az alábbi lelőhelyeken folyt kutatás.

Búzaföldek-dűlő K-i rész, magyar–római gázvezeték 14. lh. (KÖH 91401): Feltárt terület 400 m², 3 kérdéses korú objektum.

Búzaföldek-dűlő Ny-i rész, magyar–római gázvezeték 13. lh. (KÖH 91403): Feltárt terület 733 m², 13 kora vaskori objektum.

Szálláskert, M3/15. lh., (KÖH 34783): Feltárt terület 556 m², 5 neolitikus objektum.

ISTVÁNOVITS ESZTER

178. Ópusztaszer, Monostor

(KÖH 33571)

(Csongrád megye) Á

Ebben az évben augusztus 13-tól október 16-ig tudtunk a feltáráson dolgozni (NKA 3234/00221 pályázat keretéből). A még feltárássra váró terület két helyszínén tudtunk jelentős előrehaladást elérni.

Az egyik terület a 12/1. sz. szelvényünk, ahol a tatárjárás utáni ún. „fakolostor” (fachwerk technikával épült, legalább 4 építési periódusos, kb. 25×30 m-es épületegyüttes) eddig még hiányzó ÉK-i sarkát tártuk fel. A járószintek és a falak alapo-

zási árcai itt 3 építési periódust jelölnek. A falak az eddig megfigyeltnek megfelelő építési technikáról tanúskodnak. Említésre méltó lelet egy teljesen ép malomkő, egy pecsétgyűrű és egy érem.

A másik terület a tatárjárás előtti „kőkolostor” K-i épület szárnyának a 3–4. helyisége. Itt, a 82/8. szelvényünk É-i oldalán korábban kihagyttunk egy területet, hogy majd később, „mintaszelvényként” aprólékos feltárással rétegtani pontosításra legyen lehetőségünk. Így született meg a 08/1. és a 08/2. szelvényünk, melyek feltárását az idén fejeztük be. A Ny-i oldalon ezekhez a szelvényekhez csatlakozott a 12/2. szelvényünk, hogy a kolostor kőfalának közvetlen környékét nagyobb összefüggéseiben tudjuk vizsgálni.

A 08/1 szelvényben a „fakolostor” korszakának a 10., a 08/2. szelvényben pedig az 5. szintjét tártuk fel – ezek tulajdonképpen már a kolostorudvar 1. (köves) szintjének felelnek meg. Kiderült, hogy a korábban egy nagyobb helyiségnek vélt K-i 3. helyiség két részre volt osztva, pontosabban hogy az itt húzódó osztófal is tovább halad K-i irányba. Így az rajzolódik ki, hogy a K-i 1–2. helyiségek közötti, K felé tovább haladó fallal párhuzamosan itt is halad egy fal K-i irányba. Ez azt jelenti, hogy egy K-i irányba húzódó újabb épületszárnyal kell számolnunk. A másik lehetséges magyarázata ezeknek a falaknak az lehet, hogy egy K felé erősen kiugró helyiség csatlakozhat a K-i épületszárny É-i végéhez. Az újabb K–Ny-i irányú kőfalunkat nem bányászták ki teljes mértékben, így a szerkezetét meg tudtuk figyelni. Az alapozási árokba téglá- és kötőredékeket dobáltak, amit azután leöntöttek erősen meszes habarccsal. Erre rakták a fal felmenő részét: a két szélén faragott nagy kvádereket építettek, aminek a közét törmelékkel öntötték be.

Említésre méltó leletek: szögecselt bronztál(?) töredéke, sérült ólomplomba(?), rátett bordadíszes, zöld mázas bizánci kerámia.

A feltárással 49 új régészeti objektum került napvilágra.

VÁLYI KATALIN

179. Ópusztaszer, Székelytelep, 450. tanya

(KÖH 90043)

(Csongrád megye) A

2012. november végén, egyik volt kollégánk, Töröcsik István értesítette a Móra Ferenc Múzeumot, hogy Ópusztaszer Székelytelep nevű részen, a 450. tanya (Kósa-tanya) udvarán, emésztőgödör ásása közben csontvázas sírt találtak. A gödör ásása során elsőként a koponya került elő, amit a találók kiszedtek eredeti helyzetéből. Miután nyilvánvalóvá vált számukra, hogy embercsontokat találtak, szóltak a közelben lakó Töröcsik Istvánnak, aki a helyszínre érkezve hozzákezdett a sír feltáráshoz. A térdek vonaláig részben kibontott vázcsont mellől egy vaskés töredéke és egy vaskarika került elő.

A bolygatott temetkezés feltárást és dokumentálását 2012. november 30-án végeztük el. Kérdezősünkönkor már rögtön látszott, hogy a háziak részben használatba vették az új emésztőt: a csontváz mellkasát és a bolygatott jobb karcsont körüli részt szennyvíz borította, míg a gödör ÉNy-i részén WC-papír és egyéb hulladék nyomát fedeztük fel. Az ÉNy–DK-i tájolású sír viszonylag mélyen helyezkedett el. A sárga homokon szépen elvált a sírgödör megmaradt részének betöltése. A koponyát fordítva, arccal az altalaj felé helyezték vissza, illetve az alsó állkapocs egy töredékét a kidobott fölben egy másik részét pedig a mellkasra helyezve találtuk meg. A jobb karcsont szintén bolygatott és hiányos volt. Miután az emésztő gödrének széle a

csontváz térdénél húzódott, egy metszet kialakítását követően hozzákezdtek a sír DK-i végének rábontására. Ez utóbbi részen szépen kirajzolódott a lekerekített sarkú, téglalap alaprajzú sírgödör föltja. A bontás során a sírgödör oldalfala a sírfének irányába enyhén szűkülte. A temetkezés avar korszakra történő datálását erősítette, hogy a sírgödör mindkét végén, a koponyánál és a lábszáraknál is erőteljesen, a sír teljes szélességében, árokyszerűen lemélyedte.

A helyiek elmondása szerint már korábban is került elő csontváz a területről. A 2000-es évek elején, a szomszédos telken (ma a 449. számú tanya) gödörásás során kerültek elő csontok, amit az akkori tulajdonos jelentett a múzeumnak. Miután a múzeum részéről nem ment ki senki megvizsgálni a leleteket, egy év eltelté után egy zacskóba helyezve visszatemették a csontokat.

A területen megfigyelték, valamint a korábbi csontvázakról szóló adatok alapján feltételezhető, hogy a lelőhelyen egy nagyobb, késő avar kori temető található.

Munkatárs: Olgyay János.

VARGA SÁNDOR

180. Őcsény, Temető-dűlő, Vinca-dűlő (KÖH 62708, 62700) (Tolna megye) U, R, B

A helyszín a Sárbogárd–Bátaszék vasúti pálya Ny-i oldalán, az 51–52 szakaszkm között, az autópályás beruházások során korábban feltárt 5114_1, 5 sz. lelőhelyek folytatásában található. Mély-bevágás kiszélesítéséhez kapcsolódó földmunkák miatt, 2012. április 16.–május 5. között, megelőző régészeti feltárást végeztünk. A lelőhelyen összesen 832 m² felületen, 42 objektumot tártunk fel. A régészeti leletek zöme az újkőkori Körös-Starčevo-kultúrához tartozik, de rézkori, kora és középső bronzkori gödrök, valamint sírok is kerültek elő a területen.

SZABÓ GÉZA

181. Parád, Várhegy (KÖH 49935) (Heves megye) B

2011 márciusában értesítést kaptunk egy parádi lakostól, hogy a Várhegy erődített településén ismeretlen személyek fémkereső műszeres kutatást végeztek, és több rablógödört hagytak maguk után. Az információ ellenőrzése céljából április 2-án felkerestük a lelőhelyet, ahol több, friss bolygatást is találtunk, egy helyen még a sáncostbe is 1 m-es átmérőjű rablógödört mélyített valaki.

A bolygatások környékét fémkereső műszerrel átnéztük, azért, hogy az esetleg itt hagyott fémtárgyak, töredékek alapján meghatározhassuk a lelőhely korát, ill. a bolygatás okozta károk mértékét. A lelőhely É-i részén, a meredeken lefutó hegyoldal peremétől 15–20 m-re, egy friss bolygatás közelében egy bronzkincsre bukkantunk. A leletegyüttes 10 tokosbaltát, 3 sarlót, 2 lándzsát, 4 *torquest*, 3 tűt, 3 fibulát és 1 spirálgyűrűt tartalmazott.

A tárgyak 3 csoportban helyezkedtek el. A depó központi része a 4 egymás fölé helyezett *torques*, a közéjük fűzött fibulák, tűk, gyűrű és a föléjük helyezett sarló, valamint 3 tokosbaltát alkotta tárgykupac lehetett. Ettől a tárgycsoporttól 15–20 cm-re két lándzsahegyet helyeztek el, kb. 50 cm-re, É-ra pedig szabálytalanul szétszóródva, 6 tokosbaltát és egy sarlót fektetett.

Utóbbi tárgyak alsó és felső darabjai közt 30–35 cm szintkülönbséget figyeltünk meg. Ennél a tárgycsoportnál nem zárható ki valamilyen utólagos, állat által okozott bolygatás, amire a tárgyak rendezetlensége mellett a talaj laza volta is utalt.

A kincslelet a HaB2 periódusba keltezhető.

Munkánkat az OTKA T037315 számú pályázata által támogatott, a késő bronzkori bronzkincseket és a bronzdeponálás szokását kutató program részeként végeztük.

Munkatársak: Bacskai István és Sándor Lajos fémkereső technikusok; Paár Ferenc, Tarbay Gábor és Tóth Farkas Márton egyetemi hallgatók.

V. SZABÓ GÁBOR

182. Peresznye, Szent Egyed templom (KÖH 87443)

(Vas megye) Kk, Kú

2012. július 9-én helyszíni szemlét végeztünk a peresznyei Szent Egyed templom mellett. A műemléki védelem alatt álló templom körül folyó földmunkákról az épületet kutató Nemes András művészettörténész jóvoltából és a Vas Népe 2012. június 29-ei számból értesültünk.

A helyszínrre kiérve Nemes András kutatási eredményeivel (SMRA 106-12) egybehangzóan megállapítottuk, hogy a barokk templom téglalapjaiba másodlagosan homokkőveket és néhány megmunkált kőtöredéket építettek be, ami, a felmenő falakban megfigyelttel egyetemben, középkori előzményekre utal. A templomdombon jól látszik a tereprendezés, amelynek a templom körüli temető, és valószínűleg a középkori alapok egy része is áldozatul esett. A templom körüli árokból szórvány emberi csontokat gyűjtöttünk, melyeket Gy.2012.54. számon vettem nyilvántartásba.

Kiszállásunk célja a templom ma álló falai mellett nyitott árok megtekintése volt. Munkánkat a szentély D-i oldalán kezdtük. A templom 1880-ban meghosszabbított sokszögzáródású szentélyének É-i oldalán, a szentély sarkától 360 cm-re, Ny-ra jól megfigyelhetőek voltak az 1832-es kriptalejáró elfalazásának nyomai. A nyílást téglával és durva kövekkel zárták el. A barokk kápolna alapja egyöntetű téglá, Ny-i falában azonban egy valószínűleg szintén barokk kori, téglá falcsonkot figyeltünk meg. Téglaméretetek: 31×7 cm.

A templomhoz D-ről csatlakozó kápolna és tárolóhelyiség között az alapozás tetejét szintén durva kövekkel rakták ki. A falak mellett jól követhető a feltöltött földben az alapozási árok 4–5 cm széles, sárga agyagos sávja.

A templomhoz D-ről csatlakozó tárolóhelyiség bejárata alatt egy az épülettel elfedett, a koporsófa állapotából ítélve késő középkor- vagy barokk kori temetkezés föltját, illetve beásását figyeltük meg.

A tárolóhelyiségtől D-re, a tároló DK-i sarkától 120 cm-re, Ny-ra egy falelválást figyeltünk meg, itt Ny-ra téglá, K-re kő alapozás vonala látható. A hajó É-i oldalának Ny-i végén hasonló megfigyelést tettünk, ugyanebben a síkban a Ny-i oldalon kő, a K-in téglá a fal alapanyaga. Ennek lehetséges magyarázata, hogy míg a D-i oldalon a középkori hajó maradványait találtuk meg, melyhez Ny-ról a téglából épített torony csatlakozik, addig a hajó É-i falának Ny-i részén a téglafal alatt a kőből épült, feltehetően középkori sekrestye alapfalai láthatóak.

A hajó É-i oldalának közepén futó lizénától Ny-ra, 210 cm-re kőtöredékek zárnak el egy kb. 50×50 cm-es, szabályos négyzetes nyílást. Ugyanettől a lizénától K-re, a sekrestye és a hajó

találkozásától 260 cm-re, Ny-ra a téglafal alatt újabb kőből épített falszakasz látszik.

A mai szentélytől kb. 2,5 m-re, K-re a nyitott árokban egy korábban elbontott téglafal maradványai voltak megfigyelhetőek, amelyek feltehetően azonosíthatók a barokk temetőfal egy szakaszával.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus.

PAP ILDIKÓ KATALIN

183. Pécs, Belváros nyugati része (Jókai utca 17–19.) (KÖH 38760)

(Baranya megye) Ró, Kö, Ú

A Pécs, Jókai utca 17–19. telkeken társasház építését tervezik, amely alá a telek K-i felében mélygarázszt akarnak építeni. A telkek területe a római kori település és a középkori város területére esik. 2012. november 19–30. időszakban talajmechanikai kutatásra került sor régészeti felügyelet mellett, amely a tervezéshez volt szükséges. Összesen 3 szonda került kiásásra, egy-egy az érintett terület K-i, középső és Ny-i részén. A megnyitott szondák alapján tisztázhatóvá váltak a területen a rétegvizonyok, a régészeti érintettség szintje meghatározhatóvá vált. A kiásott szondákban tett régészeti megfigyelések az alábbiak.

„A” szelvény: A beépítendő terület Ny-i részén, a Szt. Benedek templom É-i fala előtt nyitott 5×2 m nagyságú, É–D irányú szonda. (Az illusztrációt lásd jobbra!)

A rétegződés a mai felszíntől a természetes altalajig 2,60 m vastag. Az altalaj feletti kb. 0,40 m vastag rétegződés római kori, 3 járószint volt elkülöníthető. A legfelső járószint felett kb. 0,3 m vastagságban római kori épületek pusztulásából származó köves-téglás réteg jelentkezett, amely a terület késő római kori beépítségére utal.

A középkori talajszint a mai felszíntől számítva 1 m mélységben jelentkezett, alatta és felette feltöltődésréteg volt megfigyelhető.

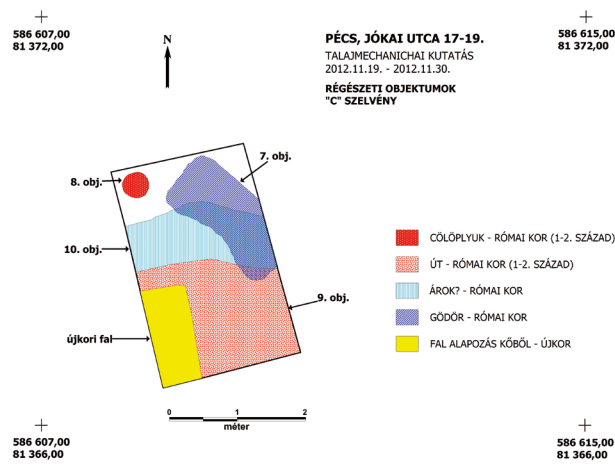
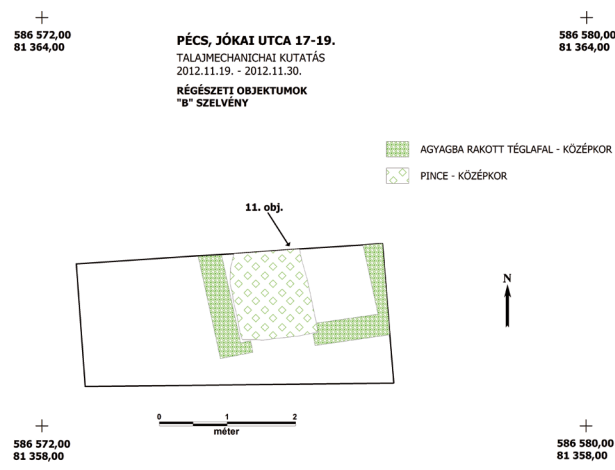
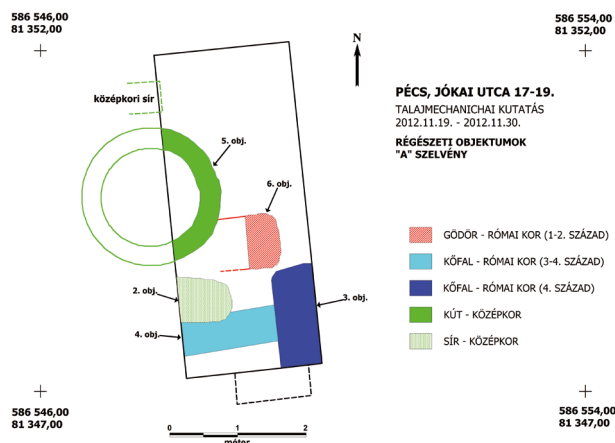
A kora római időszakból (1–2. század) 1 gödör került elő. Az első és a második járószint közötti planirrétegben is ezen időszak leletei váltak ismertté. A szelvény D-i végében előkerült 2 kőfalrészlet két különböző periódusból származik. A későbbi 4. századi lehet, a korábbi pedig 3. vagy 4. századi.

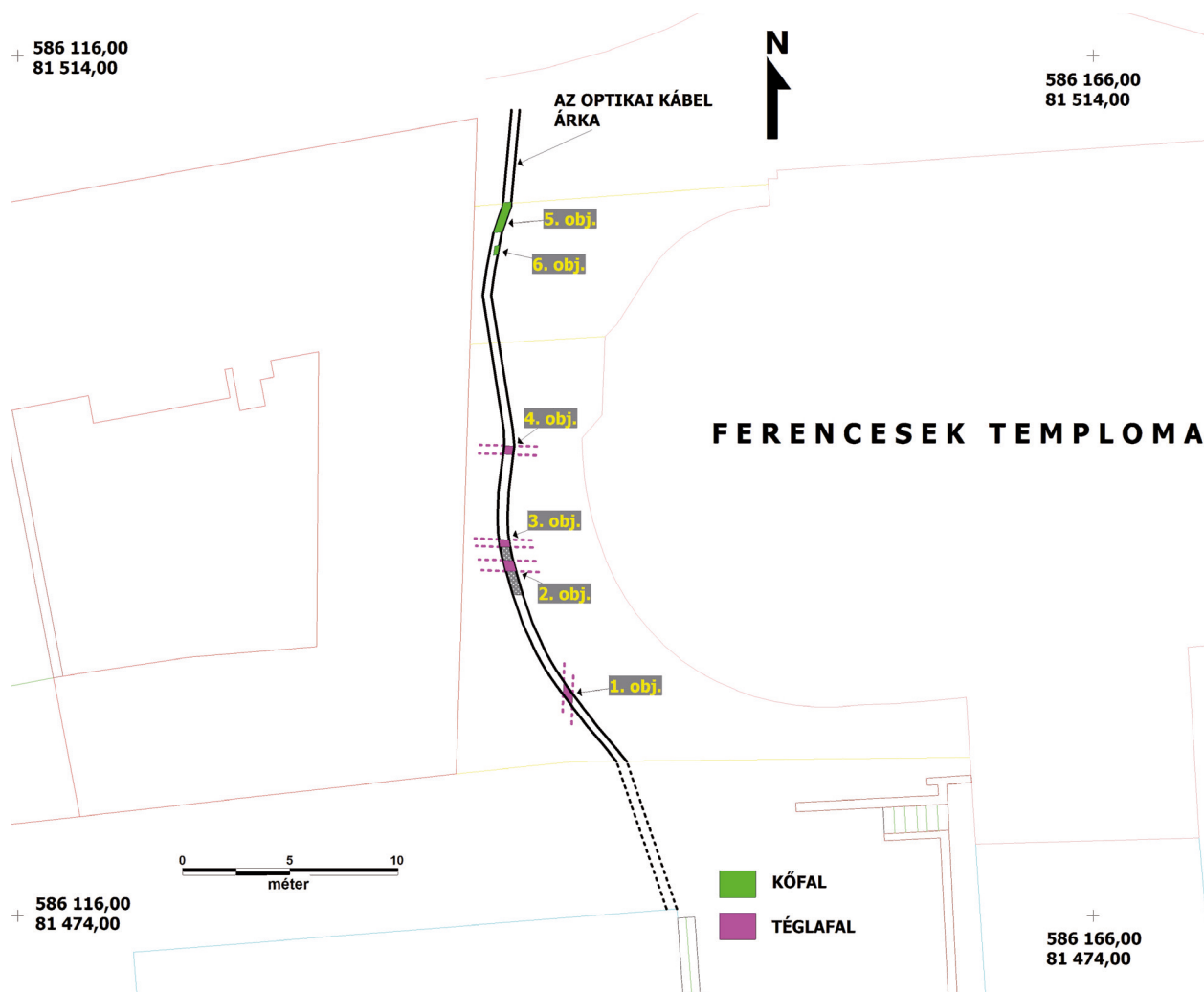
A középkorban a terület a Szt. Benedek templomtól É-ra esett. Az előkerült 2 sírrészlet alapján a templomtól É-ra is kiterjedt a templom körüli temető. Az előkerült falazott oldalú kút kertet/udvart valószínűsít.

Az újkorban a terület beépített, a szelvény K-i és Ny-i profiljában egy-egy téglafal részlete volt látható, közöttük pedig egy meszesgödör maradványa került elő.

„B” szelvény: A beépítendő terület középső részén, a D-i kerítésfal előtt nyitott 5×2 m nagyságú, K–Ny irányú szonda. (Az illusztrációt lásd jobbra!)

A szelvény a mai felszíntől 1,5 mélységig került feltárrásra, itt egy középkori pince maradványai kerültek elő. A pincének csak a lejárata ástunk bele, nem került feltárrásra. A természetes talajszint kb. 1,70 m mélységben jelentkezett a pincelejáró oldalában. Felszíne D-i irányban erősen lejt, valószínűleg mesterséges tereprendezés eredményeképp. A középkori külső talajszint a mai felszíntől számítva 1 m mélységben lehetett, afelett újkori feltöltődés volt megfigyelhető. A középkori épületmaradványok felett 0,5 m vastag pusztulásréteg volt megfi-

gyelhető. Az épület járószintje alatt, az altalaj felett a rézsűben római kori *terrazzó* maradványa került elő.

„C” szelvény: A beépítendő terület K-i részén nyitott 3×2 m nagyságú, É–D irányú szonda, amely a tervezett mélygarázs területére esik. (Az illusztrációt lásd a 81. oldalon!)

A rétegződés a mai felszíntől a természetes altalajig 3,10 m vastag. Az altalaj feletti kb. 0,70 m vastag rétegződés római kori, 3 járószint volt elkülöníthető. A legfelső járószint felett kb. 0,3 m vastagságban a római kor utáni, természetes feltöltődés eredményeképp létrejött sötétszürke humuszos-izsapos feltöltődésréteg volt megfigyelhető. Az „A” szelvényhez hasonló köves-téglás pusztulásréteg itt nem jelentkezett.

A kora római időszakba egy cölöplyuk és egy K–Ny irányú út részlete tartozik. Fölötte szürke feltöltődés réteg jelentkezett. E fölött vastagon (0,3–0,4 m) egy elplanírozott vályogfalú, belső falfelületén festett vakolattal ellátott épület maradványai láttak napvilágot, amely 3. vagy 4. századi.

A középkori talajszint egyértelműen nem vált meghatározhatóvá az erős újkori bolygatottság következtében. A területen az újkorban kőalapozású és téglafalú épületek álltak. A szelvény területén egy meszesgödör is feltárássra került.

TÓTH ZSOLT

184. Pécs, Ferencesek utcája 37. és 52. (Ferences templom)

(KÖH 26842)

(Baranya megye) Kő, Ú, I

Pécs történelmi belvárosában optikai kábelt fektettek 2012. március–április folyamán. A munka 3 helyszínen folyt: Ferencesek temploma–városfal közti terület; Nagy Lajos király útja 9–11. és Mária utca.

Régészeti jelenség csak a Ferencesek templománál került elő: valószínűleg a középkori város Ny-i kapujához tartozó D-i fal egy szakasza került felszínre. Egy másik kőfalrészlet bizonytalan. Ugyanitt 4 téglafalrészlet is előkerült, amelyeket a középkori városfalhoz hozzátoldott újkori épületek visszabontott falaiként értelmeztünk. (Az illusztrációt lásd fent!)

TÓTH ZSOLT

185. Piliny, Várhegy

(KÖH: 41539)

(Nógrád megye) Ő

A Várhegy a 19. század óta ismert őskori lelőhely, a szakirodalom gyakran foglalkozik vele. Azért mentünk fel a hegyre, hogy az esetleges felmérés lehetőségeiről tájékozódjunk. Az egész

hegyet sűrű erdő fedi, áttekinthetetlen. A hegytető közepén egy nagy, négyszögletes tisztás közepén HP-kő áll. A hegy peremét körbejártuk, mély gödrökkel, beásásokkal erősen rongált, egykori kőbányák több nagy mélyedésével, az eredeti perem többnyire nem állapítható meg. A hegyoldalon több teraszt is láttunk, ezek eredete az egykori szőlőművelés miatt kétséges. A Várhegy felmérését csakis minden részletre kiterjedő munkával volna érdemes elvégezni.

A bejáráson részt vett Csépe Attila és Guba Szilvia.⁴⁹

NOVÁKI GYULA

186. Pincehely határa (Tolna megye) Ő, R, B, LT?, Ró, Kö, Kk, Ú

2012. május 12-én, október 19-én és november 29-én végeztünk terepbejárásokat és helyszíni szemléket a település határában, az alábbi lelőhelyeken:

Baromfitelep (KÖH 84087): A falu Görbő nevű településrészen, a Bulgár-árok és a Kapos találkozásánál épült baromfiteleptől É-ra húzódó, Kapos menti, néhány 10 m hosszú kiemelkedésen, a vetésben, néhány darab jellegtelen, apró, késő középkori–újkori cserepet találtam.

Görbei-hegy (KÖH 84057): A Kapos DK-i oldalán, a Belecskára vezető országúttal párhuzamos, egykori szőlőhegyi mélyút partjában több beásást figyeltük meg, az egyikből bronzkori bögre peremét gyűjtöttük össze. Munkatárs: Rác Miklós.

Kút-völgy, Kútvölgy I. (KÖH 23452): Az egykori Kapospartot szegélyező erdősáv ÉK-i sarkában, a függőlegesen leszakadt partfalban péceli ház metszetét figyeltük meg.

Ozori út (szőlőhegy) (KÖH 84059): Néhány éve szőlőtelepítés során edénytöredékeket találtak, égett embercsontokkal. A szőlősorok közti földben mindössze néhány jellegtelen őskori cserepet találtunk. Őskori – az edények leírása alapján talán kelta – hamvasztásos temetővel számolhatunk a lelőhelyen.

Szentkúti alja (KÖH 84085): Görbőn, a Zrínyi utca és a Bulgár-árok által bezárt domboldal magasabb részén, a Kapos egykori ártere menti első terasz Ny-i szélén, nagy sűrűségben találtam főként késő középkori cserepeket. A lelőhely a középkori Görbővel azonosítható, amelynek temploma a lelőhelytől DNy-ra, mintegy 500 m-re található, a kettő közti rész lakóházak és szőlők miatt nehezen kutatható.

Szentkúti-hegy (KÖH 84083): A falutól DNy-ra fekvő szőlőhegyen épült kora barokk Szentkúti kápolnától ÉK-re, egy szőlőterülethez tartozó kisebb szántóföld teljes területét kiszántott és apróra tört vázak töredékei borítják. A legmagasabb részen mészkövek és néhány tégladarab is látható, köztük római peremes téglafal töredéke. A szokatlan helyzetű, a folyó fölé kinyúló dombfokra épített épület a középkori Görbő templomával azonosítható.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

187. Pornóapáti, Ómajor (KÖH 29893)

(Vas megye) Kk

2012. november 6-án dr. Zágórhidi Czigány Balázs (KÖH) jóvoltából és részvételével helyszíni szemlélet végeztünk az Árpád-kori ciszterci apátság területén, ahol épületbontás során két faragott kőtöredéket találtak. Ezek egyike vörösre festett, másodlagosan fehérre meszelt, hasáb alakú nyíláskeret, míg a másik egy nagy méretű oszlophoz tartozó, szépen faragott és festett tagozat, melyet szintén másodlagosan lemeszeltek, és piros növényi motívumokból álló sorral, illetve piros csíkos festéssel díszítettek. A töredékeket, melyeket Gy.2012.75–76. számon vettem előzetes nyilvántartásba, a Savaria Múzeum kórártárában helyeztük el.

Munkatárs: Vámos Gábor régészeti projektmenedzser.

PAP ILDIKÓ KATALIN

188. Pócspetri, Római katolikus templom (KÖH 36878)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kő

2012 márciusában rövid kutatást végeztünk Juan Cabelloval a pócspetri római katolikus templomban. A szigeteléshez és felújításhoz kapcsolódó munkák során Juan Cabello a felmérés falak, Jakab Attila a padlószint alatti kutatást vezette. Ezek során sikerült megállapítani a templom építési periódusait, s napvilágra kerültek az elbontott középkori szentély alapfalai is. A dokumentálás befejezése után átadtuk a területet a további kivitelezés számára.

JAKAB ATTILA – JUAN CABELLO

189. Pósfá, Vasút mellett, Almás-alja II. (KÖH 42629)

(Vas megye) Ka

A lelőhely Pósfá és Szeleste között található, a Kőrös-patak két oldalán. Az M86 gyorsforgalmi út Szeleste–Csorna közötti szakaszának Vas megyét érintő nyomvonalán a 2. lelőhely névváltozatai: Szeleste, Vasút mellett; Pósfá, Almás-alja. A próbafeltárás során 66 kutatóárkot nyitottunk, amellyel 3772 m²-nyi területet tártunk fel. A humusz átlagos vastagsága a 2. lelőhelyen 40–80 cm. A lelőhely kiterjedése a teljes kitűzött nyomvonalat érinti, sőt K-i irányban elér egészen a 3. lelőhelyig. A 2. lelőhely Ny-i vége (a Kőrös-pataktól Ny-ra) az átlagosnál ritkább sűrűségű, Ny-i fele (a Kőrös-patak és a vasút között) az átlagosnál kicsit sűrűbb, a lelőhely K-i fele (a vasúttól K-re, a 3. lelőhelyig) pedig intenzív. Összesen 146 régészeti jelenséget dokumentáltunk: 44 gödröt, 21 árkot, 64 cölöplyukat, 4 házat, 4 kutat, 1 gödörkomplexumot, 4 tűzhelyet, 1 padlót és 2 sírt. A lelőhelyen 9–10. századi település nyomai kerültek elő: árkok, házak, gödrök, cölöplyukak és néhány sír.

A 2. lelőhely Ny-i végén (a Kőrös-pataktól Ny-ra) csak néhány régészeti jelenséget, zömében cölöplyukakat és 2 nagyobb gödröt tudtunk dokumentálni, amelyekből minimális mennyiségű leletanyag (kerámia) került elő.

A Kőrös-patak és a vasút közötti területen, a nyomvonal É-i felén, számos sekély cölöplyukat, árkot és gödröt találtunk. A nyomvonal középső és D-i oldalán jelentkeztek a mélyebb objektumok: cölöplyukak, árkok, gödrök és a 2 sír, amely feltehetően a lelőhely K-i felében előkerült településhez tartozhatott. Sajnos mindkét sírt már korábban kirabolták: a csontok több-

49 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017, 64.

sége is kevert állapotban került elő, különböző mélységben. Az egyik sírban nem találtunk mellékletet, a másikban is csak 2 egész és egy fél üvegyöngyöt.

A lelőhely K-i felén (a vasúttól K-re, a 3. lelőhelyig) kerültek elő a 9–10. századi település nyomai, amelyek a 646-os kitűzési ponttól majdnem a 3. lelőhelyig elhúzódnak. Az itt kinyitott kutatóárkokban 4, enyhén földbemélyített, K-i és Ny-i oldalukon 3-3 cölöplyukkal rendelkező házat tártunk fel, amelyek közül az egyiknek a tapasztott agyagpadlója is megőrződött (3. ház). A házak környékéről 3 kutat tártunk fel. Épített belső szerkezetük nem volt, ún. kopolyakutak voltak. A magas talajvíznek köszönhetően 2 kútban (1. és 2. kút) is találtunk famaradványokat. A 2. kút alján egy egész korsó feküdt a szürke iszapban. Az említett jelenségeken kívül a lelőhely ezen felén is kerültek elő kisebb-nagyobb cölöplyukok, gödrök, amelyek pontos funkciója talán majd a megelőző feltárások során tisztázódik. Kiemelendő még a lelőhely K-i oldalán előkerült, szinte a teljes kutatóárkot felölélő hatalmas gödörkomplexum (12,5×10 m), amely kisebb-nagyobb, szinte egymásba vágódó gödrökből áll. A gödörkomplexum K-i oldalán több tűzhelyre utaló, kívül vörösre égett, belül faszenes-hamus foltot sikerült dokumentálnunk.

A szervizút szakasza már a lelőhely széléhez tartozik. A régészeti jelenségek sűrűsége kevésbé intenzív: leletszegény kisebb gödrök és cölöplyukok kerültek itt elő. Erről a szakasról említést csak egy ún. kopolyakút érdemel. Lelet azonban nem volt a kútban.

A próbafeltárás során előkerült leletek zömét természetesen a mindennapokban használatos kerámiaanyag teszi ki. De van köztük orsógomb és szövőszéknehezék is. A szisztematikus fémkeresőzésnek köszönhetően több vastárgy is előkerült, többek közt egy olló és a 4. ház betöltéséből egy vasfibula. A régészeti jelenségek döntő többsége nem volt igazán leletgazdag. Ez alól kivételt csak egy nagyobb méretű, közepesen mély, kör alakú gödör képez, amelynek felsőbb részében nagy mennyiségű római téglatöredék, fémolvadék és egy nyílhegy került elő. A gödör alján pedig egy teljesen ép római téglá, egy szarvasagancs és egy vastárgy feküdt. A leletek és a feltárt régészeti jelenségek a 9–10. századi helyi, továbbélő Karoling lakossághoz köthetők. Az előkerült leletek érdekessége, hogy szép számban találtunk a próbafeltárás során római téglatöredékeket 9–10. századi leletkörnyezetben, amely arra enged következtetni, hogy az itt élő 9–10. századi lakosság felhasználta a környéken talált római kori épületelemeket.

Munkatársak: dr. Kiss Péter, Hornok Péter, Mrenka Attila és Pap Ildikó Katalin régészek, Horváth Dorina, Horváth András és Vámos Péter régésztechnikusok, Körmendy Tibor geodéta.

MLADONICZKI RÉKA

Pósfa, Almás-alja I.

(KÖH 67185)

(Vas megye) B, Ró, Á

A lelőhelyen 2012–2013-ban végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

190. Pusztaszabolcs, Dohányos-völgy déli part (KÖH 82539)

(Fejér megye) LT, Á

A Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasút korszerűsítéséhez készített hatástanulmány 2012. évi terepbejárása során, a vizsgált vasúti nyomvonal legvégén, a fővonalról leágazik az ún. börögöndi szárnyvonal, melynek ugyancsak új vonalvezetése lesz az első 2 km-en. A vasúttal párhuzamosan pedig egy tervezett földút területe jár még új terület igénybevételével. A két nyomvonal bejárása közben a Dohányos-ér D-i partján egy nagy kiterjedésű kelta és Árpád-kori település nyomait találtuk meg. A vasút a folyó völgyet követő egymást váltogató dombháton keresztül fog haladni. A folyómederhez legközelebb eső dombhát markánsan kiemelkedik környezetéből, és szorosan a partélhez kapcsolódik, amit igazolnak a meder mentén talált felszíni leletek is. A meredeken emelkedő partoldal teteje egyenletes felszínű, melyen továbbhaladva a 273+20 és 272+60 között egy keskeny, É-ről D felé haladó vizes medret kereszteztünk, melynek Ny-i oldalán egy újabb partoldal emelkedik, melynek felszíne ugyancsak egyenes, egyenletes. Ennek a partoldalnak ott van vége, ahol nyomvonal keresztezi azt.

Meg kell jegyeznünk, hogy a két leírt partoldal között található keskeny meder nyilvánvalóan elválasztotta egymástól a két partot, amit a bejárásunkkor észlelt magasabb víztartalmú talaj is jelzett. Ennek ellenére felszíni leletek ennek területén is voltak, és ezért úgy döntöttünk, hogy a meder által elválasztott két, önállóan észlelt lelőhelyrészletet egy lelőhelyként fogjuk kezelni. Ebben megerősített a két lelőhelyen talált azonos korú leletanyag is. Ettől függetlenül, a feltárás során fog biztosan kiderülni, hogy ténylegesen egy lelőhelyet alkotnak, vagy két önálló, egymással nem összefüggő településrészletről van-e szó. A dombháton őszi vetésű gabona sarjadt, ez azonban nem befolyásolta a megfigyelési körülményeket. A terepbejárás során 55 edénytöredéket találtunk, a lelőhely közepes intenzitásúnak tűnik. A vaskori darabok között seprűdiszes, sűrű, párhuzamos vonallakkal díszített, vonalköteg díszes oldaltöredékek mellett duzzad peremű fazéktöredéket és profilált peremű, a nyakán szélesen bevájt vonalköteggel díszített, homokkal soványított, korongolt fazéktöredéket is találtunk, több más díszítetlen, korongolt darab mellett. Az Árpád-kori lelőhelyet homokkal és apró kavicsokkal soványított oldaltöredékek jelzik, melyek között volt hullám- és párhuzamos vonalköteggel, illetve rádlimintával díszített példány is. Volt közöttük függőlegesen átfúrt bográcsperemfűl, illetve sima bográcsperem is. A lelőhelyen 2 fehér kőből készült, pattintott, retusált pengét is találtunk.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ – SZALONTAI CSABA

191. Pusztaszabolcs, Dohányos-völgy északi part (KÖH 82537)

(Fejér megye) Á, Kö

A Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasút korszerűsítéséhez készített hatástanulmány 2012. évi terepbejárása során a vizsgált vasúti nyomvonal legvégén, a fővonalról leágazik az ún. börögöndi szárnyvonal, melynek ugyancsak új vonalvezetése lesz az első 2 km-en. A vasút D-i oldalán pedig egy tervezett földút területe jár még új terület igénybevételével. A két nyomvonal bejárása közben a Dohányos-ér északi partja és a 40-es vasútvonal által bezárt területen egy közepes kiterjedésű Árpád-kori és középkori település nyomait találtuk meg. A vasút a folyó völgyet követő, egymást váltogató dombháton keresztül fog

haladni. A folyómederhez legközelebb eső dombhát markánsan kiemelkedik környezetéből, és az egykori víz szinte csaknem teljesen körbefolyta. Ezen a dombháton helyezkedett el a régészeti lelőhely, melynek felszíne szántott volt. A domb É-i és Ny-i oldala meredeken lejt a vízfolyás irányába. A folyómederből kiágazó kisebb fok/öböl zárja le annak területét. Viszonylag nagy kiterjedésű területen elszórtan találtunk felszíni leleteket, az edénytöredékek között egy faragott kötőredéket is találtunk.

A terepbejárás során 9 edénytöredéket találtunk, a lelőhely közepes intenzitású. A leletek között volt egy apró kavicsos és homokkal soványított, vízszintesen levágott peremű Árpád-kori cserépbogrács peremtöredéke, valamint egy gyorskoronon készült, homokkal soványított edény aljtöredéke is. Két zöld mázas töredék jelzi a középkori település nyomait.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ – SZALONTAI CSABA

192. Pusztaszabolcs, Szűcs-tábla (KÖH 82541)

(Fejér megye) Ő?, N?, Kö

A Százhalombatta–Pusztaszabolcs vasút korszerűsítéséhez készített hatástanulmány 2012. évi terepbejárása során a vizsgált vasúti nyomvonal legvégén a fővonalról leágazik az ún. dunai-újvárosi szárnyvonal, melynek ugyancsak új vonalvezetése lesz az első 1,5 km-en. A nyomvonal bejárása közben a Dohányos-ér É-i partjával párhuzamosan, hosszan elnyúló dombháton egy kis kiterjedésű ő- vagy népvándorlás kori, és egy középkori település nyomait találtuk meg. A lelőhely Pusztaszabolcs D-i szélétől mintegy 200 m-re található. A vasúti fővonal a 492 hm szelvényben kettévág egy markáns, ovális alakú dombot, mely 7–8 m-rel emelkedik ki környezetéből. A dombocskára egy Ny–K irányban, a folyómederrel párhuzamosan elnyúló dombháton található, felszíne fokozatosan lejt DK felé. A dombhát É-i oldala ugyancsak mély fekvésű, jórészt vízzel borított lehetett. A gerinc szélessége alig éri el a 100 m-t, és mindkét oldalán meredeken lejt a széle.

A felfedezett lelőhely a vasút főszármányától 260, a most meglévő dunai-újvárosi szárnyvonal töltésétől pedig 160 m-re, D-re található. Felszíne szántott. A terepbejárás során 13 edénytöredéket találtunk, a lelőhely nagyon ritkának tűnik. A leletek között volt néhány darab homokkal soványított, kézzel formált, jellegtelen szürkésbarna színű oldaltöredék, illetve oldaltöredék, melyet egy esetben ujjbenyomkodással díszített borda, másik esetben pedig kis bütyök díszített. A középkori darabok között korongolt, rádlimintás oldaltöredék, sűrű vonalköteggel díszített, belül sárga mázas, sárga színű töredék, világoszöld-fehér mázas darab, és barna mázas, profilált peremtöredék is volt a díszítetlen darabok mellett.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ – SZALONTAI CSABA

193. Püspökmolnári, Közép-dűlő IV. (KÖH 64640)

(Vas megye) U, Ró

2012. november–december folyamán, Püspökmolnári külterületének K-i részén, a Közép-dűlőben láttunk el régészeti szakfelügyeletet egy kavicsbánya bővítés mellett.

A földmunka során 12 régészeti objektum került elő, amelyből egy római (11. obj.), 11 neolitikus volt. A jelenségek mindegyike faszenes-paticsos folttal jelentkezett. Az objektumok közül egy kis méretű munkagödörrel rendelkező, hosszúka-

neolitikus kemence emelhető ki, ami mellett néhány kerek gödör és cölöplyuk került elő. Utóbbiak közül 4, ÉK–DNy-i irányú sorba rendeződött. A jelenségek nagyjából egyenletesen helyezkedtek el a bányászat céljából lehumusztolt terület ÉK-i kétharmadában.

HORNOK PÉTER

194. Regöly, Általános iskola (KÖH 22990)

(Tolna megye) LT

Csötörés munkagödörben, a Szabadság u. 1. számú ház előtti részen, 2012. július 2-án két kelta kemence maradványait fegyeltük meg. A betöltésből gazdag és változatos kerámiaanyag került elő, amelyben a kis pohártól a hombárig a legkülönbözőbb méretű edények töredékei voltak. A kemencék fala rendkívül erősen, legalább 6–8 cm vastagon átégett.

SZABÓ GÉZA

195. Regöly, Kölcsey u. 34. (KÖH 72001)

(Tolna megye) V

Egy különleges – később áldozati állványnak elnevezet – bronzlelet lehetséges lelőhelye után kutattunk Regöly környékén, 2011 februárjában. Ekkor szembesültünk a Strupka-Magyar házaspár birtokában lévő, Kölcsey u. 34. sz. ház telkén egy kora vaskori halomtörzso lepusztult állapotával. A lelőhelyen, már az 1990-es években, többször is jártunk, azonban az eltelt idő alatti pusztulás mértéke azonnali beavatkozást tett szükségessé. Már az előzetes terepszemlén idején különlegesen díszített edények töredékei; festett, faragott csontlemezek; olvadt bronzdarabok kerültek elő. Egyértelművé vált, hogy a halom leletmentésével nem várhatunk tovább, a leomlott földet, a még feltárássra váró rétegek anyagát át kell szitálni, és tudományos alapossggal meg kell kutatni az egész tumulust és környeztet. Ehhez megkaptuk a telek tulajdonosainak hozzájárulását is. A februártól zajló előkészítő munkák során, tavaszra már előtűntek a halomsír még érintetlen rétegei. Szerkezeti szempontból jól elkülönült a külső, 5–10 cm-es rétegekben felhordott, és erősen ledöngölt, ma is betonkeménységű, leletmentes külső rész, és a belső, rengeteg leletanyagot tartalmazó, égett rétegsor. A cölöplyukak, gerendanyomok alapján jól követhető volt, hogy a legalább 13×13 m nagyságú, központi térben lévő, gerendákból épített, boronafalú, deszkapadlójú szentélyépületet kívülről oszlopokkal vették körbe, melyeknek közét ágakkal, vesszővel töltötték ki, s ennek döngölték neki – legalább mintegy 3 m magasságig – a halom külső, döngölt köpenyét. Ez a támfalrendszer az épületet védte az óriási földtömeg oldalirányú nyomásától – különben az összeroppant volna. Az elszenesedett gerendarabok arra mutatnak, hogy később az egész építmény kigyulladt, leégett. Azonban az eredeti járászinten megfigyelhető iszapoldási csikok alapján az is jól követhető, hogy az így kialakult katlant még hosszabb ideig nyitva hagyták, s a továbbiakban ide hordták be az újabb és újabb szertartások erősen megégett, régészeti leletekben hihetetlenül gazdag maradványait. Végül az egész kultuszhely fölé, mintegy 60 m átmérőjű és 8–10 m magas halmot emeltek. Ilyen szerkezetű halomsírra eddig az európai területről nem ismertünk példát, csak Belső-Ázsiából voltak adataink arra, hogy a szentélyt is a halom alá temették.

A három telken álló halom maradványán két gazda csak a fűvet kaszálja, a harmadik udvarban azonban a rendszeres szántás a mintegy félig átnyúló központi tér áldozati rétegeit és a szentély épületének megmaradt részeit pusztítja folyamatosan. Ha ezt a folyamatot nem sikerül azonnal megállítani, akkor a központi rész egyetemes kultúrtörténet és az európai őstörténet szempontjából is egyedülálló leletei, régészeti emlékei megsemmisülnek.

Az előkészítő munkák és a feltárás során, átszítálva minden elbontott réteg földjét, sorra kerültek elő az újabb és újabb, geometrikus díszű csontfaragványok, bronz lószerszámdíszek, háromtollú nyílhegyek és pikkelypáncélok lemezei. E tárgyak párhuzamai részben a Kr. e. 7. századi, belső-ázsiai nomád népek hagyatékában, főként a mai Kazakisztán, és az attól keletre eső területeken találhatók meg. A kerámialeletek egy része pedig a helyi, kelet-alpi kora vaskori Hallstatt-kultúra népe által használt edényformák és díszítések felé mutat. Jelentős azonban a rendkívül magas technológiai ismeretekről tanúskodó, hihetetlenül vékony falú, legtöbbször feketére, vörösre, narancssárgára vagy barnásra égetett, sugárirányban bordázott kis tálak aránya is, melyek kis-ázsiai hatások alatt formálódtak. Az egyik legfontosabb lelet, a kezdet és a vég istenének egyetemes kultúrtörténeti szempontból is jelentős, kétféjű csontfaragványának művészi kivitelezése olyan magas fokú tudásról tanúskodik, amely alapján mindenképpen csak szakmühelyben készülhetett, mint ahogy a Regölyben talált további, sorozatban gyártott csontfaragványok többsége is. A vizsgált korszakunkban még csak formálódtak az itáliai műhelyek, a legjobb minőségű sorozattermékek zöme a Földközi-tenger K-i medencéjének műhelyeiben készült.

A regölyi halomból számos, a keleti harcmodorhoz és felszereléshez tartozó vasfokos, pikkelypáncél, nyílhegy és lószerszám egyértelműen egy harcos, lovas, keleti eredetű, számos szempontból a szkítákkal rokon vezető rétegre utal. Ugyanakkor a szkíta állatstílus helyett, a geometrikus díszítés a meghatározó, mind a kerámiaedényeken, mind a szakmühelyekben sorozatban gyártott csontfaragványokon. A Kis-Ázsia felé mutató erős kapcsolatok, ugyanakkor a szkíta díszítőművészet hatásának hiánya miatt feltételezhető, hogy útjuk során a Fekete-tengert D-ről kerültek meg, és sodortak magukkal ottani népelemeket. Ez magyarázhatja a regölyi leletek között megfigyelhető geometrikus és orientalisztikus elemeket is. Hérodotosz (V.9.) leírása alapján a Dunántúlt elfoglaló népességet a kis-ázsiai eredetű *sigynnák* egyik csoportjával, a római kori forrásokban említett pannonokkal lehet azonosítani, akiknek a regölyi halom a törzsi temetkező- és kultuszhelye lehetett.

SZABÓ GÉZA–FEKETE MÁRIA

196. Sajókeresztúr, Hatrendes (KÖH 84891)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

A településtől ÉK-re, mintegy 1,5 km-re, a Sajótól K-re, a Kis-Sajó Ny–DNy-i partján fekvő lelőhely Pusztai Imre leletbejelentése nyomán vált ismertté, 2012 novemberében. A bejelentő egy kiemelkedően, kb. 50×50 m-es területen, neolitikus kerámia- és bronzkorbeli leleteket, valamint egy ép őrlőkövet gyűjtött. A lelőhely pontos kiterjedése nem ismert.

CSENGERI PIROSKA

197. Sajókeresztúr, Margit-táblától DNy-ra (KÖH 85189)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U

Szintén Pusztai Imre önkéntes gyűjtőmunkájának köszönhetően ismerhettük meg a lelőhelyet, mely a település határáról K-re, a Sajó bal partjától mintegy 1,2 km-re, egy enyhe kiemelkedésen található. Az előkerült telep a középső neolitikum időszakára tehető.

HAJDÚ MELINDA

198. Sajónémeti, Várhegy (KÖH 16279)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) LT, Á, Kk

A tavaly megkezdett szondázó jellegű feltárásokat folytattuk a Múzeum munkatársaival. Ennek során újabb kutatóárkot nyitottunk, ezúttal a vármagtól D-re, a kettős sáncot és árkot átvágva, ahol megállapítottuk, hogy a külső sáncvonulat a természetes homokkő lefaragásából alakult ki, míg a belső egy több mint 2 m vastag, mesterséges feltöltésű sánc, amelyet a leletek és érmék alapján a 15. századra keltezhetünk. A sánc tetején nagyobb mennyiségben találtunk kisebb-nagyobb kődepókat – feltételezhetően a várvédők gyűjtötték össze, parittyák számára, illetve egyszerűen kőhajigálás céljából. A sáncokon ugyanakkor nem találtunk palánkfal nyomára utaló cölöplyukakat.

A vármagtól Ny-ra lévő, előretolt védműben egy kisebb szelvényt nyitottunk, annak ÉNy-i részén. A védmű pereme alatt egy szisztematikus rendszerben sorakozó, dupla cölöplyuksort azonosítottunk, mely egy faszervezetű palánk nyomára utal. Ennek belső oldalán egy sziklába vájt alapozási(?) árkot fedeztünk fel, mely feltehetően egy magasabb épülethez tartozhatott. A szelvényből előkerült 15. századi leletek és érmék a század közepére, azaz a huszita megszállás éveire utalnak, így joggal feltételezzük, hogy a bratri zsoldosok emelték ezen kezek, fa-földszerkezetű védművet a vár előterének és megközelítési útvonalának fedezésére, tűzérési tűz alatt tartására.

Egy további kisebb árkot is nyitottunk a védmű alatti, gyűrűszerű teraszon, melyről kiderült, hogy egy korábbi, őskori erődítés árka, amit a 15. századi husziták feltöltöttek és egy járószintet alakítottak ki rajta. Az árok első, részleges feltöltődése vaskori, kelta leleteket rejtett, így a várhegyen őskori megtelepedéssel is számolhatunk, amit a későbbi, 13. századi és még inkább a 15. századi várépítéshez kapcsolható tereprendezések erőteljesen elpusztítottak.

SZÖRÉNYI GÁBOR ANDRÁS

199. Sajópálfala, Eperfasor melletti part (Rovnya 2.) (KÖH 63278)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

A településtől ÉK-re, a Sajópálfala és Sajóvámos határán fekvő lelőhely Pusztai Imre leletbejelentése nyomán vált ismertté, 2012 októberében. A bejelentő egy kisebb erdőhöz ÉNy-ről kapcsolódó szántóföldön, 60×20 m-es területen, nagy mennyiségű bronzkori kerámia- és bronzkorbeli leleteket gyűjtött, melyek a kora bronzkorból (zsinegdíszes elemekkel) és a késő bronzkorból származnak. A lelőhely pontos kiterjedése nem ismert.

CSENGERI PIROSKA

200. Sajószentpéter-Dusnokpuszta, Király utca 3. (KÖH 90645)(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **Ő**

Lakossági bejelentés érkezett 2012. november 28-án a sajószentpéteri rendőrsre, akik értesítették a Herman Ottó Múzeumot, hogy homoknyerő gödör ásása közben csontváza bukkantak. A helyszínre kiérkezve megállapítottuk, hogy egy zsugorított csontvázas temetkezéstről van szó. Feltártuk a sírt, melynek során egy nagyon kis méretű obszidiándarabot és egy jellegtelen őskori kerámiát találtunk a sír földjében. A lelőhely Dusnokpuszta K-i végén található, lakóházas övezetben, egy kisebb kiemelkedésen.

HORVÁTH ANTÓNIA

201. Sajószentpéter határa(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, B, V, Ge**

A 26-os sz. főút Sajószentpétert elkerülő szakaszának próba- és megelőző feltárásait 2011-től végzi a miskolci Herman Ottó Múzeum. A munka 2 római kori lelőhelyet is érintett: *Harmadik vető, 2.* (KÖH 58706) és *3. lelőhely* (KÖH 58707), melyek közül 2012. december 5-ig a 2. lelőhelyet részben, a 3. lelőhelyet pedig szinte teljesen sikerült feltárnunk. A lelőhelyen a középső neolitikum, a késő bronzkor/kora vaskor, a római és kora népvándorláskor emlékei kerültek elő. A középső neolitikus (AVK II.) településrészlet 3, nagy méretű agyagkitermelő gödröt, néhány kisebb, szabálytalan gödröt, egy – talán egy házhoz tartozó – oszlopsort, valamint egy kutat foglalt magába. A feltárt terület szélén, egy 3,6 m mély kútakna alján, az állandó talajvízszintnek köszönhetően, 60 cm magasságig előkerült a kút konzerválódott fabélése is. Az egyedülálló lelet egyetlen, 90 cm átmérőjű fatörzsből állt, amelyet négy részre hasítottak, belsejét kivájták, a paneleken lyukakat alakítottak ki, majd az aknában egymás mellé illesztett darabokat vesszőkötegekkel fogták össze. A lelőhelyen a késő bronzkor/kora vaskort egyetlen kerek, az egyik neolitikus agyagkitermelő gödörbe ázott verem képviselte. A római kori germán (2–3. századi) településrészletből összesen 2 földfelszíni épületet és a hozzájuk tartozó tárológödröket, 4 műhelyt és 13, ún. kiégett falú, négyzetes gödröt tártunk fel. Az épületek eddig egyedülállóak a Kárpát-medence római kori barbár régészetében, a fémfeldolgozásra utaló nyomok pedig további izgalmas adatokkal szolgálnak a telepen folyó ipari tevékenységre. A kora népvándorlás kori germán temető sírjainak nagy részét sajnálatos módon kifosztották, de néhány szerencsés lelet folytán sikerült pontosabban kelteznünk őket az 5. század elejére/első felére. Több sírból kerültek elő viseleti helyzetben megfigyelhető ékszerek és római eredetű tárgyak, illetve egy esetben fegyver is.

KIRÁLY ÁGNES – TÓTH KRISZTIÁN

202. Sajóvámos, Bendóka-rét (KÖH 88813)(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U**

A lelőhely megismerése Pusztai Imre önkéntes gyűjtőmunkájának köszönhető. Bendóka-rét a település határáról K-re, a Kis-Sajó bal partjától mintegy 270 m-re, a bejelentés alapján: a földút melletti kis dombon található. Az előkerült telep a középső neolitikum időszakára tehető.

HAJDÚ MELINDA

203. Sajóvámos, Vörös-hát II.

(KÖH 94541)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U?, R?**

A község É-i szélén, a temetőtől ÉK-re fekvő domboldalon elhelyezkedő lelőhely Pusztai Imre leletbejelentése nyomán vált ismertté, 2012 júniusában. A bejelentő 50×50 m-es, szántott területen neolitikus vagy rézkori leleteket gyűjtött (52 kerámia-töredéket és 4 pattintott követ). A lelőhely pontos kiterjedése nem ismert.

CSENGERI PIROSKA

204. Ságújfalu, Várhegy

(KÖH: 33265)

(Nógrád megye) **B**

A Várhegyet többször említik a szakirodalomban, mint bronzkori földvárat, bár erődítésére nincs adat, csak néhány szörvány leletet említenek a hegyről. A község temetője felett emelkedik a Várhegy, D felé kinyúló hegygerinc végén, relatív magassága a nyereg felett 6–7 m. Kerek, természetes eredetű hegykúp, körröskörül meredek hegyoldallal. Tetején 5–6 m átmérőjű, kissé bolygatott plató van. Erődítésnek nincs nyoma a felszínen.

Guba Szilvia közreműködésével mértem fel.⁵⁰

NOVÁKI GYULA

205. Sárísáp, Quadriburg III.

(MRT 5 k. 19 / 18 lh., KÖH 2560)

(Komárom-Esztergom megye) **B, Ró**

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszéke (megbízott tanszékvezető: Major Balázs) 2012 nyarán, Sárísápon egy komplex régészeti lelőhely feltárásába kezdett. A tudományos kutatási program keretében zajló feltárás a tanszék első tanácsátása volt. A lelőhely Sárísáp külterületén, a településtől DK-re, annak szomszédságában fekszik, a Diófa utca végében, egy környezetétől élesen elkülönülő dombtetőn.

A tervezett régészeti kutatások elsődleges célja a Balog Albin által 1926-ban feltárt 4. századi „ókeresztény temetőkápolna” (továbbiakban késő római mauzóleum) maradványainak azonosítása, állapotfelmérése és hitelesítő feltárása volt. Célul tűztük ki a mauzóleum közvetlen környezetében fellelhető további régészeti jelenségek felderítését és koruk, jellegük valamint kiterjedésük meghatározását is. A terepmunka első szakasza 2012. június 19-től július 19-ig, a második 2012. szeptember 22-től 27-ig tartott. Ezt követték 2012. október 1–30 között a geodéziai és geológiai utómunkák. Az ásatást megelőzte a dombtető magnetométeres és földradaros felmérése, amelyet Bertók Gábor (PPKE, Piliscsaba és BMMI, Pécs) végzett el. A mintegy 0,8 ha nagyságú felmért terület DK-i végében a radarfelvételek egyértelműen kirajolták az 1926-ban feltárt mauzóleum helyét. A felmérés azonban értelmezhető alaprajzot nem eredményezett, amely – mint utólag kiderült – az épület jelentős pusztulásával magyarázható. A mauzóleum körül több gyenge elektromágneses anomália is mutatkozott. A mauzóleum épületétől ÉNy-i irányban, megközelítőleg 20 m távolságra egy igen erős (maximuma több mint 200 nT/m),

50 Nováki Gyula – Feld István – Guba Szilvia – Mordovin Maxim – Sárközy Sebestyén: Nógrád megye várai az őskortól a kuruc korig. Szerk.: Sárközy Sebestyén. Budapest 2017, 66., 188.

kör alakú anomáliát jeleztek a műszerek, amely nagy méretű és/vagy jelentős mennyiségű fémtárgy(ak) jelenlétére utalt. A lelőhely ÉNy-i végében az anomáliák ismét sűrűsödtek. Nagyobb részük jól körülhatárolható, foltszerű, viszonylag gyenge jelet adott, amely egy 40×30 m-es felületen belül mindössze néhány, égett anyagot tartalmazó gödröt valószínűsített. A geofizikai felmérések alapján nemcsak a mauzóleum hitelesítő feltárását, hanem az épület környékének és a dombtető ÉNy-i részének a kutatását is érdemesnek tartottuk.

A feltárási munkák előkészítése a geodéziai hálózat kitzűzésével kezdődött, amely a dombtető teljes hosszában, a lelőhely minden megkutatni szándékozott területét érintette. A Total Station mérőállomással felmért rendszert a helyi geodéziai referenciaponthoz is hozzákötöttük. A lelőhely ÉNy-i végében kimutatott elektromágneses anomáliák tisztázására egy 30×40 m alapterületű felületet tűztünk ki. A mauzóleumnál és közvetlen környékén pedig egy ÉNy-ra tájolt, 20×15 m-es felületet nyitottunk, amelyet 5×5 m alapterületű szelvényekkel tovább osztottunk.

Bronzkori telep: A lelőhelytől ÉNy-ra, a dombvonulat magasabban fekvő gerincén fekszik a Quadriburg I lelőhely (MRT 5 k. 19/16. lh., KÖH 2558) nagy kiterjedésű kora bronzkori (Hatvani-kultúra) földvára. Ehhez a földvárhoz tartozhatnak, azzal egyidősek lehetnek a Quadriburg III. lelőhely 2012 során megtalált őskori objektumai. A lelőhely ÉNy-i végében, a magnetométeres és a radar felmérés által kimutatott, nagy területen szóródó anomáliák tisztázására 3 párhuzamosan, egymástól 8 m távolságra futó, ÉNy–DK irányú kutatóárkot jelöltünk ki (K1–3). A kutatóárkok egységesen 2 m szélesek és 30 m hosszúak voltak, hogy a teljes anomáliás területet átfogják. A kutatóárkokban a 15–20 cm vastag felső humuszréteg gépi eltávolítása után – bár a modern kori szőlőművelés helyenként ennél jóval mélyebb szinteket is megbolygatott – a feltárást kézi erővel folytattuk. A K1 és K2 kutatóárkokban egy-egy (4. és 1. objektum), a K3-ban 6 bronzkori gödör (1–3., 5–8. objektum) alját sikerült feltárnunk. A gödrök átmérője 95 és 214 cm közt változott, megmaradt mélységük pedig 10 és 35 cm közt volt. (A gödrök sekély volta és a humuszréteg vékonysága arra utal, hogy az ő- és a római kor között a dombtető felszíne erősen erodálódott.) A gödrök csak paticsdarabokat és díszítetlen kerámiák töredékeit tartalmazták. A három, 30 m hosszú kutatóárkok feltárását és dokumentálását követően a K3-as kutatóárkot meghosszabbítottuk a lelőhely DK-i végéig, egészen a domb pereméig. Az így bővített kutatóárkok metszete a mauzóleum közelében jelzett nagy kiterjedésű elektromágneses anomáliát is. Az árokban az ÉNy-i feltárási területtől K-re, a löszben nem mutatkozott semmiféle régészeti jelenség elszíneződése. Egy további bronzkori gödör azonban előkerült közvetlenül a 3. századi szórt hamvas sír alatt (ld. alább).

A római temető: A feltárási leglátványosabb leleteit a dombtetőn elhelyezkedő, a 2. századtól a 4. század közepéig/végéig használt császárkori temető eredményezte. A temetőben a 4. századi mauzóleum mellett egy előzetesen a 2. századra keltezhető kocsisír, egy 3. századi szórt hamvas temetkezés, valamint egy késő római sír feltárására nyílt lehetőségünk. Ezek rövid ismertetésében a kronológiai sorrendet követjük.

A császárkori kocsisír: Az ásatás tervezett utolsó napjaiban került sor a jelentős fémtárgyakat jelző, nagy átmérőjű elektromágneses anomália tisztázására. Figyelembe véve a településen és a körül zajló II. világháborús harci tevékenységet, a jelenség akár lőszer vagy harceszköz maradványa is lehetett.

A tűzserzészeti vizsgálat során azonban ezek helyett egy szabályos körívben futó vassín került napvilágra. Erről gyorsan kiderült, hogy egy kerékabroncs, amely vagy kelta, vagy császárkori kocsisírt feltételez. A Mráv Zsolt vezetésével megindult, július 6-tól 19-ig, majd szeptember 22-től 26-ig tartó régészeti kutatás az utóbbi lehetőséget igazolta. A feltárási során a legnagyobb problémát a homogén löszös altalaj jelentette, mivel ebben a sírgödör betöltésének elszíneződése nem látszott. A lovak kocsihoz viszonyított helyzetét nem ismerve, első lépésben a kocsisír feltárását végeztük el. E célból az előkerült kerékabroncsokra, és ez által a kocsisír hossz tengelyére tájoltva, egy 2,5×3,5 m nagyságú szelvényt nyitottunk (VIII. szelvény). Az ismeretlen nagyságú gödörbe egy négykerékű, rögzített szekrényű római utazókocsit helyeztek. A sír sajátossága, hogy a kocsit útra készen, felszerelt kerekkel temették el. Ennek az eltemetési módnak köszönhetően, a kocsisír vasalásai és alkatrészei eredeti pozíciójukban őrződtek meg. A sír fogatos járműve ezek alapján egy gyorsabb közlekedésre alkalmas, elegáns futókocsiként rekonstruálható, amelynek alvázhhoz tartozó szerkezeti elemeket a kocsikovács barokkos indaspirálokkal díszítette. Egyéb keltező értékű lelet (például bronzedények) híján, a sír a minden (bronz)díszítést nélkülöző kocsitípusa alapján, *post quem* a 2. század közepére, esetleg második felére keltezhető. A 8 m hosszúra bővített szelvényben, a kocsitól ÉK-re, közvetlenül az elé befogva kerültek elő az ígáslovak vázai. (A bővítmény a X. szelvényt számot kapta.) A sokkal gyakoribb kettes fogatolás helyett négyeset találtunk, egymás mellé fogott kocsilovakkal. Néhány korabeli ábrázolásról ismert volt ezt a fogatolás, de régészetileg csak a sárisápi sír feltárásával sikerült alkalmazásukat igazolni. Megtaláltuk a négyes fogathoz tartozó, bronz szárvezető karikákkal ellátott fájármot is, az elsőt ebből a típusból. Köszönhetően a bronz szárvezetők korróziójának, a fájárom egyes részei kivételesen ép állapotban őrződtek meg. A lovak mellett négy egymásra fektetett vadászkutya csontváza feküdt. További kutatást igényel a kocsihoz tartozó halott sírjának azonosítása, ha volt egyáltalán ilyen. A császárkori kocsisír temetkezéseket elsősorban az ÉK-Pannoniában lakó, kelta *Eravisci* elítjéhez köthetjük. Sárisáp azonban a szomszédos azalus törzs területén, a két törzs közötti határvonal közelében fekszik, ezért elképzelhető, hogy a sír az *Azali*, egy *eraviscus* példát követő arisztokrata családjának hagyatéka. Persze nem zárható ki a vegyes házasság vagy az átköltözés lehetősége sem. Ráadásul hasonló eltemetett kocsisír öslakos temető területén egyfajta halotti áldozatok is lehettek, amelyhez nem feltétlenül tartozik közvetlenül halott. A kocsisíralkatrészek és a járom feltárása, konzerválása és kiemelése restaurátorok folyamatos jelenlétében és aktív közreműködésével történt. A kocsisír leleteinek első bemutatására, restaurálásukat követően várhatóan az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban kerül sor.

A 3. századi szórt hamvas temetkezések: A kocsisír VIII. szelvényének K-i peremén, a felszíni humuszolás közben, egy őskori gödör kiterjedt foltja mutatkozott, amelyet a kocsisír szelvényéhez csatlakozó XII. szelvényrel tártunk fel. Az őskori gödör felszínén két későbbi, mellékleteik alapján a 3. századra keltezhető, hamvasztásos sír maradványát sikerült azonosítani és feltárnunk. A kalcinálódott csontmaradványok mellett a sírok aranyozott, niellóberakásos ezüstlemez töredékeit és apró, félgömb alakú ezüstvereteket, valamint egyéb fémtöredékeket tartalmaztak.

A késő római mauzóleum: Az 1926-os feltárási során megtalált, és akkor „ókeresztény sarkpálnaként” azonosított épület

hitelesítő ásatása a geodéziai felmérés által kimutatott épület-folt Total Station mérőállomással történő terepi visszamérésével kezdődött, melynek során a talajfelszínen kijelöltük az épület feltételezett körvonalait. Az épületet kereső első kutatóárkot (K4) a radarképen legmarkánsabban jelentkező ÉK-i épületsarokra tájoltuk rá, a K3 kutatóárok K-i végéből. Az ÉK–DNy-i tájolású K4 kutatóárokban a radarképnek megfelelően megtaláltuk az épület ÉK-i sarkát és a D-i fal alapozási árkat. A falsarok az egykori épület járószintje alatti falalapozás maradványa volt, és ebből, valamint a terepviszonyokból már ekkor egyértelműen látszott, hogy az 1926-ban feltárt épület – Balogh Albin által említett – jelentős felmenő falaiból mára semmi nem maradt. Legfeljebb alapfalakkal és alapozási árkokkal számolhattunk. A kutatandó felületek helyét és nagyságát ez a körülmény határozta meg. Kis alapterületű, célzott kutatással igyekeztünk tehát megtalálni és felmérni az épület megmaradt falait és ezek alapján kiszkerkeszteni az alaprajzát. A jól tájolható épületsaroknak megfelelően, a korábban kitűzött 5×5 m-es rácsrendszeren belül, a K4 kutatóárból kiindulva ásatási szelvényekkel kezdtük a kutatást. *In situ* alapfalakat csak a IV. és IX. szelvény tartalmazott, a többiben, a legjobb esetben is csak kiszedett falalapozások helyét sikerült megfognunk. A IV. szelvényben az épület K-i homlokzati ajtajától É-ra eső alapfal azonban teljes hosszában megmaradt, a IX. szelvényben az épület É-i falából csak a K-i szakasz eleje, és az 1926-os felmérési rajz alapján egy kis *narthex* belső válaszfalaként azonosítható, belső osztófal alapozását sikerült megtalálni. A IX. szelvény Ny-i felében a fal egykori nyomvonalát követő volt, de az ennek folytatásaként az I. szelvényben végzett feltárás a fal nyomvonalát is csak nagyjából tudta követni. Itt ugyanis teljesen kiszedték még az alapfalat is. Az V. szelvényben sikerült az 1926-os feltárási rajzon jelölt *terrazzó*padló töredékes, de *in situ* maradványait megtalálni, ami az épület belsejében megadta az eredeti járószintet. Emellett az V. szelvényben belül kínálkozott a legjobb lehetőség arra, hogy az egykori épület D-i falsíkjának alapozási árkat, és az 1926-os feltárást követő rombolás mértékét megfigyelhessük. A III. és VII. szelvényvel az épület egykori apszisát céloztuk megtalálni, amiből gyakorlatilag semmi sem maradt. Az apszisnak még az alapozási árkat is elbontották. Az 1926-os ásatás által még teljesen ép, bár kifosztott állapotban talált, részben tegulák töredékeiből, részben termésköböl épített sír – a recens rongálás ellenére – viszonylag jó állapotban maradt fenn. A XIV. szelvényt a padlószintbe süllyesztett sír teljes kibontásának céljával nyitottuk. Az épített sír feltáráásával lehetővé vált az objektum építési technikájának rekonstrukciója is. A sír építéskor először élére fektetett fadeszkákat helyeztek be, melyek lenyomata a mai napig megfigyelhető a habarcsban. A deszkakeretek közé nagy méretű termésköveket helyeztek, melyeket habarccsal öntöttek le. Csak a szarkofág oldalainak felső része épült habarcsba rakott *tegulat*töredékekből. Az épített sír szétvert maradványai közt, a helyükből kibontott téglák némelyikén sikerült római kori *kurzív* feliratot és háziállatok lábnyomait megfigyelni. Az épített sír még ép oldalfalain, a hidraulikus habarcsburkolaton, az 1926-os jelentésben említett szürkés színű kifestés is látszódott. Az épített sír betöltésében két emberi ujjcsontot is találtunk. Ezek – elkerülve az 1926-os feltárók figyelmét – talán az eredeti temetkezés csontvázából maradhattak itt. A mauzóleum területéről az 1926-ban történt ásatás csekély mennyiségű leletet eredményezett. A 2012. év feltárást ugyancsak a leletek kis száma jellemezte, amely néhány edénytöredéken

kívül a nagyszámú tetőtégla-töredékre korlátozódott. A mauzóleum feltárása során sok kis méretű freskötöredéket is gyűjtöttünk, amelyek kiegészítik az 1926-os feltáráson talált, majd az esztergomi múzeumba került nagyobb falfestmény részleteket. Az épülettel egykorú jelentősebb fém- vagy üvegleletet nem találtunk. A II., XIII. és VI. szelvényeket olyan helyeken nyitottuk, ahol a radarfelmérés alapján a mauzóleumhoz tartozó melléképületekre lehetett számítani. Ezek a felületeken azonban már a humuszosítás során kiderült, hogy épített maradványokat nem rejtenek. Egyedül a legerősebb anomáliát mutató XVI. szelvényben került sor lényeges mélyítésre. Itt egy erősebb elektromágneses anomáliát akartunk ellenőrizni, hogy – a feltárt késő római koporsós temetkezéshez hasonlóan (ld. alább) – nem egy mélyre ásott sírt jelez. A 3×3 m alapterületű szelvényt 3,2 m-es mélységig bontottuk, de sírt nem találtunk. A metszetfalak azonban kiváló lehetőséget nyújtottak a domb geológiai korszakainak, kialakulásának tanulmányozásához.

Sárisáp idősebb lakóinak emlékezete szerint az 1926-ban feltárt mauzóleum falait nem temették vissza, hanem az épület a kutatás befejeztével látogatható kegyhelyként funkcionált tovább. Ugyancsak a helyiek számoltak be arról, hogy a viszonylag jó állapotban fennmaradt, helyenként megközelítőleg 1 m magas felmenő falakkal rendelkező épület 1945 után a helyi kommunista vezetés egyházi emlékeket eltüntetni akaró politikájának esett áldozatul. Bár erre utaló írott forrással még nem rendelkezünk, a fent említett pusztítás tényét és módját a felbontott lelethelyet fedő törmelékterületen talált recens tárgyi emlékek, és a környéken hasonló módon elpusztult egyházi emlékek sorsa erősen valószínűsíti.

Késő római sír: 2012. július 13-án a geofizikai felmérések eredményei alapján, a dombtető D-i oldalán, a „sírkápolnától” és a kocsisírtól egyaránt D-re eső részen, egy 4×4 m alapterületű szelvényt nyitottunk (XI. szelvény), melyben 2 töredékes késő római üvegedény (palack, pohár), illetve további, talán harmadik üvegedény jelenlétére utaló töredékek kerültek elő. Az árkat kiszélesítve, egy nehezen kivehető, téglalap alakú folt rajzolódott ki, melynek betöltése a környezetétől csak annyiban különbözött, hogy itt a sárga lösz apróbb, fehér színű löszszemcsékkel keveredett. A bontást ugyanezen napon, a folt K-i végében kezdtük meg, ahol kb. 160–170 cm mélységben, egy kissé jobbra fordult emberi koponya bukkant elő. A nap folyamán a koponyán kívül a vállrégió került kibontásra. A halott jobb vállán, viselési helyzetben ép, hagymafejes fibula került elő, mely felépítése és díszítésmódja alapján Keller-Prötzel 3–4. századi típusába sorolható, és így a 330–400 közötti időszakra keltezhető. A sír teljes kibontására július 16-án, rajzos dokumentálására és felszedésére július 17-én került sor. A sírgödör esetében a K-i, az É-i, ill. részben a D-i oldalfala biztosan követhető volt, K-i lezárása azonban bizonytalan. A téglalap alakú, Ny-i végén kismértékben elkeskenyedő sírgödör hossza 230 cm, szélessége 65–70 cm, alját – a jelenkori felszíntől számítva – 173 cm mélységben értük el. A K–Ny-i tájolású sírban a halottat nyújtott helyzetben, a hátára fektetve temették el. A sírgödör két hosszanti oldalán mutatkozó elszíneződés, melyből mintát is vettünk, arra utal, hogy a halottat koporsóba temethették, melynek szélessége 55–60 cm közt lehetett.

Az ásatás által érintett felszínekről és a feltárt régészeti jelenségekről az ásatás különböző fázisaiban rajzi felmérés és Total Stationos méréssel kombinált fotogrammetriai dokumentáció készült, melynek a feldolgozása folyamatban van. A Sárisápon előkerült leletek szakszerű kiemelése és konzerválása

a feltáráson dolgozó régészek és restaurátorok szoros szakmai együttműködésével történt. A kocsisír leletei, jelentőségüknél fogva, a Magyar Nemzeti Múzeum császárkori kocsigyűjteményét gazdagítják, a többi lelet a helyileg illetékes Balassa Bálint Múzeumba került.

Összefoglalóan elmondható, hogy a Sárísáp, Quadriburg III., több periódusú lelőhelyen 2012-ben zajlott ásatások egy földvár közelében, azzal egy időben fennálló bronzkori település, valamint egy 2–4. században folyamatosan használt császárkori temető jelenségeit és leleteit hozták napvilágra. A feltárás kiemelkedő jelentőségű leletének a kocsisírt tartjuk, amely régészeti ásatás során, bolygatatlanul került elő, így sok új megfigyeléssel gazdagította a császárkori kocsis temetkezéssről rendelkezésünkre álló ismereteket. Ugyancsak jelentős eredményeket hozott a mauzóleum ismételt feltárása, különösen az épület történetére, alkalmazott építési technikáira vonatkozóan. Szembetűnő, hogy mindkét temetkezés a helyi, provinciális elithez kötődik. Természetesen ma még nem dönthető el, hogy volt-e bármiféle kapcsolat a kocsis eltemető őslakos arisztokrata család, és az évszázadokkal később, a mauzóleumot építtetők és abba temetkezők között. Az időben egymástól távolálló temetkezések nem feltétlenül egy családhoz, hanem inkább egy közeli, a 2. században már létező és a 4. században is lakott villagazdasághoz kötődtek, amelynek (cserélődő?) tulajdonosai több generáción keresztül ugyanabba a temetőbe temetkeztek. Ennek okát a dombtető természetföldrajzi adottságai, közülük is elsősorban a környezetétől elkülönülő, csodás körpanorámával rendelkező magaslata magyarázzák, amely kiválóan alkalmassá tette reprezentációs célú temetkezésekre.

A lelőhely jelentősége, a provinciális elithez tartozó, különböző korú temetkezések egymáshoz közeli jelenléte és az ezek által felvetett komplex problémák egyedülálló lehetőséget nyújtanak egy több intézményt összefogó, hosszú távú kutatási program számára. E program célja lehet az eltemetett kocsishoz tartozó halott sírjának azonosítása, a kocsisír és a mauzóleum által feltételezett, gazdag és előkelő családok lakóhelyének felkutatása és feltárása. A dombtető K-i részének szondázása a mauzóleum körül újabb késő római sírokat eredményezhet. Különösen fontos eredmények várhatók a temetőt körülvevő mikrorégió terepbejárásokra épülő szisztematikus kutatásától, amelyek további adatokat szolgáltatnak a vidék császárkori településhálózatáról.

Munkatársak: Bertók Gábor (PPKE BTK RT; BMMI), Gáti Csilla (BMMI), Buránszky Nóra (MNM NÖK), Langó Péter (MTA Régészeti Intézet) és Vágner Zsolt régészek. Lóki Róbert régésztechnikus. Bakonyi Eszter, Nagy Melinda (MNM), Bérczi Miklós (BBM), Czifrák László (Magyar Képzőművészeti Egyetem), Franta Dezső és Herceg Zsuzsa restaurátorok. Továbbá Solt Péter geológus (Magyar Földtani Intézet), Borosházi Tamás építész, Kiss Attila geodéta. A feltáráson a PPKE BTK Régészeti Tanszékének (Takáts Bendegúz, Nyilas Eszter, Kovács Viktória, Bojtár Erzsébet, Sellyei Bernadett, Nagy Anna, Horváth Eszter, Montskó Georgina, Balogh-Bodor Tekla, Jablonkai Dávid, Budai Dániel, Milbich Tamás, Pátkay Dávid, Léhner Zita, Kocsis Anita, Kölcze Bettina); a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének (Gulyás Edina, Hirling Bea) és a Pécsi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének (Nyíró Ádám Artúr, Szénásy Csaba) hallgatói vettek részt.

MAJOR BALÁZS – MRÁV ZSOLT – MERCZI MÓNIKA

206. Segesd határa (Somogy megye) Ró, Á

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum jogelődje) dolgozói 2012 június–júliusában és novemberében végezték a 68-as sz. főút átépítéséhez készített előzetes régészeti dokumentációhoz kapcsolódó terepbejárásokat. Az érintett területről 23 lelőhely volt ismert, ezek területét próbáltuk pontosítani, valamint a korábban bejáratlan területeken újabbakat keresni. A nyári hónapokban a közepesen magas és magas kukoricában, napraforgóban, illetve a szántott területeken, novemberben a korábban gabonával fedett és mostanra felszántott, illetve cukorréppal vagy még nem túl magas réccével fedett területeken tudtunk terepbejárást végezni.

Több lelőhely területét sikerült pontosítanunk vagy módosítanunk, így Segesd határában a *Felső városi földek (KÖH 68983)* Árpád-kori telep, valamint a *Segesdi-Rinya mellék (KÖH 68985)* római kori telep esetében is.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

207. Seregélyes határa (Fejér megye) LT, A, Á, I

A Fejér Megyei Múzeumok Igazgatósága a 62-es út Seregélyest elkerülő szakaszának építése kapcsán a település határában az alábbi megelőző feltárásokat végezte.

Mészáros-tanya (KÖH 22310): 2012. szeptember 3. és október 15. között, összesen 9730 m² területet tártunk fel, és 65 jelenség került elő. Az ásatásvezető régész Hable Tibor volt.

A lelőhely egy kis dombon terül el, melyet É-ről a Dinyenyés–Kajtori-csatorna határol. A feltárás során 60 ismeretlen korú és 5 vaskori, LT C periódusba keltezhető jelenséget tártunk fel, nagyon kis mennyiségű leletanyaggal. A feltárást a csatona másik partján, az Aba, Rác-völgyi-dűlő lelőhelyen (KÖH 37480) folytattuk.

Munkatársak: Savanyú Bálint és Pozsgai Helga régészek, Major Tibor, Kovács Dömötör és Varjaskéri Máté Balázs régésztechnikusok.

SAVANYÚ BÁLINT – POZSGAI HELGA

Réti-földek (KÖH 37486): A településtől D-re, a Sárosd-Seregélyesi vízfolyás jobb partján található lelőhelyen, 2012. október és december között, 42 471 m²-en végeztünk megelőző feltárást. A lelőhelyet a Sárosdra vezető 6228 j. út vágja ketté; az úttól K-re eső részt I. felszínnek, a Ny-ra esőt II. felszínnek neveztük el. Az I. felszínen La Tène kori és Árpád-kori telepmaradvány, valamint avar kori temetőrészlet került elő, míg a II. felszínen az Árpád-kori telep folytatódott.

Az I. felszínen a La Tène időszakra legalább 13 objektum (árkok, gödrök, földbemélyített épületek maradványai) keltezhető.

A 139 sírt számláló avar kori temetőrészlet feltárásával kirajzolódott a temető K-i, Ny-i és D-i széle, míg az É-i széle a feltáratlan területen húzódó dombháton feltételezhető. A – főleg ÉNy–DK tájolású – sírokat kevés kivételtől eltekintve megbolygatták, 28 sírakra pedig teljesen üres volt. Egy esetben került elő kettőstemetkezés (97. sír). Igen nagyszámú sírba mellékeltek – általában a lábfej környékére – korongolatlan vagy korongolt kerámiát (sárga kerámia, kézi korongon

készült kerámiák). Hasonlóan gyakori mellékletként szolgáltak a vaskések. A női sírok leletei között rejtettek páncéllamellák (35., 84. sír), számos orsókarika, orsógomb, egy hengerpalástos lengőcsüngőjű fülbevaló, gyöngy nyakláncok (sárga és fekete köles-, dinnyemag alakú, valamint lapított gömb alakú üveggyöngyökkel) és egy díszített csont tűtartó. A férfiak sírjaiból több esetben övtartozékok (bronz és ezüst lemezes és préselt veretek, észak-itáliai–kelet-alpi övgarnitúra, egy öntött indás kisszíjvég) láttak napvilágot. A temetőben ritka fegyvermellékletek kapcsán mindössze egy íj markolata és karjait borító csont merevítőlemezek, egy tegezre utaló mintás csontlemez-töredék, egy háromélű nyílhegy (előbbiekből a 3. sírből), valamint egy T-alakú bárd (30. sír) említhető, bár utóbbi fegyver funkciója bizonytalan. A temetőrészletet a 7. század első felétől a 8. századba nyúlóan használták.

Az I. és II. felszínen legnagyobb számban Árpád-kori objektumokat tártunk fel. A településrészletet szerkezete alapján a nagyobb kiterjedésű, szabályos elrendezésű falvak közé sorolhatjuk. A telepobjektumok az Árpád-korban tipikusnak mondható árkokkal tagolt, földbe mélyített épületekből, a hozzájuk tartozó vermekből, külső kemencékből álltak. A kerítőárkok rendszerint téglalap alakú területeket zártak közre. Érdekes, hogy az említett avar temetőt teljesen körbevétték ezen objektumok. Épületek, árkok nem bolygatták a sírokat. A település feltehetően minden irányban tovább folytatódik, teljes kiterjedése nem ismert, feltehetően a mai Seregélyes alá is benyúlik.

A legtöbb épület rendelkezett kemencével, melyek rendszerint túlnyúltak azok alapterületein. A kemencék szájának közel fele kővel volt kirakva. Számos esetben lehetett oszlophelyet azonosítani, melyek alapján ágasfás-szelemenés szerkezetre következtethetünk. Egyetlen, ún. nyeles házat is sikerült azonosítani (SE 2.050) a területen.

A telepobjektumok közül kiemelendő 2 edényégető kemence, melyekből az egyik (SE 2.507) szinte teljes épségben került feltárára. Munkagödre lépcsőzetes kialakítású, ÉNy-ről kapcsolódott hozzá az egyoszlatú, kerek, enyhén méhkas alakú tüzelőtér. A tüzelőtér és az égetőtér között teljes épségben maradt meg az agyagrostély. A vörösré égett, kb. 35 cm vastag, 82 cm átmérőjű rostély 6 kerek szelelőnyílással volt ellátva. Boltozatának csupán indítása maradt meg.

A leletanyag zömét a kerámia teszi ki, melynél figyelemre méltó a nagyobb mennyiségű bogrács-töredék. A kerámiaanyag az Árpád-korban általános formai jegyeket hordozza. Ezek alapján a 11–13. századra keltezhetjük. Az oklevelek tanúsága szerint Seregélyes az Árpád-kor második harmadában már biztosan lakott volt, első fennmaradt említése 1258-ból származik. A feltárt részlet elhelyezkedése és nagysága alapján elképzelhető, hogy az egykori Seregélyessel feleltethető meg.

Feltárást vezető: Prander Péter. Munkatársak: Dávid Áron, Gere Natália, Gruming Dia, Kiss László, Kondé Zsófia, Ködmön László, Nagy Márton, Pokrovenszki Krisztián, Pásztor Eszter, Pozsgai Helga, Szok Péter, Szücsi Frigyes.

SZÜCSI FRIGYES – POKROVENSZKI KRISZTIÁN

208. Simontornya, Szent István király utca (KÖH 84075)

(Tolna megye) Tő?, Kú

A település fő utcája, a Szent István király utca nyomvonalán, 2012. október és november folyamán, csapadékvíz-elvezető csatornát fektettek. Az átlagosan 2 m mély árokban a Mátyás

király utcától a plébániáig három helyen is kerültek elő alapfalcsontok, amelyeket agyagba rakott téglatöredékekből készítették, valószínűleg a török korban. Említésre méltó lelet egy gótikus ablakbéllet rétegekőve is. A közműárok oldalában vastag, török kori pusztulási rétegek jelentkeztek.

A ferences kolostor sarkától a Várkert utca torkolatáig fából készített út maradványai láttak napvilágot. A négyzetes gerendákból, több rétegben egymásra rakott, valószínűleg többször megújított útalapozást deszkák burkolták, amelyeket facsapokkal rögzítettek a gerendákhoz. Az út fölötti rétegből előkerült, 18. századi leletek közül egy patkó, és egy kocsikerék töredéke érdemel említést. Hasonló szerkezetű utakat eddig Győrben és Sopronban találtak, ahol a hódoltság idején létesítették, és még a 18. században is használták őket.⁵¹ Kiss István helytörténeti monográfiája a fő utca nyomvonalán, két helyen is említi tölgyfagerendák és padlódeszkák előkerülését a múltban, illetve számos adatot idéz a folyószabályozás előtti időből a hidak javításáról, a szükséges gerendák beszerzéséről.⁵² Ezek a hidnak nevezett építmények lényegében a vizenyős területeken keresztülvezető, gerendaalapozású, deszkaburkolatú útszakaszok voltak.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

Solymár, Vár (MRT 7. k. 25 / 6. lh., KÖH 11417) (Pest megye) Ő, Kk, Kú

A részletes tanulmányt lásd: Feld István: Régészeti kutatások a solymári várban, 2001–2013. In: Kvassay Judit szerk.: Régészeti kutatások Magyarországon 2011–2014. Budapest 2016, 292–315.

209. Somogyvár, Erdészet, Kaposvári út 2. (KÖH 51187)

(Somogy megye) Á, Kk

2012. április 20-án bejelentés érkezett a somogyvári jegyzőtől, hogy a polgármesteri hivatal udvarának egy része régészeti lelőhely, és ott valamikor temető volt. A területen rókák laknak, és az egyik kotorék körül a helyi vadász, feltehetően embercsontokat gyűjtött össze. 2012. május 18-án kimentünk a helyszínre, ahol a jegyző egy dobozban átadott számunkra emberi csontokat, majd megmutatta azt a helyet, ahol a csontok előkerültek. Megállapítottuk, hogy a hely, ahol a csontokat találták, korábban az erdészet épületéhez (ún. Dobogó-rész) tartozott, ahonnan már 1973-ban is kerültek elő Ny–K-i tájolású csontvázak, és ahol Magyar Kálmán 1979–80-ban egy Árpád-kori/késő középkori templom maradványait, valamint ugyanilyen korú sírokat tárt fel. A feltárási nyomai még manapság is láthatóak, egy Ny–K-i irányú kutatóárok tanúskodik róla, amit azóta sem temettek vissza. A terület erősen gázos állapotban van, nincs használatban. A templom környékét, és a rókaodúkat körbejártuk, de további leleteket nem találtunk.

HONTI SZILVIA – VARGA MÁTÉ

51 Gömöri János: Faburkolatú utak maradványai Sopronban és Győrött. *Arrabona* 17 (1975) 91–107.

52 Kiss István: Simontornya krónikája. *Simontornya* 1938, 314–318.; 20–22. jegyzet.

**210. Szajol, Tinóka-ér partja
(KÖH 71701)**

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) **U, B, Sza, A**

A régészeti feltárás két szakaszban történt 2012. február 27.–április 4. és augusztus 6–26. között. Ennek oka az volt, hogy a kezdeti időszakban nem lehetett egy kábelrendszert kiváltani, ezért egy biztonsági övezetet kellett a feltárásunk kellős közepén hagynunk. A feltárást nehezítette az is, hogy a terepen kiderült, a korábbi vasútépítés során, a területen humuszdepót létesítettek. Így azután a feltárás megkezdése előtt, még a felhalmozott földet is el kellett szállítanunk. Így azután a feltárt felület összesen 5187 m² lett, amihez 8024 m³ kitermelt föld tartozik.

A feltárt felületen négy régészeti időszak leleteit tártuk fel. A legkorábbi időszakot a középső neolitikumba tartozó szakálháti csoport emlékménye képezi (Kr. e. 4. évezred közepe). A következő időszak – innen van a leletek túlnyomó többsége – a késő bronzkorból származik, az ún. pre-Gáva-kultúrához köthető település (Kr. e. 8–7. század). Ehhez árkok, gödrök, valamint a falut körülvevő sánc tartozik.

A harmadik időszak a szarmaták települése a 3–4. századból, házakkal, gödrökkel.

Ezeket a településeket túl, előkerült egy avar temető a 7–8. századból.

Mindeztől ezek a lelőhelyek a kutatás számára ismeretlenek voltak. Ebben rejlik a feltárás igazi tudományos értéke.

MADARAS LÁSZLÓ

**211. Szalaszend, Vadászház
(KÖH 90185)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, R?, B?, LT?, Sza?**

A lelőhely a községtől Ny-ra, a Csere-patak ÉNy–DK-i irányú völgyének Ny-i oldalán, a patak menti domboldalon helyezkedik el. Galkó József fedezte fel 2012. április 29-én. A Bélusvölgye Vadásztársaság háza melletti vadföldön, 130×100 m-es területen neolitikus, rézkori és/vagy bronzkori, illetve kelta vagy császárkori leleteket, valamint pattintott eszközöket (köztük egy nagy méretű kőkést) gyűjtött.

CSENGERI PIROSKA

**212. Szedres, Nyárfás-ér
(KÖH 83915)**

(Tolna megye) **Kö**

2012. október 1-jén, Szedrestől DNy-ra, a Sárvíz K-i felén, a Czövek Attila által 2009-ben azonosított középkori faluhelytől É-ra, egy patak elválasztva, újabb dombon találtunk középkori kerámiát a kukoricaföldön. A lelőhely kiterjedését a növényzet miatt nem tudtuk meghatározni.

K. NÉMETH ANDRÁS – CZÖVEK ATTILA

**213. Szeged, Belváros, Dömötör torony
(KÖH 60922)**

(Csongrád megye) **Kk, Ú**

A Móra Ferenc Múzeum 2012. szeptember 6–12. között a Szeged 191. lelőhely É-i szélénél, a Somogyi Béla utca vonalában villamosenergia-ellátáshoz kapcsolódó földmunka során folyamatosan régészeti megfigyelést látott el.

A munkálatok folyamán a nyilvántartott régészeti lelőhely-

től közvetlenül É-ra, egy 250 m hosszúságú, 0,5 m szélességű és 0,8–1,5 m mélységű árkot ástak az utca D-i oldalán húzódó járda mentén. A kitermelt földanyag részben recens feltöltés, részben építési törmelékben gazdag kevert föld volt. A Belvárosi Plébánia épületétől kb. 20 m-re a kitermelt földben egy homokkőből faragott, késő gótikus falpillér eleme került elő. A kőfaragvány környezetében réti mész-kő tömbjeit figyeltük meg, így korábbi tapasztalataink alapján azt feltételezzük, hogy másodlagos helyről, egy újkori épületnek a közműárok által átvágott alapozásából került elő. A lelet a múzeum kőtárában került elhelyezésre.

A Belvárosi Plébánia épületének sarkánál 1998-ban már került elő gótikus nyílászorok töredéke, egy késő középkori kályha omladékával, illetve más 16–18. századi kerámiákkal együtt, de Cs. Sebestyén Károly leírása alapján a plébánia épületének alapozásakor is több kőfaragványt találtak. A 17–18. századi térképek egy nagy méretű, nyilvánvalóan középkori eredetű épületet jeleznek e helyen, mely templom vagy palota egyaránt lehetett.

TÖRÖCSIK ISTVÁN – BEDE ÁDÁM

**214. Szeged, Vár
(KÖH 37508)**

(Csongrád megye) **Kö, Kk, Tö, Kú, Ú**

A „Szeged belvárosi árvízvédelmi rendszer fejlesztése” elnevezésű projekt megvalósítása keretében, támogatott terület-előkészítési projektelemként, Szeged Megyei Város Önkormányzatának megbízásából a Móra Ferenc Múzeum megelőző régészeti feltárást végzett Szeged belvárosában, a szegedi vár egykori területén (Szeged, 15. lelőhely, Szeged, Vár). A feltárás a tervezett mobil gát és a középkori falak feltételezett találkozási pontjait célozta. Így a feltárások a Stefánia parkban (1. ütem), továbbá a Múzeum előtti (2. ütem) parkoló alatt húzódó É-i és D-i várfalak kutatását célozták. A feltárás elsődleges feladata mindkét esetben a visszabontott középkori várfalak pontos helyének és azok mai járószinthez képest számított jelentkezési szintjének a meghatározása volt.

Az 1. ütemet jelentő munkálatokat a Stefánia parkban kezdtük el. A 2012-es szelvény kitűzését a parkban 2010-ben kialakított tesztszelvény⁵³ adatai alapján végeztük el. A feltárás 2012. augusztus 9-én indult előkészítő munkálatokkal és szeptember 12-én zárult. A feltárás 20 munkanapja során kezdetben egy 5×5 m nagyságú szelvényben dolgoztunk, amelyet az É-i várfal előkerülése után biztonsági okokból 6×6,5 m-re bővítettünk. A feltárás meglepetése volt, hogy a Stefánia park mai járószintjéhez képest már 57 cm mélységben egy barokk kori falmaradvány került elő, amely alatt 1,5 m mélyen, a várbontáshoz kapcsolódó törmelékes betöltés alatt rábukkantunk a középkori vár É-i falára. A barokk kori falat a középkori várfal külső peremére építették fel. A K–Ny-i irányban húzódó, feltehetően a 14–15. század fordulóján épült, és az 1879-es nagy árvíz után, 1880–1881-ben visszabontott É-i várfal a jelentkezési szintjén 1,8 m széles volt. A feltárt közel 6 m hosszú várfalszakasz korabeli elbontása lépcsőzetesen történt a Tiszától távolodva. Ennek oka feltehetően az lehetett, hogy a meglévő várfalra a Tisza új gátfalát ráépítették, így erősítve azt. A megmaradt felmenő fal feltárt magassága 3,5 m volt, amelyben 32

53 RKM 2010, 355.

téglaort számoltunk. Így ez az eddigi legnagyobb megmaradt szegedi várfalrészlet, amelyről eddig tudomásunk van. Szerkezete a várt képet mutatta: az É-i várfal külső, vizesárok felőli É-i oldala az alap felé rézsűsen szélesedő volt, míg a belső, várudvar felőli oldala egyenesen lett kialakítva. A falat kívülről övező, árvíz utáni feltöltés alatt a várak betöltését nem értük el. Sikertelenül két, a várfallal egy időben épült keskeny nyílást megfigyelni a várfalon, amelyek egymástól 120 cm-re helyezkedtek el. A külső oldal felé 15 cm-t lejtő, 20 cm széles és 15 cm magas nyílások szerepe kérdéses. Az É-i várfal falazási technikája nem tért el a korábban megfigyeltétől: a fal mindkét szélén ún. futó-kötő sort építettek, amely közé töredékes téglából, kötési rend nélkül rakták a falat. A kutatás nyomán az É-i kerítőfal mellett sikerült még két további várfal maradványát is megtalálni. Mindkettő a várudvar felőli oldalon került elő. A szelvény K-i oldalához közeli vastag, 2,4 m széles fal a jelek alapján egész téglából épült, és a vár K-i falával azonosítható falmaradvány. Egy másik, ettől Ny-ra talált, szintén egész téglából épült falrészlet feltehetően a barokk kori kazamatasor maradványa.

A feltárás eredményeképpen bebizonyosodott, hogy az 1880–1881-ben lebontott középkori téglavár falait a Stefánia park partfal melletti szakaszán nem rombolták le az alapokig, hanem azt 3–4 m magasságban meghagyták. A feltárás fontos eredménye, hogy közel 2 m-rel sikerült pontosítani a középkori várfal helyét a barokk kori felmérések adataihoz képest. A várfalból, valamint a két másik várfalszakaszból vett habarcsmintákból várható koradatok és a felmérések további elemzése reményeink szerint jelentősen bővíthetik majd a vár építéstörténetének ma még kevésbé ismert részleteit.

A feltárás 2. ütemét jelentő szelvénynyitásra a Móra Ferenc Múzeum előtti Móra parkban, a múzeumi parkoló partfal melletti területén, a partfaltól mindösszesen 3 m-re, Ny-ra került sor. Az új területen folytatott feltárási munkák 2012. szeptember 13-án kezdődtek és október 19-én értek véget. A feltárás 37 napja során egy 3×6 m-es szelvényben zajlottak a feltáró munkálatok. A szelvény sarokpontjainak helyét a barokk kori várfelmérések adatai alapján tüztük ki a parkoló bejárata, egy védett hársfa, továbbá egy nagyfeszültségű vezeték által behatárolt szűk területen. Az aszfaltréteg feltörése és elszállítása után a szelvényt érintő áramvezeték miatt már trapézalakban mélyítettük tovább a kutatóárkot. A múzeum épülete előtt, 46–50 cm mélyen a múlt században létesült halpiac járószintjét találtuk meg, amelynek felültén, a partfalra merőlegesen, szerek vágta keréknyomokat sikerült megfigyelni. Tovább mélyülve, 87–96 cm mélyen újabb, de már a Tiszával párhuzamosan futó, markáns szekérnyomokat rejtő járószintet sikerült észlelni. Utóbbi a korabeli árvízvédelmi töltés tetején haladó járművek mozgásával lehetett kapcsolatban. Ezt követően egy vastag, kevert, alapvetően löszös feltöltés következett 3 m mélységig. Itt 3 m mélyen végül előkerült a középkori vár ÉNy–DK-i irányú D-i falának maradványa. Megjelenését a várt vastag bontási törmelék helyett, vékony habarcsos réteg, valamint egy összedobált téglából álló halom jelezte a szelvény D-i sarkában. Ez a jól követhető bontási szint a vár külső oldalán mélyebben, a várfal belső oldalán sekélyebben jelentkezett.

A vár udvarának területén, a fallal párhuzamosan ismét szekér- és azt húzó lovak patanyomai kerültek elő. Minden bizonynyal a várat bontók szekereinek egykori nyomait találtuk meg itt. A kibontott várfal paramétereire jellemző, hogy szélessége a szelvényben 2,4 m volt. A külső oldalán megfigyelt, lefelé

rézsűsen szélesedő téglalapozása 25 cm szélességben jelentkezett. Az elbontott várfal 1,3 m magasan meghagyott álló fala alapvetően téglából épült, bár az alapozáshoz közeli külső oldalán nagyobb faragott kődarabot is beillesztettek a korabeli építőmesterek. A fal szerkezetére jellemző volt, hogy mind a belső mind a külső oldala egyenes falú volt. Külső szélét lépcsűsösen visszabontották. A falazat tégláit a fal külső síkján soronként azonos módon, hol szélesebb, hol laposabb oldalával rakták a falba, majd a két szabályosan rakott külső sor közé törött téglák kerültek habarcságyban. A habarcs gyengébb minőségű volt, mint azt az 1. ütem szelvényben előkerült É-i fal esetében tapasztaltuk.

A szelvényekben előkerült, döntően kerámiából álló leletanyag jelentős része, az első vizsgálatok alapján, az 1879-es árvíz utáni feltöltés korából, azaz a 1800-as évek második feléből származik. Ezek mellett azonban számos középkori töredéket is találtunk, különösen a várfal alapozási szintjéhez közeli rétegből. A feldolgozásra váró leletek között érdekességnek számít egy pipához használt, juhcsontból díszesen faragott, mentes végű szipka, valamint egy német nyelvű felirattal ellátott tájoló fedlapja.

A leletanyag a szegedi Móra Ferenc Múzeumba került, ahol megkezdődött annak restaurálása.

Munkatársak: Pópity Dániel szakmai munkatárs, valamint Molnár Csilla, Gera Róbert, Takács Gábor, Nagy Norbert és Pópity Richárd ásatási technikusok.

FOGAS OTTÓ

215. Szeged-Szőreg, Templom-domb (KÖH 91047, 48332)

Csongrád megye) B, Kk

2012. június 3-án a Móra Ferenc Múzeum a Szeged 156. lelőhelyen, a szőregi Templom-dombon, a templom épületének felújításához kapcsolódó földmunka során régészeti megfigyelést végezt.

A katolikus templom falainak tövében három ponton végeztek földkitermelést, hogy megállapítsák az alapfalak mélységét. Ehhez három gödröt ástak: egyet a sekrestye D-i falánál, egyet a szentély Ny-i oldalánál, egyet pedig a hajó ÉK-i részén. A gödrök egységesen 0,8 m szélességűek és 1,2 m hosszúságúak voltak. A sekrestyénél 0,4 m, a szentélynél 1,5 m, míg a hajónál 1,7 m mélységben találták meg a téglalapozás alját. A kitermelt föld rétegrendje: 5–25 cm vastagságú modern kori építési törmelék; 30–60 cm vastagságú, építési törmelékben gazdag csernozjom talaj; ez alatt egységes, de egyre világosodó és finomodó löszös homok alapkőzet. Továbbá két kis átmérőjű talajmechanikai fúrást is végeztek (egyét a szentély, egyet pedig a hajó mellett), ezek a fentiekkel hasonló rétegződést mutattak.

A bontási munka során a hajó és a szentély melletti gödrökből egy-egy késő középkori cserépedény-töredék került elő másodlagos helyzetből. A templom halmán, elsősorban a D-i és K-i oldal felszínén nagyszámú késő középkori és szőrványosan bronzkori edénytöredéket lehetett megfigyelni. A 18–19. századi kéziratok térképek alapján a halom feltehetően egy természetes magaslat, mely az őskorban további antropogén felhordást kapott.

BEDE ÁDÁM

**216. Szeghalom, Kovács-halom
(MRT 6. k. 11 / 50. lh.; KÖH 6329)
(Békés megye) U, B**

A 2012. évben március 13. és április 14. között folytatódta a Körös Regionális Régészeti Program szeghalom-kovács-halmi (Szeghalom 50. lelőhely) kutatásai. A nemzetközi program 2010-ben megkezdett,⁵⁴ második fázisának célja a neolitikus teltek és az azok körül létrejött településhálózatok kialakulásának vizsgálata, valamint kronológiai, strukturális, funkcionális és szociális összefüggéseik megértése.

A szeghalom-kovács-halmi, az eddigi adatok alapján a középső neolitikum késői periódusában és a késő neolitikum első felében lakott település kiterjedése – bennfoglalva a lelőhely központi részén elhelyezkedő tellt, az attól D-re, Ny-ra és részben É-ra azonosított, intenzíven lakott külső telepet, valamint a lelőhely külső, mintegy 500 m szélességű zónájában megfigyelt, tanyaszerű egységekre utaló épületnyomokat is – a 2012-ben folytatott vizsgálatok eredményei alapján mintegy 70 ha-ra tehető.

A 10×10 – illetőleg alacsony leletintenzitás esetén 20×20 – m-es négyzetháló alkalmazásával végzett felszíni gyűjtések a korábbi években a növényi fedettség, illetve a belvíz miatt vizsgálatra nem alkalmas részekben, valamint nagyobb összefüggő egységekben a lelőhely É-i, K-i és DK-i peremterületein, illetőleg ÉNy-i, legelővel fedett, az idei évben részben felszántott területén zajlottak. A befejezettnek tekinthető szisztematikus gyűjtések összességében mintegy 56 ha megtelepedési viszonyairól szolgáltatott adatokat. A jövő évben a lelőhely erdővel, illetve legelővel borított Ny-i peremén, valamint a Sebes-Körös mai, ásott medrétől D-re fekvő legelőn tervezzük pontosítani a kiterjedést *shovel test* és geofizikai vizsgálatok alkalmazásával.

Az idén a magnetométeres vizsgálatok az elmúlt években egyes részeken kutatásra alkalmatlan D-i és Ny-i területeken, valamint a lelőhely É-i peremén folytatódtak. A felmérések eredményei a D-i és DNy-i részekben a tellt közvetlenül övező, intenzíven használt körzet folytatódását, míg a telltől távolabbi, Ny-i és É-i területeken újabb tanyaszerű épületeket, esetenként azok kisebb csoportjait jelezték. A lelőhely magnetométeres felmérésekkel az elmúlt három évben vizsgált területének nagysága eléri a 37 ha-t.

A tavalyi évben megkezdett, idén további fűrészmintavételekkel folytatódott geomorfológiai vizsgálatok adatainak kiegészítése, a tell és az azt övező egykori folyómeder viszonyának tisztázása, illetve kísérleti jelleggel a lelőhely egyes pontjain a kultúrreteg nondestruktív vizsgálata céljából ERT (Electrical Resistivity Tomography) felmérésekhez is kezdtünk. Összességében mintegy 5 km-nyi, a mai felszíntől számított 12 m-es mélységig adatokat szolgáltatató keresztaszvénnyt vizsgáltunk 2012-ben.

A 2011-ben a lelőhely tellen kívüli részén megkezdett ásatások⁵⁵ három új helyszínen folytatódtak az idei évben. A szisztematikus felszíni gyűjtések és a magnetométeres felmérések eredményei alapján feltételezhető neolitikus épületekre nyitottunk rá két, 10×10 m-es nagyságú szelvényt a lelőhely É-i részén (N1 Block 1), valamint DK-i szélén (SE1 Block 1), illetve egy további, 2×3 m-es szelvényt a telltől közvetlenül Ny-ra eső területen (W1 Block 1).

A telltől É-ra, mintegy 300 m-re egy, a geofizikai vizsgálatok alapján kb. 23–25×7–8 m-es, az egykori Sebes-Körös Ny-i magaspártján állt épület D–DK-i részét vizsgáltuk. A leégett, a leletanyag alapján a korai tiszai időszakra keltezhető épület mintegy 30–40 cm vastagságú paticsomladéka alatt szabályosan, az építmény rövidebb, ÉK–DNY irányú oldalával párhuzamosan sorakozó hasított fa lenyomatokat, alatta pedig átégett – feltehetően a padlószinttel összefüggésbe hozható – tapasztásnyomokat találtunk. Az épülettel egyidős gödör részlete mellett két, az objektum pusztulását követően, de még feltehetően a késő neolitikum időszakában létesített, valamint egy késő bronzkori gödröt is feltártunk.

A lelőhely DK-i peremén megnyitott szelvényen a neolitikus település külső zónájában azonosított épületek egyikét kívántuk vizsgálni. Az alacsony térszínen – a leletanyag alapján szintén a kora tiszai periódusban – emelt, a magnetométeres felmérés alapján kb. 21×6–7 m-es épület átégett paticsomladéka alatt helyenként sikerült azonosítanunk annak padlóját, illetve feltárunk a cölöpszervezetre utaló gödröket.

A telltől Ny-ra, a külső telephez tartozó területen egy épületre utaló anomália középső részére rányitott szelvényben az omladékréteg alatt szintén megtaláltuk a padlószintet, illetve egy gödröt bontottunk ki. A leletanyag alapján ezek az objektumok is a késő neolitikum korai fázisára keltezhetőek.

A tell területén 2011-ben, fűrészminták alkalmazásával, sikertelen kísérletet tettünk Bakay Kornél 1969. évi ásatásának 1., a tell rétegsorát teljes mélységben feltáró szelvényének azonosítására. Az idei évben nagy felbontású Geoeye műholdfelvételek és a tavaly elvégzett földradar vizsgálatok elemzése segítségével azonosítani tudtuk az egykori szelvény helyét. A szelvény É-i, mintegy 4×4 m-es részének újbóli megnyitásával célunk a tell rétegsorának a korábbiaknál pontosabb dokumentálása, valamint mikromorfológiai, pollen, fitolit és C14 minták vétele volt. A megnyitást követően kiderült, hogy az 1969. évi ásatás során valójában nem érték el a neolitikus rétegsor alját, így egy kisebb, kb. 3×1 m-es területen folytattuk a feltárást. Megfigyeléseink szerint ebben a periódusban a kiemelkedést a Körös áradásai rendszeresen elérték, a kiöntésekhez kapcsolható rétegek a hát egyéb, közeli részeiről bemosódott leletanyagot – köztük bükki jellegű edénytöredékeket – tartalmaztak. A rétegsor legalsó kibontott néhány objektum (cölöplyukak, tűzhely maradványa) a tell legkorábbi települési fázisához köthető. Az idei évben elvégzett feltárást, illetve a szelvényfalak tisztítását és dokumentálását a jövő évben követik a mintavételezések.

A projekt 2012. évi kutatásait a National Science Foundation (NSF Senior Grant, NSF-IRES) támogatta.

Szakmai munkatársak: Richard W. Yerkes (Ohio State University), Paul R. Duffy (University of Toronto), Julia Giblin (Quinnipiac University), Hanneke Hoekman-Sites (Florida State University), Apostolos Sarris, Nikos Papadopoulos (Institute for Mediterranean Studies, FORTH, Rethymno), Bóka Gergely, Herendi Orsolya, Parditka Györgyi, Sósuti Kornél (MNM NÖK), Bácsmegei Gábor (Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága), Fogas Ottó (Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága), Guba Szilvia (Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága), Nagy Balázs (ELTE TTK).

GYUCHA ATTILA – WILLIAM A. PARKINSON

54 RKM 2010, 356–357.

55 RKM 2011, 161–162.

**217. Szegi, Ady E. u. 4. (Kakas-domb)
(KÖH 75379)**

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye)

Pa?, U, R, B, LT?, Sza?, Kú

A község ÉK-i szélén, a Bodrog magaspártján fekvő lelőhelyet 2010-ben jelentette be⁵⁶ a porta tulajdonosa, Nagy József. 2012. január 19-én újabb leletek előkerülése miatt végeztünk helyszíni szemlét, melynek során nagy mennyiségű összegyűjtött, részben korszakok szerint gondosan szétválogatott anyagot találtunk. Ezen kívül Nagy József, elmondása szerint kiskertjének DK-i szélén, egy zsugorított csontvázas temetkezést is talált 2011 őszén, egy faültetéshez ástott gödörben. A sírt visszatemette, helyét megjelölte.

A szemle alkalmával a felásott kiskert területén további nagyszámú felszíni telepleletet gyűjtöttünk. A behozott leletanyagban paleolit(?), középső neolitikus (AVK, tiszadobi csoport, bükk kultúra), késő neolitikus (tisza kultúra), kora rézkori (tiszapolgári kultúra), kora bronzkori (hatvani kultúra), késő kelta kori és/vagy kora császárkori, valamint 16–17. századi leletek találhatóak. Említést érdemel a nagy mennyiségű őskori pattintott kő, az őskori agyaggyöngyök, a fehér inkrusztációjú tiszadobi és bükki kerámiatöredékek, az arcos edényekből származó töredékek, a miniatűr edények, a késő neolitikus karcolt és festett kerámia, valamint a rézkori kerámiatöredékek. Jelentős lehet a kelta korból a korai császárkorba átvezető településrészlet is. A lelőhely pontos kiterjedését ez alkalommal sem tudtuk megállapítani, az őskori temetkezés feltárására pedig nem nyílt lehetőségünk.

CSENGERI PIROSKA

Szeleste, Sós-dűlő II.**(KÖH 67203)****(Vas megye) B, Ró, Á, Kö, Kú**

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

**218. Szentbalázs, Falu-rét
(KÖH 85779)****(Somogy megye) Ó, Á, Kö**

2012. augusztus 24-én Berta Gyula kaposvári lakos leleteket hozott be a múzeumba. Elmondása szerint a leleteket Szentbalázson gyűjtötte, a falu K-i végén lévő pálinkafőzdetől D-re, a patak D-i oldalán. 2012. szeptember 3-án újra kimentünk megtekinteni a helyszínt, ahol rossz megfigyelési körülmények között (nagyon száraz, poros talaj, amit nem sokkal előtte társzázhattak fel) mi is találtunk kerámiákat és megállapítottuk, hogy a területen valóban régészeti lelőhely található. A lelőhelyet megközelítőleg teljesen be tudtuk járni. A lelőhelyen viszonylag sok kerámiát lehetett gyűjteni, melyek között többségében középkori, azon belül Árpád-kori kerámiatöredékeket lehetett gyűjteni. Találunk köztük hullámvonal díszes és fogaskerékmintás darabokat is, a peremkiképzések egyszerűek. Ezen kívül kisebb számban, de őskori kerámiát is lehetett gyűjteni. A lelőhelynek az 1:10 000-es térkép alapján a Falu-rét nevet adtuk, míg a Somogy megye földrajzi nevei című könyvben Kenderföld és Nagy-rét vannak ide jelölve.

Munkatárs: Nyári Zsolt technikus.

VARGA MÁTÉ

56 RKM 2010, 357.

**219. Szentendre, Pannónia telep (Új-dűlő)
(MRT 7. k. 28 / 26. lh.; KÖH 11547)****(Pest megye) B, A**

A területen a meglévő szennyvíztelep bővítési munkái előtt végeztünk próba- és megelőző feltárást, 2012. június 6–11. között. Elsőként munkagép segítségével eltávolítottuk a humuszréteget. A munkát nehezítette, hogy a felső 50–80 cm réteg újkori silt volt. A siltreteg eltávolítása után 30–50 cm mély humuszos réteg következett, melynek aljában jelentkeztek az objektumok. A gépi munka után kézi nyeséssel régészeti tükörfelületet képeztünk, melyben 18 objektumfoltot ismertünk fel. A foltok igen sűrűn helyezkedtek el. A bontást a szelvény Ny-i részén kezdtük el, ahol 30–70 cm mély objektumok jelentkeztek. Nagyjából a szelvény közepétől a K-i végéig az objektumok mélysége jelentősen megnőtt, átlagosan 1,5 m-re. Az objektumok mindegyike régészeti korú volt, a középső bronzkori Vátya-kultúra és az avar kor időszakára keltezhető. A leletek között kiemelkedő jelentőségű egy bronzkori öntőforma töredéke. Feltárt terület: 164 m².

Munkatárs: Zimborán Gábor.

RAJNA ANDRÁS

**220. Szenyér, Kertekalja-dűlő
(KÖH 94477)****(Somogy megye) Kö**

A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (a Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum jogelődje) dolgozói 2012 június–júliusában és novemberében végezték a 68-as sz. főút átépítéséhez készített előzetes régészeti dokumentációhoz kapcsolódó terepbejárásokat. Az érintett területről 23 lelőhely volt ismert, ezek területét próbáltuk pontosítani, valamint a korábban bejáratlan területeken újabbakat keresni. A nyári hónapokban a közepesen magas és magas kukoricában, napraforgóban, illetve a szántott területeken, novemberben a korábban gabonával fedett és mostanra felszántott, illetve cukorrépával vagy még nem túl magas repcével fedett területeken tudtunk terepbejárást végezni.

Több lelőhely területét sikerült pontosítanunk vagy módosítanunk, emellett két új lelőhelyet találtunk: Marcalitól É-ra, a Lóki csárdától ÉK-re, Marcali, Lóki-dűlő; Szenyértől és a szenyéri földvartól É-ra, a Szenyér, Kertekalja-dűlő középkori lelőhelyet azonosítottuk.

Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás.

MOLNÁR ISTVÁN

**221. Szigetszentmiklós,
Református templom udvara (Kossuth u. 14.)****(KÖH 91279)****(Pest megye) Á, Kk, Kú**

A Szigetszentmiklói Református Egyházközség a pár évtizede épült temploma mellett közösségi ház építését kezdte meg 2012 júniusában. A templom szomszédságában a Kossuth u. 14. szám alatt végzett földmunkák során kiderült, hogy a kb. 2–2,5 m mélységig kisedett földben számos embercsont található. Ezt észlelve a földmunkákat abbahagyták, és a beruházó református egyházközség értesítette az ügyben illetékes Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságát (=PMMI).

A 2012. július 30. utáni három és fél hónap során, a szigetszentmiklói önkormányzat anyagi támogatásával végzett

leletmentés a PMMI a területen. A feltárás során előkerültek a barokk kori, az 1782. évi türelmi rendelet után épült, viszonylag nagy méretű, É–D-i irányú templom maradványai. Ezt a második világháború során keletkezett sérülései miatt bontották le 1948-ban. A barokk korban, a 18. század előtt, egy kisebb, K–Ny-i irányítású épület szolgált egyházzal a helyieknek, melynek hajója a barokk templom belsejében található.

Feltehetően állt a régi hajó a barokk egyház építéskor. A középkori templom hajójának alapfalait csak nagyjából a korabeli járószintig, míg a szentélyét jóval alaposabban lebontották a 18. század végén. A középkori templom alaprajza és az ásatási megfigyelések alapján az Árpád-kor végére, utolsó századára keltezhető. Több feltárt sír helyzete és leletanyaga arra mutat, hogy ennél korábban is létezett itt temető, és így bizonyosan volt egy ehhez tartozó korábbi egyház is, de ennek nyomait nem sikerült meglelni. A gyülekezeti ház tervezett helyén 270 – nagyrészt a későbbi temetkezések által bolygatott – sír került feltárássra, melyek közül a legkorábbi 1200 tájára, a legkésőbbi 1800 körülre datálható. Az É–D-i irányú barokk templom részben ráépült a korábbi, szisztematikusan elbontott középkori, K–Ny-i tengelyű templom helyére. Ezt valószínűleg a barokk templom építése előtt bontották el az alapozásával együtt, valószínűleg a településen igen nagy kincsnek számító mészke építőanyagért. Ezen épület hajójából kb. 5 m esett a feltárási területre. A hajó É-i oldalán egy igen kicsiny oldalkápolna került elő, mely falait csupán a korabeli járószintig bontották el. Feltehetően ez a kis – a katolikus időszakból megörökölt – kápolna állt a barokk templom építése idején. Feltételezések szerint, talán az Úr asztala és a prédikátor számára nyújthatott védelmet. A barokk templom befejezése után már nem látták értelmét az alapos bontásnak, az alapozás teljes kitermelésének. A középkori hajóhoz csatlakozó szentély alapozási árkat is sikerült megfigyelni, feltárni. A szentély, az árok alapján, először félkörösnek tűnt, de a gondosabb kutatás nyomán kiderült, hogy a nyolcszög három oldalával záródó (támpillérek nélküli) egyházzal van szó. Ez alapján a „középkori” templom szentélyének kora gótikus forma szerinti építése a 13. század második felére, esetleg a 14. század elejére tehető. A temető sírjainak nagy része melléklet nélküli volt, de kb. 10 sírből, a csontokon és a koporsószögeken kívül, egyéb tárgyak, az egykori viselet elemei is előkerültek. A legrégebbre keltezhető leletünk egy ezüst S-végű hajkarika, mely a 11–12. századra datálható. Ez a lelet azt bizonyítja, hogy már a kora gótikus egyház felépülte előtt temetkeztek lelőhelyünkön. Így biztosra vehető, hogy az általunk ismert kora gótikus templom készítése előtt is létezett itt a közelben egy korai egyház az Árpád-kor első felében. Ennek nyomai nem kerültek elő. Lehetséges, hogy fából vagy földből készült sekély alapozással, s így a későbbi építkezések és temetkezések teljesen eltüntették a nyomait. A sírok mellett 14 középkori és újkori objektum is feltárássra került. Köszönettel tartozom Rácz Miklós régész-építész barátomnak az eredmények értelmezésében nyújtott segítségéért.

BATIZI ZOLTÁN

222. Szigetújfalu, Ház-földi-dűlő I. (KÖH 82025) (Pest megye) B

A Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága 2012. február és március hónapokban terepbejárásokat folytatott Szigetújfalu ha-

tárában, a településrendezési terv régészeti munkafelvezetének elkészítéséhez. Korábbi adattári és irodalmi adataink alapján 4 lelőhelyet ismertünk a település határából. Jelen terepbejárásunk során valamennyit felkerestük, de a rossz látási viszonyok (növényzet) miatt egyikről sem tudunk újabb információkat gyűjteni. A terepbejárások során további 21, eddig ismeretlen lelőhelyet sikerült felderítenünk, ezekről bronzkori, kelta (?), szarmata, Árpád-kori és középkori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

A lelőhelyek közül kiemelkedik a Ház-földi-dűlő I. lh., ahonnan a kora bronzkori harangedényes kultúra anyaga került elő. Jelenlegi ismereteink szerint ez a lelőhely a harangedényes kultúra legdélebbi előfordulása a Csepel-szigeten.

Munkatárs: Kovács Dömötör régésztechnikus.

FARKAS ZOLTÁN – KALÁCSKA RÓBERT – PATAY RÓBERT

223. Szirmabesenyő határa (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Ge?

Pusztai Imre önkéntes gyűjtőmunkájának köszönhető az alábbi lelőhelyek megismerése.

Köteles (KÖH 85197): A lelőhely a település határáról DK-re, a Sajó bal partjától mintegy 1,5 km-re, a bejelentés alapján a szántásrét közepén található kis domb. Az előkerült telep a középső neolitikum (bükki kultúra) és császárkori germán(?) idősakra keltezhető. Kiterjedése pontosan nem adható meg.

Tamáská (KÖH 85195): A település határáról K-re, a Kis-Sajó jobb partjától mintegy 460 m-re található. Az előkerült telep a neolitikum időszakára tehető. Kiterjedése pontosan nem adható meg.

HAJDÚ MELINDA

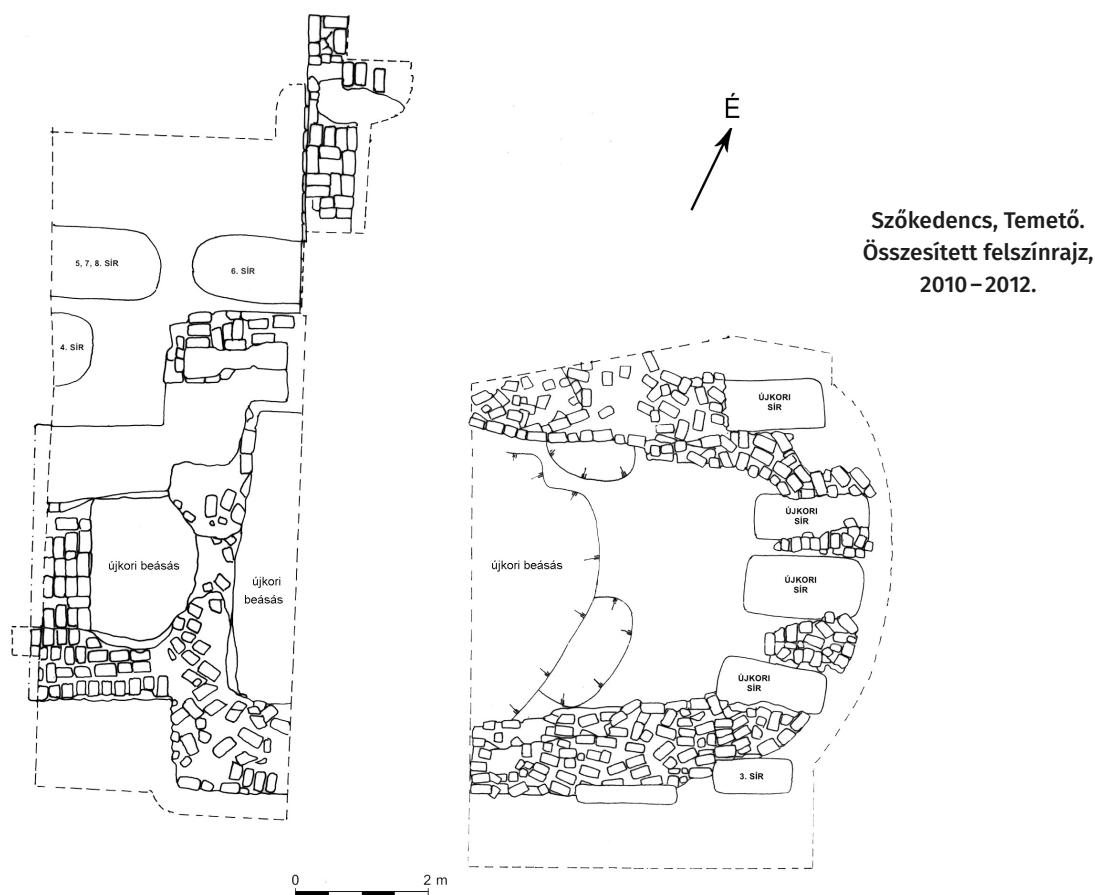
224. Szob, Belterület (MRT 9. k. 26 / 44. lh.; KÖH 11683) (Pest megye) Kk, Kú

Szobon, az Árpád u. 11. szám alatti telken, a Szent László Gimnázium és Diákotthon alagsorának átalakítása kapcsán végzett földmunkák során, 2012 novemberében régészeti objektum nem került elő. A kitermelt földből viszont 14–17. századi, apró, csupán 1–2 cm-es kerámiatöredékek kerültek elő.

BATIZI ZOLTÁN

225. Szob, Közúzó (MRT 9. k. 26 / 27. lh.; KÖH 11666) (Pest megye) R, B, LT

A szakirodalomból ismert lelőhely Szob belterület Ny-i szélén, az országút és az Ipoly közötti alacsony teraszon található. Az 1870-es évek vasútépítéseitől kezdődően számos rézkori, bronzkori és kelta temetkezés, illetve teleplelet került napvilágra ezen a területen, főleg a 20. század első felében, a közúzó telep létesítése során. A lelőhely területén korábban végzett nagyszabású tereprendeázések felvetik annak lehetőségét, hogy a régészeti értékek itt teljesen megsemmisültek, azonban Horváth A. János eredeti feljegyzéseit áttanulmányozva logikusnak tűnik, hogy lehetnek még érintetlen, vagy kevésbé bolygatott részek, vagyis további leletek előkerülése várható. A helyszíni szemrevételezés alapján úgy tűnik, az igazgatósági épület környékén megmaradt az eredeti talajszint, amely az Ipolyhoz közeledvén szintén feltételezhető. A korábbi tereprendeázés láthatóan az egykori „domb tetejére”, annak elpaniózására, továbbá

Szökedencs, Temető.
Összesített felszínrajz,
2010–2012.

a vasúti sínek lefektetésére irányult. A fennálló régészeti érintettség a kerítésen kívüli árokban található kerámiatöredékek alapján is igazolt, de a felszíni régészeti megfigyelés a beépítettség miatt nem lehetséges. A bolygatás mértékének megállapítására régészeti feltárás szükséges.

TANKÓ KÁROLY

226. Szögliget, Szádvár (KÖH 16815)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, Kk, Kú

A Szádvárért Baráti Kör kezdeményezésére, valamint sikeres műemlékvédelmi pályázatának köszönhetően, 2012. július és augusztus hónapokban ismét lehetőségünk nyílt tervésítés folytatására megyénk legnagyobb alapterületű várának területén.

Ennek során a belső vár egyik magasan álló D-i várfalszakaszának környezetében végeztünk kutatást. A K-i végében középkori ablak- vagy lőrésnyílás részleteit, míg Ny-i végében nagy méretű kiszakadást tártunk fel, és ehhez kívülről egy árnyékszékaknát magában hordozó falazat külső és belső oldalán is végeztünk régészeti feltárást. A külső oldal kiromlásának tisztítása közben derült ki, hogy ott egy komoly mértékű, mintegy 4×3 m kiterjedésű, az alapozás aljáig lehatoló sérülés található a várfalban, egy ponton maga a 1,5 m vastag várfal teljesen át is szakadt. A belső oldalon egy, a falhoz utólagosan épített dongaboltozatos pince részleteit tártuk fel. 2012 augusztusában, immár harmadik alkalommal nyílt lehetőségünk egy egyhetes tervésítés folytatására. Az alapvetően a külső vár területén kijelölt kutatási területeken számos érdekes építészeti

elem, valamint tárgyi emlék került felszínre. A főkapu melletti épület kutatására kijelölt területen feltártuk a kései, 17. századi kapuépítmény belső falát, alapozását, valamint egy eddig még csak részleteiben értelmezhető nyílást is. A várudvar területén, a D-i várfalhoz kapcsolódóan egy újabb cserépkályha alapozásának maradványaira bukkantunk, melynek környezetéből szép számban kerültek elő, elsősorban 16–17. századi kerámiák, kályhacsempék, egyéb használati tárgyak. A várudvaron nyitott kutatóárkok feltöltési rétegeiből késő középkori, a sziklák közeiből őskori (bükki kultúra) leletanyag került felszínre.

GÁL VIKTOR

227. Szökedencs, Temető (KÖH 46613)

(Somogy megye) Á, Kk, Kú, Ú

Szökedencs község Somogy megye Ny-i részén, a zalai megyehatárhoz közel, Marcalitól 12 km-re, Ny-ra található. A mai településtől nagyjából 800 m-re, K-re van a temetője, ahol egykor a falu temploma is állt. A település a budai káptalan birtoka volt, de világi birtokosai is ismertek. A templom első említése 1332-ben, a pápai tizedjegyzékben történik. A török alatt pusztult el.

Az épület kutatható részeinek feltárását 2010-ben kezdtük el.⁵⁷ A munkálatok megkezdése a temetőben álló, egykor a templom mellé ültetett 700 éves hársfa megvédésére irányuló mun-

57 RKM 2010, 372–373.

kálatokhoz kapcsolódott. A hársfa megóvása céljából szükségessé vált a fa gyökérzetének földdel való elfedése. Egy alacsony fallal vették körbe, ennek építése előtt alapot ástak, körülárkolták. A munkát szakfelügyeltük, majd a templom kirajzolódó nyomai alapján egy tanúfallal kettéosztott területet jelöltünk ki, ahol 2010 októberében egy téglából épült, félköríves szentélyzáródású templom alapozásának K-i részét tártuk fel.

2012-ben a település vezetése kérte, hogy ássuk ki a még hiányzó, és feltárható területet. Ennek költségeit fedezték, és közmunkásokkal is segítették a feltárást. A munkát a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (ma már Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum) dolgozói 2012. augusztus 13–21. között végezték. Egy kezdetben tanúfallal kettéosztott, 3,8×10 m-es szelvényt jelöltünk ki. A szelvény szélességét az újkori temető sírjaihoz meghagyott biztonsági sáv szabta meg. Az É-ről csatlakozó sekrestye Ny-i falát is megpróbáltuk követni. DNy-on ki is bontottuk az alapozásig, de máshol – a fa gyökérzetének védelme miatt – csak leásással kutattuk. Az É-i fal indítását is megtaláltuk, a többi része a fa gyökérzete miatt nem volt kibontható.

A 19. században a romos, és már talán részben el is hordott templom falait nagyobb részt kiszélezték, a belsejét valamikor ekkor szétásták, valószínűleg nem sokkal később egy egyengetést is végeztek. Több újkori sír bolygatta a területet. Középkori külső járószintet nem tudtunk megfigyelni. A templom belsejében, kisebb területen, nem sokkal az altalaj felett, az alapozás tetejével nagyjából egy szinten kissé rendszertelenül elhelyezkedő, lapjukkal lehelyezett téglákat találunk, ami az egykor kialakított padló maradványa lehet.

A feltárás eredményei alapján az épület több periódusát valószínűsíthetjük. Első lépésben – feltehetően valamikor a 12–13. században – egy félköríves szentélyzáródású, NyDNy–KÉK-i tájolású templom épült. Alaprajza nem egészen szabályos, az É-i részen mintha jobban kiszélesedne, de a fa gyökérzete miatt ez a rész nem volt rendszeresen kutatható. A sekrestye fala is itt indult. Sajnos főleg az alapokat találtuk meg. Mindössze a hajó ÉNy-i sarkánál maradt 2-3, a DNy-i saroknál és a D-i falon 1 téglasor a felmenő falból is. A hajó alapozása téglasorokból és közéjük döngölt agyagból állt. Az alap 120–140 cm széles volt, nagyjából 130 cm, (7-8 téglasor) mélyen maradt meg. 14–15×30×5–6 cm nagyságú téglákkal alapozták. A széleken egész, szabályos hosszanti helyzetű, a sorok közepén töredékes, szabálytalan helyzetű téglákat használtak. A téglasorok közé agyagot döngöltek, ez 4–8 cm széles. Az ÉNy-i sarkánál érzékelhető volt egy vékony meszes réteg az alapozás tetején, a falak alatt. A habarcsba rakott téglából készült felmenő falak megtalált maradványai az alapozás széléig értek, 120–130 cm szélesek voltak. Tégláik hasonlóak, mint az alapban. A két ásatási évad eredményei alapján a templom külső mérete 10,2×7,2 m, a belső átmérője 7,6×4,6 m körül lehetett.

Feltehetően valamivel később egy téglalap alaprajzú, 2,5×4,1 m-es külső, nagyjából 1,3×2,5 m-es belső átmérőjű Ny-i torony épült a templomhoz. Bekötötték a hajóba, a K-i falát a templom Ny-i fala jelentette. A torony alapozása hasonló, mint a hajóé, 120–130 cm széles. A D-i és É-i fal alapozása magasabban, szinte teljesen megmaradt, a Ny-ié, egy újkori beásás miatt, nagyobb részt megsemmisült, csak 2 sor maradt meg. Az alapozás tetején itt is követhető egy vékony meszes réteg. A téglák hasonló méretűek, mint a hajó alapozásánál, de szabályosabban, szorosabban állnak. Kevesebb fél téglát használtak, azokat is szorosan összeillesztették. Az alapozás 110 cm

mélységű. Egy kb. 10 cm-es, kissé téglatormelmékes agyagréteg felett volt 9 sor téglá, közöttük 4–8 cm-es tapasztás. A torony és a hajó alapozásának téglasorai nem teljesen egy magasságban fekszenek, közöttük 10 cm-es rés is van, ez azért áruklódó, mert különben a toronyalap téglái szorosan helyezkednek el. A torony D-i fala alatt kevertebb a talaj és nem az altalajra rakták az alapozást. Csontokat – amennyire alá tudtunk bontani – nem találtunk az egyenes falú beásás betöltésében, de feltehetően sír lehetett. Mindez arra utalhat, hogy feltehetően egy későbbi fázisban – talán az Árpád-kor végén – és nem a templom többi részével együtt épülhetett a torony.

Később – feltehetően a 14–15. században – a hajó É-i falához egy sekrestye épült. Mivel az elmúlt évszázadokban a fa gyökérzete jórészt benötte az épületrész területét, annak csak kis részleteit bonthattuk ki. 2010-ben a K-i falának indulását, majd 2012-ben a Ny-i falát is megtaláltuk, utóbbi viszonylag magasán, 6 téglasornyira megmaradt. Sajnos a fa gyökérzetének védelme miatt, csak a DNy-i részét tudtuk teljesen feltárni, máshol csak az irányát és hosszát próbáltuk meghatározni, az épületrész ÉNy-i sarkát megtalálni. A többi része – É-i és K-i fala, valamint a helyiség belseje – a fa gyökérzete miatt nem volt kibontható. A Ny-i fal 3,9–4 m hosszúnak bizonyult, így egy nagyjából 4×5 m-es, téglalap alaprajzú épületrészre gondolhatunk. Az alap 90 cm, a felmenő fal kissé keskenyebb, 70 cm széles volt. A sekrestye alapozásában 40 cm-es agyagréteg felett, 7 sor habarcsba rakott téglá volt, majd a felmenő fal kissé keskenyebb maradványai következtek. A sekrestye alapjában és felmenő falában 24×12×5–6 cm-es téglák voltak, kisebbek, mint a többi épületrészénél. A habarcs 1–1,5 cm vastag. A sekrestye ÉNy-i végén egy 54×60 cm-es támpillér alapozása volt. Ez 32×14–15 cm-es, a sekrestyéjénél nagyobb téglából állt.

A középkori temető több, egymást is metsző, melléklet nélküli sírját is feltártuk. *(Az illusztrációt lásd a 97. oldalon!)*

Az épület az Árpád-korban épülhetett. Méretei, építőanyaga, technikája és a bővítés fokozatai tipikusnak mondhatóak a térségben, igazi különlegesség viszont az egykor mellette álló fa fennmaradása.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

228. Tard, Tatárdomb (KÖH 72343)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2012 márciusában, a BORBAS (Borsod Region Bronze Age Settlements) Projekt keretén belül, roncsolásmentes régészeti kutatásokat végeztünk a lelőhelyen. A Lator-patak völgyének teraszán, összetett szerkezetű, többretegű bronzkori településen végeztünk geofizikai vizsgálatot 5 ha területen és intenzív felszíni leletgyűjtést 2 ha területen. A bronzkori települést a hatvani időszakban alapították. Ekkor a központi településrész egy kör alakú, széles árok fogta körül. A fűzesabonyi időszakban ezt az árkot É-i irányba kibővítették, és félkör alakúra formálták úgy, hogy a félkör végei a teraszról levezető természetes horpákba lettek bekötve. Ezáltal a belső települési mag megnövekedett a település második fázisában. Az árkon kívüli területen félkör alakban, magasabb térszínen, két sorban házak maradványait mutatta ki a geofizikai felmérés és a felszíni leletanyag sűrűsödése. Az intenzív külső települési egységet egy keskenyebb félköríves anomália zárja, mely a felszínen nem látható. Egy keskenyebb árok vagy paliszádfal alapozásának

maradványa lehet. Ezen kívül csak 1 ház maradványa látható, és egy gödrös települési részt sikerült kimutatni. A település teljes nagysága több mint 10 ha. A terület légi fotója a Civertán Bt. jóvoltából rendelkezésünkre állt. A légifelvétel mintázata mindenben egyezik a geofizikai kép által mutatottal. Az intenzív terepbejárás a lelőhely szántás általi erős roncsoltságát mutatja. A leletanyag igen gazdag, feltűnően nagy számban találtunk miniatűr állatfigurákat, kocsikerékmodelleket, agyagkorongokat, hordozható tűzhelyek töredékeit.

A terület 3D modellje földi geodéziai felméréssel készült.

Munkatársak: Tobias L. Kienlin, Pusztai Tamás, a miskolci Herman Ottó gimnázium, a kölni és a Miskolci Egyetem diákjai.

PUSZTAINÉ FISCHL KLÁRA

229. Tarpa határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **B, V, Sza, Á, Kö, I**

2012 májusától a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez terepbejárásokat és próbafeltárásokat végeztünk. A bejárás során Hetefejércse és Tarpa határát, elsősorban a Téb-erdő DNY-i csücskét érintettük a megfigyelésekkel.

Derenye-hát délkelet (KÖH 84147): A lelőhely Derenye-hát kelet lelőhelytől kissé D-re, a Derenye-csatorna D-i kis kanyarulatában, egy K–Ny-i kiemelkedés K-i felén található. A területen bronzkori, császárkori és kevés Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely közepes intenzitású, 184×128 m nagyságú, és ÉNy–DK-i irányú.

Derenye-hát kelet (KÖH 84151): A Derenye-hát K-i szélén, a Derenye-csatorna kanyarulatának ÉNy-i partján található egy gyenge intenzitású Árpád-kori és középkori lelőhely. A lelőhely nagysága 88×58 m, K–Ny-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő déli része (KÖH 84163): A Derenye-kerület dűlő D-i felén találtuk, a hetei–tarpai úttól É-ra. Határait a magas kukorica miatt nem sikerült pontosan meghatározni. A területen kevés császárkori és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely nagysága 60×5 m, Ny–K-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő északi része (KÖH 84157): A Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i részétől nem messze, a KÖH 52079-es lelőhelytől D-re, a Derenye-csatorna É-i ívének D-i magaspartján végig fekszik. Ezen a részen késő bronzkori és császárkori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely közepesen intenzív, nagysága 345×104 m, ÉNy–DK-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i része (KÖH 84149): A lelőhely Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i csücskében, a Derenye-csatorna szűk kanyarulatában a magasparton található. A lelőhely az egész kanyarulatban szétterjeszkedik, és eléggé intenzív. A területen császárkori telep nyomaira bukkantunk. A terület nagysága 282×176 m, ÉNy–DK-i irányú.

Kerek-rét (KÖH 85697): Az ismert lelőhelyet anyagnyerő létesítése érinti, ezért volt szükség a próbafeltárára, amit 2012. augusztus 13–14. között végeztünk el. Az ásás során 3 árkot, 6 gödröt, 1 cölöplyukat és 1 kutat tártunk fel, melyek a késő császárkorra, a Bereg-kultúra időszakára tehetőek. Több pecsételt kerámia töredéke került elő.

Tivadar, Dobra farka (KÖH 52074): Az ismert lelőhelyet töltésépítés veszélyeztette, ezért volt szükség a próbafeltárára, amelyet 2012. július 24. és szeptember 3. között végeztünk el. A lelőhely a Dobra-patak É-i partján fekszik. A feltárt jelenségek száma 115 volt, melyek a Felsőszöcs-kultúra és a Bereg-kultúra időszakára tehetőek. Előbbiből 3 cölöplyukat, 9 gödröt, 2 házat,

1 járószintet, 1 kutat és 2 sütőkemencét bontottunk ki. Utóbbiból 1 árkot, 31 cölöplyukat és 12 gödröt, valamint 7 kérdéses korú gödröt dokumentáltunk. Több pecsételt kerámia is előkerült. A cölöplyukak elhelyezkedési rendje házformákra utal. Kiemelkedő jelenség az 1. objektum volt, mely egy nagy méretű járószintnek mutatkozott, de leletanyagot csak a felső 20 cm tartalmazott. Ez alapján a Felsőszöcs-kultúra időszakára datálható. Később kiderült, hogy a jelenség alsó része egy egykori kiszáradt patakmeder volt, melyet a II. katonai felmérésen is ábrázolnak. A műszeres leletfelderítést Bacskai István végezte, mely során 2 bronztű töredéket talált.

Urai-dűlő (KÖH 52081): A lelőhely kissé vizenyős területen fekszik, ahol 101 db jelenséget tártunk fel, a 2012. május 30. és július 5. között elvégzett próbafeltárással. A leletanyag alapján a telep a késő bronzkor–kora vaskor fordulójára tehető. Késő bronzkorra datálható jelenségekből 1 árkot, 1 cölöplyukat, 32 gödröt, 1 házat és egy kutat, míg kora vaskoriakból 1 cölöplyukat, 2 gazdasági objektumot, 18 gödröt, 3 házat és 2 kutat dokumentáltunk. Előkerült további 4 árok, 15 cölöplyuk, 18 gödör és 1 ház, ezek datálása leletanyag hiányában bizonytalan. A műszeres leletfelderítést Bacskai István végezte, aminek során egy római dénárt talált az ásástól távolabb.

Munkatársak: Bocz Péter, Cseppentő Zoltán, Linzenbold Attila, Pintye Gábor, Vizler Csaba.

TOLDI ZOLTÁN

230. Tarpa, Nagy-hegy

(KÖH 80763)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **H**

2012. július 2–6. között, a címben jelzett helyen, egy honfoglalás kori sírt tártunk fel. A sír az 1975-ben talált – ugyanilyen korú sírtól – mintegy 6–7 m-re került napvilágra.

A Ny–K tájolású sírban egy előkelő harcos nyugodott. Lábainál került elő lovának koponyája a lábsontokkal. Közélemben találtuk meg a két kengyelt, a zablát és a hevedercsator. Bal oldalán egy íjtegez maradványai feküdtek, benne több nyílcsúccsal. Ruházatát aranyozott ezüsből készült négyszögletes kaftánveretek, valamint a szintén aranyozott ezüsből készült övveretek ékítették. Jobb kézfejnél ezüsből készült, filigránnal és granulációval díszített gyűrűt találtunk. A kutatás szempontjából különösen jelentős az a tény, hogy az övveretek alatt szinte teljes épségben megmaradt a bőrből készült öv, míg a mellkas bal oldalán jelentős mennyiségű szervesanyag-maradvány került napvilágra. A leletek a Jónás András Múzeumba kerültek.

JAKAB ATTILA

231. Taszár, Vasút mellett

(KÖH 48446)

(Somogy megye) **Ő, Kö**

2012. március 2-án terepbejárást végeztünk a lelőhelytől É-ra, a 61-es sz. út É-i oldalán. A frissen vetett területen, jó észlelési körülmények között, viszonylag ritkán, kevés őskori és középkori kerámiát lehetett gyűjteni, valamint találtunk egy kicsi kovapattintéket is. Ez alapján megállapítható, hogy a lelőhely kiterjed É felé is a 61-es sz. út túloldalára.

Munkatárs: Aradi Csilla régész.

VARGA MÁTÉ

232. Tápiósele, Tűzköves**(KÖH 57580)****(Pest megye) B, Á, Ú**

A Tápió mente szennyvíztisztítási és elvezetési rendszerének kiépítése és fejlesztése projekt részeként, Tápiósele mellett, egy szennyvíztisztító telep létesült. A kijelölt terület regisztrált régészeti lelőhelyre esik, így 2012 novemberében és decemberében próba-, illetve megelőző feltárást végeztünk. A munkálatok során mintegy 62 objektumot tártunk fel, amiket három korszakba soroltunk. A legkorábbi egységet a késő bronzkorba datálható 22 jelenség képezi. Ezek közül a legtöbb tárológödör, de van közöttük 2 kút, 3 agyaggyerő-gödörbokr is. Belőlük nagy mennyiségű, kézzel formált házikerámia, grafitos finom kerámia és állatsont került elő. A beruházási területen mintegy 30 Árpád-kori objektumot tártunk fel. Ezek egy fejlett településre utalnak, mivel a jelenségekből 4 a klasszikus, négyzetes formájú, kemencével és füstelvezetővel rendelkező, félig földbe mélyített lakóházak csoportjába tartozik. Ezek közül egynek megtaláltuk a bejáratánál található oszloprendszer nyomait is. Ezekon kívül 2, kemencével rendelkező, kisebb méretű műhely, és egy 4 kemencével ellátott munkagödör is előkerült. A telep objektumaiban csigavonalas és rádlimitás fazéktörödékek, valamint állatsontok voltak. A fennmaradó jelenségek az újkorban a területen levő juhakol, és az 50-es években létesített paradicsomfeldolgozó nyomai.

FARKAS ZOLTÁN

233. Tázlár, Templomhegy, „Pusztatemplom”**(KÖH 35625)****(Bács-Kiskun megye) Sza, Á, I**

Az „Árpád-kori–késő középkori temető, valamint templom feltárási folytatása (Tázlár-Templomhegy)” címmel, a BKMMSz-el együtt, a Nemzeti Kulturális Alaphoz benyújtott pályázatunk támogatást nyert 2012-ben. A kutatást az NKA 3234/00211 pályázati azonosítószám alatt nyilvántartott engedélye alapján végeztük el. Az NKA Építőművészet és Örökségvédelem Kollégiuma 2012. júniusi ülésén 2400000 Ft támogatást ítél meg pályázatunk számára, illetve további 815000 Ft-tal Tázlár Község Önkormányzata, 215000 Ft-tal pedig az Ásatárs Kft. támogatta a munkát. A tervésztést 2012. szeptember 25. és október 15. között végeztük el.

A lelőhely a Soltvadkertre vezető műúttól közvetlenül É-ra, a Pedro-Boat holland hajógyártól közvetlenül Ny-ra terül el. A környék egyik legismertebb régészeti lelőhelye, melyet a népnyelve Templomhegy néven örzött meg. A területen a módszeres kutatások 2003 előtt még nem folytak. 2002-ben, a nagy kiterjedésű homokdombon ipari parkot kívánt létesíteni a tázlári önkormányzat. Az ehhez kapcsolódó területrendezés során kerültek elő az első sírok. Ennek bejelentése nyomán, 2003–2004-ben, Gallina Zsolt vezetésével, mintegy 5000 m²-t kutattak meg, és 376 régészeti objektumot tártak fel.⁵⁸ A lelőhely legkorábbi korszaka a szarmatákhoz (egy 2–3. századi falu, egy 3–4. századi temető, és egy a már a hun korba hajló, 4–5. századi település nyomai); egy későbbi fázisa az Árpád-korhoz volt köthető. A településobjektumok mellett a templom körüli temető 52 sírját is feltárták, melyekben igen kevés melléklet (hajkarikák, gyűrű, 1210–20-as években vert friesachi dénár) volt. Már ak-

kor kiderült, hogy a temetőt egy markáns, 2–3 m széles árok övezte, melyből számos vasszerszám: balta, kapa, sarló, ajtóvasalás; számos középkori téglá; nagy mennyiségű, nagyobb és égett kötőredék, köztük sok faragott kváderkő került elő, ami a templom erőszakos pusztulására utalt.

A tervésztés során a lehumusztolt, 9 m széles és 55 m hosszúságú, Ny–K-i és a 2 m széles, É–D-i irányú szelvényben, 674 m²-en, összesen 219 objektumot, illetve a nyelési szinten jelentkező, bolygatott emberi vázmaradvány jelentkezett. Ezek közül 13 szarmata településobjektumot (9 gödör, 2-2 épület és árok), illetve az Árpád-korhoz köthető 13 gödröt, 4 árkot, 3 épületet, 2 cölöplyuksort, 130 temetkezést és a templom falának 2 szakaszát volt lehetőségünk feltárni. Az említett objektumok mellett további 9 olyan településobjektumot (6 gödör, 3 cölöphely) is dokumentáltunk, melyek korát leletanyag hiányában nem tudtuk korszakhoz kötni. A Ny–K-i irányú szelvény ÉNy-i és É-i középső részén és az É–D-i irányú szelvényben, mintegy 45 sírt nem tártunk fel, ezeket visszatettük a foltokumentáció után.

A lelőhely legkorábbi objektumai szarmata korúak voltak. Két félig földbe mélyített épület (404., 415. obj.) helyezkedett el a megnyitott felületen, azonban a házak méretét egyik esetben sem lehetett meghatározni, mert mindkettőt vágta a 12. sz. széles Árpád-kori árok. Mindkét épületben megtaláltuk az igen mély, kítapasztott falú cölöphelyeket, melyek a nyeregetető tarthatták. Az egyik ház alján a keményre letaposott padlót is rögzíteni tudtuk. A feltárt gödrök kerek alakúak voltak, faluk méhkas alakú. A 395. árokból került elő nagyobb mennyiségű, a 4–5. századra keltezhető leletanyag (pl.: meredek falú tál), illetve a 2 épületből ennél valamivel korábbra keltezhető, korongolt és kézzel formált edénytörödékek láttak napvilágot.

Az Árpád-kori temető sírjainak egy részét korábbi, félig földbe mélyített épületekre (464., 468. obj.) ásták. Ugyanakkor voltak olyan településobjektumok (pl.: 12., 408., 450. obj.), melyek vágták a temetkezéseket. A településobjektumok közül a legjelentősebbek a megnyitott felület Ny-i részén feltárt épületek voltak. A 408. ház K-i és DK-i részén 2 szögletes alakú kemencét bontottunk ki, melyek közül az egyiket a templom falából származó téglákkal rakták körbe. A ház padlójának elbontása után, az É-i, a D-i és a K-i fal mellett, kb. 10 cm széles, falbélést tartó árkot, illetve közvetlen mellette kisebb méretű cölöplyukakat figyeltünk meg. A 463. és a 468. házakban a tetőt tartó cölöphelyek mellett egy-egy kemencét is kibontottunk. A 468. házban és annak környékén összesen 31 cölöphelyet dokumentáltunk.

A templom körüli temetőben, a feltárt 130 temetkezés mellett, még legalább 30–50 sírral számolunk az idén megnyitott szelvényben. A temető teljes, eredeti sírszámát nagyon nehéz megbecsülni, hiszen a temetőnek még csak kis részét ismerjük, továbbá számos sír elpusztult már az intenzív földművelés, kincskeresés, földelhordás során, de biztos nem tévedünk, ha ezt bőven ezer fölé tesszük. A sírok túlnyomó többsége nem a megszokott Ny–K-i irányban volt tájolva, hanem DNy–ÉK, sőt D felé elhajolva, azaz a fej volt DNy–D-i irányban. A két tájolási csoport (Ny–K, DNy–ÉK) közül a DNy–ÉK-iek rendre későbbiek voltak a másikkal. Ez a jelenség talán az eltérő népességre utalhat, habár a két csoport közötti szegényes leletanyagban nem volt különbség megfigyelhető. A sírgödrök alakja általában hosszúkás ovális volt, faluk egyenes, meredek vagy befelé enyhén rézsús. Több esetben is megfigyeltük, hogy a sírok alja vagy néha a fala is kemény

58 RKM 2003, 300–301.

lősös, feltehetően kitapasztolt volt. A többretegű temetkezések közül a magasabban fekvő sírok esetében a homokdomb erőteljes pusztulása miatt, illetve más temetkezések esetében a szuperpozíciók miatt nem volt érzékelhető a sírgödör betöltése és alakja. Három sírnál figyeltünk meg padmalyt, melyet a sírgödör bal, azaz a K-i oldalára ástak.

Mindösszesen 1 sírban találtunk koporsószeg-töredéket famaradvánnyal, illetve további 2 temetkezés betöltésében volt faszénmaradvány, mely nem feltétlenül utal koporsós temetkezésre. Míg az egyik sírban kisebb faszénmaradványt figyeltünk meg, addig egy másik sírgödörnek az alja teljesen faszénes volt, mely a temetést megelőző tisztító-szertartásra utalhat. Az elhunytak szorosan a test mellett fekvő, felhúzott vállú kartartása miatt több esetben feltételezhető a halotti lepel használata. Az elhunytakat nyújtott helyzetben, háton fekvé temették el. A kartartás is általánosnak mondható: mindkét kar a test mellett helyezkedett el, de néha előfordult az is, hogy az egyik kart a test előtt behajlították. A kézfejek a combcsontok mellett vagy a medencéken voltak. A megszokott fektetések mellett azonban néhány rendellenes temetkezést is feltártunk. A rendellenes temetkezések érdekessége, hogy az elhunytak nagyobb részben idős egyének voltak. Előfordult az elhunyt bal oldalra fektetése, vagy a lábainak enyhe, illetve erőteljes felhúzása és a karok könyökben történő derékszögű behajlítása is.

A sírokból bronz és ezüst, egyszerű, egymásra hajtott végű- és S-alakú, sima vagy bordázott végű hajkarikák, egyszerű bronz és ezüst huzalgűrűk, illetve egy-egy sírból ezüstobulus, vas koporsószeg-töredék és egy ásópapucs került elő.

A nehéz életet élő, és kétkezi munkát végző népesség csontjain számos patológiás elváltozás (kar-, láb- bordatörések, erős izomtapadások, reumás betegségek) figyelhető meg. Az egyik, rendellenes módon eltemetett férfi agykoponyáján erőteljesen kiugró (tumorra utaló) csontelváltozást figyeltünk meg.

A temető feltárása során már most kiderült, hogy az Árpád-kori és a talán később is használatba vett sírmezőt és a templomot hármass körárok övezte. Az árkok a temető aktuális határait is jelezték, de feltehetően védelmi funkcióval is bírtak. Ez igen ritkának mondható, de a nem távoli Csengelén is hasonlókat figyeltünk meg. Sírokat azonban az árkokon kívül, azokban, és azok alatt egyaránt találtunk, ami arra utal, hogy a temető fokozatosan terjeszkedett, bővült és nőtte ki magát az árkokon kívül is. A külső árok (12. obj.) egy 90–110 m átmérőjű területet övezhetett. Ebben az árokban számos érdekes leletet, vasszerszámot, ép malomkővet, a broncsos favödrot, a templomból származó faragott kő- és téglatöredéket leltünk. Az árok alsó részén megfigyelhető égett, faszénes, feltehetően a tatárjárás időszakából származó pusztulási rétegben leégett épület deszkafalai is az árokba dőltek. A középső árokban (450. obj.), az É–D-i és a Ny–K-i irányú szelvények találkozásánál 9 ép és összeroppant edényt (bekarcolt csigavonal díszes fazekakat és bográcsokat), illetve az edénydepótól Ny-ra egy hasra fektetett, hátra kötözött kezű, fordítva tájolt férfi csontváza (441. obj.) is előkerült. Az elhunyt a némileg feltöltődött árokban, az árok aljától 30–40 cm-rel magasabban feküdt. A vázzal egy szinten egy lefelé fordított, bekarcolt csigavonal díszes edény, egy vaskés, faragott templomkövek, továbbá az elhunyt koponyája mellett 5 vassarló feküdt egy kupacban.

Egy É–D-i irányú kutatószelvényvel tisztázni kívántuk a templom helyét is, amire eddig számos közvetett nyom (a felszínen található nagy mennyiségű kő és téglatöredék, embercsontok, templom körüli temető, körárokrendszer) utal, de

az eddigi feltárások még nem érintették. Most sikerült megtalálnunk a templomot és kis részletét fel is tártuk. De az utolsó pillanatban, mert csak alapozási árkának alja rajzolódott ki, igaz az nagyon szépen, szabályosan. Egy nagyobb talajrendezés, vagy mélyszántás már örökre eltüntette volna azt. A 9 m szélességű, tehát nagyinak mondható falusi templom alapozása réti mészkőből és beléoltott mészből, felmenő falai réti mészkőből és téglából készülhettek. Az idő azonban eltüntette a falak nyomait. A templom pusztulása után a lakosság széthordta azt. A II. József kori I. katonai felmérés már nem tud róla, de a nép nyelvén megőrződött annak helye. Érdekessége a templomnak, hogy nem a megszokott K–Ny-i irányban építették meg, azaz a szentély nem K felé volt, hanem ÉK–DNy-i irányban volt a hossz tengelye. Ez magyarázatot adhat a sírok nagy részének DNy–ÉK-i tájolására is.

A megtisztított, restaurált, beletárolt leletanyag a Thorma János Múzeumba (Kiskunhalas) kerül.

Munkatársak: Barta Gábor és Móricz Róbert ásatási technikusok, Mihácz-Pálfi Anett régészhallgató (SzTE), Szabó Gábor, Antal Balázs, György Ferenc (Ásatárs Kft), Veres-Balogh Erzsébet, Hegyi Tibor és Ajtai Zoltán kézi földmunkások.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

234. Tiszadada, külterület útépités

(KÖH nyilvántartásban nem szerepel)
(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) U?

Régészeti helyszínelést végeztünk Tiszadada külterületén, a Tiszadobra vivő műút D-i oldalán, ahol egy 1145 m hosszú és 5 m széles út építését kezdték meg. A humuszt 20–40 cm vastagságban termelték le a már meglévő földútról. A kevert, barnássárga homokos altalajban nem találtunk régészeti értékkel rendelkező tárgyakat, talajelszíneződéseket. A terület újkori épülettörmelékkel, szeméttel szennyezett: téglá, háztartási hulladékkal.

Az út K-i oldalán repce, a Ny-i oldalán friss vetés található. A Ny-i oldalt bejárva, az egyik kisebb homokdombon egy őskori lelőhelyre, feltehetően egy neolitikus településre bukkantunk. A leletek a területen áthaladó magasfeszültségű vezeték D-i oldalán kerültek elő. A lelőhely az úttesttől kb. 5 m-re kezdődik, és a terület földrajzi adottságait kihasználva húzódik Ny-i irányban. Az építkezésnek ezen a szakaszán tölteni fogják az útalapot. A tükörszinten régészeti lelőhelyre utaló nyomot nem észleltünk. Az eltakarás miatt az építkezés így nem roncolja a lelőhelyt.

A megvizsgált területen a további kivitelezési munkálatokat engedélyeztük. Szóbeli megegyezésünk alapján a kivitelező vállalta, hogy az általa készített geodéziai bemérést a múzeum számára átadja, és felhasználni engedi.

Munkatárs: Kiss László technikus.

SCHOLTZ RÓBERT

235. Tiszadorogma, Teremtőhát

(KÖH 16347)
(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B, Sza

1964-ben Kemenczei Tibor és K. Végh Katalin újkőkori leletanyagban gazdag tell településként azonosította a lelőhelyt, melyet 2012 júliusában újra bejártunk. A vizsgált terület Tiszadorogmától légvonalban 3,3 km-re, DNy-ra, a Tiszától 800 m-re, az egykori Teremtőtől és a gát nyomvonalától É-ra ta-

lálható, egy a környezetéből kiemelkedő dombvonulaton. A terepbejárás alkalmával egy intenzív, több korszakhoz köthető (késő neolitikus, bronzkori, római császárkori) települést sikerült azonosítanunk.

Munkatársak: P. Fischl Klára, Tobias Kienlin, Seres Nándor.
HAJDÚ MELINDA

236. Tiszapalkonya, Nagy-föld (KÖH 57537)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Szk

A Tiszatarján és Tiszaújváros között létesítendő optikai kábelhálózat kiépítéséhez kapcsolódóan, 2012. július 20. és augusztus 13. között a Herman Ottó Múzeum a lelőhelyen folytatott megelőző feltárásokat. A Tiszapalkonyáról kivezető, és a 3313 j. közút irányába tartó Dobó út D-i oldalán, a korábbi terepbejárás alapján, késő bronzkori megtelepedést feltételeztünk. Négy szelvényben – összesen 162 m²-nyi területen – 18 régészeti objektumot tártunk fel, melyek kivétel nélkül egy középső vaskori településhez köthetőek. A településrészletet 2 négyzet alakú, félig földbe mélyített, belső tárológödörrel rendelkező épület, 1 szabálytalan alakú, sövényfalú melléképület, valamint 1 kút és a hozzá tartozó, szabálytalan téglalap alakú, félig földbe mélyített építmény (kútház?) alkotta. Az épületek között elszórtan amorf agyaggyerő gödröket, valamint egy különálló, kerek, kiöblösödő tárológödört is feltártunk. A késő bronzkori jellegzetességeket mutató házikerámia mellett, minden objektumból kerültek elő szürke, korongolt edénytöredékek (köztük jellegzetes korszótöredékek), melyek alapján a településrészletet a szkíta időszakra kelteztük. A különlegesebb leletek között több grafitos edénytöredék, többféle megmunkált állatsont, egy bronzlemezről készült tárgy töredéke, egy kék üvegyöngy és egy jó megtartású, elszenesedett gabonaszem (tönke, azaz *Triticum dicocum*) említhető. Igen érdekes továbbá az a kis méretű, igen vékony falú, korongolt, La Tène stílusú csésze is, melyet az egyik félig földbe mélyített épület közepén, szájával lefelé fordítva találtunk, alóla pedig egy emberi koponya bal oldali falcsontja került elő.

KOÓS JUDIT – KIRÁLY ÁGNES – TÓTH KRISZTIÁN

237. Tiszaszentmárton, Református templom (KÖH 36293)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Kö

2012. február 20. és március 2. között kutatást végeztünk a tiszaszentmártoni református templom hajójában. A munka a templom felújításához kapcsolódott. A korábban megkutatott (Fülöp-Bartos)⁵⁹ és felújított szentély után a hajó került sorra. Ennek során sikerült a hajó jelentős részét megkutatnunk. Mint kiderült, a korábban ide lokalizált korábbi kápolnának – és egyéb épületnek – semmi nyoma. Egykori meglétét azonban nem lehet kizárni, mivel 1–2 m mélységig a templom teljes területe bolygatva van sírokkal. A fontosabb eredmények közül érdemes megemlíteni egy középkori, teljesen ép keresztelomedence előkerülését; a minden bizonnyal középkori téglapadló egy helyen történő megfigyelését, valamint a bejárati ajtóval szemben, egy korábbi szószékalapozás maradványait. A tárgyi anyag közül figyelmet érdemel egy pártadarab, valamint egy

„Forgács Zsuzsanna” feliratos aranygyűrű. Mindkettő szórvány. A dokumentálás befejezése után levonultunk a területről. Később hallottunk róla, hogy a toronyba vezető lépcső elbontásakor kőfaragványok kerültek elő. Mint kiderült, ezek az 1906-ban elbontott D-i kapu maradványai, de jó részük hiányzik. Mind a kövek, mind a keresztelomedence a templomba lettek beszállítva.

JAKAB ATTILA

238. Tiszatardos, Csobaj út mentén (KÖH 86517)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B

MA régészet szak diplomamunka készítése kapcsán, 2012 májusában, majd 2013 októberében tartottunk terepbejárást az 1990-ben Lovász Emese által kutatott területen. Az ásató régész elmondása alapján a neolitikus leletek a II. szelvényből, egy nagy méretű agyagkitermelő gödörből kerültek ki. A lelőhely a település ÉNy-i szélén, a Csobaj felé vezető műút D-i oldalán terül el, egy K–Ny-i irányú, markáns dombháton, a Tisza jelenlegi medrétől 500 m-re. A közepes intenzitást mutató lelőhelyről a késő neolitikus leletek mellett a középső neolitikum, és késő bronzkor időszakából is gyűjtöttünk leleteket. A területet jelenleg lucernásként hasznosítják.

HAJDÚ MELINDA

239. Tomor határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, U, B, Kö, Ú

A település határában, az alábbi lelőhelyek kutatására az árvízvédelmi rendszer fejlesztése kapcsán került sor.

Bikadomb (KÖH 82593): A község D-i felének K-i szélén, a közúti hídtól É-ra, a Vadász-patak jelenlegi medrének Ny-i partján fekvő lelőhelyet árvízvédelmi rendszer fejlesztése kapcsán végzett régészeti megfigyelés során, 2012. május 8-án találta Miskolczi Melinda. A lehumuszolt felszínen neolitikus és bronzkori kerámiatöredékeket gyűjtött.

A lelőhely próbafeltárását 2012. július 16–18-ig végeztük. Az érintett 43 m hosszúságú nyomvonalszakasz DK-i részén 2 kisebb objektumfoltot (S1–S2 bronzkori gödrök), ÉNy-i részén pedig egy 8×6 m-es, félköríves, a területtől K–ÉK-re is folytatódó jelenséget találtunk (S3). Ez utóbbiba mélyített DNy–ÉK-i tájolású kutatóárokba bronzkori és középkori leletek, valamint újkori mázas kerámiatöredékek kerültek elő. Fekete, agyagos, helyenként paticszemcsés betöltését 93 cm mélységig, a talajvíz jelentkezéséig tudtuk követni. A II. katonai felmérés térképén szelvényünk területére esik a Vadász-patak medre, amit feltehetően ezzel a jelenséggel (S3) azonosíthatunk.

A feltárt késő bronzkori gödrök és a neolitikus szórványleletek alapján sem a lelőhely kiterjedését, sem irányát nem tudtuk megállapítani. A környező területek növényzeti fedettsége, illetve a Ny-ra elterülő magánporták nem tettek lehetővé sikeres terepbejárást.

Bikadomb 2. (KÖH 86467): A község DK-i sarkától É-ra, a Vadász-patak jelenlegi medrének K-i partján fekvő lelőhelyet a Bikadomb lelőhely feltárása alkalmával fedeztük fel, 2012. július 18-án. A patak menti domb felszínéről kevés őskori paticsot gyűjtöttünk. A lelőhely feltehetően É–D-i irányú, és legalább 140×90 m nagyságú. A domb Ny-i szélét a patak jelenlegi

59 RKM 2003, 302–303.; RKM 2006, 303.

medre elvágja, így elképzelhető, hogy a lelőhely a mesterséges meder Ny-i partjára is áthúzódik, és esetleg összefügg a bikadombi lelőhellyel.

CSENGERI PIROSKA

240. Torony-Ondód, Kossuth Lajos utca (KÖH 80641)

(Vas megye) R, Kő

Torony község ondódi falurészén, a Kossuth Lajos utca kanyarjában található a lelőhely (hrs. 340, 341 / 6-5). Az Arany-patak jobb oldalán, a vízfolyás szintjétől erőteljesen, csaknem 20 m-re kiemelkedő platószerű rész szélén. Korábban ezen a területen homokbánya lehetett,⁶⁰ ennek gödre az EOVS térképen is látszik. Ettől a területtől D-re indul a temető felé vezető út. Egy itt álló épület elbontása után tereprendezést végeztek, így kerültek felszínre a jelenségek. Lakossági bejelentés alapján, helyszíni szemle után rögzítettük a lelőhelyet. A megfigyelhető felület alig 300 m². Körülötte betonozott út, vízelvezető árok és beépített telkek találhatóak. A lelőhely valószínűleg érinti a környező telkeket is, de a beépítettség miatt ezek vizsgálata jelenleg nem lehetséges. A lelőhely kiterjedését nem lehet megállapítani. A területen további földmunkát nem folytatnak, így csupán egy néhány napos mentő feltárára volt módunk.

A helyszín É-i végében egy hosszúkás, K–Ny-i irányú, több mint 12 m hosszú objektumot figyeltünk meg, melynek É-i felét egy vízelvezető árok bolygatta. Az 1. objektum átlag mélysége 105 cm, Ny-i felében egyöntetű, fekete humuszos, kissé paticsos betöltés van, alja szinte egyenes, csak egy kisebb, de bizonytalan eredetű, függőleges falú cölöplyuk került elő. Az objektum K-i felében legfelül van egy fekete humuszos réteg, alatta egy sötétebb, fekete humuszos, paticsos réteg, sok leletanyaggal. Az objektum közepén, középkori beásást bontottunk ki. Csigavonal díszes kerámia, vastárgyak töredékei (sarkantyú), viszonylag sok kötődék került elő. A betöltése kissé lazább, faszenebb, feketébb, mint az őskori gödöré. Az objektum K-i felében több kisebb-nagyobb beásást figyeltünk meg. A K-i végének betöltése igen fekete, nagyon sok paticsos törmelék van benne, már a jelentkezés szintjén is elkülönült, jóval mélyebb, mint az objektum többi része (idő hiányában nem bontottuk ki az alját). Innen több késő rézkori töredék került elő, középső rézkori töredékekkel együtt.

A leletanyag nagy része kerámia, sok az apró kavicsos soványítású, van néhány sötétbarna, törésfelületén sötétszürke, homokkal soványított, jól kidolgozott anyagú, vékonyabb falú töredék is (tál, merice). Az edénytöredékek mellett orsógom-bok és köszkők is előkerültek.

A peremek között van néhány egyenesen levágott, de elvékonyodó, lekerekített is. A perem alatt lapos ujjbenyomkodással tagolt borda. Néhány, a Balaton-Lasinjára emlékeztető éles hastöredék is megtalálható a profilok között. Van néhány durvított felületű, bevonatos, nagyon kavicsos töredék is. A fülék változatosak, félköríves bütyökfűl, szalagfűl, gömb alakú kis bütyök, vízszintes, tömör fűl, rövid szalagfűl, perem alatt a válon elhelyezkedő alagútűl, de peremből induló is van. Karcolással, bebökődéssel díszített darabok. Az objektum Ny-i feléből tűzdelt barázdás töredék is előkerült.

A terület Ny-i szélén egy mesterséges rézsűben jelentkezett egy újabb objektum betöltése. Az egyharmadánál határozott, szinte függőleges sárga agyagos rész figyelhető meg, ezért a D-i felét 2., az É-i felét 3. számmal jelöltük, de a bontás során kiderült, hogy egy objektum. Alja csaknem vízszintes, oldala meneteles. A metszet alapján 660 cm hosszú, kb. 90–100 cm mély lehet.

A leletanyag nagy része kerámia, sötétszürke és sötétbarna, homokkal soványított, kihajló peremű bikónikus tálak, fazéktöredék, kettős tagolt bordadísszel a perem alatt, egyéb kerámia-töredékek. Itt is került elő tűzdelt barázdás töredék.

A leletanyag igen változatos, további kutatásra lenne szükség a pontos korhatározáshoz. A leletanyag alapján már a kora rézkortól (Kr. e. 5. évezred vége) megtelepülhettek itt emberek, az anyag nagy része azonban a középső és a késő rézkorra tehető (Kr. e. 4000–3300). A területet a 13. század végén is bolygatták. A település kiterjedése a beépítettség miatt nem megállapítható, de feltételezhető, hogy minden irányban folytatódik.

Munkatársak: Derdák Ferenc geodéta, Kőszegi Ádám régésztechnikus.

FARKAS CSILLA

241. Uraiújfalu, Bábolnai Tsz. (KÖH 67205)

(Vas megye) Ő, Kk, Kú

2012 márciusában terepbejárást végeztünk Uraiújfalu határában, az M86 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalán.

A nyilvántartásban szereplő őskori lelőhely Uraiújfalu külterületének É-i részén, Vasegerszeg és Vámoscsalád határa közelében, a Bábolnai Tsz-től ÉNy-ra található. A terület DK-i része egy alacsony domb, melyet DK-ról egy mély fekvésű, bozotos-fás terület határol. A lelőhely ezen a platón és a tőle É-ra lévő alacsonyabb fekvésű részen helyezkedik el.

A kis kiterjedésű (125×90 m) lelőhelyen, a repcében, mindössze egy radiolarit magkő töredékét és két 15–17. századi kerámia-töredéket találtunk. A nyomvonal D-i szélé csak érinti a lelőhelyet, aminek a centruma attól nyugatabbra helyezkedik el.

HORNOK PÉTER

242. Uraiújfalu, Dékán-tag (KÖH 80833)

(Vas megye) Ő, Kk, Kú

A Vámoscsalád–Uraiújfalu közötti önkormányzati út és a közigazgatási határ közti szegletben, a Bábolnai Tsz-majortól É-ra, egy ÉK–DNy-i irányú, alacsonyabb dombvonulaton egy eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. Az ÉK–DNy-i irányban húzódó lelőhely kiterjedése 180×35 m volt. A repcében néhány, apró kavicsal soványított, jellegtelen őskori és néhány 16–17. századi kerámia-töredéket találtunk. A leletek egyenesen helyezkedtek el a lelőhely egész területén.

HORNOK PÉTER

Uraiújfalu, Nagy-Remisz (KÖH 80831)

(Vas megye) Á, Kő

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

60 Balogh Lajos és Végh József szerk.: Vas megye földrajzi nevei. Szombathely, 1982. 116., 33/39. alapján.

**243. Újsolt, Fűzhalom (Kelet)
(KÖH 54364)**

(Bács-Kiskun megye) B

A lelőhely az Állampisztai Büntetés-végrehajtási Intézet rabgazdaságának a területéhez tartozik, néhány száz m-re, K-re található a nyilvántartott Fűzhalom lelőhelytől⁶¹. Az intenzíven művelt területen bronzékszerek töredékei kerültek elő. A helyszíni szemle során edénytöredékeket és további bronzleleteket szedtünk össze. 2012 júliusában rövid leletmentést végeztünk a területen.

A lelőhely a környezetéből jól kiemelkedő (97,4 tszf magasság), É–D-i irányú dombhát. A dombhát K-i oldalán nyitottunk 2 szelvényt, ott, ahol az előkerült bronz-töredékek sűrűsödését figyeltük meg. Összesen 7 objektumot tudtunk feltárni. Ezek közül 4 teljesen szétszántott hamvasztásos sír volt. A síroknál pontos sírfoltot nem lehetett megfigyelni, eredeti helyzetben néhány edénytöredék, a hamvak egy része és a bronzékszerek maradtak. Az edénytöredékek között mindössze néhány kiegészíthető darab van. Az előkerült bronzleletek között díszített karperecek, tük, fűzfalevel alakú csüngő és tör darabjai voltak. A feltárt leletanyag alapján az urnamezős kultúra BD-HA1 korú temetőjét találtuk meg.

Munkatársak: Mészáros Mónika régész, Guttyán Attiláné régésztechnikus, Vida Ágnes rajzoló, Fodor Fanni, Beke Kitti, Lukács Nikoletta, Varga Zsuzsanna, Scherer Gábor egyetemi hallgatók.

SOMOGYVÁRI ÁGNES

244. Újszentiván, Felszabadulás u. (Belterület, 9. lh.)

(KÖH 48507)

(Csongrád megye) R, B, Ge, Sza, N, Á, Kö, Kú

A Szeged-Szőreg és Novi Kneževac között épülő kerékpárút Újszentiván belterületét érintő szakaszán, 2012. április 10. és június 11. között a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársai régészeti szakfelügyeletet és megelőző feltárást végeztek. A fő utcán, azaz a Damjanich és a Felszabadulás utcán haladó kerékpárút nyomvonalán szakfelügyelet közben két, régészeti értékkel rendelkező terület került elő, amelyről korábban nem tudtunk. A Felszabadulás és a Damjanich utca sarkától a szerb templom irányában haladva, a Damjanich utca 9. sz. ház előtt, 7 darab kerámiatöredék került elő, amely között késő bronzkori és népvándorlás kori kerámiatöredékek voltak. Később a területen, régészeti munka nélkül megépült a kerékpárút, mivel a kivitelező nem jelentette be a munkakezdést.

Tovább haladva Szeged-Szőreg felé, a Felszabadulás utca 18. sz. háztól, lényegében a ház kapubejárójától kezdődően, egészen a 28-as házszámig az árkokból 22 darab régészeti korú kerámia töredéke került elő. A környező egykori ártér szintjéből markánsan kiemelkedő dombháton húzódó, és a főutca közelében nyilvántartott Újszentiván 9. lelőhelyhez köthető leletek a nyomvonalszakasz teljes területén egyenletesen szóródtak. A töredékek kulturális besorolása több esetben kérdéses maradt. Két felgyűjtött töredék a kora rézkori tiszapolgári kultúrához, egy szürke, kavicsos soványítású, belül hullámos falú oldaltöredék a népvándorlás kori gepida népességhez, két vöröses oldaltöredék a nyomvonal középső harmadából az Árpád-kori

népesség hagyatékának tartható. Nyolc darab kerámia a középkorra, illetve a kora újkorra keltezhető.

2012. július 10–16. között, a kerékpárút újszentiváni szakaszának kivitelezéséhez kapcsolódóan, a Felszabadulás utca 18. és 30. sz. közötti területen, megelőző feltárást végeztünk. A közművekkel, növényzettel és kocsibeállókkkal erősen bolygatott területen 123 m²-nyi felületet tudtunk lehumuszolni. A megkutatót nyomvonalszakasz DNy-i részén, a régészeti érintettségére csak a felszínről összegyűjtött néhány kerámia-töredék utalt. Ezen a részen a közművek következtében szinte teljesen bolygatottnak bizonyult a szelvény. A feltárást ÉK-i területén, a Felszabadulás utca 24. és 26. sz. házak előtti szakaszon sikerült a közművek árkai között egy keskeny, 80–90 cm szélességű, bolygatatlan részt megfigyelni, amelyben összesen 3 régészeti korú jelenség foltja rajzolódott. Mindhárom jelenség gödör volt, amelyek közül méretével, illetve tapasztalt aljával és oldalával az 1/1. sz. méhkas kialakítású tárolóverem emelhető ki. Az előkerült kisszámú leletanyag alapján a jelenségek a szarmata időszakra és a középkorra datálhatók, de a szörványleletek között Árpád-kori edénytöredékek is előfordultak.

A leletanyag és a feltárást dokumentációja a szegedi Móra Ferenc Múzeumban került végleges elhelyezésre.

Munkatárs: Mészáros Patrícia

PÓPITY DÁNIEL – VARGA SÁNDOR

**245. Újvárfalva, Bagoly-rét
(KÖH 85807)**

(Somogy megye) V, Ró, Kk, Kú

Helyi lakosok elmondása szerint, többször láttak fémkeresős személyeket a területen, akik többek között római érmeket is találtak. A területen először 2011 márciusában jártunk Nagy Márton és Serei Zsófia somogyvári lakosokkal. Majd ezek után 2011 áprilisában, májusában és végül 2012 márciusában többször bejártuk a területet. A lelőhely Újvárfalvától É-ra, a műút K-i oldalán található, K-ről a Koroknai-vízfolyás, míg Ny-ról az út és a Miklós-csatorna határolja. Kiterjedése 625×300 m. A terület nagyjából sík, csak kissé emelkedik ki a vízfolyás árteréből, azonban középtájt van egy nagyobb kiemelkedés, ahol sűrűbben fordultak elő leletek. Sok kerámiát, egy fenőkövet, néhány vastárgyat, valamint egy erősen kopott római bronzérmét találtunk. A kerámia alapján egy római kori település nyomaira következtethetünk, ami nagyjából a 2–3. századra datálható, ill. nagyobb számban került elő késő középkori kerámia is, azonban ezek inkább a lelőhely D-i részén sűrűsödtek, a lelőhelyen áthaladó földúttól D-i irányban. Szintén a földúttól D-i irányban került elő néhány késő vaskorra keltezhető kerámia.

Ezek alapján elmondható, hogy a lelőhely É-i részén főleg a római kori leletek, míg a D-i részén a középkoriak vannak túlsúlyban. A középkori kerámiák a 14–16. századra keltezhetőek, de ha igazak azok az elmondások, ami alapján itt egy friesachi éremleletet találtak, akkor a településnek már korábban is léteznie kellett.

Munkatárs: Deák Ferenc egyetemi hallgató.

VARGA MÁTÉ

61 Valójában a nyilvántartott lelőhelyterület K-i szélén helyezkedik el. A Szerk.

246. Üllés határa (Csongrád megye) B, Sza, Á, I

Az Üllés és Zsana, valamint Üllés és Ruzsa között létesülő MOL vezetékek kiépítése kapcsán, 2012 januárja és áprilisa között az alábbi lelőhelyeken végeztünk megelőző feltárásokat.

Árpád-dűlő, Rácz Gy.-tanya (KÖH 38435): 2012. március 1–9. között a nyomvonal 60. lelőhelyén dolgoztunk, ahol az 1996-ban zajló régészeti terepbejáráskor szarmata jellegű kerámiatöredékeket találtak.

A lelőhely feltárással érintett, lehumusztolt területe elérte az 569 m²-t. A 44–100 cm között váltakozó humusztakaró alatt, a szürkésfehér iszapos-homokos és a sárga homokos altalajon 5 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 4 objektum-számot rendeltünk. A stratigráfiai egységek közül 2 ároknak és 3 gödörnek bizonyult. Korszakhatározó leletanyag 4 objektumból került elő, melyeket az szarmata és a legújabb korhoz köztünk. A nyomvonal szakaszán összesen 3 kisebb gödröt tártunk fel. Ezek közül 2 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, és 1 legújabb kori, szögletes, meredek falú gödör volt. Ezeket az objektumokat valószínűleg tárolóvermekként használhatták. A feltárás során 2 árok kisebb szakaszát bontottuk ki. Az ásás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. A lelőhely ÉNy-i végére 20 m-es hosszabbítást kértem, mivel a kitérített terület végétől 4 m-re, egy gödör került elő. A hosszabbításban azonban újabb objektum már nem került elő. A feltárás során kiderült, hogy a lelőhely ÉNy-i és DK-i irányban nem folytatódik, ezen a területen további régészeti munka nem szükséges.

Kossuth dűlő 1. lh., Szekeres-tanya (KÖH 38385): 2012. január 9–16. között a nyomvonal 1. lelőhelyén dolgoztunk, ahol a 2010-ben zajló régészeti terepbejáráskor Árpád-kori jellegű kerámiatöredékeket találtak.

A lelőhely feltárással érintett, lehumusztolt területe elérte a 444 m²-t. A 60–90 cm között váltakozó humusztakaró alatt, a sárga homokos altalajon 13 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 10 objektumszámot rendeltünk. A stratigráfiai egységek közül 6 ároknak, 6 gödörnek és 1 természetes jelenségnek bizonyult. Korszakhatározó leletanyag 3 objektumból került elő, melyeket az Árpád-korhoz köthetünk. A többi objektumból lelet nem került elő, de a betöltődésük alapján szintén az Árpád-korhoz köthetőek. A nyomvonal szakaszán összesen 6 kisebb gödröt tártunk fel, melyek alakja többnyire kerek vagy ovális. Ezek közül 4 tálszerű, sekélyen az altalajba mélyedő, és 2 darab az ún. meredek falú gödröket képviselte. Ezeket az objektumokat valószínűleg tárolóvermekként használhatták. A feltárás során 6 árok kisebb-nagyobb szakaszát bontottuk ki. Az ásás jellegéből adódóan a feltárt részletek alapján az árok nagyobb összefüggéseit nem láthatjuk világosan. Az objektumok között szuperpozíciót nem tudtunk megfigyelni, ami arra utal, hogy a tanyaszerű telepet egy rövidebb időintervallumban lakhatták. A feltárás során kiderült, hogy a lelőhely ÉNy-i irányban nem folytatódik, itt további régészeti munka nem vált szükségessé. A lelőhely DK-i irányban folytatódott, így ezen a részen további feltárást végeztünk.

A humusztolás során kiderült, hogy a Kossuth dűlő 1. lelőhely (KÖH 38385) és a Kossuth-dűlő, Szekeres-tanya 10. lelőhely (KÖH 78385) összeér. A fentiek alapján fontosnak tartom a két lelőhely összevonását, és a továbbiakban egy lelőhelyként történő rögzítését.⁶²

Munkatársak: Gera Róbert, Pópity Richárd és Takács Gábor ásatási technikusok.

BENEDEK ANDRÁS

Kossuth dűlő 15. lh. (KÖH 38390): 2012. április 23–26. között a nyomvonal 15. lelőhelyén dolgoztunk, ahol az 1995-ben (Gyucha Attila) és 2007-ben (Balogh Csilla) végzett terepbejáráskor bronzkori és középkori kerámiatöredékek kerültek elő a környezetéből enyhén kiemelkedő, szántóföldi művelés alatt álló területen, amely Üllés belterületétől DNy-ra, 4 km-re található.

A feltárással érintett, lehumusztolt terület 263 m²-t tett ki. Az 50–103 cm vastag humusztakaró alatt, a szürkésfehér iszapos-homokos és a sárga homokos altalajon 5 régészeti korú, pontosabban 2 Árpád-kori gödör és 3 kerítőárok-részlet került elő. Az objektumok jelentős része a nyomvonalszakasz ÉK-i részén csoportosult. A leletanyag díszítetlen fazekak és cserépbográcsok töredékeiből állt. A leletanyag és a feltárás dokumentációja a szegedi Móra Ferenc Múzeumban került végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Benedek András, Pópity Richárd, Takács Gábor és Gera Róbert.

PÓPITY DÁNIEL

Petőfi-dűlő, kiskunmajsai határ II. (KÖH 38398): 2012. február 27. és március 8. között a nyomvonal 20. lelőhelyén dolgoztunk, amely Ülléstől ÉNy-ra, a Kiskunhalasra vezető műúttól mintegy 3 km távolságra fekvő Petőfi-dűlő 185. sz. alatt található tanyától DNy-ra, egy megközelítőleg Ny–K-i irányú dombhát D-i lejtőjének felső részén található. A földrajzi viszonyokat tekintve, a lelőhelyet D-ről egy mélyebb fekvésű ingoványos rész határolja (Dorozsma-Halasi fősatorna), míg K-i és Ny-i irányban viszonylag egyenletes felszínű a terület. É-i irányban kissé emelkedik a dombhát magassága (a legmagasabb részen található a KÖH 38397 számon nyilvántartott, Üllés 22. lelőhely).

Az ásás során megkutatott 682 m²-ből 277 m² volt régészeti fedett, amelyen összesen 11 objektumot és 19 stratigráfiai egységet különítettünk el. Az egyenletes felszín következtében a területről letermelt humuszvastagság nagyjából a szelvény teljes területén azonos mértékben jelentkezett, átlagban 25–30 cm vastagságban. A növényzettel borított szürke/szürkésbarna színű szerves anyagban gazdag homok eltávolítását követően a sárga, helyenként szürkésfehér homokban szürke, illetve barna színű betöltéssel mutatkoztak a jelenségek foltjai. A régészeti korú jelenségek a szelvény Ny-i részén közepes intenzitásban fordultak elő, míg a középső részen jóval ritkábban helyezkedtek el. A szelvény K-i felében egyáltalán nem találtunk jelenségeket, viszont a jelenlegi humusz alatt megfigyeltünk egy vékony homokréteget (futóhomok).

62 A régészeti lelőhelyek központi közhiteles hatósági nyilvántartásában az összevont lelőhely Üllés, Kossuth dűlő 1. lh. (Szekeres-tanya) néven, a 78385 azonosító számon szerepel.

A kibontásra kerülő jelenségek mindegyikéből a késő bronzkorra keltezhető, halomsíros kultúra edénytöredékei, csonthuladéka, valamint néhány fém tárgy és csonteszköze került elő. A telepjelenségek döntő többségét ívelt oldalú és aljú, kisebb-nagyobb méretű gödrök alkották. Ezek közül mind mérete, mind pedig leletanyaga alapján kiemelhető az 5. objektumszámon dokumentált gödörkomplexum. A jelenség felső részén egy terítési réteget dokumentáltunk, amelyben meglehetősen nagy mennyiségű leletanyag fordult elő. A kerámiatöredékek mellett kis méretű ép edények, egy bronztű, a bronzmegmunkálásra utaló bronzdarab és olvadék, különböző csonteszközök, valamint egy magkő is előkerült betöltéséből. A gödrök mellett egy cölöphely, illetve két árok szakasz került feltárássra.

Munkatársak: Gábor László, Olgay János

VARGA SÁNDOR

Rózsa-dűlő, Simon Gy.-tanya II. (KÖH 38508): 2012. március 8. és április 10. között, két szakaszban dolgoztunk a helyszínen. A lelőhely feltárással érintett, lehumusztolt területe elérte a 1444 m²-t. Ebből a régészeti objektumokkal fedett terület 1213 m²-t tett ki. A 30–50 cm között váltakozó humusztakaró alatt, a szürkésfehér homokos altalajon 54 stratigráfiai egységet figyeltünk meg, melyekhez 54 objektumszámot rendeltünk.

A feltárásnál kiderült, hogy a lelőhely összeér a Rózsa-dűlő, Simon Gy.-tanya (KÖH 38507) lelőhellyel.⁶³ Az előbbi Ny-i irányban még mintegy 100 m hosszan tovább is nyúlik. A feltáráson csak a szarmata kor településobjektumai és leletanyaga kerültek elő.

Az előkerült objektumokról a dokumentációs eljárásoknak megfelelő rajzos és fotós dokumentációt készítettünk. A szelvényről a geodéták és a technikusok összesítő térképet készítettek.

PALUCH TIBOR

Vasegerszeg, Családi-erdőtől délre (KÖH 80829)

(Vas megye) Ő, Á, Kk, Kú

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Vasegerszeg, Hermina-tábla III. (KÖH 51052)

(Vas megye) Ő, B, Ró, A, Kk, Kú

A lelőhelyen 2012–2013-ban végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2013. év jelentései között.

Vasegerszeg, Kemény-tábla II., Hermina-tábla I. (KÖH 51049)

(Vas megye) Ő, Kk, Kú

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

247. Vasegerszeg, Kertralja (KÖH 80827)

(Vas megye) Kk, Kú

2012 márciusában terepbejárást végeztünk az M86 gyorsforgalmi út tervezett nyomvonalán a Vasegerszeg, Kertralja nevű határreszen, ahol egy eddig ismeretlen lelőhelyet találtunk. A lelőhely Vasegerszeg belterületétől K–DK-re, egy jelentősebb kiemelkedés nélküli területen, természetes vízfolyástól meglehetősen távol helyezkedik el. A K–Ny-i irányban elnyúló, mindössze 60×40 m területű, alacsony intenzitású lelőhelyen néhány 16–18. századi, gyorskorongon formált kerámiatöredéket találtunk.

HORNOK PÉTER

248. Vasvár, Váralja település (KÖH 49180)

(Vas megye) Kö, Kk, Kú

2012. november 27–28-án Vasvár történelmi belvárosban, a Köztársaság téren szakfelügyeltük a Vasvár, Kismákfa és Nagymákfa szennyvízelvezetésének kialakításához kapcsolódó földmunkákat, melyek során a Szentmihályfalvi út 11. sz. bekötésénél a mai felszínhez képest 50 cm-es mélységben barnássárga színű, homokos rétegből középkori és koraiújkorai kerámiatöredékeket és vassalakat gyűjtöttünk. A telek belterületén megfigyelt szürkésbarna rétegben szintén kerámiatöredék volt.

A szomszédos ház (Köztársaság tér 1.) bekötésénél 60 cm-es, kevert recens réteg után legalább 120 cm-es mélységig egy szürkésbarna, agyagos-homokos, helyenként paticsos és faszenes réteg volt megfigyelhető, amelyből nagyobb mennyiségű későközépkori és koraiújkorai kerámiatöredék származik.

A tulajdonostól megtudott adatok szerint a kertjében a homokos altalaj szintje kb. 50 cm, ez megerősíti azt a megfigyelést, hogy a szennyvízbekötéssel egy beásást vágtak át.

Munkatárs: Kőszegi Ádám régésztechnikus.

PAP ILDIKÓ KATALIN

Vámoscsalád, Alsó Kenderszer (KÖH 43403)

(Vas megye) Á, Kö

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Vámoscsalád, Rába úti-dűlő I. (KÖH 80835)

(Vas megye) Kk

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

Vámoscsalád, Rába úti-dűlő II. (KÖH 80837)

(Vas megye) B, A

A lelőhelyen 2012-ben és 2014-ben végzett kutatásokat összefoglalóan lásd a 2014. év jelentései között.

⁶³ A régészeti lelőhelyek központi közhiteles hatósági nyilvántartásában az összevont lelőhely Rózsa-dűlő, Simon Gy.-tanya néven, a 38507 azonosítószámon szerepel.

249. Várpalota, Földvár (Pusztapalota melletti vár) (81309)(Veszprém megye) **Kö, Kk**

A várat irodalom nem említi. Cserpák Ferenc és Miseta Rita 2012. augusztus 19-én ismerte fel az eddig ismeretlen várat. Bejelentésük alapján a KÖH részéről augusztus 28-án Sárosi Edit járta be a várat fent nevezettek kíséretében. A várat középkorinak határozta meg, és 14–15. századi cserepeket, égett paticsörredékeket gyűjtött a felszínen.

A vár Pusztapalota közismert váromtól ÉK-re, légtávolságban 130 m-re, a mély völgy túoldalán, egy ÉNy–DK irányú, rendkívül meredek, többnyire köögörgeteges oldalú hegynyúlvány végén van. A hegynyúlvány lejtős vége, a vártól kissé távolabb, sziklafokban végződik. A vár területét ÉNy felé árokral átvágott keskeny hegynyereg köti össze a hegy többi részével. Központi platója gömbölyű sarkú téglalap alakú, bolygatatlan, peremén erődítésnek, falnak nincs nyoma. Területe 23×16 m. A felszínen középkori edénytörödékek találhatók. Egyenes árok és ennek külső oldalán sánc keríti 4–5 m-rel alacsonyabb szinten, de a DK-i, természetes hegyoldalon nincs árok.

Cserpák Ferenc és Miseta Rita szeptember 15-én kísért fel a várba, melyet az ő közreműködésükkel felmértem.

NOVÁKI GYULA

250. Vép, Felső kert – Vasút utca (KÖH 51134)(Vas megye) **Á**

2012. szeptember 6-án, Vépen, a Kodály Zoltán u. 16. sz. alatt, családi ház építése mellett láttunk el szakfelügyeletet. Az épület alapárkának kialakítása során 4 Árpád-kori gödör került elő, melyeket még aznap feltártunk. Az objektumokból néhány fazéktörödékek kerültek elő. A jellemző díszítés a bekarcolt csigavonal volt, melyet több esetben a vállon ferde bevagdálásokkal kombináltak. Két gödörben apró vassalak is előkerült. A régészeti objektumok a telek Ny-i szélé közelében kerültek elő, az útpadkától kb. 10–12 m távolságra.

HORNOK PÉTER

251. Vértessomló, Vitányvár (KÖH 56085)(Komárom-Esztergom megye) **Kk**

2012. július 28. és augusztus 5. között tervásatást folytattunk a korábban régészetileg még kutatatlan Vitányvárnál. A vár falainak romló állaga sürgős falkonzerválást tenne szükségessé, ezt megelőzően kezdtünk feltárást. Ennek célja az volt, hogy segítsük a minimálisan szükséges műemléki helyreállítást, illetve a különböző, ásatási eredményeket nélkülöző rekonstrukciós elképzelések fenntarthatóságát eldöntsük.

Három területen húztuk kutatóárkainkat. Az 1. árkot a vár belső területén jelöltük ki, olyan helyen, ahol a felmenő falak magassága nem haladta meg az 1 m-t. Hosszúsága 10 m volt, szélessége 2,5 m, iránya ÉNy–DK, így ezzel a váruvart kettéosztó kisebb, vékonyabb fal mindkét oldalán vizsgálhattuk a betöltést. Az árok ÉNy-i végében az É-i, egykoron többszintes épület udvar felőli falának külső falsíkját találtuk meg, közvetlenül mellette azonban a vélhetően több m vastag omladékréteg felső szintjét sikerült csupán eltávolítani, a laza szerkezetű betöltés omlékonyasága miatt. Az árok közepén húzóódó, az udvart kettéosztó vékonyabb fal mindkét oldalát megbolygatták a

20. század második felében, erre az ott talált szemét utal. D-i oldalán a bolygatási vastagság mintegy 130–160 cm-es, alatta agyagréteg található, vastagságát nem tudtuk meghatározni idő hiányában. Az agyagréteg tetején töredezett, faragott kőlapokat találtunk, amelyek talán az udvart boríthatták. Ugyanezen falszakasz É-i oldalán az újkori bolygatás mélyebbre hatolt, itt pedig – nagyjából a szomszédos agyagos szint alatt kicsivel – egy olyan falszakasz tetejét találtuk, amely valószínűleg egy korábbi építési periódus részét képezte, mert a felső falszakasz síkjával oldalsíkja nem egyezik.

A 2. árkot a vártól É-ra, a falakat körbefogó külső sáncgyűrű átvágására jelöltük ki. Hosszúsága 9 m volt, szélessége 1,5 m. A korábbi rekonstrukciós feltételezéseket az átvágás nem erősítette meg, ugyanis sem kőfalnak, sem pedig cölöpökből álló falnak nyomait nem találtuk. Egy kiemelkedő, viszonylag keskeny talpszélességű sáncot hoztak létre, tetejét és külső oldalát kemény, apró kőes rétegekkel erősítették meg, a vár felőli belső oldalán pedig egy mély árok keletkezett, amelyet a várból tűz alatt tudtak tartani. Ennek alját valószínűleg a sziklaalapozás jelentette. Belső oldalának feltöltődéséből a várfalak omladékkövei, egy faragott nyílászárókeret töredéke, valamint kisebb használati tárgyak, edénytörödékek kerültek elő.

A 3. árok szintén a várfalakon kívül volt, hosszúsága 6 m, szélessége 1,5 m. Egy olyan kisebb platón jelöltük ki, amelyről nem lehetett eldönteni, milyen funkciót láthatott el. Betöltéséből reneszánsz ablakkeretek töredékei kerültek elő, néhány vas tárgy és edénytörödékek, illetve több állatsont. A teljes kibontás után, a rétegvonalak alapján világossá vált, hogy a várhoz vezető út nyomvonalára bontottunk rá, ennek alapját kemény, apró kőes réteg alkotta, illetve a lejtő felőli oldalán még egy világosabb szürke, kemény réteggel kiszélesítették, így szélessége már elegendő volt a várat megközelítő szekerek számára is.

Az ásatáson a Vitányvár Baráti Kör Egyesület tagjai és Schmidtmayer Richárd régész segítettek munkánkat. A leletanyag a tatai Kuny Domokos Megyei Múzeumban került elhelyezésre.

LÁSZLÓ JANOS

252. Viss határa(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) **U, B, Á, Kö, Ú**

2012 őszén Istvánovits Eszter, a nyíregyházi Jósza András Múzeum régésze felajánlotta egy közös terepbejárás lehetőségét Viss községben, annak okán, hogy az innen származó arany kincslelet lelőhelyét azonosíthatjuk. A nyíregyházi kollégákkal a helyszínre érkezett Bartha Dénes nyugalmazott tanár, aki még emlékezett arra, hogy honnan kerültek elő az aranytárgyak. A tanár úr gyermekkorában a községben élt, így kiváló helyismerettel rendelkezett. A helyszíni szemlét a Közép-dülről É-ra eső területen kezdtük. Ezt követően még két lelőhelyet jártunk be, amelyek a községtől DNy-ra, a helybéliek által „Antalkának” nevezett területen, egy viszonylag sík részen találhatóak. A fémkeresésben Bacskai István volt segítségünkre műszeres leletfelderítéssel.

Forduló-dülről D-re (KÖH 90207): A Forduló-dülről D-re eső domb felszínén csekély számban fordultak elő középkori töredékek és apró embercsontdarabok. Kisebb fémtárgyak újkori jelenlétre utalnak.

Forduló-dülről É-ra (KÖH 90195): A térképen Forduló-dülrőlként jegyzett határrész két egymáshoz közeli, de különálló, erősen lekopott felületű domb. A tanár úr emlékezete szerint

gyermekkorokban az É-i dombon nagy mennyiségben találtak obszidiánt. Ennek már nem találtuk nyomát, mindössze néhány szórvány, a középső neolitikum időszakába sorolható cseréptöredéket gyűjtöttünk.

Közép-dűlőtől É-ra (KÖH 90193): A lelőhely Viss községtől DNy-ra, a Dózsa Tsz. Tehénészetétől kb. 700 m-re, DNy-ra, egy viszonylag sík részen található. Bacskai Istvánnak köszönhetően, a viszonylag nagy területen szétszórta, apró bronztöredékeket találtunk. Ezek között késnyél, sarló, gombos nyakú tű, bronzlemezék, karperec, fűrészlemez, bronzrög és -öntvény darabjai szerepeltek. A cseréptöredékek jórészt kívül fekete, belül sárga, jellegzetes késő bronzkori díszítésűek. A kerámia és a bronztárgyak együttesen a késő bronzkori–kora vaskori Gáva-kultúra hagyatékának tekinthetők a lelőhelyen.

Néhány késő Árpád-kori (13. század) cseréptöredéket is gyűjtöttünk, valamint egy ezüst bécsi fillért és III. András ezüstpénzét.

A terepbejárást követően arra a megállapításra jutottunk, hogy a talaj erőteljes bolygatása miatt szükség lenne rendszeres műszeres leletfelderítésre nemcsak az aranykincsek, hanem a jelentősnek tűnő Gáva-település miatt is.

KOÓS JUDIT

253. Vonyarcvashegy, Szent Mihály-domb (MRT 1. k. 55 / 7. lh., KÖH 12482)

(Zala megye) B

Június 10-én, olyan szempontból néztem meg a közismert lelőhelyet, hogy van-e nyoma erődítésnek. A Balaton felé eső D–DNy-i oldala rendkívül meredek, egykor a Balaton vize moshatta. É–ÉK-i oldala kissé enyhébb lejtésű, pár méterrel a dombtetőnél lejjebb, széles terasz fut végig a domboldalban. Ezen régi temető sírjai vannak, gyalogút vezet rajta, valamint egy kis kápolna is áll. A gyalogút lekanyarodik, de a terasz nagy része a sűrű erdőben is folytatódik. Az É-i oldalon lévén, egykori szőlőre aligha gondolhatunk, és a sírok részére sem készíthették a teraszt. A bronzkori földváraknál gyakori az oldalban húzódó terasz (betemetődött árok), ez a terasz is valószínűleg egykori erődítés maradványa, amit a domb bronzkori leletei is alátámasztanak.

A terepbejáráson részt vett Szádeczky-Kardoss Géza és Petrovics Tamás.

NOVÁKI GYULA

254. Zalacsány, Tilaji útelágazás (KÖH 39689)

(Zala megye) Á

Az MNM NÖK munkatársai régészeti szakfelügyeletet láttak el a 76-os sz. főút rekonstrukciójához kapcsolódó földmunkák során. A lelőhelyen, az útépitéskor, 2010 óta több alkalommal kerültek elő régészeti jelenségek.⁶⁴

2012-ben április 11-én és 27-én, valamint május 2-án a 31+530–31+600 kmsz-ek közötti területen, az út bal oldalán mutatkoztak az újabb régészeti objektumok foltjai. Az érintett területet lezártuk, előkerülésüket jeleztük az illetékeseknek. 2012. május 16-án került sor a leletmentésre a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságának lemondó nyilatkozatát követően,

melyet a régészeti megfigyelés keretein belül a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal engedélyezett.

A felületen a régészeti jelenségeket fedő eróziós réteg eltávolítása után elvégeztük az objektumok (STR 21–27) feltárását, dokumentálását és geodéziai bemérését. A kibontott települési objektumok – tűzhely, kemence és vermek –, és a bennük talált leletek az Árpád-korból (12–13. század) származnak.

A feltárás során tett megfigyelések kiegészítik a korábbi feltárások eredményeit, melyek szerint a területen egy hosszan elnyúló középkori falu terült el, mely maradványainak egy része a 76-os sz. főút építése során korábban megsemmisült. A településhez kapcsolódó temető sírjainak leletmentését 1966-ban Müller Róbert végezte el.

TOKAI ZITA MÁRIA

255. Zalaegerszeg-Kaszaháza, Papharaszt I. (KÖH 18908)

(Zala megye) R, Ró, Kk

2011. október 14. és november 16., valamint 2012. március 6. és április 26. között próbafeltárást végeztünk 1300 m²-en, a tervezett lakóparkon keresztülhaladó út nyomvonalában. A régészeti munkálatok során összesen 34 objektumot találtunk. A terepbejárásból ismert lelőhely lejtős domboldalon fekszik, mely az utóbbi időkig mezőgazdasági művelés alatt állt. A talajerózió, a szántás és az illegális földkitermelés következtében a lelőhely részben elpusztult, csak az altalajba mélyülő objektumokat sikerült beazonosítanunk. Ezek az objektumok a kutatott terület egyes részein nagyon sűrűn jelentkeztek.

A területen feltárt objektumok többsége a kora- és a középső rézkor időszakára keltezhető, és a késő lengyeli és a Balaton-Lasinja-kultúrákkal azonosítható. Ezekhez a korszakokhoz 2 alapárkos házhoz tartozó árok, egy nagy méretű agyaggyerő gödör, két árokszakas, egy tűzrakó hely, valamint számos gödör került elő, melyek egyikében egy É–D-i irányú, melléklet nélküli, hason fekvő, felhúzott lábú csontváz is feltárással került elő. A leletanyag nagy része kerámiatöredék, patics, állatcsont, pattinték, orsógomb, kőbalta és kővő, továbbá előkerült több nyélcsovós agyagkanál, egy agyag idolláb, egy négyszögletes mécses- és egy korong alakú agyagtöredék is.

Az őskori objektumok közt helyezkedett el 2 Ny–K-i tájolású, késő római kori sír. A csontvázak nagyon rossz megtartásúak, ugyanakkor a mellékletek – vaskés, bronz övcsat, vasguzsaly, csontból faragott orsógomb, két talpas tál és egy töredékes üvegedény – jó állapotban maradtak meg.

A feltárás során előkerült 7 középkori objektum – 4 gödör, 1 agyaggyerő gödör, 2 cölöplyuk – feltehetőleg a 14–15. századi Kaszaháza településhez köthető. A leletanyag jelentős része fazéktöredék, patics és állatcsont. Említést érdemel, hogy az agyaggyerő gödör betöltéséből 3 vaskés, vasszegek, valamint 3 bronzveret is előkerült.

Munkatársak: Simmer Livia régész, Császár Renáta, Takács László és Horváth Gábor régésztechnikusok.

ORHA ZOLTÁN

256. Zalaszántó, Farkas-hegy, Asszonyvár (KÖH 94337)

(Zala megye) Kö

A várat korábbi irodalom nem említi. 2009-ben Dénes József talált rá, egy 1853. évi térképen ábrázolt „Asszonyvár” alap-

⁶⁴ RKM 2010, 407.; RKM 2011, 192.

ján. A hegyet ma Farkas-hegynek nevezik. Tátika fellegvárától ÉK-re, 600 m-re, hat kis parazita vulkáni hegy sora utolsó, legmagasabb tagjának csúcsán van a vár. Igen meredek, részben szakadékos, kőgorgeteges hegyoldal veszi körbe. A védett terület átmérője 17 m. A vár DNy felől volt megközelíthető, erről az oldalról árok védte, a külső szélén sánc emelkedik, 23 m hosszúságú. Régészeti leletet a sűrű aljnövényzetben nem találtunk. A vár bizonyára középkori.

Felmérését Szádeczky-Kardoss Géza és Petkovics Tamás közreműködésével végeztem el.⁶⁵

NOVÁKI GYULA

257. Zamárdi, Kút völgyi-dűlő, 89. lelőhely (KÖH 49588)

(Somogy megye) B, LT, A, I

2012-ben, a Nemzeti Kulturális Alaphoz, az SzTE-BTK Régészeti Tanszékkal együtt benyújtott pályázatunk „Zamárdi-Kút völgyi-dűlő avar kori kohótelepen végzett régészeti feltárás, kísérleti vaskohászat és -megmunkálás, valamint anyagvizsgálatok eredményeinek értékelése és közzététele az interdiszciplináris kutatások összefüggésének tükrében” címmel támogatást nyert. A kutatást az NKA 3234/00226 pályázati azonosító szám alatt nyilvántartott engedély alapján végeztük el. Az NKA Építőművészet és Örökségvédelem Kollégiuma 2012. júniusi ülésén 2 000 000 Ft támogatást ítél meg pályázatunk számára, illetve további 858 000 Ft-tal támogatta a munkát az Ásatárs Kft. A tervátatást 2012. szeptember 4–19. között végeztük el.

A Zamárdi, Kút völgyi-dűlőben, a Zamárdit elkerülő út nyomvonalán az Ásatárs Kft. 2005-ben 4 lelőhelyen végzett megelőző feltárást,⁶⁶ mely során 27 195 m² területen 1421 objektumot kutatott meg. A nyomvonal domináns korszakát az avar kor jelentette, melynek nagy részén végighúzódott egy, feltehetően több periódusú, 7–9. századra keltezhető vaskohászati centrum. A különböző objektumokból és a korábbi lelőhelyek vizsgálatából rekonstruálni lehet a korabeli vasgyártás folyamatát. A felszín közeli gypvasérc lelőhelyek közvetlenül a szomszédos vízfolyás partjain húzódhattak. A megkutatott nyomvonalon közel 100 ércpörkölő gödröt, 19 vagy 20 buca-kemencét, 2 újraizzító tűzhelyet (és kohó együttesét), valamint egy kovásműhelyt hoztak a felszínre. A feltárt avar kori objektumszám (közel 580) arra utal, hogy egy, az avar korban kiemelkedő szerepű vaskohászati és települési centrum volt a lelőhely, mely több mint 1 km hosszúságban és 25–30 m szélességben került feltárára. Valószínűleg avar kori eredetű lehetett 2 út maradványa is, melyeken láthatóak voltak a korabeli szekerek keréknyomai. A 2005. évi feltárás alapján kijelenthetjük, hogy ez a lelőhely lett Közép-Európa egyik legnagyobb iparrégészeti lelőhelye. A lelőhely kiemelkedő szerepét emeli az a tény is, hogy a kohóteleptől mindössze 400–500 m-re, Ny-ra tárta fel a közelmúltban Bárdos Edith a Kárpát-medence eddig ismert egyik legnagyobb kora és késő avar kori temetőjének egy részletét, mintegy 2300 sírt.

A Zamárdi – és Tarjánpuszta – nagy kiterjedésű kohótelepek alapján feltételezhető, hogy – az ún. barbár szolgálonépi szervezet mintájára – jelentősebb főemberek szálláshelyei kö-

zében kialakított kézműves telepek voltak. Zamárdi központi szerepe mind a kora, mind a késő avar korban elvitathatatlan.

Az idei tervátatás keretei között összesen 424 m²-t tártunk fel, a 2005-ös feltárási szelvényekhez igazodva. A 65101 j. út mindkét oldalán nyitottunk meg kisebb-nagyobb szelvényeket, ahol a 2005. évi összesítő térkép alapján számítani lehetett további vaskohászati jellegű objektumokra. A szelvények közül az út K-i oldalán nyitott, a magasparton fekvő területek bizonyultak kutatási tervünk alapján pozitívnak. A kijelölt 6 szelvény közül egy régészeti negatív volt, egy másikban pedig annyira kemény volt a talaj, hogy a kotró sem tudta leszedni a földet. A megmaradt 4 szelvény közül 3 esett a 89. és egy az 58/A lelőhely területére. A munka jelentős része a 89. lelőhelyen folyt.

Az érintett területen mintegy 34 régészeti objektumot tártunk fel, melyek közül 4 bronzkori (urnamezős kultúra), 3 kelta, 22 avar és 5 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú. A településobjektumok közül 29 gödör, 2 műhelygödör, egy kohómaradvány, egy sír és egy 85 oszlopból álló, legalább 5 soros cölöprendszer volt. A feltárt műhelygödörökben legalább 4-5 kohó szétszedett és elplanirozott maradványait, illetve a majdnem teljes egészében feltárt 666. műhelygödörben két ércpörkölő gödröt is dokumentáltunk.

A bronzkori és a kelta objektumok mindegyike kerek vagy amorf alakú gödör volt. Betöltésükből jellegzetes leletanyag került elő. Az urnamezős gödörökben külső oldalukon felfényezett felületű edénytöredékek, köztük turbántekercses tál-, továbbá apró, vízszintesen átfúrt fülű oldaltöredékek is voltak. A kelta objektumok mindegyikében volt szürke, korongolt, behúzott peremű táltöredék.

Az avar objektumokból kevés edénytöredék látott napvilágot. A kerámia egy része kézzel formált fazekakhoz (pl. ujjbenyomkodással tagolt peremű) vagy korongolt, apró kavicscsal soványított anyagú, felületén fésűvel bekarcolt mintával díszített (vízszintes-, hullámvonal köteg) edényekhez tartozott. A leletanyag alapján a feltárt településobjektumok a 8. századra keltezhetőek. A kerámia alacsony száma mellett nagy mennyiségű fűvöcsötöredék és különböző állapotú vassalak (folyó-, kohó-, tapadvány-, szivacsos-, átmeneti salak) került elő, melyek egyértelműen bizonyítják, hogy ezekben az objektumokban vaskohászat folyt. A fűvöcsötöredékek alapján azok csonka kúpos alakúak, vastag falúak, közepükön 1,5–2 cm átmérőjű furattal ellátott példányok lehettek. Az egyik épen talált fűvöcső egyik hosszanti oldala sima, lapos felületű volt.

A 85 oszlopból álló cölöprendszer is avar kori lehetett, hiszen az egyik cölöplyukból egy fűvöcsötöredék is előkerült. Az 5 sorból álló, felszín feletti építmény pontos szerepe és mérete nem volt meghatározható, mivel valószínűleg a megnyitott szelvényen túl is folytatódhatnak a cölöpsorok.

Egy sírt (660. obj.) is feltártunk az egyik avar gödör alján. A kb. egy éves gyermeket Ny–K-i irányba fektetve temették el.

Az 58/A lelőhelyen, a műút K-i oldalán is nyitottunk egy szelvényt, ahol 2 objektum került elő. Az egyik gödör avar, a másik ismeretlen korú volt.

Kísérleti vaskohászat módszerei, eredményei

Az egyik feltárt műhelygödörben, a korábbi megfigyelések és tapasztalatok alapján, a feltárás eredményeit rekonstruálva, korabeli módszerekkel avar- és Árpád-kori (fajszi típusú) buca kohók másolataiban próbaolvasztásokat, majd pedig vasbucák feldolgozást végeztünk el a kísérleti régészet eszközeivel.

65 Dénes József – Nováki Gyula: Tátika három vára. Várak Kastélyok Templomok 9(2013)1. sz. február 8–11.

66 RKM 2005, 343–345.

Az ércpörkölőben előpörkölt gypvasércet faszén adagolásával kohósítottuk. A korai középkorban használt kézi fűjtás csak olyan metallurgiai hőmérséklet előállítására volt alkalmas a bucakemencében, amely elegendő volt ugyan az érc vas-oxidjainak teljes redukciójára, viszont a fémeseedett vas nem került olvadék állapotba. Így direkt úton kis karbontartalmú, alakítható, salakos zárványokkal, tapadványokkal tarkított vasbucát kaptak. A rekonstrukciós kísérlet eredményeként, reményeink szerint nyert vasbucát újraizzító tűzhelyen tartottuk megfelelő hőmérsékleten, majd izzó állapotban tömörítettük és megsza- badítottuk a salaktól.

A kohósítás során műszerekkel mérték a Miskolci Egyetem munkatársai a kísérleti bucakohó hőmérsékletviszonyait, a gáz-atmoszféra-összetételt, valamint dokumentálták a felhasznált érc, faszén és az esetlegesen szükséges salakképzők mennyiségét.

Összesen 7 kohósítás történt, melynek eredménye a 0,5–2 kg-os, ún. vasbuca (kiváló minőségű, igen kis szénttartalmú [2 % alatt] acél) lett. Ezt mintegy 8–12 óra munkával érték el.

Az előkerült régészeti leletanyagon (vasérc, salak, vasbuca, kemencedarabok, vastárgyak) és a kísérleti régészet módszereivel előállított vasbucákon és vastárgyakon, s a melléktermékként jelentkező vassalakon, a kapcsolódó leletek fent említett vizsgálatai tükrében komplex összehasonlító archeometallurgiai (kémiai, anyagszerkezeti, ásványtani) vizsgálatokat végtünk (Dr. Török Béla, Dr. Fehér András, Thiele Ádám).

Az előkerülő famintákon rádiokarbon vizsgálatot kívánunk végeztetni. Az égett felületeken archeomágneses kormeghatározást végzett az ELTE Geofizikai Tanszékének munkatársa.

Kijelenthetjük, hogy hasonló, feltárással, kísérleti régészettel és interdiszciplináris vizsgálatokkal egy időben, egy helyen összekötött, komplex vaskohászati kutatás Magyarországon még nem zajlott le, s valószínűleg Európában is egyedülálló. Kiemelhető továbbá az anyagvizsgálatok helyi mintavétele és interdiszciplináris sokszínűsége.

A megtisztított, restaurált, beletárolt leletanyag a Rippl-Rónai Múzeumba (Kaposvár) kerül.

Munkatársak: Dr. Török Béla kohómérnök, egyetemi docens (Miskolc); Thiele Ádám gépészmérnök, Phd jelölt; Barta Gábor és Móricz Róbert régésztechnikusok; Mihácz-Pálfi Anett régészhallgató (SzTE); Vincze István (Ásatárs Kft.) kézi földmunkás.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

258. Zákányszék, Ruzsai műút VI. (KÖH 46523)

(Csongrád megye) B, A

A Ruzsa és Zákányszék közigazgatási határát érintő, Ruzsa-21 kútvezeték szakaszának kivitelezése kapcsán 2012. október 30–31. és november 14–16. között próbafeltárást végeztünk Zákányszék 112. lelőhelyen. A lelőhely Zákányszéktől ÉNy-ra, közvetlenül a Zákányszék és Ruzsa közötti műút É-i oldalán, egy a környezetéből erősen kiemelkedő, megközelítőleg É–D-i irányban elnyúló, ovális alaprajzú dombon található. A földrajzi viszonyokat tekintve a lelőhelyet K-ről egy mélyebb fekvésű ingoványos rész határolja, a Ny-i részen egy meredekebb esést követően viszonylag egyenletes a felszín, míg az É-i és D-i irányokban fokozatosan csökken a domb magassága.

A tervezett gázvezeték nyomvonala a lelőhely DNy-i részén haladt keresztül. A próbafeltárást során megkutattott 139 m²-ből

81 m² volt régészetileg fedett. A tengely vonalában húzott egy kanál széles kutatóárkunkban a szórványosan előforduló kerámialeletek és állatsontok mellett egy sírfolt, 2 árok és 2 gödör foltja rajzolódott ki a nyesett felszínen. Két további, a nyesési szinten árokként jelentkező (3. és 8. SNR) jelenségről a bontás során kiderült, hogy csak egy természetes bemosódás során keletkezett keskeny réteg. A szelvényünk Ny–K-i irányú szakaszából előkerült árok egyikének betöltéséből késő bronzkori leletanyag látott napvilágot, míg a másik keskeny árokszakaszból mindössze 2 állatsont. A műútra merőleges, É–D-i irányú, rövid szelvényt szakasz D-i végében ugyanakkor egy D–É-i tájolású, csontvázas sírt bontottunk ki, amely a mellékletei alapján (kerámia és a csontolt birkaláb) a kora avar korra keltezhető. A sírtól mintegy 1–1,5 m távolságra, a Ny-i irányban kiszélesített szelvény aljában újabb sírt nem találtunk, viszont a sárga homokban egy nagyjából ÉNy–DK-i irányban meghatározható sávban több állatsontot (állkapocs, hosszúcsontok, bordacsont stb.) és kerámiatöredéket figyeltünk meg.

A műút D-i oldalán, a próbafeltárást alkalmával, egy kisebb szakaszon nem történt gépi munkavégzés, mivel a területen hírközlési kábel futott. A kivitelező a munkát ezen a részen egy későbbi időpontban, régészeti felügyelet mellett végezte el. A műúttól kb. 10 m-re, egy ideiglenes vízelvezető ároktól folytattuk a próbafeltárást. Ez a rész hivatalosan már a lelőhelyes- ten kívülre esett. A megnyitott szelvény középső részén ugyanakkor 2 gödör környezetétől jól elkülönülő foltját figyeltük meg. A kevés leletet tartalmazó, régészeti korú gödrök alapján a lelőhely kiterjedése a D-i irányban módosult.

Munkatársak: Gábor László, Olgyay János.

VARGA SÁNDOR

259. Zemplénagárd határa

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Ő, Á?, Kö?, Kk?

A Zemplénagárd–Nagytárkány közötti összekötő útberuházás (határátkelő) kapcsán, a miskolci Hermann Ottó Múzeum alvállalkozójaként, az Ásatárs Kft. régészeti feltárást végzett az említett nyomvonalon.

Kis-úrhomoki-dűlő (KÖH 80637): A nyomvonal Ny-i széle a határátkelőként használt földút K-i széle volt. A lelőhelyen próbafeltárást végeztünk, így csak 2 m széles kutatóárkokat húztunk. Ahol indokolt volt, ott a szelvényt kiszélesítettük. A nyomvonalon álló bokrok és facsoportok miatt egyes szakaszokat megszendázni sem tudtunk. A feltárást 2012. október 30. és november 8. között végeztük el. A lehumusztolt terület 482 m², a régészetileg fedett terület 239 m², a régészetileg fedetlen terület 243 m² volt.

A lelőhely Zemplénagárdról Nagytárkányba vezető földúton, az Oroszhegytől Ny-ra fekvő lelőhelytől ÉK-re, fás-kövénybokros szakaszon helyezkedett el. A 2012. májusában végzett terepbejárás során megállapították, hogy a lelőhely 202 m hosszúságban esik a tervezett nyomvonalba. A lelőhely pontos kiterjedése nem volt behatárolható, mivel az említett földúttól közvetlen K-re, mintegy 10–14 m széles sávban sűrű bokros-facsoportos a felszín.

A terepbejárásakor Árpád- és középkori szórvány edénytöredékeket gyűjtöttek. A próbafeltárást során az alacsony vetésben, a nyomvonaltól K-re egy-két hasonló korú kerámiát találtunk.

A nyomvonalon a humusz 20–30 cm vastag volt. A termő-

réteg alatt 40–45 cm vastag sárgásbarna agyagos-homok, alatta kb. 50 cm vastag szürkésbarna, agyagos-homokos öntéstalaj, alatta 60–70 cm vastag barna agyagfoltos, enyhén vasas homok volt megfigyelhető. Az altalaj szürke, vasas homok. A foltok (3 régészeti objektum) az öntéstalaj alatti világosabb rétegben, a nyomvonal K-i, középső részén rajzolódtak ki egy csoportban.

A 3 jelenség közül 2 árok és egy gödör volt. Korhatározó leletanyag egyik objektumból sem került elő, azonban valószínűleg az Árpád- vagy késő középkori település részei lehetnek, melynek szórványos nyomait a felszínen is megtaláltuk.

A két árok közül az egyik Ny–K-i, a kisebb méretű csatorna É–D-i tengelyű volt. Mindkét árok rézsűs falú, ívelt-teknős aljú. Az ovális alakú, faszenes, sárgásbarna agyagos betöltésű gödör a két árok között helyezkedett el.

Orosz-hegytől Ny-ra (KÖH 80635): A nyomvonalat kettévágta egy Ny–K-i irányú töltés, melynek a lábánál 15 m, a töltéstől távolabb 12 m széles volt a kitűzött nyomvonal. A lelőhelyen próbafeltárást végeztünk, így eredetileg csak 2 m széles kutatóárkokat húztunk. Ahol indokolt volt, ott a szelvényt kiszélesítettük. A feltárást 2012. október 31. és november 6. között végeztük. A lehumusztolt terület 1649 m², a régészetileg fedett terület 1384 m², a régészetileg fedetlen terület 265 m² volt.

A lelőhely a Zemplénagárdról Nagytárkányba vezető földúton álló kökeresztől É-ra, a magas töltés É-i és D-i oldalán, az Orosz-hegy lábától Ny-ra helyezkedik el. A 2012 májusában végzett terepbejárás során megállapították, hogy a lelőhely 344 m hosszúságban esik a tervezett nyomvonalba. A lelőhely pontos kiterjedése nem volt behatárolható, mivel a felszínen szórvány Árpád-kori edénytöredéket találtak. A próbafeltárást az alacsony vetésben, a nyomvonalon egy Árpád-kori cserepet gyűjtöttünk.

A lelőhelyen 4 szondát húztunk, melyek közül a DK-i régészetileg negatív volt. A DNy-i és az ÉK-i szondákban néhány objektumfolt jelentkezett szétszórta. A legintenzívebb az ÉNy-i szelvény volt, ahol 4–5 m-es szélességben humusztoltuk le a felületet. Ebben a szelvényben bontottuk ki a jelenségek kétharmadát, melyek egyenes sűrűségben helyezkedtek el mintegy 120–130 m hosszan. Az objektumfoltok nagy része 80–100 cm mélységben rajzolódott ki.

A feltárt 32 jelenség közül 16 gödör, 15 árok és 1 cölöphely volt. Koruk szerint 2 talán Árpád-kori vagy középkori, 3 őskori és 28 korhatározó leletanyag hiányában ismeretlen korú.

Az őskori objektumok az ÉNy-i szelvény középső és É-i részén helyezkedtek el egymás közelében (17., 18., 20. obj.). A 17. sz. nagy méretű, amorf alakú, sekély, faszenes betöltésű objektumból kézzel formált, jellegtelen őskori edénytöredékek, marokkó, fenőkő, paticsrögök és egy obszidiánpenge került elő. A többi őskori objektumban égett agyagdarabokat, illetve egy újabb obszidián eszközt találtunk.

A rézsűs falú, egyenes vagy ívelt-teknős aljú árkok nagy része vízelvezető lehetett. A 9. sz. ÉNy–DK-i irányú, faszenes betöltésű árok valószínűleg egy kerítőárok tagja lehetett, ezért leletanyag hiányában feltételezsen középkorinak kelteztük.

A gödrök egy részének csak az alját sikerült kibontanunk. A kerek vagy kerekded alakú, befelé rézsűs falú gödrök alja enyhén ívelt vagy egyenes volt. A leletanyag nélküli objektumok elhelyezkedésük és betöltésük alapján valószínűleg az Árpád- vagy középkori településhez tartozhattak.

GALLINA ZSOLT – GULYÁS GYÖNGYI

260. Zsáka határa

(Hajdú-Bihar megye) B, Á, Kö, Ú, I

A „Berettyó védtöltések fejlesztése a Kis-sárréti és a berettyóújfalui ártéri öblözetekben” tárgyú beruházás által érintett területeken pótlólagos terepbejárást és régészeti próbafeltárást folytatott a Déri Múzeum. A Berettyó jobb és bal partján összesen 37 kutatószonda kijelölése történt meg a Csökmő és Berettyóújfalú közötti szakasról készült régészeti hatástanulmány alapján.

Dózsa-puszta (KÖH 61536): Az ásás helyszíne Bakonszegtől DNy-ra, a Remény-erdő néven ismert határrészen, a Berettyó bal partján található, közvetlenül a gátból induló D–É-i irányú gerincen. A humusztolás során már 40 cm-es mélységben igen kimagasló mennyiségű középső bronzkorra tehető leletanyag került elő. A feltárt kultúrréteg dokumentálása megtörtént, mely feltehetően a Zsáka, Remény-erdő tellhez tartozik, illetve annak része. A részben megismert kultúrréteg a domb teljes szélességében folytatódik, ezért a beruházó elállt az itt elvégezni tervezett földmunkáktól. A próbafeltárást felfüggesztésre került, illetve a Déri Múzeum kezdeményezte a terület védetté nyilvánítását.

Munkatárs: Tóthné Andrea régésztechnikus.

DANI JÁNOS – HULLÁM DÉNES

Kengyel-ér sziget (KÖH 83527): A terepbejárás során azonosított lelőhely Zsáka és Darvas között, a 47-es sz. főúttól É-ra, a Kengyel-ér által közrefogott földnyelvet takarja. Főként Árpád-kori kerámiát találtunk, melyek minden bizonnyal a II. katonai felmérésen szereplő dülönév alapján is azonosítható középkori Orod faluhoz kapcsolhatóak.

Külső Orod (Kengyel-ér part) (KÖH 81313): A terepbejárás során azonosított lelőhely, mely Zsáka és Darvas között, a 47-es sz. főúttól É-ra található, a Kengyel-ér É-i partján. A II. katonai felmérés térképén dülönévként szereplő középkori Orod falu helyét sikerült azonosítani a területen. A kerámialeletek mellett a fémkeresővel folytatott leletfelderítés segítségével a térképen is ábrázolt újkori csárda helyét is sikerült lokalizálni.

Remény-erdő ÉK (KÖH 69317): A lelőhely Bakonszegtől D-re, a Zsáka-Furtai-határcsatornától Ny-ra, a Berettyó bal partján helyezkedik el, a Remény-erdő határrészen. A próbafeltáráson a Zsáka, Remény-erdő tellhez (KÖH 59346) tartozó középső bronzkori településrészlet objektuma került elő (3 gödör, 1 cölöphely). Egy körárok részlet keltezése azonban bizonytalan leletanyag hiányában. A lelőhely D-i irányban tovább folytatódik, amit a terepbejárás is igazolt.

Zsáka-Furtai-határcsatorna Ny-i part (KÖH 69311): A lelőhely Bakonszegtől D-re, a Zsáka-Furtai-határcsatorna Ny-i partján helyezkedik el. Itt egy kora bronzkori telephez tartozó objektumok kerültek elő a próbafeltárást alkalmával (2 gödör, 1 árok), a jelenlegi járászinttől mindössze 30–60 cm mélyen.

Munkatársak: Bacskai István műszeres leletfelderítő, Faur Zoltán, Papp Enikő, Tóthné Andrea régésztechnikusok.

HULLÁM DÉNES

KORSZAKMUTATÓ
INDEX OF PERIODS

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszámát jelöli.

ŐSKOR 7, 11, 16, 17, 53, 61, 63, 71, 72, 74, 79, 86, 102, 108, 116, 119, 126, 130, 131, 135, 138, 143, 145, 147, 150, 151, 152, 171, 185, 186, 192, 200, 218, 231, 239, 241, 242, 259

Őskőkor 217

Újkőkor 7, 8, 15, 20, 22, 41, 48, 78, 88, 94, 95, 104, 105, 107, 111, 117, 118, 146, 148, 158, 161, 162, 172, 177, 193, 196, 197, 202, 203, 211, 223, 234, 235, 238, 239, 252

alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája (AVK) 85, 91, 119, 124, 162, 201

AVK esztári csoport 22, 127

AVK tiszadobi csoport 153, 169, 217

bükki kultúra 8, 119, 216, 217, 223, 226

dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája (DVK) 118, 131, 137

Körös-Starčevo-kultúra 11, 164, 180

lengyeli kultúra 15, 70, 113, 123, 137

szakálhâti csoport 164, 210

tiszai kultúra 145, 216, 217

zselizi kultúra 1, 95

Rézkor 15, 41, 57, 66, 91, 94, 103, 104, 105, 107, 110, 149, 166, 180, 203, 211, 225, 240

badeni kultúra 49, 70, 78, 107, 123, 186

Balaton-Lasinja-kultúra 107, 255

bodrogkeresztúri kultúra 169

bolerâzi kultúra 41

lengyeli kultúra 15, 131, 255

tiszapolgâri kultúra 217, 244

tűzdelt barâzdás kerámia kultúrája 137

Bronzkor 2, 5, 11, 15, 16, 18, 20, 22, 32, 34, 41, 47, 55, 59, 68, 75, 77, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 104, 106, 109, 110, 111, 112, 119, 126, 132, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 153, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 169, 172, 180, 181, 186, 199, 201, 204, 211, 215, 216, 225, 229, 232, 235, 238, 239, 244, 253, 258, 260

Felsőszöcs-kultúra 229

fűzesabonyi kultúra 76, 228

Gâta-Wieselburg-kultúra 102

Gâva-kultúra 62, 65, 85, 210, 252

halomsíros kultúra 1, 137, 246

harangedényes kultúra 222

hatvani kultúra 76, 146, 205, 217, 228

Kyjatice-kultúra 85

Makó-kultúra 60, 167

Nyírség-kultúra 60

pilinyi kultúra 85, 122

- Somogyvár-Vinkovci-kultúra** 70, 102, 137
- Szaniszló-kultúra** 162
- urnamezős kultúra** 1, 41, 52, 94, 95, 107, 110, 137, 243, 257
- Vatya-kultúra** 19, 219
- Vaskor** 5, 20, 41, 62, 88, 106, 158, 177, 195, 201, 229, 245
- Hallstatt-kultúra** 41
- La Tène-kor** 1, 41, 55, 83, 88, 94, 102, 103, 111, 118, 130, 162, 171, 186, 190, 194, 198, 207, 211, 217, 225, 257
- szkíta-kor** 14, 95, 153, 236
- RÓMAI KOR** 34, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 52, 53, 57, 68, 73, 74, 83, 84, 94, 96, 97, 107, 110, 117, 118, 120, 123, 125, 142, 157, 176, 183, 186, 193, 201, 205, 206, 245, 255
- germán** (római / császár kori barbár, germán) 85, 88, 91, 122, 169, 201, 223
- szarmata** (római/császár kori barbár; római kori barbár, szarmata; szarmata; szarmata kor) 6, 7, 10, 11, 16, 23, 54, 55, 56, 59, 62, 78, 87, 95, 103, 104, 106, 133, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 166, 172, 174, 210, 211, 217, 229, 233, 235, 244, 246
- Bereg-kultúra** 229
- NÉPVÁNDORLÁS KOR** 74, 79, 86, 102, 137, 139, 150, 159, 163, 167, 192, 244
- avar/avar kor** 5, 11, 12, 48, 55, 66, 71, 130, 159, 165, 179, 207, 210, 219, 257, 258
- germán** 201, 244
- Karoling-kor** 118, 189
- HONFOGLALÁS KOR** 56, 72, 87, 230
- ÁRPÁD-KOR** 4, 6, 7, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 34, 36, 41, 46, 55, 56, 58, 68, 77, 79, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 95, 97, 98, 101, 103, 106, 107, 110, 111, 115, 119, 121, 131, 132, 134, 135, 137, 140, 145, 149, 151, 154, 155, 158, 159, 162, 166, 169, 172, 173, 178, 190, 191, 198, 206, 207, 209, 218, 221, 227, 229, 232, 233, 244, 246, 250, 252, 254, 259, 260
- KÖZÉPKOR** 13, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 41, 48, 51, 52, 62, 74, 75, 79, 80, 83, 88, 90, 94, 95, 99, 100, 110, 120, 123, 130, 136, 141, 144, 161, 164, 170, 183, 184, 186, 188, 191, 192, 212, 214, 218, 220, 229, 231, 237, 239, 240, 244, 248, 249, 252, 256, 259, 260
- Késő középkor** 4, 27, 30, 31, 33, 34, 41, 46, 50, 58, 67, 68, 79, 82, 89, 95, 107, 108, 115, 119, 128, 129, 135, 140, 150, 154, 155, 156, 159, 164, 168, 175, 182, 186, 187, 198, 209, 213, 214, 215, 221, 224, 226, 227, 241, 242, 245, 247, 248, 249, 251, 255, 259
- ÚJKOR** 10, 15, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 40, 49, 64, 65, 67, 68, 79, 82, 83, 98, 101, 121, 145, 150, 176, 183, 184, 186, 213, 214, 227, 232, 239, 252, 260
- Kora újkor** 6, 16, 17, 25, 27, 30, 33, 34, 39, 51, 64, 69, 82, 88, 89, 98, 101, 150, 156, 182, 208, 214, 217, 221, 224, 226, 227, 241, 242, 244, 245, 247, 248
- Török kor** 3, 25, 27, 28, 30, 33, 34, 36, 68, 81, 83, 101, 208, 214
- ISMERETLEN KOR** 3, 5, 6, 9, 10, 15, 20, 22, 24, 30, 31, 38, 41, 52, 55, 57, 59, 64, 97, 101, 102, 103, 114, 119, 135, 137, 145, 147, 148, 158, 160, 165, 169, 177, 184, 207, 229, 233, 246, 260

SZERZŐI NÉVMUTATÓ
INDEX OF AUTHORS

A mutatóban szereplő szám a lelőhely sorszámát jelöli.

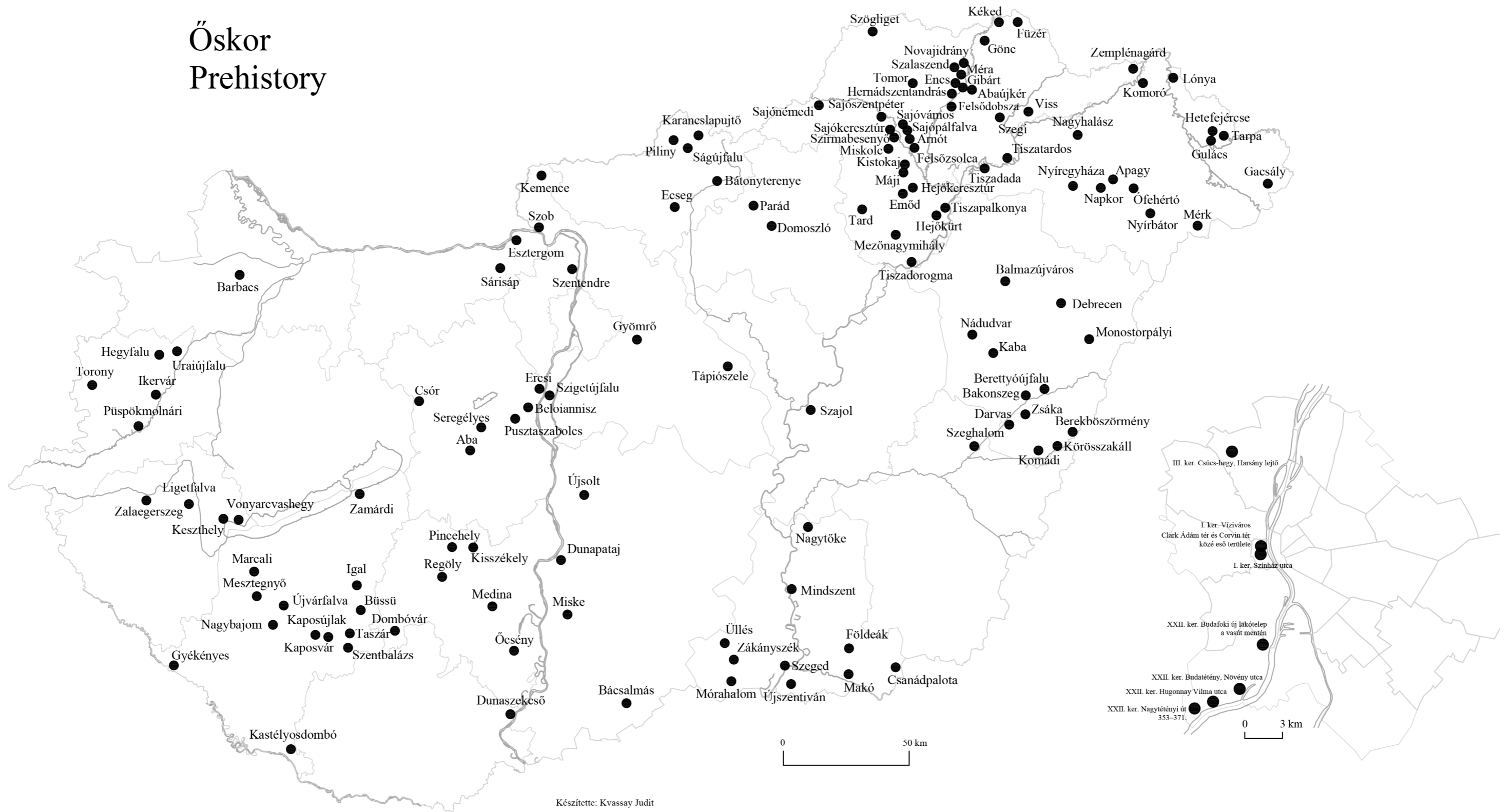
Anderkó Krisztián	40	Hajdú Melinda	8, 92, 103, 119, 138, 153, 197,
Bajkai Rozália	20, 158		202, 223, 235, 238
Batizi Zoltán	221, 224	Havas Zoltán	41, 42, 44
Bede Ádám	9, 135, 149, 159, 160, 164, 213,	Honti Szilvia	137, 209
	215	Hornok Péter	102, 108, 168, 193, 241, 242,
Bencze Zoltán	26, 36		247, 250
Benda Judit	31, 34, 35	Horváth Antónia	145, 200
Benedek András	6, 133, 134, 246	Hullám Dénes	11, 14, 22, 23, 59, 60, 61, 63,
Bertók Gábor	157		99, 109, 127, 166, 167, 260
Beszédes József	47, 48, 49, 50, 51, 52	Istvánovits Eszter	5, 165, 172, 177
Biró Katalin, T.	71	Jakab Attila	115, 188, 230, 237
Borhy László	125	Jankovich Norbert	101
Budai Balogh Tibor	37	Kalácska Róbert	222
Cabello, Juan	188	Kalli András	122, 153
Czövek Attila	142, 186, 208, 212	Király Ágnes	104, 201, 236
Csengeri Piroska	77, 105, 147, 169, 196, 199,	Kiss Virág	33, 45
	203, 211, 217, 239	Knipl István	100
Dani János	60, 124, 260	Koós Judit	104, 236, 252
Farkas Csilla	240	Kovaliczky Gergely	21
Farkas Zoltán	222, 232	Kovács Eszter	25, 32
Fekete Mária	195	Kustár Rozália	72
Fischl Klára, Pusztainé	76, 228	Laczi Orsolya	66
Fogas Ottó	214	Lajkó Orsolya	54
Fülöp András	67	Lassányi Gábor	38, 39, 43, 44
Galkó József	2, 78, 91, 146	László János	175, 176, 251
Gallina Zsolt	119, 150, 233, 257, 259	Lázár Sarolta	82
Gábor Olivér	73, 74	Lengyel György	152
Gál Viktor	88, 226	Madaras László	210
Gáti Csilla	157	Magyar Károly	27, 30
Giber Mihály	156	Major Balázs	205
Gulyás Gyöngyi	119, 150, 233, 257, 259	Makoldi Miklós	85
Gyucha Attila	216	Merczi Mónika	205
Hable Tibor	1, 207	Mester Zsolt	152

Miskolczi Melinda	7, 86, 145, 147, 151, 154, 169, 239	Somogyi Krisztina	137
Mladoniczki Réka	102, 189	Somogyvári Ágnes	16, 17, 243
Molnár István	12, 111, 120, 136, 144, 206, 220, 227	Straub Péter	4, 117, 118
Mráv Zsolt	205	Szabó Gábor, V.	181
Mrenka Attila	102	Szabó Géza	68, 69, 70, 143, 180, 194, 195
Nagy Andrea	15	Szabó László, D.	62, 64, 65, 98
Németh András, K.	123, 142, 170, 186, 208, 212	Szabó Máté	84
Németh Péter Gergely	53, 94, 107, 110, 114, 137	Szalontai Csaba	19, 79, 190, 191, 192
Nováki Gyula	3, 18, 24, 75, 80, 81, 90, 112, 116, 141, 185, 204, 249, 253, 256	Számadó Emese	125
Nyékhegyi Dorottya, B.	29, 30	Székely György, V.	121
Orha Zoltán	130, 255	Szolyák Péter	152
Paluch Tibor	246	Szörényi Gábor András	154, 198
Pap Ildikó Katalin	128, 129, 182, 187, 248	Szücsi Frigyes	207
Parkinson, William A.	216	Tankó Károly	225
Patay Róbert	95, 222	Tari Edit	83
Pesti Krisztina	15, 96, 97	Tokai Zita Mária	131, 254
Pintye Gábor	89	Toldi Zoltán	93, 106, 132, 139, 140, 162, 229
Pokrovenszki Krisztián	57, 207	Tompa György	89, 148
Pozsgai Helga	1, 207	Tóth Anikó	28, 32
Pópity Dániel	10, 54, 55, 87, 244, 246	Tóth Gábor, K.	135
Prander Péter	57, 207	Tóth Krisztián	104, 201, 236
Pusztai Tamás	155	Tóth Zsolt	183, 184
Rajna András	219	Törőcsik István	213
Rácz Tibor Ákos	58	Tutkovics Eszter, K.	122
Révész László	19, 79, 190, 191, 192	Türk Attila	56
Rózsa Zoltán	173, 174	Vályi Katalin	178
Savanyú Bálint	1, 207	Varga Máté	13, 113, 137, 161, 209, 218, 231, 245
Schmidtmayer Richárd	175	Varga Sándor	6, 56, 87, 134, 179, 244, 246, 258
Scholtz Róbert	126, 148, 163, 171, 234	Virág Zsuzsanna, M.	41
Simon Zoltán	156	Zádor Judit	46

TÉRPÉKEK

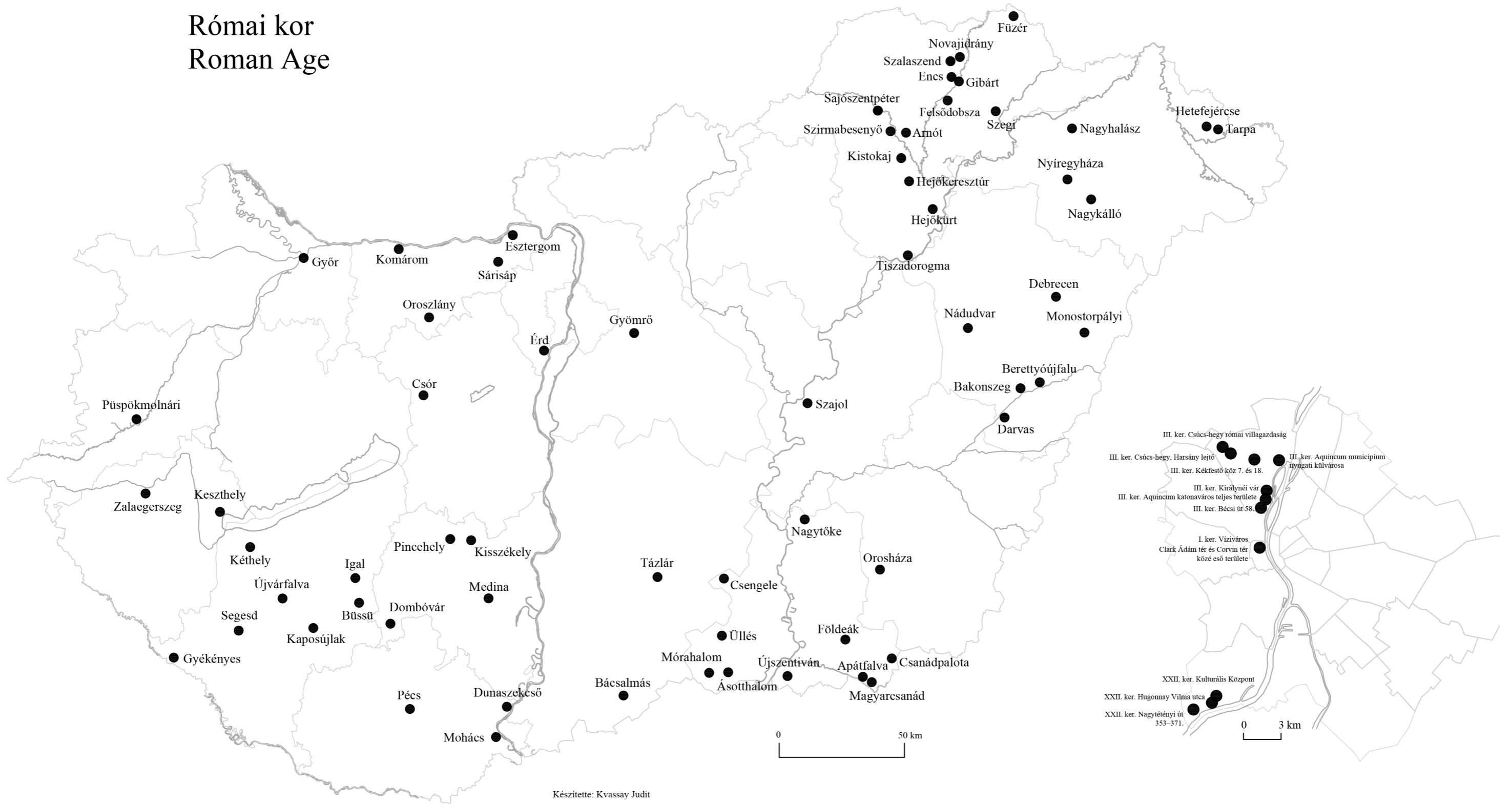
MAPS

Őskor Prehistory

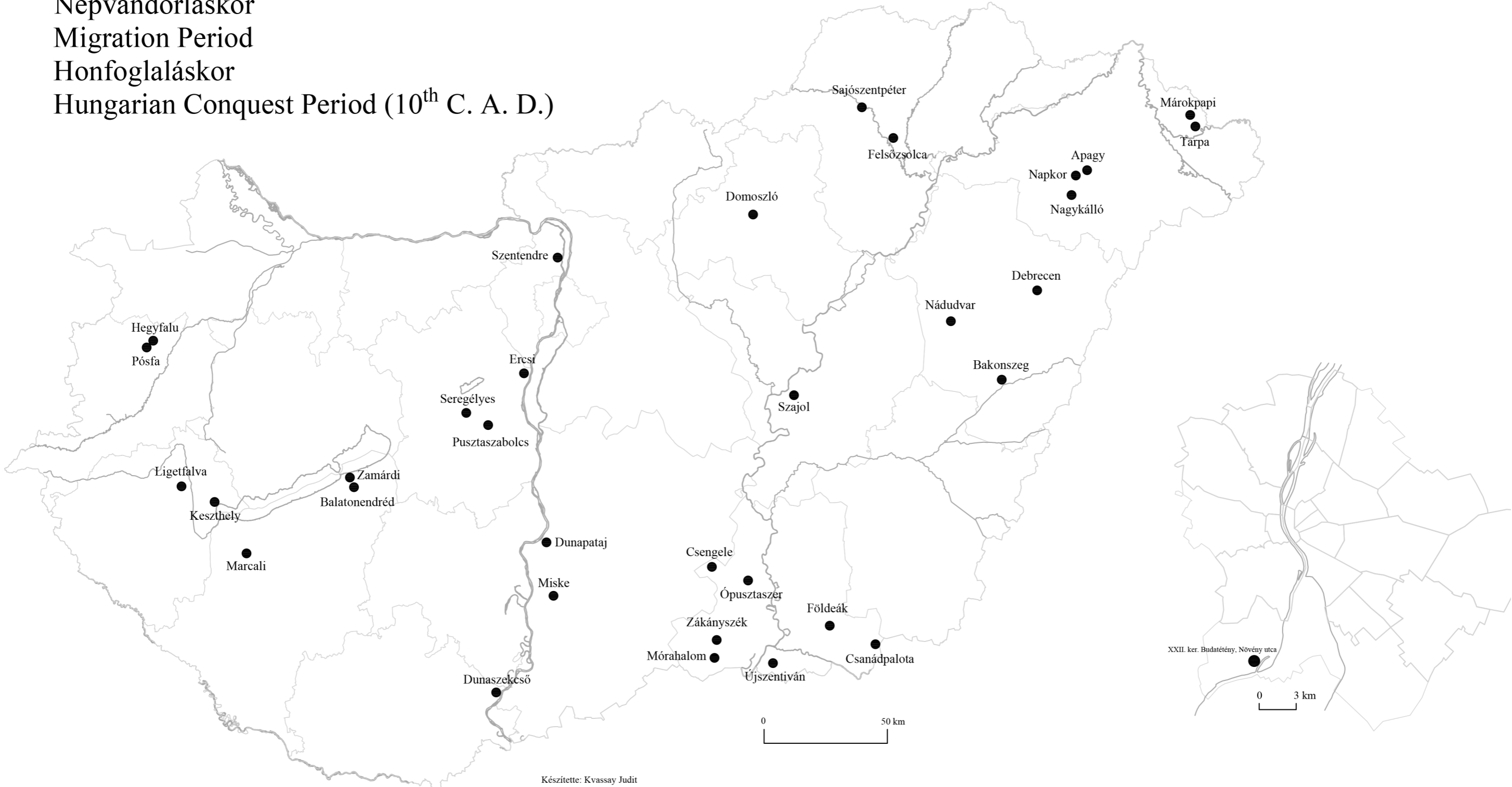
Készítette: Kvassay Judit

Római kor Roman Age

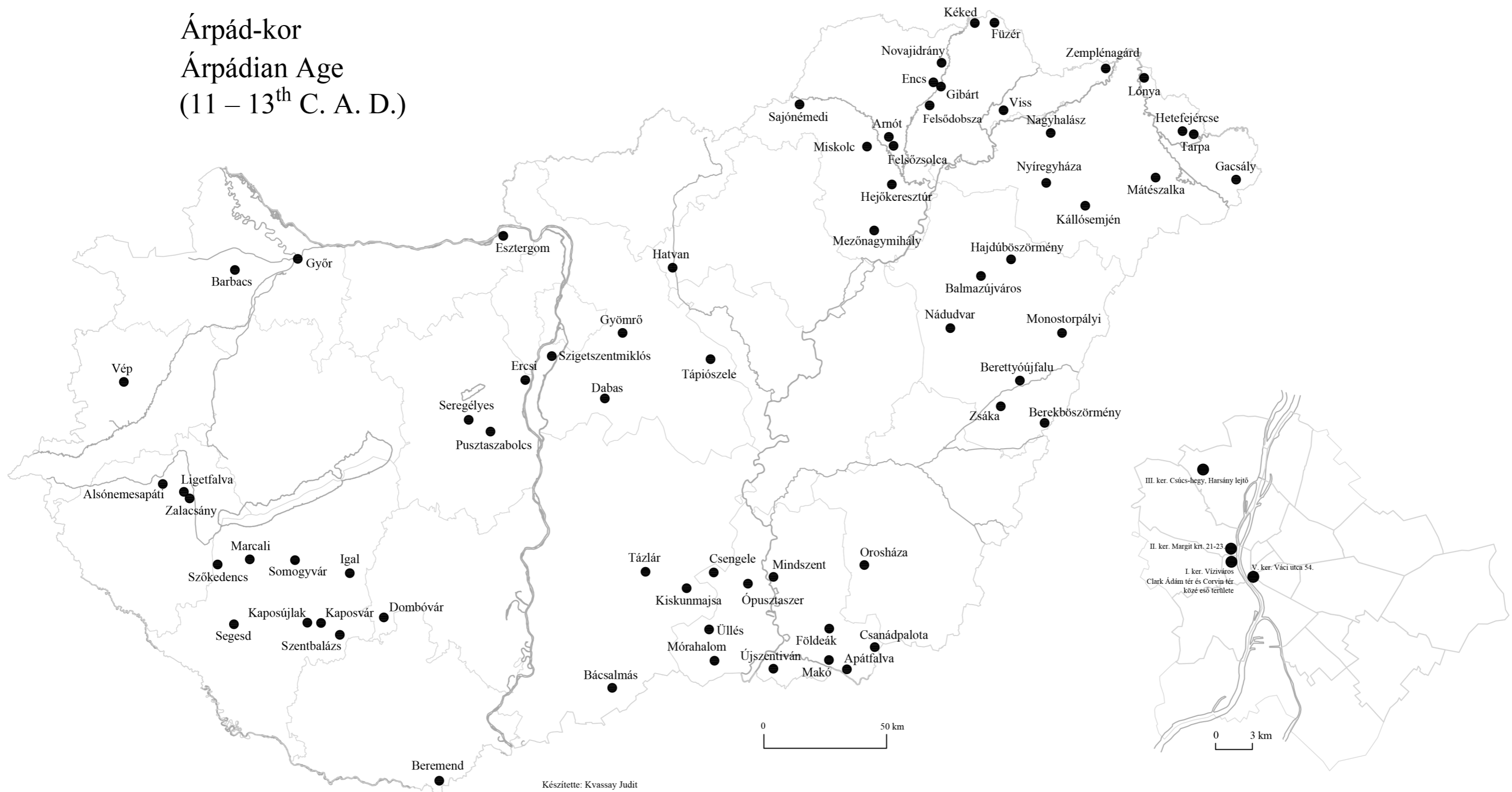

Készítette: Kvassay Judit

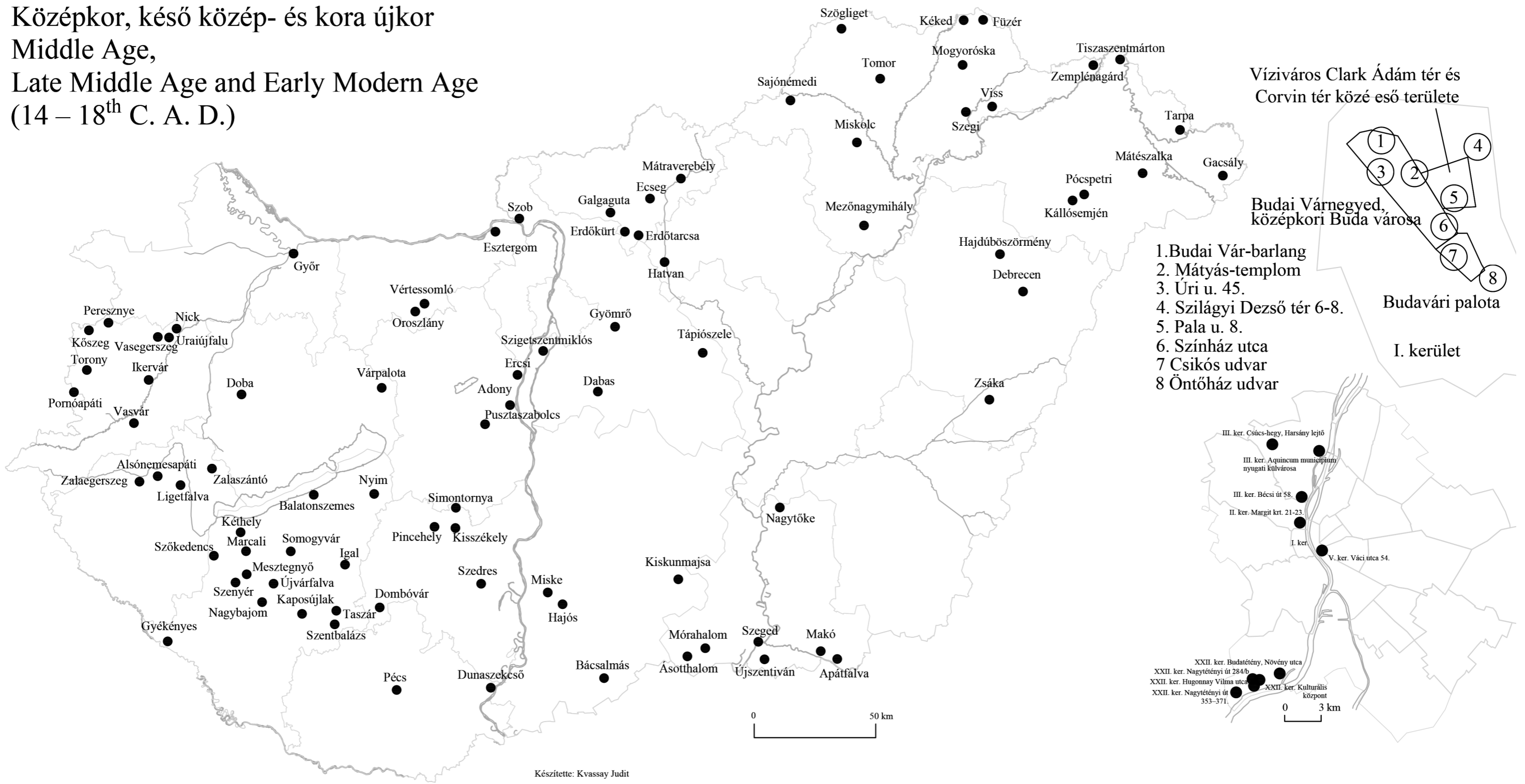
Népvándorláskor
Migration Period
Honfoglaláskor
Hungarian Conquest Period (10th C. A. D.)

Árpád-kor Árpadian Age (11 – 13th C. A. D.)

Középkor, késő közép- és kora újkor
 Middle Age,
 Late Middle Age and Early Modern Age
 (14 – 18th C. A. D.)

A Régészeti kutatások Magyarországon című periodika* eddig megjelent kötetei

* Előzmények

Az 1956. év régészeti kutatásai (Régészeti füzetek 9. Budapest 1957, Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum) –

Az 1997. év régészeti kutatásai (Régészeti füzetek I/51. Budapest 2001; Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum)

(https://library.hungaricana.hu/hu/collection/muze_orsz_nemz_regeszeti_fuzetek/)

1998 (2001; Kiadó: Kulturális Örökség Igazgatósága és a Magyar Nemzeti Múzeum)

1999 (2002; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2000 (2003; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2001 (2003; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2002 (2004; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2003 (2004; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2004 (2005; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2005 (2006; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2006 (2007; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2007 (2008; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2008 (2009; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2009 (2010; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2010 (2012; Kiadó: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Nemzeti Múzeum)

2011–2014 Tanulmányok. 2016;

Kiadó: Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ és Magyar Nemzeti Múzeum

2011 Rövid jelentések online (2018; Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum; elérhető: <http://archeodatabase.hnm.hu/hu/rkm>)

2012 Rövid jelentések online (2019; Kiadó: Magyar Nemzeti Múzeum; elérhető: <http://archeodatabase.hnm.hu/hu/rkm>)

Előkészületben:

2013 Rövid jelentések online

2014 Rövid jelentések online